

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
KAMUSAL MEKÂNLAR:
HARBİYE KONGRE VADİSİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Müberra KAVAK

İSTANBUL, 2010

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

Fen Bilimleri Enstitüsü
Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi

**EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
KAMUSAL MEKÂNLAR:
HARBİYE KONGRE VADİSİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mimar Müberra KAVAK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sırma TURGUT
II. Danışman: Yrd. Doç. Dr., A. Nilay Evcil

İstanbul, 2010

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü
Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi

Tezin Başlığı : EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
KAMUŞAL MEKÂNLAR: HARBİYE KONGRE VADİSİ
ÖRNEĞİ

Öğrencinin Adı Soyadı : Mimar Müberra Kavak
Tez Savunma Tarihi : 14.09.2010

Bu yüksek lisans tezi Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylamıştır.

İmza

Yrd. Doç.Dr. F.Tunç BOZBURA
Enstitü Müdür Vekili

Bu tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Tez Sınav Jürisi Üyeleri:

İmzalar

Yrd. Doç. Dr. Sırma TURGUT (Tez Danışmanı) :

Yrd. Doç. Dr. Şenay BODUROĞLU :

Prof. Dr. Mustafa ILICALI :

T.C
BAHÇEŞEHİR UNIVERSITY
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Urban Systems and Transportation Management

Title of the Master's Thesis : PUBLIC PLACES IN CONTEXT OF UNIVERSAL DESIGN
APPROACH: CASE OF HARBIYE CONGRESS VALLEY

Name/Last Name of the Student : Architect Müberra Kavak
Date of Thesis Defense : 14.09.2010

The thesis has been approved by the Graduate School of Natural and Applied Sciences.

Signature

Assistant Prof. Dr. F.Tunç BOZBURA
Director of the Institute (V)

This is to certify that we have read this thesis and that we find it fully adequate in scope, quality and content, as a thesis for the degree of Master of Science.

Examining Committee Members:

Signatures

Assistant Prof. Dr. Sırma TURGUT (Supervisor) :

Assistant Prof. Dr. Şenay BODUROĞLU :

Prof. Dr. Mustafa ILICALI :

ÖNSÖZ

Eğitim hayatım boyunca beni destekleyen ve her zaman yanımda olan canım anne- babama ve sevgili kardeşlerime; bana gösterdikleri sabır, anlayış ve hoşgörü için teşekkür ederim.

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanmasında değerli fikirleri ile bana destek olan tez danışmanım Sn. Yrd. Doç. Sırma Turgut ve Sn. Yrd. Doç. A. Nilay Evcil'e, tez jüri üyelerim Sn. Yrd. Doç. Şenay Boduroğlu ve Sn. Prof. Dr. Mustafa Ilıcalı'ya; ayrıca fikirleriyle bana bakış açısı kazandıran değerli duayen y. mimar Şükrü Sürmen'e, önerileriyle bana destek olan değerli hocalarım Doç. Dr. Emel Aközer ve Yrd. Doç. Dr. Erkan Polat'a ve sevgili arkadaşım Ayça Yalçın'a teşekkürlerimi sunarım.

Konuyu gündemime almama vesile olan ve "Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi" programına olan katkısından dolayı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Sn. Dr. Mimar Kadir Topbaş'a, çalışma süresince gösterdikleri hoşgörü ve destek için İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin her birimi ve kademesindeki çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mimar Müberra Kavak
İstanbul, 2010

ÖZET

EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA KAMUSAL MEKÂNLAR: HARBİYE KONGRE VADİSİ ÖRNEĞİ

Mimar Müberra Kavak

Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr., Sırma Turgut
II. Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr., A. Nilay Evcil

(Eylül 2010), 192 sayfa

Modern ve çağdaş kent; bütün insanların kendilerini özgür, güvenli ve rahat hissettikleri bir yerleşimdir. Kamusal mekânlar toplumsal hayat ve bireyin varoluşu açısından oldukça önemlidir. Farklı yaş, cinsiyet, fizyolojik yapı, eğitim düzeyi, ekonomik ve sosyal yapıdaki toplumun değişik gruplarının bir arada bulunmasına ve yaşamı paylaşmasına olanak sağlayan kamusal mekânlar; kentsel yaşamda kişilerin hem sosyal hem fiziksel gereksinimlerini karşıladıkları bir alan olarak özel öneme sahiptir. Psikolojik olarak çevreye olan ilginin ve kent bilincinin oluşması, bireylerin birbirleriyle olan iletişim ve paylaşımlarına olanak sağlayarak toplumsal konuların ortaya konması, tartışılması ve anlaşılması için bir platform niteliğindedir. Toplumların günlük yaşam pratiklerinin gerçekleşmesine, sosyal ve kültürel paylaşımların olabilmeye fiziksel-işlevsel olarak zemin oluşturması dolayısıyla kamusal mekânların erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik düzeyi toplumların ve kentlerin vizyon göstergesi olmaktadır.

Tez çalışması; kamusal mekânlar ve evrensel tasarım kavramlarının ele alınıp, evrensel tasarım yaklaşımının kamusal mekânlarda uygulanmasını Harbiye Kongre Vadisi örneği üzerinde irdelenmesini kapsamaktadır. Kamusal mekân kavramının tanımı, tarihsel süreci, kamusal mekân - kullanıcı ilişkisi, kamusal mekânda kullanıcı ihtiyaçları ve kamusal mekân tasarım kriterleri; evrensel tasarım kavramının ortaya çıkışı, dünyadaki gelişimi, tanımı, prensipleri ve kamusal mekânlarda uygulanması ile ilgili yapılan çalışmalar ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve tezde kaynak olarak kullanılmıştır. Evrensel tasarım yaklaşımının kentsel tasarımda uygulanışı ile evrensel tasarım kavramı dikkate alınarak tasarlanan kamusal mekân örnekleri incelenmiştir. Çalışma alanı olarak seçilen Harbiye Kongre Vadisi'nde alan çalışması yapıp evrensel tasarım yaklaşımına uygunluğu analiz edilmiştir.

“Evrensel Tasarım Yaklaşımı Bağlamında Kamusal Mekânlar: Harbiye Kongre Vadisi Örneği” isimli bu çalışmada; kullanıcılar arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıran evrensel tasarım kavramı vurgulanmış, evrensel tasarım yaklaşımının kamusal mekânlarda uygulanabilmesi ve eşit kullanıma imkân tanıyan kamusal mekânlardaki tasarım kriterleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mekân, Evrensel Tasarım, Herkes İçin Tasarım, Eşit Kullanım

ABSTRACT

PUBLIC PLACES IN CONTEXT OF UNIVERSAL DESIGN APPROACH: CASE OF HARBIYE CONGRESS VALLEY

Architect Kavak, Müberra

Urban Systems and Transportation Management

Supervisor : Assistant Prof. Dr., Sirma Turgut

II. Supervisor : Assistant Prof. Dr., A. Nilay Evcil

(September 2010), 192

Modern and contemporary city is the settlement where all residents feel free, safe and comfortable. Public places have great impact on existence of social life and individual. Public places which permits different groups of societies having social structural differences in manner of age, gender, physiological structure, educational and economical level, to coexist and share their lives together, is especially important as being the area where individuals meet both their social and physical needs in urban life. Development of psychological interest in nature and urban consciousness makes up a platform on which social issues being brought up, shared and understood by letting individuals to communicate and share their ideas with each other. Accessibility level of public places, by being a basis for realization of society's daily life practices and sharing of social and cultural elements physically-functionally, is an indicator of vision for communities and cities.

This thesis studies public places and universal design concepts to address: a theoretical context which discusses these concepts and it is inspection of these concepts on case of Harbiye Congress Valley. Studies on definition of public places concept, its historical process, the public space - the user interactions, the public space user needs and design criteria; definition of universal design concept definition with respect to its legal status, its global development, its principles and public spaces implementing the work has been examined in detail and used as a source in this thesis. Public spaces samples designed by taking into account the concept of universal design are examined. Working as a area of study selected areas of the Harbiye Congress Valley whether the universal design approach to compliance is analyzed.

In this study, named "Public places in context of universal design approach: Case of Harbiye Congress Valley", universal design concept which eliminates inequalities among users, is emphasized, application of its criteria on public places and design criteria for equity in usage public places has been discussed.

Keywords : Public Places, Universal Design, Design for All, Equity in Usage

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
RESİM LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ	1
2. KENTTE KAMUSAL MEKÂN	6
2.1. KAMUSAL MEKÂNIN TANIMI VE ÖNEMİ.....	7
2.1.1. Kamusal Mekân - Özel Mekân.....	16
2.2. KAMUSAL MEKÂNIN TARİHSEL SÜRECİ	22
2.3. KAMUSAL MEKÂN – KULLANICI İLİŞKİSİ	33
2.3.1. Kamusal mekânda kullanıcı ihtiyaçları	35
2.3.1.1. Fizyolojik ihtiyaçlar	39
2.3.1.2. Bireysel ihtiyaçlar	43
2.4. KAMUSAL MEKÂN TASARIM KRİTERLERİ	46
2.4.1. Kullanıcı ihtiyaçlarını dikkate alan kamusal mekân tasarım kriterleri.....	47
2.4.1.1. Kamusal mekâna/mekânda erişilebilirlik/ulaşılabilirlik	51
2.4.1.2. Kamusal mekânda hareketlilik	60
2.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	61
3. BİR TASARIM YAKLAŞIMI OLARAK EVRENSEL TASARIM	62
3.1. EVRENSEL TASARIM KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ	62
3.2. EVRENSEL TASARIM KAVRAMI	66
3.3. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ.....	72
3.3.1. Eşit kullanım prensibi	75
3.3.2. Kullanımda esneklik prensibi.....	75

3.3.3. Basit ve sezgisel kullanım prensibi	76
3.3.4. Algılanabilir bilgilendirme prensibi	77
3.3.5. Tasarımda hata payı prensibi	79
3.3.6. Düşük fiziksel güç harcanması prensibi	80
3.3.7. Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi	81
3.4. EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMINA ZEMİN HAZIRLAYAN MEVZUAT VE KAYNAKLAR.....	83
3.4.1. “Birleşmiş Milletler” bünyesinde yer alan mevzuat ve kaynaklar	84
3.4.2. “Avrupa Konseyi” ve “Avrupa Birliği” bünyesinde yer alan mevzuat ve kaynaklar	86
3.4.3. Ulusal mevzuat ve kaynaklar	89
3.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	94
4. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİNİN KAMUSAL MEKÂNLARDA UYGULANMASI.....	96
4.1. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ BAĞLAMINDA KENTSEL TASARIM ELEMANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	96
4.2. EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMINI DİKKATE ALAN KAMUSAL MEKÂN ÖRNEKLERİ	112
4.2.1. Rinku Park (Symbolic Green Park / South Zone)	112
4.2.2. Centre Pompidou (Pompidou Sanat ve Kültür Millî Merkezi)	116
4.2.3. Children's Library at Idea Store White Chapel (Idea Store White Chapel Çocuk Kütüphanesi).....	121
4.3. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	124
5. ÇALIŞMA ALANI : HARBİYE KONGRE VADİSİ	126
5.1. ÇALIŞMA ALANININ KONUMU VE ÖZELLİKLERİ	126
5.1.1. Çalışma Alanının Oluşum ve Gelişim Süreci	129
5.1.2. Çalışma Alanının Plan Durumu ve Seçilme Nedenleri	140
5.1.3. Çalışma Alanının Ulaşım Durumu ve Çevre Bağlantıları	146
5.2. ÇALIŞMA ALANININ EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	150
5.3. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	175
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	177
KAYNAKÇA	180
EK 1 – KAMUSAL MEKÂNLARDA EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI VE SAĞLADIĞI AVANTAJLAR.....	187
ÖZGEÇMİŞ.....	192

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Kamusal - özel mekânlar	17
Tablo 2.2: İnsan ihtiyaçları ve kentsel tasarım prensipleri arasındaki ilişki	37
Tablo 2.3: İnsan ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar	38
Tablo 2.4: Kamusal mekânda kalite kriterleri	49
Tablo 3. 1: Evrensel tasarım için soru ve cevaplar	71
Tablo 3. 2: Evrensel tasarım prensip ve rehberleri	74
Tablo 5.1: Harbiye Kongre Vadisi'nde kapasite analizi.....	148
Tablo 5.2: Çalışma alanında evrensel tasarım prensiplerine uygunluk.....	172

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2. 1: Kentsel mekânlar.....	16
Şekil 2.2: Kamusal alan/mekân, yarı kamusal alan/mekân, özel alan/mekân kullanımı	21
Şekil 2.3: Kentsel yapıda özel ve ortak mekânlar arasındaki ilişki	21
Şekil 4.1: Kaldırımlarda görme engelliler için oluşturulan hissedilebilir ikazlar	97
Şekil 4.2: Herkesin erişim ve kullanımına uygun yaya yolu düzenlemesi, kaldırım ve yaya yollarındaki ızgaralar	98
Şekil 4.3: Yaya yolunun bisiklet yolu ve taşıt yolu ile ilişkisi.....	99
Şekil 4.4: Yaya geçitlerinde kılavuz iz ve yön değiştirme öğelerinin kullanımı	100
Şekil 4.5: Yaya yolu ve kaldırımlarda rampa kullanımı.....	101
Şekil 4.6: Rampalarda güvenli eğim yüzde ve aralıkları	102
Şekil 4.7: Herkesin erişim ve kullanımına uygun merdiven ölçü ve standartları.....	102
Şekil 4.8: Merdivenlerde görme engelliler için hissedilebilir yüzeyler, basamak detayları	103
Şekil 4.9: Farklı kullanıcı ihtiyaçlarına uygun trabzan ölçü ve standartları	104
Şekil 4.10: Herkesin erişim ve kullanımına uygun otobüs durağı tasarım standartları	105
Şekil 4.11: Engellilerin erişim ve kullanımına uygun otopark ölçüleri ve bilgilendirme standartları.....	106
Şekil 4.12: Herkesin erişim ve kullanımına uygun bina girişleri	106
Şekil 4.13: Aydınlatma elemanlarındakullanıcıların ihtiyaçlarını gözetilen düzenlemeler...	107
Şekil 4.14: Peyzaj düzenlemesi ve kaldırımlardaki donatıların etrafındaki hissedilebilir yüzeyler ve yükseltilmiş platformlar	108
Şekil 4.15: Oturma ve dinlenme birimlerinin yerleştirilmesi gereken mesafe	109
Şekil 4.16: Oturma ve dinlenme birimlerinin ebat ve yükseklikleri.....	109

Şekil 4.17: Çöp kutularının etrafında olması gereken mesafeler ve aydınlatma elemanlarına monte edilmesi uygun yükseklik 110

Şekil 4.18: Çeşmelerin herkesin kullanımı için sahip olması gereken ölçü ve yükseklikler 111

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1: Kamusal mekânlarda hareketlilik ve erişim	12
Resim 2.2: Kamusal mekânlarda sosyal faaliyetler	13
Resim 2.3: Kamusal mekânlarda toplumsallaşma	13
Resim 2.4: Kamusal mekânlarda kimlik (Taksim Cumhuriyet Anıtı, Ankara Güvenpark, İzmir Saat Kulesi)	14
Resim 2.5: Kamusal mekânları tanımlayan etkenler (su, aydınlatma, peyzaj vb.).....	15
Resim 2.6: Kamusal mekânlarda paylaşım ve faaliyetler	15
Resim 2.7 : Yunan Agorası plan ve üç boyutlu çizimi	24
Resim 2.8 : Roma Forumu planı ve görüntüsü.....	25
Resim 2.9: Siena Meydanı - Piazza del Campo	26
Resim 2.10: Sultanahmet (At) Meydanı	28
Resim 2.11: Süleymaniye Külliyesi.....	28
Resim 2.12: Tarihsel süreçte işlevi sınırlanmış kamusal mekânlar	31
Resim 2.13: Kamusal mekânlarda dinlenme ihtiyacı	42
Resim 2.14: Kamusal mekânlarda çeşitli aktiviteler	43
Resim 2.15: Kamusal mekânlarda aktif kullanımlar	44
Resim 2.16: Kamusal mekânlardaki sosyo-kültürel aktiviteler.....	45
Resim 2.17: Kopenhag'ta kamusal yaşam, San Marco Meydanı-Venedik	45
Resim 2.18: Aynı kamusal mekânda yapılan değişik aktiviteler: Bryant Park.....	50
Resim 2.19: Erişilebilirlik için engelsiz ve yeterli genişlik	53
Resim 2.20: Erişilebilirlik için engelsiz ve yeterli dönme alanı.....	54
Resim 2.21: Erişilebilirlik için engelsiz ve yeterli yükseklik ve boy hizası	54

Resim 2.22: Erişilebilirlik için yüzey elemanlarının durumu	55
Resim 2.23: Erişilebilirlik için yönlendirme ve uyarı işaretleri	56
Resim 2.24: Erişilebilirlikte temel bileşenler	57
Resim 2.25: Erişilebilirliğin sürekliliği.....	58
Resim 2.26: Kentsel çevrenin herkes için erişilebilir/ulaşılabilir olması.....	59
Resim 3.1: Leonardo da Vinci'nin "Vitruvius Adamı" çalışması - 1492; İkinci resimde Da Vinci'nin insan bedeninde "Altın Oran" çalışmasına atıfta bulunan/sorgulayan bir çalışma	62
Resim 3.2: Farklılıklarıyla kullanıcı çeşitliliği.....	67
Resim 3.3: Herkes için tasarım piramidi.....	72
Resim 3.4: Eşit kullanım prensibi ile ilgili örnekler	75
Resim 3.5: Kullanımda esneklik prensibi ile ilgili örnekler	76
Resim 3.6: Basit ve sezgisel kullanım prensibi ile ilgili örnekler	77
Resim 3.7: Algılanabilir bilgilendirme prensibi ile ilgili örnekler	78
Resim 3.8: Tasarımda hata payı prensibi ile ilgili örnekler.....	79
Resim 3.9: Düşük fiziksel güç harcanması prensibi ile ilgili örnekler	80
Resim 3.10: Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi ile ilgili örnekler	81
Resim 3.11: Evrensel tasarım prensiplerine uygun engelsiz bir yaya kaldırımı	82
Resim 4.1: Rinku Park'ın odak noktası "Fountain of Four Seasons" ve "Inner Sea"	113
Resim 4.2: Gün batımında oluşan doğal güzellik.....	113
Resim 4.3: Eğimli noktalarda yapılan düzenlemeler	114
Resim 4.4: Evrensel tasarım kriterlerinin dikkate alındığı kent donatıları, Görme engellilere yönelik kılavuz yol takibi.....	114
Resim 4.5: Parkta çeşitli duyuları dikkate alan uygulamalar	115

Resim 4. 6: Pompidou yakın çevresinden görüntüler	116
Resim 4.7: Pompidou Centre önünde kamusal kullanım	117
Resim 4.8: Yakın çevresiyle genel görünüm	117
Resim 4.9: Cephedeki merdivenler ve çevreden yapıya ulaşan merdivenler	118
Resim 4.10: Cepheden detay görünüm	119
Resim 4.11: Pompidou Center’da kamusal yaşam	120
Resim 4.12: Pompidou Center’da erişilebilir mekânlar	121
Resim 4.13: Whitechapel Idea Store yakın çevresindeki kamusal yaşam	121
Resim 4.14: Yapının yakın çevresi	122
Resim 4.15: Cephenin ardındaki merdiven, yapı içinden merdiven	122
Resim 4.16: İç mekândan görünüm, zemin katta dışarıyla ilişkili yürüyen merdiven	123
Resim 4.17: Yapının yakın çevre ilişkisi, yapının renkli panolardan oluşan cephe düzeni, yapının ana girişi	124
Resim 5.1: Harbiye Kongre Vadisi hava fotoğrafı	127
Resim 5.2: Harbiye Kongre Vadisi’nde yer alan yapılar	127
Resim 5.3: Vadinin 19. yy başındaki gravürü	129
Resim 5.4: Prost’un İstanbul için hazırladığı nazım imar planlarında Harbiye Bölgesi ve II No’lu Park Alanı	130
Resim 5.5: TMMOB Mimarlar Odası'nın 2004’te düzenlediği “Kongre Vadisi Mimari Tasarım Yarışması”	132
Resim 5.6: İstanbul’da 2005 yılında düzenlenen XXII. UIA Dünya Mimarlık Kongresi’nden görüntüler	133
Resim 5.7: İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan plan, Anıtlar Kurulu tarafından eksiltelen toplam alan	134
Resim 5.8: Vadiden genel görünüm, Yerin üstündeki yapı yükseklikleri	135

Resim 5.9: Kongre Vadisi vaziyet planı	136
Resim 5.10: Yeni düzenlemeyle oluşturulan kamusal mekân	137
Resim 5.11: Harbiye Kongre Vadisi konsept düzenlemesinde yer alan yapı ve mekânların ilişkisi	138
Resim 5.12: Yenilenen Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu	138
Resim 5.13: Harbiye Kongre Vadisi projesinde tünel düzenlemesi.....	139
Resim 5.14: Çalışma alanı sınırları ve genel konumu	140
Resim 5.15: Çalışma alanının 1/100000 çevre düzeni planındaki durumu	142
Resim 5.16: Çalışma alanının 1/25000 çevre düzeni planındaki durumu.....	143
Resim 5.17: Çalışma alanının 1/5000 nazım imar planındaki durumu.....	144
Resim 5.18: Farklı etkinliklerin gerçekleştirilmesine imkân veren; boğaza nazır, büyük bir kamusal mekân	145
Resim 5.19: Farklı işlevli yapıların arasında aynı kot üzerinde oluşturulan kamusal açık mekân	145
Resim 5.20: Harbiye Kongre Vadisi yakın çevresi ve ulaşım durumu	147
Resim 5.21: Harbiye Kongre Vadisi ulaşım ve erişilebilirlik durumu	147
Resim 5.22: Harbiye Kongre Vadisi'nde kongre ve etkinlik kapasitesi	148
Resim 5.23: Harbiye Kongre Vadisi'nin Taksim ve yakın çevresiyle ilişkisi	149
Resim 5.24: Farklı işlevli kamusal mekânların birarada olmasıyla oluşan konsept.....	150
Resim 5.25: Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu'nun önündeki kamusal alanın kullanımı	151
Resim 5.26: Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun önündeki kamusal alanın kullanımı.....	152
Resim 5.27: Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda seyir terası	152
Resim 5.28: Gümüş Caddesi'nde tespit edilen kaldırım deformasyonlarından kaynaklanan engeller	155

Resim 5.29: Yolda bulunan ızgaraların uygun standart ve durumda olmaması sonucu oluşan engeller	156
Resim 5.30: Yolda bulunan ızgaraların kaygan yüzeye sahip olması sonucu oluşan engel ve tehlike	156
Resim 5.31: Yolda bulunan su tahliye kanallarının bazı durumlarda engel oluşturması	157
Resim 5.32: Gümüş Caddesi'nde bulunan altyapı donatılarının oluşturduğu engeller	157
Resim 5.33: Gümüş Caddesi'nde bulunan peyzaj elemanlarının oluşturduğu görsel kirlilik ve engeller	158
Resim 5.34: Çalışma alanında bulunan peyzaj elemanlarının yerleşimindeki düzensizlik sonucu oluşan engeller	158
Resim 5.35: Düzensiz yerleştirilen saksıların erişimi engellemesi	159
Resim 5.36: Çalışma alanında yeni düzenlenen kısımlardaki peyzaj düzenlemeleri	159
Resim 5.37: Kaldırımında bulunan donatıların erişimi engellemesi	160
Resim 5.38: Çalışma alanında tespit edilen malzeme birleşim ve uygulama hatalarının erişimi engellemesi	160
Resim 5.39: Çalışma alanında tespit edilen tanımsız ve işlevsiz alanların tehlike oluşturmaları ve erişimi engellemesi.....	161
Resim 5.40: Çalışma alanından bazı birleşim detayları	161
Resim 5.41: Çalışma alanından yaya geçidi düzenlemesi	161
Resim 5.42: Çalışma alanından bazı zemin yüzey örnekleri ve yağışta oluşan kaygan yüzey	162
Resim 5.43: Çalışma alanından bazı yaya yolu görüntüsü ve birleşim detayları	162
Resim 5.44: Çalışma alanından bazı kot farkı olan yerlerden birleşim detayları.....	163
Resim 5.45: Çalışma alanından yaya yolu ve kaldırım deformasyonları	163
Resim 5.46: Çalışma alanından kaldırım rampası örnekleri	164
Resim 5.47: Çalışma alanından rampa uygulamaları	164

Resim 5.48: Kamusal mekânda simgeleşmiş olan kent donatısı.....	165
Resim 5.49: Kamusal mekânda bulunan kent donatıları.....	165
Resim 5. 50: Kamusal mekânda bulunan aydınlatma elemanları.....	166
Resim 5.51: Kamusal mekânda bulunan peyzaj, su, ve oturma elemanları	166
Resim 5.52: Algılanabilir yapı girişi ve kullanıcılara alternatif giriş imkânı sunan rampa	167
Resim 5.53: Kamusal mekânda bulunan yapının algılanabilir ana girişi ve giriş kapısı	167
Resim 5.54: Kamusal mekânda bilgilendirme ve işaretleme araçları, yetersiz yönlendirme	168
Resim 5.55: Kamusal açık mekânda yetersiz uyarılama ve bağlantılar.....	168
Resim 5.56: Kamusal mekânda bilgilendirme ve işaretleme araçları, yetersiz yönlendirme	169
Resim 5.57: Kamusal mekânda ayırıcı elemanlar	169
Resim 5.58: Kamusal mekânda bulunan merdivenler ve alternatif kullanım için asansörler	170
Resim 5.59: Erişimi sınırlayan merdiven uygulaması	171
Resim 5.60: Kapalı otoparkta engelliler için otopark düzenlemesi.....	171

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABA : Mimari Engeller Kanunu (*The Architectural Barriers Act*)

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ADA : Amerikan Engelliler Kanunu (*Americans With Disabilities Act*)

A117.1 : Amerikan yapıları fiziksel engellilere göre erişilebilir ve kullanılabilir yapma standardı (*American standard specifications for making buildings and facilities Accessible to and usable by the physically handicapped*)

BM (UN) : Birleşmiş Milletler (United Nations)

CIAM : Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri (*Congres Internationaux d'Architecture Modern*)

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

ESDP : Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (*European Spatial Development Perspective*)

İTÜ : İstanbul Teknik Üniversitesi

KHK : Kanun Hükümünde Kararname

MÖ : Milattan Önce

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDK : Türk Dil Kurumu

TSE : Türk Standartları Enstitüsü

UFAS : Mimari Engeller Yasası (*The Uniform Federal Accessibility Standart*)

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

Yy : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Şehir; toplumsal hayata ve insanlararası ilişkilere biçim veren, sosyal paylaşımların arttığı ve toplumsal ilişkilerin yoğunluk kazandığı yerdir (Cansever 1996). Toplumun her kesiminden tüm bireyler için ortak kullanım alanı olan kamusal mekânlar, geçmişten günümüze çevreyle iletişim kurma, temel ihtiyaçları karşılama, kente dair izlenimler edinme ve toplum olma bilincinin gelişimi gibi pek çok noktada önemli rol oynamıştır.

Çeşitli fiziksel ve sosyal ihtiyaçları karşılamak amacıyla oluşturulan kamusal mekânların; kullanıcılar üzerinde sosyal, fiziksel, davranışsal ve psikolojik etkileri olduğundan, daha sağlıklı bir toplum ve daha kaliteli bir yaşam öngörebilmesi için planlama ve organizasyonları önem kazanmaktadır. Kentin ve kentlinin nefes alıp, özgürce yaşadığı, sosyal ilişkilerin yoğunlaştığı kentin en önemli renklerinden biri olan kamusal mekân düzenlemeleri, kentsel gelişimde önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde sürekli gelişen sosyo - kültürel, ekonomik ve teknolojik koşullar nedeniyle kamusal mekân anlayışı, ihtiyacı ve kullanımı bu durumdan etkilenmektedir. Her değişim beraberinde yeni sorunlar gündeme getirmekte olup; kentsel yaşamda karşılaşılan sorunlar arasında kamusal mekânlara erişilebilirlik/ulaşılabilirlik, bu mekânlarda dolaşım ve kullanım da yer almaktadır. Günümüz toplumundaki önemli değişimler; ürünlerin, mekân ve çevrelerin evrensel olarak daha kullanılabilir olmasını sağlayan tasarım yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Değişen ve gelişen teknoloji ve yaşam biçimleri ile birlikte insanların daha uzun süre, daha bağımsız ve daha konforlu yaşamaya ihtiyaç duymaları ve bunu talep etmeleri; kamusal mekânları tasarım anlayışının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Kent konforunun sağlanması, insanın fonksiyonel, estetik ve psikolojik açıdan yaşamının kolaylaştırılması kent içinde kullanılan her türlü ürün, donatı, yapı, mekân ve çevrelerin evrensel tasarım kriterlerine uygun tasarlanması ile gerçekleşecektir.

Tasarımcılar, kullanıcı olarak genelde “ortalama insan” kavramını dikkate alma eğilimindedirler. Aynı şekilde var olan tasarım prensipleri de ortalama fizyolojik yapıya sahip insan ve herhangi bir hareket kısıtlılığı bulunmayan kadın veya erkek kullanıcılar baz

alınarak oluşturulmuştur. Oysa insanlar; antropolojik ölçüleri, hareket kapasiteleri, fiziksel dayanıklılıkları, görsel, işitsel ve zihinsel yetenekleri bakımından farklılık göstermektedir. Doğuştan varolan veya sonradan meydana gelen durumlarla her insan “ortalama”dan az veya çok farklı olabilmektedir. Engelliler/özürlüler, hamile bayanlar, bebek arabalı bireyler, yük taşıyanlar, çocuklar, kronik bir hastalığın fiziksel izlerini taşıyanlar, çok uzun, çok kısa, çok şişman veya yaşlılığın getirdiği hareket kısıtlılığını yaşayan bireyler bu gruba girmektedir. Bunun yanısıra, geçici engellilik durumu taşıyanlar, gün içinde yorgunluk, uykusuzluk ve dikkat eksikliği gibi bazı nedenlerle sağlıklı bir insan dahi dezavantajlı duruma geçebilmektedir. Sonuç olarak tüm kullanıcılar içinde buldukları durum açısından birbirlerinden farklı olabileceği için tasarımda hedef kitle olarak “herkes” kavramı temel alınmalıdır.

Küreselleşme ve gelişen teknolojik süreç tekrar “insan”ı merkeze almıştır. İnsana sunulan hizmet konusunu bütüncül ele almak ve imkânlardan eşit ölçüde yararlanılmasına imkân tanımak modern yaklaşımın gereklerindedir. Konuyla ilgili platformlarda tüm bireylere eşit hizmet sunulması gerekliliği, ayrımcılığa ve eşitsizliğe karşı/engel olma zorunluluğu kabul görmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan tabloda geçici veya kalıcı engelleri ile birlikte yaşamak zorunda kalan insanların sayısı azımsanmayacak ölçüde olunca; bu kesimin varlıkları önemsenmeye başlanmış ve toplum içinde yer alabilmeleri, tüm boyutlarıyla hayatlarını sürdürebilmeleri için bir çok uluslararası kuruluş ve ülke bu yönde çalışmalar başlatmış, standart ve kriterler oluşturmuştur. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve T.C. 1982 Anayasası’nda bu kesim koruma altına alınmıştır. Bu kişiler toplumdaki diğer bireylerle eşit haklara sahiptirler. Avrupa Kentsel Şartı’nda yer alan “Kentler herkesin yararlanabileceği şekilde tasarlanmalıdır” ifadesi tasarım konusunda çerçeve çizmektedir. Erişilebilir-engelsiz tasarım, herkes için tasarım ve evrensel tasarım gibi kavramlar sırasıyla gelişmiştir. Ürün, yapı, mekân ve çevrelerdeki erişilebilirliği elde etmede kullanılan diğer kavramlardan evrensel tasarım kavramının ayrımını yapmak önemlidir. Özellikle de bu yaklaşım kentlerin üst ölçekli anlam taşıyan kamusal ve yarı kamusal mekânlarında öne çıkmakta; alanın erişilebilirliği/ulaşılabilirliği, kullanılabilirliği, benimsenişi ve yüksek verimlilikle kullanılması, mekânın yaşanabilirlik ve sürdürülebilirliğinde büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal ihtiyaçların geçirdiği değişim süreci kamusal alan ve mekân talebine yeni anlamlar yüklemektedir. Bu süreçte kültürel ve sosyal alanlarda yaşanan tüm değişmeler, kentin fiziksel ve sosyal biçimlenişini yönlendirerek birçok fonksiyonu gerçekleştirmeye imkân veren tasarımlar tercih edilmektedir. Sözü edilen yaklaşımlar göz önünde bulundurularak, İstanbul'un önemli merkezlerinden biri olan Taksim - Harbiye - şişli aksı üzerinde yer alan Harbiye Kongre Vadisi, kent hayatı içinde kültürel ve sosyal aktiviteleri gerçekleştirmeye yönelik açık ve kapalı kamusal mekânlardan oluşmaktadır. Bu yaklaşımla yeni anlam ve işlevler yükleyerek yorumlayabileceğimiz çalışma alanında evrensel tasarım prensipleri bağlamında sorunları ortaya koyduktan sonra öneriler sunup, İstanbul'da yaşamın tüm boyutlarıyla yaşandığı Taksim ile bağlantıyı sağlayıp oradaki canlılık ve yoğunlukla bütünleştirme hedeflenmektedir.

Tez çalışmasının amacı; modern bir tasarım yaklaşımı olarak evrensel tasarım felsefesinin; kamusal mekânların yaşanabilirliği ve kalitesini arttırarak kent yaşamına katkılarını ortaya koymaktır. Kamusal mekânlarda kullanıcıların karşılaştığı sorunların saptanarak, tüm kullanıcıların kamusal mekânlara erişebilmesi ve bu mekânları rahat kullanabilmesine imkân verecek yaklaşım ve örneklerin araştırılması ve karşılaşılan sorunlara yönelik zm önerilerinin geliştirilmesidir.

Araştırmanın kapsamı; evrensel tasarım yaklaşımıyla bütün insanların ve tüm kullanıcıların kamusal mekânlara erişebilme ve bu mekânları kullanabilme durumlarının, çalışma alanı olarak seçilen İstanbul ili Harbiye Kongre Vadisi rneğinde incelenmesidir. Harbiye Kongre Vadisi'nin çalışma alanı/örnek alan olarak seçiminde; özellikle konum olarak kentin önemli bir noktasında yer alması, farklı işlevlere sahip kamusal mekânların bulunması, bir çok farklı kullanıcı profilinin bulunması ve kentin önemli bir kamusal mekânı olması ve hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler için sorunların olduğu bir alan olması etken olmuştur.

Kent bütününe bakıldığında genel olarak erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik sorunu pek çok noktada göze çarpmaktadır. Bu anlamda çalışmada; kent bütününe yönelik

genel bir bakış açısıyla ele alınmış, ancak konuya Harbiye Kongre Vadisi'nin örneğini irdelleyen bir bakış açısıyla yaklaşılmıştır.

Araştırmanın yöntemi; kentlerde kamusal ve kamusal mekân olgusu ele alınarak kamusal mekânlarda tüm kullanıcıların gereksinimlerini saptamak, karşılaşılan olumsuzlukları tespit etmek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunabilmek için; öncelikle kamusal mekânlar, evrensel tasarım kavramları ile erişilebilir ve kullanılabilir kamusal mekân ilişkisini temel alan literatür taraması yapılarak kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve üzerine çalışma alanındaki fizikî düzenlemelerin, yerinde yapılan gözlemlerle veri toplanması, verilerin evrensel tasarım yaklaşımıyla mekânın değerlendirilmesidir. Elde edilen verilerin harita üzerine işaretlenmesi, fotoğraflanması, teknik gözlem yoluyla sorun ve olanakların saptanmasını kapsamaktadır. Çalışma alanında veri toplama, değerlendirme ve öneri aşamasında evrensel tasarım yaklaşımıyla; "The Universal Design File (The Center for Universal Design, N.C.State University) dikkate alınmıştır. Ayrıca; TS12576, Amerikan Engelliler Yasası Standartları (*ADA Standards for Accessible Design*) ve Birleşmiş Milletler Engellilerin Erişebilirliğinde Engelsiz Çevreler Tasarlama Kılavuzu (*United Nation-Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*)" incelenmiş, belli standart ve düzenlemeler evrensel yaklaşımla yorumlanarak kullanılmıştır.

Giriş bölümünde çalışmanın genel çerçevesi belirlenerek araştırma konusu ortaya konulmuş; tezin amaç, kapsam, yöntemi ve çalışma sınırları belirlenmiştir.

Kamusal mekân kavramının önemi ve özelliklerinin irdelendiği ikinci bölümde öncelikle kamusal mekân kavramı toplumsal, tarihsel ve fiziki yönleriyle ele alınmış, özel mekân - kamusal mekân ayrımları yapılarak kamusal mekânlarda kullanıcı ihtiyaçları ortaya konmuş ve bu ihtiyaçları dikkate alarak kamusal mekân tasarım kriterleri irdelenmiştir. Mekânlara erişimin ve mekânların kullanılabilirliğinin zorunlu olduğu vurgusuyla bir mekânın yaşanabilir ve başarılı olarak nitelendirilebilmesinin koşullarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, evrensel tasarım kavramının tanımı ve gelişimi araştırılmış, bu kavrama dayanak olan ulusal ve uluslararası mevzuat ve kaynaklar incelenmiştir. Evrensel tasarım

kavramını kapsamlı bir biçimde ifade eden prensipler tanımlanmış ve bu prensiplerle ilişkili rehberler örneklerle açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde; kullanıcı - kamusal mekân ilişkisi temel alındığında, evrensel tasarım yaklaşımıyla bütün insanlar için erişilebilir ve kullanılabilir ortam sağlayarak kamusal mekânların yaşanabilirliğine yönelik değerlendirme rehberi oluşturulmuştur. Daha sonra evrensel tasarım prensiplerinin dikkate alındığı kamusal mekân örnekleri verilmiştir.

Beşinci bölümde; çeşitli etkinlikler ve işlevlerin yer alabileceği şekilde tüm kentlilere hitap eden, kapalı ve açık alanlarıyla büyük bir kamusal mekân olarak Türkiye'nin en büyük kültür ve kongre merkezi olma özelliğiyle İstanbul metropoliten alanında inşa edilen Harbiye Kongre Vadisi'ndeki açık kamusal mekânlarda; kamusallık ve evrensel tasarım yaklaşımıyla tespit ve analizler yapılmış, tanımlanan sorun ve potansiyellerin ışığında daha yaşanabilir bir kamusal mekân oluşturulması için kentsel alanlarda ihtiyaç duyulan düzenleme ve uygulamalar irdelenmiş, kentlilerin fiziksel ve sosyo-kültürel durumları üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Altıncı bölümde tez hakkında sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır. Çalışma alanı ile ilgili değerlendirmeler yapılmış olup, evrensel tasarım yaklaşımıyla; erişilebilir, kullanılabilir, engelsiz, eşit ve demokratik anlayışla inşa edilen kamusal mekânların daha işlevsel hale gelip, içerisinde yaşayan bireylerin yaşam kalitesinin yükseleceği sonucuna varılmıştır.

2. KENTTE KAMUSAL MEKÂN

Günümüz kentlerini tanımlayan temel öge; sundukları servis, iletişim, haberleşme vb. olanaklardır. Kentler aynı zamanda farklı kültür ve toplumsal grupların bir araya geldiği, iletişim kurduğu, kamusal yaşam biçiminin ortaya çıktığı alanlardır. Bu kamusal aktiviteler daha çok kentin kamusal mekânlarında gerçekleşmektedir. Tüm kentlilerin erişebildiği/ulaşabildiği, kullanabildiği, paylaşabildiği ve bütünleşebildiği kamusal mekânların kentsel yaşamdaki önemi, fiziksel ve sosyo-kültürel boyutta karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kamusal mekânlar kentsel yaşamın getirdiği bireysel ve toplumsal gereksinimlerin mekân ihtiyacını karşılamakta ve kentin toplumsal, sosyal paylaşımını ve kültürel sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Tarihsel süreç boyunca kentler içinde buldukları dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel yapısından etkilenmiş, kentlerin taşıdıkları anlamlar ve üstlendikleri fonksiyonlar sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Değişiklik sürecinde kamusal mekânların tanımları, nitelikleri ve kullanım amaçları da farklılaşmıştır. Bu farklılaşma modern döneme geçişle daha da belirginleşmiştir.

Bir kentin gelişiminde, farklı sınıf, etnik köken, antropolojik-fizyolojik yapı ve farklı kültürlerin bir arada yaşayabildiği kamusal mekânlar, kentsel yaşamda demokratik paylaşım, iletişim ve bütünleşmeyi sağlayan mekânizmalar olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Kamusal mekânlar kentin sosyal yapısının gelişiminde önemli olduğu kadar kültürel gelişimini de desteklemekte; kentin imajı, vizyonu, kimliği ve kalitesi açısından etkide bulunmaktadır. Bu bağlamda kamusal mekânlar kent yaşamında farklı boyutlarda ve bu boyutlar arası dengenin kurulmasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

2.1. KAMUSAL MEKÂNIN TANIMI VE ÖNEMİ

İnsanın sosyal yaşamı, “diğerlerinin varlığı” ile mümkündür. Diğer insanların var olduğu yerde ise “kamu” kavramı ortaya çıkmaktadır. (Uzun 2006) Kamu sözcüğü, “bir ülkedeki halkın bütünü” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>). Batı dillerinde bu kavrama karşılık gelen “*public*” sözcüğü “halkın sahip olduğu şeyler veya özellikler” anlamına gelmekte olup; isim olarak topluluk veya insanları, sıfat olarak ta otoriteyi işaret etmektedir (Uzun 2006).

Kamu sözcüğünün *-public-* İngilizce’de bilinen ilk kullanımı (1470) “kamuyu toplumun ortak çıkarı ile bir tutmaktır” anlamında olmuş bu tarihten yetmiş yıl sonra bu anlama “genel gözleme açık ve ortada olan” şeklinde yeni bir anlam daha eklenmiştir. 17. yy sonlarına gelindiğinde kamusal sözcüğü “herkesin denetimine açık olan” anlamına gelirken, özel sözcüğü “kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan korunmuş bir yaşam bölgesi” anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Uzun 2006).

“Kamusal” sözcüğünün kökeni Antik Roma dönemine dayanmaktadır. Latince’deki “*populus*” -halk- sözcüğünden türetilen kamusal sözcüğü herkese açık, umumi, kamuya ait anlamına gelmektedir. Genel bir tanımlama yapılsa da kavram, farklı kültürlerde ve toplumlarda farklı anlamlar kazanmıştır.

“Kamusal mekân” kavramı literatürde netlikten yoksun olmakla birlikte genelde “herkesin girebildiği yer” anlamına gelecek bir genişliğe sahiptir. (Neumann 1997) Arendt’e göre kamusal mekân “herkese açık” olan, insanların sınırlama olmaksızın uyum içinde bir araya geldikleri, birlikte hareket ettikleri bir bakıma “özgürlüğün kendisini gösterebildiği” yerdir (Arendt 1998). Peters-Cmiel, gerçekte kamusalı açık, görülebilir, kolektif ve herkesin rahatlıkla girebildiği yer; özel alanı ise kapalı, görünmez, bireysel ve yasak bölge olarak nitelermektedir (Peters-Cmiel 1997). Habermas ise, kamusal mekânı daha çok tartışma ve düşüncenin canlandırıldığı bir tiyatroyu sembolize eden söylemsel bir ilişki alanı olarak görmekte ve özel alandan ayrışan yanlarına vurguda bulunmaktadır (Habermas 1997).

Habermas'a göre her şeyden önce kamuoyunun içinde olduğu, özerk politikanın ve onun matrisi olan kültürün üretildiği tüm mekânlar, kamusal mekânlardır (Habermas 1997). Özbek şöyle bir kısa tanım yapmaktadır: “Kamusal mekân toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübelerin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alanları *-kamusal mekânlar-*; bu süreçte çıkan anlam içeriğini *-kamuoyu, kültür, tecrübe-* ve bu anlam üretim sürecini oluşturan ya da bu süreç içinde oluşan kolektif gövdeleri tanımlamaktadır. Özbek tarifini şu şekilde genişletip kentsel mekânların kamusalına vurgu yapmaktadır: “Sosyal ve ekonomik hakların da kategorisi haline getirilebilmiş, sağlık ve eğitimden, iletişim ve ulaşım dek kolektif ihtiyaçların üretilip sahiplenildiği mekânlar temel bir kamusal mekânlar kategorisini oluşturmaktadır. Kamu yararını gözeterik herkesin eşitçe erişebileceği/ulaşabileceği kamusal hizmet verdiği ölçüde, bu mekânlar kolektif kullanım değeri üretirler. Sosyallik modeli açısından baktığımızda kamusal mekân esas olarak kent merkezidir; çoklu karşılaşmalara izin veren, “yabancı” ya da “ötekilere” açık alışveriş, çoğulluk, iletişim ve katılım değeri taşıyan yerlerdir (Özbek 2004).

“Kamusal mekân” terimi genel olarak insanlar tarafından erişilebilen/ulaşılabilen ve kullanılan kentsel ya da kırsal alanları nitelendirmek için kullanılmaktadır. “Kamu” terimi ise bir devlet, millet ya da topluluğu oluşturan etnik köken, ırk, cinsiyet gibi çeşitli karakteristik özelliklerine göre birbirinden ayrılmayan insan topluluğunu nitelemektedir. Genel olarak bu iki terim, bu şekilde tanımlansa da, kamu ve kamusal mekân kavramlarının gündelik dildeki kullanımı, bunların birbirleriyle uyuşmayan çok çeşitli anlamlara sahip olduklarını göstermektedir. Değişik tarih evrelerinden kaynaklanan bu anlamlar genellikle birbirleri ile muğlak bir ilişkiye girmektedirler (Gürbilek 2001).

Eski Yunan'da kamusal paylaşımın yaşandığı mekân, “şehrin ve politikanın alanı olan polis” olarak tanımlanmıştır. Hayatın gündelik gelişimi ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu özel hayat *-oikos-* sınırları içinde yaşanırken, “*polis*” onur kazanılabilen serbest bir alan sunmuştur. Bu alanda vatandaşlar toplumsal statü olarak eşit konumda oldukları kişilerle ilişkiler kurmuşlardır. Yunanlıların algısında kamu, özel alanın karşısında

bir özgürlük ve istikrar ortamı olarak anlam kazanmıştır. Bu bağlamda gündelik hayata dair her şey ancak kamunun ışığında açığa çıkmış, kamuoyu orada oluşmuştur.

Kent için “kamusal alan” (*public space/sphere*) ve “kamusal mekân” (*public place*) kavramları önemli bir yere sahiptir ve konut gibi özel mülkiyette olan mekânların dışında kalan meydanlar, sokaklar, parklar gibi insanların toplanabileceği, bir araya gelebileceği her yer “kamusal” adı altında anılmaktadır. Bununla birlikte kamusal alan ve kamusal mekân kavramları da kesin bir sınırla ayrılamayarak birbirine karışmaktadır.

Kanıpak, kamusal alan ve kamusal mekân farklılığını şu sözlerle açıklamaktadır: “Kamusal alanın, modern toplumlarda bağımsız sivil kuruluşlar tarafından oluşturulan, eleştirel ve özgürleştirici ifadenin hayat bulduğu metforik platformlar olarak görülmesi gerekmektedir. Kamusal mekân ise, özellikle mimarların gözünden nispeten daha tanımlı ama yine de henüz sınırları ve potansiyelleri tam belirlenmemiş bir kavramdır. Yine de kamusal mekân denince, toplumda herhangi bir ayırım yapılmadan her bireyin kullanımı düşünülerek yapılmış açık veya kapalı mekânlar algılanmaktadır. Çoğu kez bu tip mekânların sahibi ve işleticisi devlet veya yerel yönetimler olduğu için de (adliyeler, istasyonlar, okullar vb.) yanlış bir ifade ile bu mekânlar kamusal alan olarak adlandırılmaktadır” (Kanıpak 2007).

Osmanlı’da alan tanımının sadece “az özel”, “özel”, “çok özel” ve “çok çok özel” olarak biçimlenmesini, bugün hala kamusal mekânın/alanının tanımının tam olarak yapılamamasının başlıca sebeplerinden biri olarak gösteren Tanyeli ise kamusal mekânı/alanı tanımlamadan önce, bu alanların Batı’da “*public*” sözcüğüyle ifade edilirken 19. yüzyılda Osmanlı literatürüne farklı bir biçimde girdiğini hatırlatmaktadır (Uzun 2006).

Kamusal mekânın/alanın genelde devletle ilişkilendiriliğini belirten Tanyeli, “*public*’e ait olan değil devletle ilişkili olan alan olarak ifade etmektedir. Özbek (2004) te bu durumu “kamu” dendiğinde hemen devlet gelir aklımıza; devlet idaresi, organları, kuruluşları, görevlileri ya da etkinlikleri gibi şeyleri, devlete ait ya da devlet kontrolünde yürütülen resmi bir alan kastedilmektedir” diye açıklamaktadır. Halbuki Habermas (1997); “Kamusal

mekân/alan her şeyden önce toplumsal yaşamımızda kamuoyunun içinde olduğu alandır” şeklinde ele almaktadır.

Kentlerin kamusal mekânları, kentin karmaşık mekânsal örgüsü içinde herkesin erişebildiği/ulaşabildiği, kentlinin içerisindeki etkinliklere kendiliğinden dahil olduğu, tüm insani değerlerin ortak ve eşit kullanıldığı, birbirinden ayrı yaşamları kesiştiren mekânlardır. Bu mekânlar, kentteki etkinlikleri süresince donanımlarını fikirlerin ifade edilmesi yoluyla birbirleriyle paylaşabilen, toplumsal kültür değerleri ve politik değerler üretebilme potansiyeli taşıyan kişilerin ortak mekânıdır. Sosyo-ekonomik düzeyleri, kültürleri ve değerleri farklı, tek ortaklıkları aynı mekânlarda etkinliklerde bulunmak olan kentliler, buldukları mekânlar sayesinde beklenmedik karşılaşmalar ve paylaşımlarda bulunabilmektedirler. Kamusal mekânlar herkese açık olmalarıyla, her çeşit eyleme olanak tanımlarıyla, farklı kamuların oluşmasına, bir arada olmasına böylelikle yeni ortaklıklarla farklı kamuoyu oluşmasına imkân tanıyan alanlardır. Bu birlikteliği sağlayan kamusal mekânın herkesçe erişilebilir/ulaşılabilir ve evrensel tasarım kriterlerine göre tasarlanmış olması da, kamusallığın vazgeçilmez yapısal öğelerindedir.

Kamusallığın ilkesi olarak erişilebilir/ulaşılabilir mekânların herkese sürekli açık olması ve aynı zamanda farklı kullanımları barındırması anlamına gelmektedir. İnam; kentlerin sokakları, meydanları, parkları, müzeleri, spor salonları gibi kentlinin mahrem hayatı dışında zamanının geçtiği kamusal mekânları, “meydandaki hayatımız” diye adlandırarak şu şekilde tanımlamaktadır: “Her zaman herkesin erişebilmesi/ulaşabilmesi özelliği ile kentlilerin birbirleriyle karşılaştıkları bağlar kurdukları, ortak dert ve sorunlarıyla ilgili kararlar alabilmek için görüşlerini bildirdikleri, tartıştıkları, beraber akıl yürüterek çareler aradıkları, eleştirdikleri, söz söylemenin, diğer kentlilerle diyalog kurmanın yeri kamusal mekânlardır. Kamusal mekân kentlilerce oluşturulan ortaklığın, kamuoyunun ortaya çıktığı mekândır. Çeşitli kamuların bir kısıtlama olmaksızın ulaştıkları, haklarını talep ettiği, savunduğu ve bu amaçla kullandıkları mekânlar, kentin formu içinde aynı anda herkese ait olan mekânlardır. Dolayısıyla sunduğu eylemsel çeşitlilikle (alışveriş, gezinti, eğitim, sportif aktiviteler, kültürel etkinlik vb.) herkese açık olan, değişken ve yeniliklere açık,

farklı işlevselliklere cevap verebilecek nitelikte ilişkiler alanı olarak kamusal mekân toplumun yaşam biçimini ve ritmini etkilemektedir” (İnam 2004).

Madanipour (1999) kamusal mekânı fiziksel olarak herkes için erişilebilir/ulaşılabilir olan, yabancıların ve yerlilerin çok az kısıtlamalarla girebildikleri kasabalar, şehirler ve kırsal alanların içlerinde yer alan mekânlar olarak tanımlamaktadır. Shonfield (1998) ise kamusal mekân kavramını genişletmek için: “İnsanların evde ya da işte olmadıkları zamanlarda kullandıkları her hangi bir yer” şeklinde tanımlama yapmaktadır.

Kamusal mekânlar herkesin, her kentlinin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket ettiği kamuya ait mekânlardır (Bakan ve Konuk 1987).

Önür, yaptığı bir çalışmada kamusal alanı şu özellikleriyle tanımlamıştır:

- Açık olması (erişilebilirlik/ulaşılabilirlik) ya da ortak olarak paylaşılması (kullanım ve anlam olarak)
- Birbirine yabancı insanları bir araya getirmesi
- Kalıcılık
- Toplumsal insan davranışlarına yön vermesi
- Bireysel denetimin ötesinde bulunması
- İçinde olunan çevreyi tanımlamada önemli rol oynaması
- Macera kaynağı ve ortamı oluşu
- Özel ve bireysel mekânlarla olan ilişkileriyle algılanması
- Kullanım açısından çeşitlilik göstermesi
- Kolektif olarak oluşturulmuş olması (<http://www.arkitera.com>, 14.03.2010)

Kamusal mekân toplu yaşamının gerektirdiği tüm etkinliklerin süregeldiği her yaş, cinsiyet ve meslek grubundan kişilerin denetimli olarak yararlanabildiği ve kent strüktürü içinde yer alan mekânlar olup bu mekânda sosyal, kültürel, ticari, dini, eğitim ve spor gibi her türlü beşeri eylemler yer almaktadır (Çubuk 1991).

Günümüzde toplu yaşamın tüm etkinliklerinin süregeldiği, açık kent strüktürü içinde; her yaş, cins ve meslek grubundaki kent kullanıcılarının yararlanmasına imkân tanıyarak çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilmesi için dış dünya ile bir araya gelebileceği mekânlardır. Bu çerçevede kamusal mekânlar:

- Parklar: Kent parkları, mahalle parkları, semt parkları
 - Meydanlar: Kent ölçeğinde meydanlar, transit noktalarda yer alan meydanlar, yapılar arası küçük meydanlar, caddelerin kesişim noktalarındaki küçük ölçekli meydanlar, anıtların çevrelerindeki meydanlar
 - Caddeler ve yol aksları: Kaldırımlar, yayalaştırılan alanlar
 - Oyun alanları: Çocuk oyun alanları, oyun için kullanılan boş alanlar
 - Rekreasyon alanları: Spor ve piknik alanları, kıyı bantları
 - Alışveriş alanları: Pazar alanları, alışveriş caddeleri
- olarak sınıflandırılabilir (Korkmaz, Dülger Türkoğlu 2003).

Kamusal mekânlar ortak birtakım temel niteliklere sahiptir. Bunlar; ¹

- Kamusal mekânlar öncelikle hareketlilik ve erişimin sağlandığı mekânlardır. Bu mekânlar yayaların hizmetlere ve donatılara erişimini sağlayan, yönlenme, alışveriş, bekleme, toplanma, dağılma gibi eylemlerini gerçekleştirdiği hareket mekânlarıdır. Taşıtların da yer aldığı *-kuyrukta bekleme, karşıdan karşıya geçme, durakta bekleme vb-* ve insanların bu yolla da erişimlerinin sağlandığı ortak mekânlardır (Resim 2.1).

Kaynak: <http://www.arkitera.com>, <http://www.iETT.gov.tr>, <http://www.hurriyet.com.tr>
Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.1: Kamusal mekânlarda hareketlilik ve erişim

¹ Gökğür, P., Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri, 2008

- Kamusal mekânlar sosyal faaliyetler (defile, açılış törenleri, seçim kampanyaları, festivaller), kültürel faaliyetler (sokak tiyatroları, konser, dini törenler), alışveriş, sportif faaliyetler, miting, politik ve sendikal eylemlerin yapıldığı, ticaret işlevinin (kafeler, restoranlar, mağazalar) yer aldığı kamusal kullanımlara ortam sunan mekânlardır (Resim 2.2).

Kaynak: <http://www.aksam.com.tr>, <http://www.arkitera.com>, <http://www.arkitera.com>.

Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.2: Kamusal mekânlarda sosyal faaliyetler

- Kamusal mekânlar insanlarla yan yana olmak, selamlaşmak, özür dilemek, danışmak, yer sormak, bakışmak gibi eylemlerin gerçekleştiği toplumsallaşma, sosyalleşme mekânlarıdır. Kamusal mekânda yaya transit geçişi en önemli geçiştir. Bunun dışında bu mekânlar bireylerin var olan faaliyetlere katıldıkları, insanların *-planlı veya spontane-* karşılıklı ilişki kurdukları mekânlardır (Resim 2.3).

Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr>, <http://www.tatilsaati.com>, <http://www.city-data.com>.

Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.3: Kamusal mekânlarda toplumsallaşma

• Kamusal mekânların mimari ve kentsel formları; hareketlilik, kamusal kullanım, sosyalleşme ve kimlik gibi özellikleri içerdiği için kente bir anlam vermekte; böylece kamusal mekânlar birer kimlik mekânı olmaktadır. Ayrıca bu mekânlardaki mimari ve kentsel formların kullanımları; toplumsallaşma ve hareketliliğe göre değişmektedir. Kentsel kimlik kamusal mekânın kalitesine bağlıdır (kentsel, mimari, kültürel vb. nitelikler). Bir kamusal mekân sadece geçiş mekânı oluştururken, bir diğeri farklı bir işlev taşımaktadır. Özellikle metropol kentlerde kamusal mekânlar vizyonel rol üstlenmektedir (Resim 2.4).

Kamusal mekânlar kent kimliğinde önemli bir role sahiptir. Bir kentte bulunan sokak ve meydanların kalitesi, o kentin kimliği hakkında bilgi vermektedir. Kamusal mekânların insanların toplanma yerleri olmasının yanı sıra simgesel özellikleri de bulunmaktadır. Kent ölçeğinde organize edilen doluluk-boşluk oranının birbiriyle ilişkisi insan ölçeğinde tanımlandığı takdirde bölgenin karakteristik özelliği de ortaya çıkmaktadır. Eğer kentin içerisinde bu doluluk boşluk oranı iyi organize edilmezse, ortak kullanım alanları olarak düşünülen mekânlar kullanışsız alanlara dönüşüp kimliklerini kaybetmektedirler (Erdönmez 2005).

Kaynak: <http://www.sagopakajmer.org>, <http://www.geldik.com>, <http://www.resimcenter.com>.

Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.4: Kamusal mekânlarda kimlik (Taksim Cumhuriyet Anıtı, Ankara Güvenpark, İzmir Saat Kulesi)

• Kamusal mekânı tanımlayan etkenler: ses, ışık, görüntü; algılama, duyuşal formlar (koku, dokunma, mevsim özellikleri, sıcaklık, rüzgâr, nem, yer döşemesi vb.), ortam (sosyal ilişkiler), peyzaj, mekânsal formlar (su, yeşil, bitki, kentsel mobilya, mimari ve kentsel

formlar vb.) olmak üzere mekân sosyal ve mekânsal formların karşılaştığı bir mekândır. (Resim 2.5)

Kaynak: <http://www.picapp.com>, <http://www.istanbul.com>, <http://www.peyzaj-tasarimi.buradadir.com>.
Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.5: Kamusal mekânları tanımlayan etkenler (su, aydınlatma, peyzaj vb.)

- Kamusal mekân bilgi, mal, fırsat ve olanakların dolaşım mekânı olarak politik ve ticari faaliyetler için kaçınılmaz bir mekândır. (Resim 2.6)

Kaynak: <http://www.kou.edu.tr>, <http://www.wikipedia.org>, <http://www.boun.edu.tr>. Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.6: Kamusal mekânlarda paylaşım ve faaliyetler

Kamusal mekânların uygun biçimlerde olabilmesi için gereken en önemli şartlar:

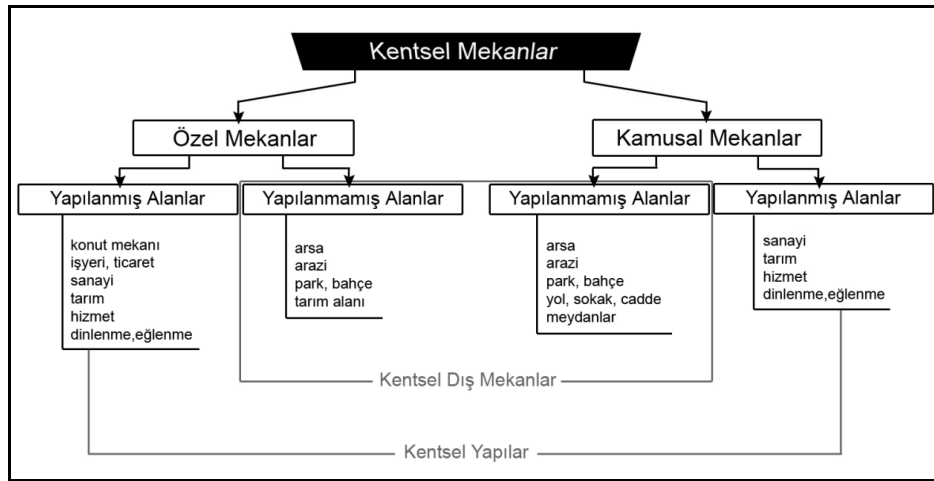
- Kamusal mekânda tamamlayıcılık: Fiziksel mekânda yol, yapı, meydan öğelerinin birbirlerini malzeme, renk, teknik açıdan tamamlayıcı durumda olması demektir. Bu durum aynı zamanda sosyal açıdan da kamusal mekânı desteklemektedir.
- Kamusal mekânın zamana uygunluğu: Bu kamusal alanın yeniden üretimi değil, mekân kimliklerinin bulunması, güncel ihtiyaç ve kullanımlarla birlikte değerlendirmesi demektir.
- Kamusal mekânın kimliği.
- Kamusal mekânın bütünlüğü ve devamlılığı (Gökgür 2006).

Kamusal mekân çeşitleri ve biçimleri, kentlerin doğal yapı niteliklerine ve her dönemin ekonomik, politik yapısına göre farklılaşmakta ancak kamusal yaşamın geçtiği bu mekânlar önemini korumaktadır. Avrupa Konseyi (1986) kamusal mekânları ve önemlerini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- Kamusal açık alanlar, şehir mirası için önem teşkil eder,
- Bir şehrin mimari ve estetik bakımdan güçlü bir elemanıdır,
- Önemli bir eğitimsel rol oynar,
- Çevrebilimsel yönden ve sosyal etkileşim için önemlidir,
- Toplum gelişimini güçlendirir,
- Özellikle kişilerin psiko-sosyal gerilimlerini dengelemeye yardımcı olur,
- Bir toplumun eğlence ve boş zaman ihtiyaçlarını karşılamakta önemli rolü vardır,
- Çevresel gelişim içinde ekonomik bir değeri vardır (Woolley 2003).

2.1.1. Kamusal Mekân - Özel Mekân

Kentsel mekânlar iç ve dış olarak ayırt edilebilecekleri gibi özel ve kamusal olma boyutunda da derecelenmektedir. Kentsel mekânın yapılmış ve yapılmamış mekânları arazi kullanım biçimlerine bağlı olarak özel ve kamusal mekânlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Çubuk, Yüksel, Karabey 1978). (Şekil 2.1)

Kaynak: Çubuk, Yüksel, Karabey 1978

Şekil 2. 1: Kentsel mekânlar

“Kamusal” ve “özel” kavramları “ortaklaşa” ve “bireysel”in mekânsal anlamlarına karşılık gelmektedir (Hertzberger 1991). Kamusal mekân, bir bütün olarak topluma ait, her zaman herkesin faydalanabildiği ortak kullanıma açık olan mekânlardır ve bakımı ve sorumluluğu ortaklaşa üstlenilmektedir. Özel mekânlar ise özel mülkiyet üzerinde yer alan, bakım ve sorumluluğu mülkiyet sahibine ait olan ve denetimli olarak kullanılan alanlardır. Kamusal ve özel mekânların kullanım ve işlev açısından birbiriyle ilişkileri sonucu meydana gelen geçişler yarı özel ve yarı kamusal mekânları oluşturmaktadır. Bu geçiş toplumsal verilere göre farklılık göstermektedir. Kimi toplumlarda özel ve kamusal arasında keskin bir sınır varken, bazılarında ise bu sınır daha yumuşak bir geçiş ile ifade edilebilmektedir. Mekân organizasyonunda bu arayüzlerin konum, boyut ve nitelikleri oldukça önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. (Tablo 2.1)

Tablo 2.1: Kamusal - özel mekânlar

	KAMUSAL	YARI KAMUSAL	YARI ÖZEL	ÖZEL
KULLANICI	Herkes	Belli Zamanlarda Belli Sayıda Kişiler	Özel Mülk Sahipleri Kiracılar	Kişiler Özel Mülk Sahipleri
SORUMLU	Kamu	Kullanıcı + Kamu	Ortak Kullanımlar	Kullanıcının Kendisi
KONTROL	Yasal	Yasal - Fiziki	Yasal - Fiziki -Sosyal	Yasal - Fiziki
KENTSEL MEKÂN	Sokaklar Caddeler Meydanlar Parklar	Okullar Hastaneler Mezarlıklar Parklar Sokaklar	Konut Bahçeleri Veranda Sahanlık	Konutlar Ticaret Sanayi Bahçe Tarım Arazisi

Kaynak: Çubuk, Yüksel, Karabey 1978

Kentsel mekânın özel ve kamusal olarak ayrımı, toplumda özel ve kamusal alan arasındaki ilişkinin fiziksel bir göstergesidir. Bu alanlar birey ve toplum arasındaki kendi ve diğerleri arasındaki daha derin bir ilişkinin yansımasıdır (Madanipor 2003).

Bireysel ve toplumsal gereksinimler doğrultusunda açığa çıkan “ilişki, iletişim, etkileşim” olguları da kentlerde kamusal mekân kavramı ile temsil edilmektedir. Dolayısıyla, kentsel kamusal mekânların biçimlenişi toplumsal iletişimi düzenleyici ve yönlendirici etkiye sahiptir. Kamu sözcüğünün İngilizce’de bilinen ilk kullanımı, “toplumun ortak çıkarı ile bir

tutmak” ifadesidir. Genel anlamda kamu sözcüğü, özelin karşıtı olarak açıklanmaktadır (Sennett 1996).

Kamusal ve özel alan arasında kurulan ayırımın farklı biçimlerinin altında iki temel ölçüt yatmaktadır. Birinci ölçüt “görünürlük”tür. Bu ölçüt gizlenmiş ya da kendi içine çekilmiş olan ile açık olan, ortaya çıkarılmış ya da erişilebilir/ulaşılabilir olanı birbirinden ayırt etmektedir. İkinci ölçüt ise “kolektiflik”tir. Bu ölçüt de bireysel olan ya da bireye ilişkin olan ile kolektif olan ya da topluluğun ortak yararını etkileyeni birbirinden ayırmaktadır. Bu ikinci ayırım ölçütü, belirli bir sosyal kolektifin parçası (özel) ile bütünü (genel) arasındaki ilişki biçimini de alabilmektedir. Kamusal-özel ayırımı bir tek değildir, çoktur (Geuss 2005).

Günümüzde yaşanan değişimlere paralel olarak kamu ve özel arasındaki sınırın esnekliği de artmaktadır. Altman ve Zube (1989); kamusal mekân kavramının ait olunan topluluk, ulus, yaş, cinsiyet, etnisite ya da herhangi bir diğer özellik gözetilmeyen açık yerler olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda; kamusal kavramının doğrudan sahiplikle ilişkili olma zorunluluğu yoktur, daha çok kullanımla ilişkilidir.

Forrest ve Paxson’a göre “kamusallık” kavramı, mekânın fiziksel özelliklerine ve daha da önemlisi sosyal ve davranışsal özelliklerine işaret etmektedir. Kamusal mekânlar, sahip olmaları gereken temel nitelikleri olan davranış ve insan açısından yüksek çeşitliliği sağlamaları ölçüsünde farklılaşabilmektedirler. İnsan çeşitliliği yaş, ırk, etnisite, sınıf, cinsiyet ve yerli-yabancı durumuna göre olan farklılaşmalar ayırt edilebilir. Yüksek düzeyde kamusallık aynı zamanda mekânın sağladığı davranış olanakları ya da öge çeşitliliği ile de ilişkilidir (Forrest ve Paxson 1989).

Kamusal mekân kavramı konusunda literatürde bir netlik bulunmamaktadır. Kamusal mekân tabiri, tartışmaya açık ve belirsizliğini korumaktadır. Kamu ve özel alan/mekân ayırımı genelde mülkiyet ilişkileri temelinde ayrıştırılmaya çalışılsa da; bu, kavramın sınırlarını tayinde tek başına yeterli değildir. Örneğin kapalı bir alışveriş merkezi özel bir işletmeye ait olsa da kamusal mekân olarak addedilmektedir. Zira burası herkesin

ulaşabildiği ve erişim olanağının olduğu bir yerdir ve kamusal yaşamı içinde barındırmaktadır.²

Bookchin (1999)'a göre; toplumsal ve politik alan yani aile ile kamusal mekân arasındaki ayırım ilk olarak Aristoteles tarafından yapılmıştır (Uzun 2006). Bireyin kendi kişisel beğenisine ve gereksinimlerine göre oluşturduğu mekâna özel mekân denilmektedir. En bilinen anlamıyla özel mekân, “konut”/’ev”dir (Asiliskender 2002).

Bazı teorik yaklaşımlar ise sadece kişilerin evlerini özel alan olarak ele almaktadırlar. Özel ve kamusal olarak sahiplenilen diğer tüm mekânlar ise “kamusal” olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bir ölçüde kamu nazarına açık ya da az çok kamusal ile ilişkiye girmenin zorunlu olduğu bir işlev taşımaktadırlar. Bazı araştırmacılar ise üçüncü bir kategori olan “sosyal” alanı ortaya atmışlardır. Bunların yanı sıra kamusal alanda kademelendirmeler de yapılmış “birincil, ikincil ve kamusal alanlar” olarak üç kategoride alanlar da ayırt edilmiştir (Altman 1975).

Kamusal ve özel arasındaki bölünme, son yıllarda pek çok hukuk otoritesi tarafından yeniden değerlendirilmiştir Benn ve Gaus tarafından da savunulduğu gibi, kamusal ve özelin sürekliliğinin erişim derecesi, hizmet ettiği kullanıcılar ve ilgi alanları gibi özelliklerle ayrıştırılması çok daha yaygındır (Benn ve Gaus 1983).

Kamusallık, özel sınırlar ve kontroller dışında kalandır. Kentsel kamusal alanlar çok fonksiyonlu, erişilebilir/ulaşılabilir ve özel mekândan ayırdedilebilir, arabulucu mekânlardır. Kamusal, kamu otoritesi tarafından kontrol edilen ve yönetilen, bir toplumun tüm üyelerinin paylaşımına açık alanlardır. Bu nedenle kamusal mekânın fiziksel kullanımı için; tüm kullanıcıların ihtiyaçlarının dikkate alınarak tasarlanması, psikolojik bağlamda da o mekâna ait imajın, güvenilir bir mekân olma özelliklerini taşıması üzerinde durmaktadır.

² Detaylı bilgi için bkz. **Light ve Smith**, 1998

Bir mekânın daha çok ya da daha az özel ya da kamusal alan/mekân olması;

- erişilebilirlik derecesine,
- denetim biçimine,
- kimin kullandığına ve
- kullanıcıların sorumluluklarına

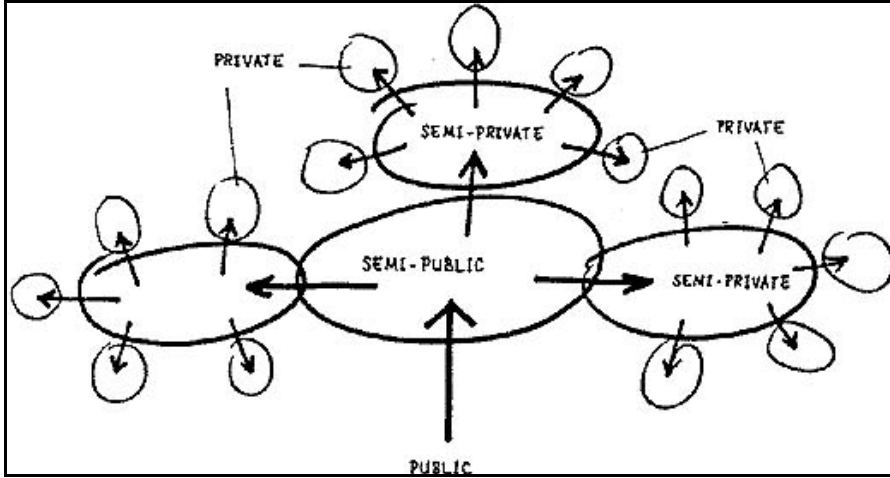
göre; mekânları kamusal mekân, yarı kamusal mekân, yarı özel kamusal mekân ve özel mekân olarak kategorize etmiştir (Gehl 1987).

Kamusal mekânların kullanım biçiminin değişmesiyle yeni kavramlara ihtiyaç duyulmuştur. “Kamusal ve özel alanlar, birbirinden sert ve kesin çizgilerle ayrılmazlar. Bunları tamamlayan geçiş mekânları yarı özel ve yarı-kamusal mekânlardır” (Bakan ve Konuk 1987).

Yarı kamusal mekân, kullanımlarının ve insan eylemlerinin yönetim birimi tarafından denetlendiği mekânlardır. Bazı çocuk oyun mekânlarını, büyük alışveriş merkezlerini, plâzaların giriş mekânlarını, bazı meydanları, bazı sokakları vb. boşlukları kapsamaktadır. “Yarı kamusal mekânlar, mülkiyeti bazen bir grup kentliye bazen de kamusal yönetimlere aittir. Avlu, ortak bahçe, otopark, merdiven boşluğu bu tür mekânlardır” (Bilgin 1995).

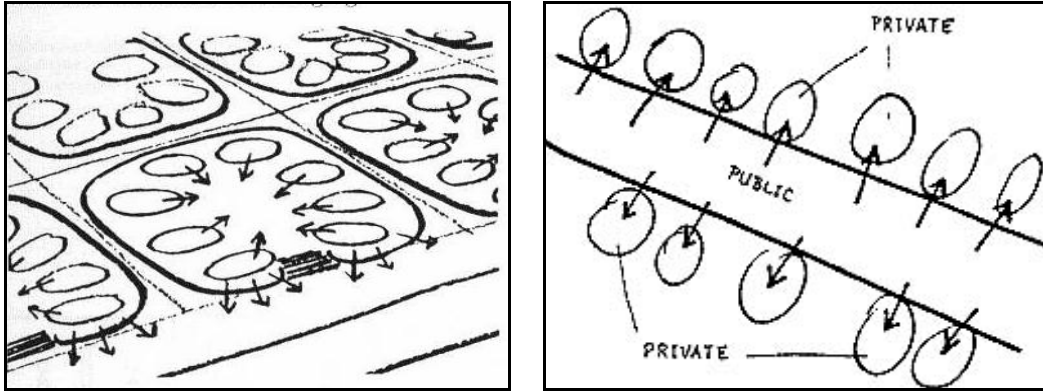
Yarı özel mekân, bazı kişi ya da kişilerce veya organizasyonlar tarafından halkın bu mekânları kullanmasının belli bir gerekçeye dayandırarak geçiş yapabilecekleri mekânlardır. Bu tür mekânlara savunulabilir mekân (*defensible space*) da denmektedir. Daha çok özel mülklerdeki açık mekânlardır. Konut önündeki bahçeler ya da binaların girişleri ve ön bahçeleri olabilir. Toplumsal denetim vardır ve toplumsal ilişki araçlıdır.

Özel mekân ise özel faaliyetlerin olduğu ve meydana gelebildiği kişiye ya da belli bir kuruma ait açık mekânlardır. Halkın ya da toplumun girişinin çok kısıtlı olduğu mekânlardır. Bunlar bina veya konut iç avluları, bahçeleri, parklarını, servis mekânlarını kapsamaktadır. Bu açık mekânlar birbirleriyle etkileşim halindedirler. Toplumun ya da insanların, bu özel mekânları titiz bir biçimde kullanmaları hedeflenmektedir. Aslında kentin tamamı bu mekânlar arası ilişkilerle oluşmaktadır (Şekil 2.2, Şekil 2.3).

Kaynak: Trancik 1986

Şekil 2.3: Kamusal alan/mekân, yarı kamusal alan/mekân, özel alan/mekân kullanımı

Kaynak: Trancik 1986

Şekil 2.4: Kentsel yapıda özel ve ortak mekânlar arasındaki ilişki

“Kamusal” ve “özel” günümüzde toplumsal ilişkiler evreni adını verebileceğimiz bir bütünü oluşturmaktadır. Özel ve kamusal arasındaki temel fark; birincisinin bireysel ve doğal, diğerinin toplumsal ve inşa edilmiş olmasıdır.

Kamusal mekânlar ayrıca dış ve iç mekânlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Sokaklar, meydanlar, parklar, gezi alanları, pazaryerleri ve plâzalar, kamusal dış mekân örnekleridir. Kamusal dış mekânlar, tarihsel süreç içinde çoğu zaman doğal olarak oluşan veya kamusal otorite tarafından oluşturulan asgari toplumsal kuralları izleyen herkesin süreli kullanımına açık mekânlardır. Kamusal iç mekânların yaygınlaşması ve kentsel yaşam açısından daha büyük önem kazanmaya başlaması Sanayi Devrimi döneminde olmuştur.

Kamusal mekânların ortak özellikleri, kullanım şekli ve ifade etmesi amaçlanan değerler bakımından bazı farklı nitelikler veya farklı dereceler gösterebilmektedir. Bazı mekânlarda insan ihtiyaçlarının karşılanması ön plana çıkarken, diğerlerinde sembolik ifade önem kazanmaktadır. Mekân ile ilgili tanımlardaki sınırlılık, farklılaşma ve anlamlılık kavramlarına ek olarak, kentsel mekânların gerektirdiği işlevsellik, erişilebilirlik/ulaşılabilirlik, eşitlik, estetik ve güvenlik kavramları da kamusal mekân niteliklerine dâhil olmaktadır. Kamusal yaşamı, toplumsal yaşantı ile ilgili etkinlikleri içeren sosyal, günlük yaşamın temel ihtiyaçlarına cevap veren işlevsel ve törenlerin ortak anlam ve değerlerini içeren sembolik olmak üzere üç ana faktörün şekillendirdiği düşünülmektedir. Ekonomi ve politik sistem de kamusal yaşamın şekillenmesinde önemli birer etkendirler. Tüm bu sosyal kavramların yanısıra iklim ve topografya da kamusal yaşamın doğasında önemli birer etken olmakla birlikte tümüyle tanımlayıcı değildir (Uzun 2006).

2.2. KAMUSAL MEKÂNIN TARİHSEL SÜRECİ

Kamusal mekân kamusal aktiviteyi barındıran, toplumsal yaşantıyı besleyen ve yönlendiren mekândır. Kamusal mekânlar özellikle kentlerin oluşumu sürecinde önemli rol oynamıştır. Tarih boyunca insanlar bir araya gelebilecekleri mekânlara ihtiyaç duymuşlardır. Toplumun her kesiminden insanın sürekli etkileşim halinde bulunduğu kamusal alanlar, toplumsal kimliği şekillendiren en önemli öğelerden biridir. Antik çağlarda genellikle kamusal dış mekânlar toplumsal hayatı daha çok barındırırken, zamanla kamusal hayat iç mekânlara da kaymaya başlamıştır.

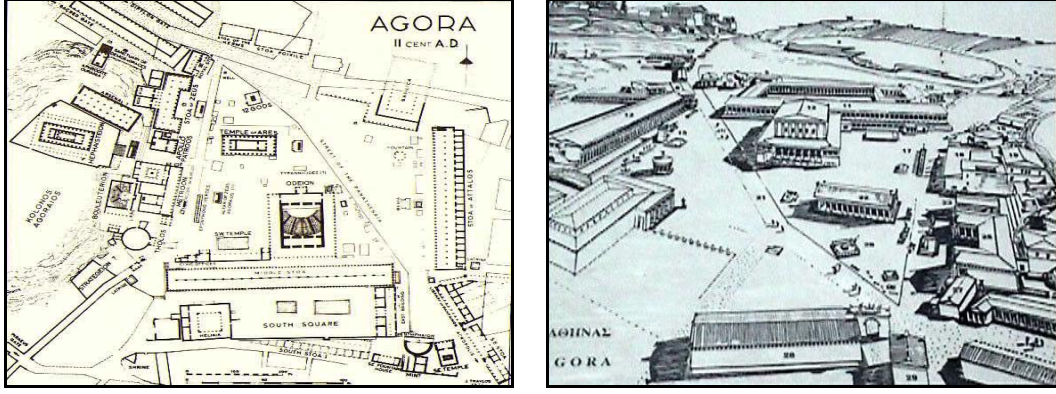
M.Ö. kurulan tarım kentlerinde konutların toplu halde bulunduğu, kentsel dokunun çok yoğun olduğu ve bu kentlerde cadde, sokak ve kamusal mekânın olmadığı görülmektedir. Yerleşmeler tarihinde insanların bir araya geldikleri ilk kamusal yapılar dini yapılar olarak göze çarpmaktadır. Gerçek anlamda kamusal aktivitenin iç mekânda organize olduğu ilk yapılar, iklim koşullarının Avrupa ve Anadolu kadar elverişli olmayan Antik Mısır'da göze çarpmaktadır. Mısır'da Orta Krallık zamanında en önemli kamusal yapı olan Mısır tapınağı, bildiğimiz kilise kavramından farklı bir anlama sahip olarak devlet yönetiminin, eğitimin ve bilimsel çalışmaların merkezi olarak toplumsal kararların alınıp kutlamaların

yapıldığı mekândır. Büyük tapınaklarda okullar, üniversiteler ve arşivler bulunmaktaydı. Yalnızca tapınağın dikkat çektiği bu kentlerde, yerleşim mekânları tapınaktan yüksek duvarlarla ayrılmaktadır. Kentin gelişimine bağlı olarak yavaş yavaş caddelerin ortaya çıktığı izlenmektedir. İklim, coğrafya, gelenekler, inanç, toplumsal örgütler ve yaşam biçimleri kamusal mekânı biçimlendirmiştir.

Antik Yunan'da ilk kamusal mekân bir toplanma yeri olan “akropol”dür. Daha sonradan geç Yunan döneminde kamusal mekânları oluşturan “agoralar” kamusal fonksiyonların gerçekleştiği mekânlardır. Farklı insan toplulukları arasında bir müzakere mekânı oluşturan agora kentin toplumsal merkezini oluştururken aynı zamanda kentin siyasal ve yönetsel bağımsızlığının göstergesi olmuştur. Agoralar fiziksel bir mekân olarak ortaya çıkarken aynı zamanda düşüncelerin dolaşımını sağlayan soyut bir mekân konumundadır. Başlangıçta geniş bir yol olarak ortaya çıkan agoralar daha sonra yapılar tarafından çevrelenmiştir. Agoranın içinde üstü kapalı “stoa” adı verilen ticaret işlevinin yer aldığı mekânlar, idari binalar, tapınaklar bulunmaktaydı. Yönetişim, özgürlük, eğlence ve “öteki” olma mekânı durumunda olan agoralar yaygınlaşarak, cadde ve meydanları oluşturmuş, tiyatrolar da bu demokrasi mekânının uzantısı olarak görülmüştür (Gökgür 2008).

Kamusal mekânlar tarihsel süreç içinde antik dönem agoralarının, dönemin sosyal yaşamı açısından en önemli mekânlardan biri olduğu, günümüzün kamusal mekânları için de örnek oluşturmaya devam ettiği görülmektedir. Agora, Eski Yunan'da genellikle kamu yapıları ile çevrili, popüler veya politik toplantı yeri olarak kullanılan, seçim ve yargılama gibi önemli olayların da gerçekleştiği pazaryeri veya ortak meydandır (Hasol 1993), (Ching 1996). Siyasetin yapıldığı, toplumun buluştuğu bu alanlar “polis’in güçlü ve ayrıcalıklı kimliğinin bir anlamda varoluş nedenidir.

Agora, temelde bir pazaryeri olmasına karşın giderek daha anıtsal bir nitelik kazanmış, daha nitelikli işlerin ve ticaretin mekânları olmuşlardır. Bu nedenden dolayı gündelik ihtiyaçlara yönelik malların satışı için bazı kentlerde ikinci bir agoranın kurulması gerekmiştir. (Resim 2.7)

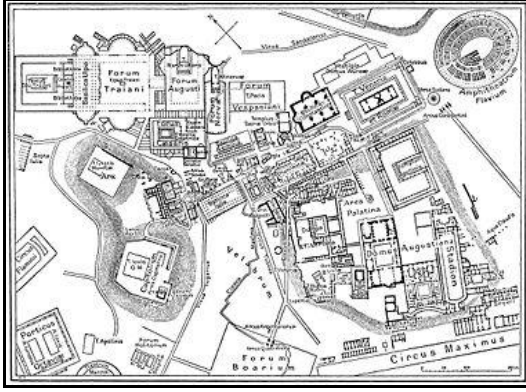

Kaynak: <http://www.wikipedia.org>. Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.7 : Yunan Agorası plan ve üç boyutlu çizimi

Agora'nın çok fonksiyonlu meydan yapısı Roma Forumu'nda az fonksiyonlu bir “politik prestij” meydanına dönüşmüştür (Sitte 1965). Antikçağ Roma kentlerinde “agora”nın yerini alan mekân “forum”lar aynı zamanda işlev olarak ta değişiklik göstermektedir. Kentlerin çekirdeğini oluşturan bu merkezi mekânlarda pazaryeri, resmi ve dini yapılar yer almaktadır. Bu dönemde forumlar müzakere mekânı olmaktan çıkmış, kentliler için bir eğlence mekânına dönüşmüştür. Forumlar tapınaklarla çevrili sirk, amfityatro ve odeonlara bağlanan gösterişli mekânlar haline gelirken, kamusal mekânın demokratik gücü kaybolmuştur (Gökgür 2008).

Roma kentlerinin diğer kamusal mekânı “plâza”dır. Kent için ticari ve sosyal kamusal mekânlar sağlayan plâzalar, yürüyüş yolları ve dükkân dizileri ve yoğun ticari yaşamları ile çok amaçlı mekânlardı. Kent içinde yapılaşmanın temizlenmesiyle veya kent dışındaki boş alanlarda inşa yoluyla oluşturulan; büyük kentlerde benzer amaçlı sokakların dışında özel olarak gruplanmış malların satıldığı bir veya daha fazla plâza olabilmektedir (MacDonald 1986). Forum, ticari ve çok amaçlı olmasına karşın çevrelendiği yönetim yapılarıyla otoritenin mekânı olarak plâzaya göre daha resmi bir mekândır. Forumlar büyük anıtları, yapıları ve diğer antik harabeleriyle ticaret, iş, ibadet ve adalet yönetiminin gerçekleştiği toplumsal alanlardır. (Resim 2.8)

Kaynak: <http://www.wikipedia.org>. Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 2.8 : Roma Forumu planı ve görüntüsü

Ortaçağda otoriteler kapalı mekânları kullanmakta; kent merkezinde bulunan şatolar, katedraller, manastırlar duvarlarla çevrilmektedir. Bu dönemde, kente giriş kapıları kamusal mekânı oluşturmaktadır. Pazarlara açılan bu kapılar insanların birbirleriyle karşılaştıkları ve alışverişte buldukları mekânlardır. Bu dönemdeki kamusal mekânlar, geçiş mekânları ve sınırdaki bulunan küçük aralıklardan meydana gelmektedir. Pazarlar kamusal mekân olarak görülmektedir (Gökgür 2008).

14. ve 15. yy da Rönesans'la birlikte yeni bir kent anlayışı ortaya çıkmıştır. Kentin bir sahne işlevi gördüğü bu dönemde, önemli kamusal mekânlar bir geometriyle oluşturulmuş, kentsel dekor önem kazanırken, meydanlar, pazar veya dolaşım mekânları işlevini kaybederek adeta bir sahne dekoruna dönüşmüştür.

Kentsel mekân tasarımının en eski ve önemli elemanlarından olan meydanlar, yapıların açık bir alan etrafında gruplanması ile oluşturulmuş, içeride kontrol sahibi olmayı ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı savunmayı sağlayan, çoğu zaman sembolik anlamlarla yüklenmiş mekânlardır (Krier 1979). Meydanlar, birer kentsel mekân olmalarının yanı sıra kendilerini çevreleyen yapıların ifade edilmesi açısından da önemli birer kentsel öğedir. Meydanlar tarihsel süreç içinde ticaret, yönetim, kültür, eğlence gibi çeşitli işlevler ve anlamlar yüklenmişler, değişik isimler altında tanımlanmışlardır. Bir meydanda aktivite olması hem mekânın canlılığı, hem de görsel çekiciliği açısından önem taşımaktadır.

Meydanların işlevleri, farklı derecelerde önceliklere sahip olabilirler. Bir kentte birbirinden farklı işlevlere sahip çok sayıda meydan bulunabilmektedir.

Ortaçağ'da özellikle Avrupa kentlerinde kamusal mekân, öncelikle tanımlanan bir mekândır; kent dokusu onun etrafında şekillenmektedir. Sitte'ye göre Avrupa kentlerinde yapıların cepheleri hem kamusal dış mekânı tanımlamakta, hem de özel mekânı belirlemektedir. Rönesans döneminde kent kavramının gelişimiyle avlu, sokak ve meydanlar biraz daha farklılaşmıştır. Rönesans'ın büyük meydanları Ortaçağ'ın doğal olarak oluşmuş organik meydanlarına göre düzenli bir şekilde tasarlanarak oluşturulmuş; geç 16. yy da tamamen simetrik bir düzende inşa edilmeye başlanmıştır. (Resim 2.9)

Kaynak: <http://www.washingtonpost.com>, Lien 2005. Erişim tarihi: 24.04.2010

Resim 2.9: Siena Meydanı - Piazza del Campo

Rönesans sonrası *-modernite öncesi-* dönemde farklı ekonomik ve sosyal gelişimler gösteren birçok farklı ülkede farklı karakterde gelişimler olmuştur. Kentsel hareketliliğin artması sonucu olarak geniş bulvarların inşası bu dönemde başlamaktadır. Bulvarların keşim ve bitiş noktaları, özellikli yapılar, çeşmeler ve obeliskler ile vurgulanmıştır.

16 ve 17. yüzyılda kamusal mekânlar yetkinin güç gösterge yeri olarak görülmektedir. Bu dönemde “askeri özellik” korunarak geniş kaldırımlar ve büyük caddeler açılmış, kamusal parklar düzenlenmiştir (Toussaint, Zimmermann 2001). Krallığa ait meydanlar 17. yy kentini temsil ederken kralın askeri gücünü göstermekteydi. Askeri gösterilerin olmadığı zamanlarda bu mekânlar, sosyalleşmek ve eğlenmek için halk tarafından kullanılmaktadır.

Endüstri Devrimi sonrası kamusal mekânın tarihinde bu değişimin örnekleri görülmektedir. 17. yy ve 18. yy şehir ve kasabalarının fonksiyonel yapıları araba yolları, yaya yolları ve grid sistem üzerinden kurulmuş şehri göstermektedir. Bu kamusal mekânlar, kamusal yaşamın temeli ve ticari yaşamın merkezidir. Avrupa'nın halka açık mekânları, şehrin girişindeki büyük meydan, meydanda bulunan kilise ve alışveriş dükkânları, halkın günlük bir araya geldiği yerlerdir.

Ekonomik hareketlilik 18 ve 19. yüzyıl şehir tasarımlarını etkilemiş, hareketlilik ve dolaşım ana tasarım kriterleri olmuştur. Plancılar şehri insanların serbestçe dolaşım nefes alabilecekleri bir yer, insanların sağlıklı kan hücreleri gibi içinde aktığı akışkan atardamar ve toplardamarlardan oluşan bir şehir haline getirmeye çalışmışlardır. Kentlerin kalabalıklaşması, bu kalabalığı dağıtma ve buna göre plan yapma anlayışını oluşturmuştur. Kamusal mekânların tasarımları da bu ilkelere göre yapılmıştır. Geniş cadde ve sokaklar dolaşımı sağlayan ana öğelerdir. Bu dönemde geniş meydanlar ve şehrin akciğerleri olarak nitelenen (Sennett 2001) geniş parklar yapılmıştır. Ancak yaratılan bu kamusal mekânlar toplanma mekânları olmaktan uzaktır. Çalışan yoksul insanlar ve çocukları için küçük spor parkları, oyun alanları, özellikle orta sınıfın ihtiyacına yönelik rekreasyon alanları yaygınlaşmıştır (Varol 2004). Böylelikle kentliler yaşamsal kaygılardan ve iş stresinden kurtulmak için sosyal aktivitelerde bulunmaya, toplumun değişik kesimlerinden insanlarla bir araya gelmeye başlamıştır.

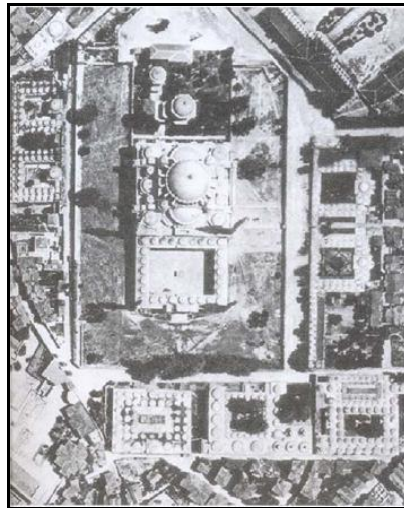
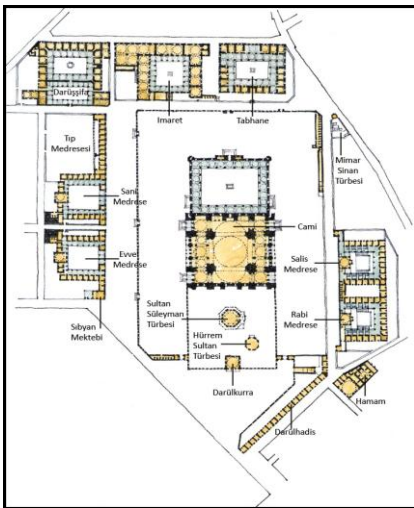
Osmanlı kentinde kamusal açık alanların sınırları belirsizdir. Genellikle tasarlanmadan kendiliğinden oluşmuş, yapılaşmamış geniş boşluklardır ve tanımlanmış, net bir işlevleri yoktur. Binicilik yarışlarının yapıldığı, cirit oyununun oynandığı, resmi geçitlerin düzenlendiği, eğlencelerin tertiplendiği, halkın toplanıp eğlendiği “at meydanı” gibi belirli bir işlevi olan ya da külliye avluları, namazgâhlar, açık hava kahveleri gibi kesin bir biçime sahip istisnai örnekler olmakla birlikte Osmanlı meydanları, Avrupa'daki tanımlı “piazza”lardan farklıdır. (Resim 2.10)

Kaynak: <http://www.gezenbilir.com>, <http://www.frntr.com>. Erişim tarihi: 24.04.2010

Resim 2.10: Sultanahmet (At) Meydanı

Osmanlı kentinin büyük açık mekânları olan mezarlıklar ve toplu türbeler, çayır ve bostanlar da kamu yaşamı için büyük önem taşımaktadır. “Mesire” denen bu yerler, insanların bir araya geldiği oldukça canlı alanlardır. Ancak halkın politize olabileceği endişesiyle bazı dönemlerde, bu canlılığa çeşitli yasaklamalar ve cezalar getirilmiştir. Ekonomik etkinliklerin geçtiği ticaret bölgesi olarak kentin bir diğer bölgesini oluşturan çarşı; konut bölgesinin aksine kamusal yaşamın en canlı olduğu merkezdir (Uzun, Köşklük 2003), (Özdeş 1998). Dini ve sosyal etkinliklerin geçtiği imaret ise kentin bir diğer bölgesini tanımlamaktadır. Camiyi odağına alan yapılardan oluşmuş bir kompleks olan imaret, külliye olarak da adlandırılmaktadır. Külliye özerk mekân olmakla birlikte, içindeki kamusal yaşantı sokağın kamusallığına karışmaktadır (Ataman 2000). (Resim 2.11)

Kaynak: <http://www.sinanasaygi.com>, Ataman 2000. Erişim tarihi: 24.04.2010

Resim 2.11: Süleymaniye Külliyesi

19. yy kentlerin yayılma dönemidir. Bu yüzyılda Hausmann'ın hijyen teorilerine dayalı, yeni bir cadde ve sokak anlayışı ortaya çıkmıştır. Geniş tretuarlar, meydanlar, tiyatro mekânları, ağaçlar, sokak lambaları bu anlayışı desteklemiştir. Kentsel mobilya ve peyzaj donatıları olan cadde, kentin temelini oluşturmuştur. Kamusal mekân bina ve cadde tasarımını desteklemektedir. Bu dönemdeki sosyal bölünmeler, kamusal mekânda aristokrat ve burjuvaların hakimiyetini ortaya çıkarmıştır (Toussaint, Zimmermann 2001). İşlevsel ve dekoratif olan kamusal mekân, politik yetki tarafından bahşedilmiş bir mekâna dönüşmüştür.

Sennett ve Habermas'a göre; 19. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizm ve burjuvaziyle birlikte kamusal mekânda çöküş başlamıştır. Sennett'e göre bu yüzyıl boyunca aile kamusal olmayan bir mekânın merkezi olmaktan çıkarak, kamusal mekândan daha yüksek değerler taşıyan, salt kendi başına bir dünya, idealleştirilmiş bir sığınak görüntüsü vermekteydi. İnsanlar kamusal yaşamı ahlaki bakımdan sefil bir yaşam olarak görmeye başlayınca kamusal mekânın içeriği boşaltılmıştır. Habermas bu durumu cemaatten, topluma geçiş olarak adlandırmaktadır. Ortaya çıkan kamusal mekân, kamusal ve özeline yeniden tanımlandığı bir uzlaşma ortamıdır (Gökgür 2008).

Modernleşme sürecinde kentsel mekânda motorlu taşıtların bir anlamda kontrolü ele geçirmesi ile insanlar ve yapılar, yapılar ve boş alanlar arasındaki ilişkiler zamanla değişime uğramış, kentsel mekânda caddeler ve meydanlar kamusal açık alanlar olarak eski önemini yitirmeye ve kentsel strüktürde kaybolmaya başlamıştır. Çok katlı yapılar inşa edilmiş ve kentsel kamusal mekân olarak büyük, açık alanlar oluşturulmuştur. Modern kentsel kamusal mekânlar serbest yüzen, hızlı hareket eden mekânlar olarak nitelendirilmektedir.

1914-18 savaşıdan sonra kamusal mekânlar farklılaşma göstermiştir. Kentler sanayi etkisi altında değişim gösterirken kamusal mekânlar karşılaşma, kendiliğinden gelişen ilişkiler mekânına dönüşmüştür. Kamusal mekânda daha mesafeli ilişkiler ve kişisel gözlem hakimdir. Buna paralel olarak özel mekân, ailevi değerler yaygınlaşmış ve toplumda kendini koruma, içe dönüş duygusu gelişmiştir (Gökgür 2008).

Sanayileşmeyle birlikte kentsel mekânda ekonomik aktiviteler, “sanayi zonlar” ve “ticari zonlar” olarak gruplaşma göstermiştir. Bununla birlikte ulaşımda görülen gelişmeyle, kentlerde konut-işyeri ilişkisi giderek kamusal mekândan kopmaya başlamıştır (Gökgür 2008).

Le Corbusier tarafından ortaya konan “Atina Şartı - *Athens Charter* (1933)”, geleneksel kamu mekânlarını birer dolaşım, yayalaştırma, alışveriş ve gösteri mekânlarına indirgemıştır. Boş mekânların basit bir donatı mantığıyla tasarlandığı kamusal mekânlar yalnızca birer hareket mekânı veya ortak kültürel miras mekânlarına dönüştürülmüştür. (Gökgür 2008) Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri (*Congres Internationaux d'Architecture Modern - C.I.A.M.*)'nin şehircilik doktrinini oluşturan bu bildirmede “daha iyi bir kentsel çevre”ye ilişkin konular tartışılmıştır.

1960'lı yıllarda büyük kamusal mekânlar ekonomik, sosyal nedenlerden dolayı emniyetsizliği ve sosyal çatışmayı körükleyen odaklar haline gelmiştir. 1950-60 yılları arasında kamusal mekânın yok oluşu iki temel faktöre bağlanmaktadır;

- Öncelikle yollar ve meydanlar, taşıt dolaşımına ve modern yaşama uyarlanamamıştır. Meydanlar otopark alanlarına, geniş caddeler hızlı taşıt ulaşımının yer aldığı alanlara dönüşmüştür. Ayrıca taşıt trafiği için yapılan köprüler, caddelerin yerine yapılan katlı yol sistemleri vb. bu durumu pekiştirmiştir.
- Yeni kentleşen bölgelerde tasarlanan kamusal mekânlar kentliyi memnun edememiştir. Bunun yanı sıra ticari merkezlerin gelişimi de bu duruma katkıda bulunmuştur. İşlevsel şehircilikle birlikte yaşanan 'kentsel kriz'le birlikte kamusal mekândaki çelişkiler artmış ve bu mekânlar kentlerin temel hedefi durumuna gelmiştir (Geocarrefour 2001).

Bu faktörlerin yanı sıra kültür değişiminden kaynaklanan ve daha sonra teknolojik devrimle güçlenen bu durum; günlük yaşantıyı, alışkanlıkları, zaman ve mekân algısını değiştirmiştir. Bu değişimler kamusal mekâna yansyarak, kamusal mekânın değişimine ve yok olmasına neden olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında kentler otoyollarla, hızlı trafik yolları vb. ile donatılmış ve otomobil kente hakim olmuştur. Kamusal mekân transit geçiş mekânına dönüşerek sosyalleşmenin yaşandığı mekân özelliğini kaybetmiştir. Sosyal bölünme, işlevsel uzmanlaşma, kentin çeperlerindeki yerleşmeler, otoyollar, modern kolektif donatılar, alışveriş mekânları vb. kamusal mekânı olumsuz olarak etkilemiştir.

20. yy mimarisi kamusal mekâna gereken önemi vermemiştir. Atina Şartı'nda da Le Corbusier yaya ve taşıt yoluna ayrımı ve işlevsel bölgelemeyi getirmiştir. Yapılan bu düzenlemelerle binaların birbirleriyle ilişkileri yok olmuş ve kamusal mekânlar dolaşım mekânına dönüşmüştür.

Bunu izleyen dönemde kamusal mekânı ortak miras olarak görenler, buraları turistlere ait yaya ve alışveriş veya gösteri mekânlarına dönüştürmüş veya farklı aktörler bu mekânları “taşıt akışlarının bulunduğu” yerler haline getirmiştir. Sonuç olarak kamusal mekânlar ya “hareketlilik” ya da “kentsel miras” mekânına dönüşmüştür. Bu durum özellikle son yıllarda özel sektörü de kamusal mekân üretimine teşvik etmiştir. (tema parklar, ticaret merkezleri, alışveriş merkezleri vb.)

Son yıllarda kamusal alanda büyük değişimler görülmekte ve fiziksel büyüklüğüne bağlı olmayarak çok büyük oranda yitirilmektedir. Bunun en büyük nedeni küreselleşmeyle değişen üretim biçimi ve buna paralel olarak gelişen fiziki çevre ve kentlerdeki yüzeysel ve mesafeli toplumsal ilişkilerdir. (Resim 2.12)

Kaynak: <http://www.mimdap.org>, <http://www.arkitera.com>. Erişim tarihi: 24.04.2010

Resim 2.12: Tarihsel süreçte işlevi sınırlanmış kamusal mekânlar

Günümüz kamusal mekânlarında sembolik değerler ile toplanma, dinlenme rekreasyon işlevleri öne çıkmaktadır. Tarihsel süreç içinde olduğu gibi; sokaklar, meydanlar ve parklar günümüzün önemli kamusal açık mekânlarını oluşturmaktadır. Ancak ülkemizde bu mekânların kullanımları gittikçe azalmakta, iç mekânlara yönelim artmakta ve bu da toplumsal bütünleşmeyi etkilemektedir. Madanipour, 20. yüzyıl sonlarına doğru kamusal yaşantıdaki değişimi şu şekilde ortaya koymuştur: “19. yüzyılda doğanın hijyen ve estetik amaçlarla şehrin içine sokulması ve parkların ve bulvarların kullanıma açılmasıyla kent hayatının kalitesini yükseltmeye yönelik çabalar olmuştur. Bunun aksine, 20. yüzyılın sonlarında bu kamusal alanlarda bir yok olma ve dolayısıyla kent yaşantısında bir azalma görülmüştür. Bu kamusal harcamalardaki kısıtlama güvensiz ve iyi korunmamış parklar, kötü aydınlatılmış sokaklar ve çirkin şehir meydanları anlamına gelir” (Madanipour 2007).

Kamusal-özel yaşam dengesi, kültürel değişimin, teknolojik ilerlemenin değişen politik ve ekonomik sistemlerin etkisi altında değişime uğramaktadır. Kamusal mekânlardaki pek çok gündelik işlev özel mekânlara taşınmakta, iletişim araçlarının gelişimi ile pek çok sosyal aktivite gerçek mekândan elektronik/sanal mekânlara kayabilmektedir. Yeni iletişim araçları, yeni teknolojiler ve kent sınırlarında yeni gelişmekte olan alışveriş ve eğlence alanları kentlerin geleneksel fonksiyonları ile yarış halindedir. Yarı kamusal ya da yarı özel ticari mekânlar kamusal mekânlar üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Kentlerimizdeki “kamusal” mekânlar, böyle bir çağda, sosyal temasın devam edebilmesi için büyük önem taşımaktadırlar. Günümüz kamusal mekânlarında sembolik değerler ile, toplanma, dinlenme-rekreasyon işlevleri öne çıkmaktadır. Bu kapsamda davranışsal değişimler dikkate alınmalı, kentsel kamusal mekânların kullanım ve tasarımına yönelik konsept yeniden ele alınmalıdır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, kentleşme ve küreselleşme kentlerde kamusal ve özel alanlar arasındaki ilişkilerin hızında ve ölçeğinde değişime neden olmuştur. Kentler giderek büyümüş, fonksiyonel ve sosyal akslar boyunca gelişerek dağılmış bir görüntüye sahip olmaya başlamıştır. Bu süreçte kamusal mekânlar kültürel, ekonomik ve politik değerleri entegre etme özelliğini de kaybetmiştir. Kentin reklamını yapan ve kenti satan araç haline

gelmiştir. Küresel ortamda aynı zamanda kamusal mekânların sosyal kohezyonun ve kültürel zenginliğin yansıtılmasına yardımcı olması beklenmektedir (Gökgür 2008).

Kamusal mekân anlayışı yüzyıllar geçtikçe değişmiş, değişen dünya düzeni içinde farklı isimler ve farklı kullanımlar ile kent mekânında içinde var olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında yok olan birçok değer gibi kamusal mekânın anlamı da kaybolmakta, sokaklar sadece ulaşım aracı, meydanlar sadece buluşma yeri ve parklar da sadece içinden geçilen mekânlar haline gelmektedir. Ekonomik ve toplumsal değişimler kamusal mekân kültürünü etkilemektedir. Kamusal iç mekânlarının çoğalması ile konfor düzeyi artmakla birlikte, kamusal mekânlarda tercih sırasını değiştirebilmekte ve kent yaşamının canlılığı olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu kültürün yok olması demek kentsel yaşamda bütünleşmenin ve bireyin kamusallaşmasının yok olması demektir. Bu bağlamda kamusal mekânların kentsel yaşamdaki önemli rolünün en üst ölçekten en alt ölçeye kadar yapılan tüm planlama ve tasarım çalışmalarında göz önüne alınması gerekmektedir.

2.3. KAMUSAL MEKÂN – KULLANICI İLİŞKİSİ

Kişiler arası ilişkiler ve aktiviteler, kamusal mekânın en önemli özelliğidir. Çünkü insan ancak kamusal mekânlarda başkalarını görme, duyma, etkileşim içinde bulunma ve çevresindeki sosyalliğin farkına varma imkânı bulmaktadır. Kent yaşamında kişiler, her zaman yoğun sirkülasyonun olduğu mekânlarda bulunmayı tercih ederler. Çünkü insan ve insani aktiviteler, diğer insanları da çekmektedir (Gehl 1987).

Carr, Rivlin, Stone, Francis (1992) kamusal alanların etkileşimsel, demokratik ve anlamlı yerler olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu üç temel özelliği şu şekilde açıklamaktadırlar:

Karşılık veren: Kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanmış ve sürekli yeniden dönüştürülen mekânlardır. İnsanların bu mekânlarda tatmin olmasını sağlayan en temel ihtiyaçlar rahat olmaları, bu mekânlara aktif ve pasif olarak katılabilmeleri ve bu

mekânlarda keşif yapabilmeleridir. Bunun yanı sıra bu mekânlar, kendilik duygusunun ve diğerlerinin keşfiyle daha geniş bir dünyaya adım atmayı sağlayabilecektir.

Demokratik: Kullanıcı gruplarının haklarını gözeten mekânlardır. Tüm grupların girişine ve kullanımına açıktırlar ve hareket özgürlüğü sağlarlar. Yalnızca diğerlerinin hakları tarafından sınırlanan bir güç ve kontrol duygusu sağlayabilirler. Kamusal mekânlarda insanlar birlikte yaşamayı öğrenebilirler. Kamusal alanlar demokratik olmaları ölçüsünde birlikte yaşam kültürünü ve sağlıklı politik ilişkileri üreten bir toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır.

Anlamlı: İnsanların yer ve kendi kişisel yaşamları ve dış dünyayla aralarında güçlü bağlar kurabilmelerine izin veren mekânlardır. Bu bağlar kişinin kendi geçmişi, tarihi, kültürü ya da kişi için anlamı olan bir grupla ilgili olabilmektedir.

Kamusal mekânlar, orada olduğunda haz alınabilir biçimde yapılandırıldıkları zaman kullanılacaklardır ve onların kullanışlılığı topluluğa aidiyet duygusunun güçlenmesini de kendiliğinden sağlayacaktır (Talen 1999).

Zube (1987), kamusal alana dahil olan üç topluluk tipi belirlemiştir: ilk grup olan “profesyoneller”, plan ve projelerin üretilmesine dahil olup kamusal alanı kamu için tasarlamakta ve inşa etmektedirler. İkincisi “ilgili grup”, üretilen plan ve projelerden doğrudan yararlanan ve kamusal mekânların şekillenmesinde doğrudan etkileri olan gruptur. Kamusal alan ile en çok ilişki içinde olan üçüncü grup ise plan ve projelere katılmayanlardır (Francis 1989).

Francis (1989)’de Zube’un sınıflandırmasından hareketle kamusal alana dahil olan 5 ayrı grup belirlemiştir: kullanıcılar (farklı yaş, cinsiyet, meslek), kullanmayanlar (farklı yaş, cinsiyet, meslek), mekân yöneticileri (bina sahipleri, bankalar, nöbetçiler, hissedarlar vb.) ve sahipleri, kent görevlileri (polis, itfaiye, kamu çalışanları, planlamacılar) ve tasarımcılar (mimarlar, kent planlamacıları, teknik danışmanlar vb.) Kamusal dış mekânlar günümüzde özellikle sosyo-ekonomik yönden gelişmiş toplumlarda giderek artan sosyal gruplar

arasındaki çelişkileri gidermede önemli katkılar sağlamaktadır. Bu mekânların toplumun her kesimine hitap edebilmesi; kentte değişik ölçeklerde sosyal uzlaşmayı ve birlikte yaşama kültürünün gelişmesine, kentte yaşama ve kenti sahiplenme bilincine katkı sağlamaktadır.

2.3.1. Kamusal mekânda kullanıcı ihtiyaçları

Kamusal mekânlar, günlük yaşantı içerisinde fiziksel veya sosyal hiçbir engel olmadan kentin tüm kullanıcılarına hizmet eden alanlardır. Bu mekânların yaşayabilmesi için kentin tüm kullanıcıları tarafından eşit şartlarda kullanılabilir olması gerekmektedir. Bu yüzden bu mekânlar tasarlanırken fiziksel ve sosyal çevre tüm kullanıcılar için düşünülmelidir (İnceoğlu 2007).

Bir mekân ve zaman içinde yaşayan bir varlık olarak insan, mutluluğu arayan bir varlık olarak tanımlanacak olursa, *-kimi filozoflara göre öyledir-* insanın mutluluk arayışında mekânını araması anlamını taşımaktadır (İnam 2008).

Mekân düzenlemelerinde, kullanıcıların gereksinmelerini karşılamak amacıyla, gerekli çevresel koşullara uygun mekânlar oluşturulmalıdır. Kullanıcı gereksinmeleri bir mekânda olması gereken en az nitelikleri belirlemektedir. Bu niteliklerde olabilecek her bir eksiklik kullanıcı için rahatsızlık nedeni olacak ve tasarlanan mekânın kullanımı aksayacaktır (Arcan ve Evcı 1992).

Lefebvre; “Hayatı değiştirmek için [...] önce mekânı değiştirmemiz gerekir.” Lefebvre’in bu cümlesi, mekânın insan hayatındaki yerini özetler niteliktedir. Erişilebilir ve kullanılabilir olmayan yapıları çevre nedeniyle toplumsal yaşamda yeterince varolamayan dezavantajlı gruplar içinse mekân daha fazla şey ifade etmektedir. Erişilebilir ve kullanılabilir mekân her durumdaki kullanıcıya “önemlisin”, “bu mekânda isteniyorsun” ve “hoş geldin” (Kitchin 1998) gibi mesajlar veren ve kullanıcıların yapıları çevreyi başkasının yardımı olmadan rahatlıkla, kullanabilmelerini sağlayan en önemli tasarım kriterlerindedir (Gümüş 2009).

Mekân dinamik bir olgudur; insan tarafından insanlar için oluşturulmaktadır. Kamusal mekân tüm bireylerin oluşturduğu heterojen bir kavramdır (Rendell 2000). Kenti oluşturan insanlar, farklı fizyolojik yapılarda ve farklı ihtiyaçlara sahip olabilmektedir. Erişilebilir/ulaşılabilir ve kullanılabilir kamusal mekânlar, bireylerin her birinin yaşamını kolaylaştırıp mekândan verim almasını sağlayacaktır.

Çubuk, kamusal alanı “topluların yaşamını süregelen tüm etkinliklerinin her yaş ve meslek grubunun yararlanmasına açık, kent strüktürü içinde yer alan mekânlar” olarak tanımlamaktadır. Kamusal alanı oluşturan dünya tüm bireylerin ortak buluşma zeminidir, bireysel farklılıkların bir araya geldiği alandır.

Kamusal mekânların kalitesi, mekân kullanımını doğrudan etkileyen bir özelliktir. Kamusal açık alanlardaki donatıların nitelikleri ve bu mekânlarda gerçekleşen aktivitelerin türleri, mekânsal kalite ile doğrudan ilgilidir. Sosyal, ekonomik, fizyolojik ve sınıfsal özelliklere bağlı kullanıcı çeşitliliği, kamusal mekânlarda farklı ihtiyaçların ve kullanım türlerinin, çeşitli aktivitelerin oluşmasına neden olmaktadır. Kamusal mekânların kalitesi, gerekli aktivitelerin gerçekleştirilebilmesi ve mekânın yaşanabilirliği için sağlanan fizyolojik destekle ilişkilidir.

Carr, Rivlin, Stone, Francis (1992): “Kamusal mekânlar, ihtiyaca cevap veren, demokratik ve anlamlı olmalıdır. İhtiyaçları gözetilen mekânlar, kullanıcıların ihtiyaçlarına hizmet edebilecek şekilde tasarlanan mekânlardır. En öncelikli ihtiyaçlar kamu mekânında rahatlık, dinlenme, aktif/pasif katılım, keşfetme ve insani ihtiyaçlarıdır”.

Tablo 2.2: İnsan ihtiyaçları ve kentsel tasarım prensipleri arasındaki ilişki

İNSAN İHTİYAÇ VE ARZULARI	MİMARİ TASARIM PRENSİPLERİ (İÇ MEKÂN)	KENTSEL TASARIM VE PLANLAMA PRENSİPLERİ (DIŞ MEKÂN)
FİZYOLOJİK (YEMEK, BARINMA, SAĞLIK)	- YETERLİ İSKAN (devamlılığı olan bina dizaynı, ekolojik materyal ve teknikler vb.) - RAHATLIK (rahat mobilyaları, detaylar ve modern tesisatlar) - ERİŞİLEBİLİRLİK (çocuk, yetişkin ve özürsüz gibi çeşitli kullanımlar için) - SAĞLAMLIK	- YETERLİ YERLEŞİM PLANLAMASI VE KENTSEL DİZAYN, GEÇİRGENLİK - RAHATLIK (rahat kentsel detaylar ve cadde mobilyaları) - ERİŞİLEBİLİRLİK (değişik kullanıcılar ve değişik ulaşım yöntemleri için) - SAĞLAMLIK - YETERLİ ELEKTRİK-SU-TELEFON HİZMET VE SERVİSLERİ
EMNİYET, GÜVENLİK, MAHREMİYET, KİRLİLİKTEN KORUNMA	- MAHREMİYET SAĞLAMAYA YETERLİ TASARIM (örneğin duvar veya çitle çevirme) - İÇ MEKÂNLARIN GÜVENLİĞİ (merdiven, asansör, balkon, galeri vb. doğru dizaynı) - ERİŞİLEBİLİRLİK - KİRLİLİĞİN EN AZA İNDİRGENMESİ	MEKÂNIN TANIMLANABİLİRLİĞİ MEKÂNIN ALGILANABİLİRLİĞİ - GÜVENLİK İÇİN YETERLİ KENTSEL DİZAYN VE PLANLAMA (yol güvenliği dahil) - ERİŞİLEBİLİRLİK - KİRLİLİĞİN EN AZA İNDİRGENMESİ
YAKIN İLİŞKİ EŞYA	- AÇIKLIK - BİR YER KİMLİĞİ (İç mekânın iyi mekânsal kompozisyonu, uygun iç mekânlar yaratma, yeterli iç iletişim sistemleri, düzgün yapı sistemleri ve fonksiyonel atık)	- AÇIKLIK, - BİR YER KİMLİĞİ (kentsel mekânın iyi mekânsal kompozisyonu-araçlar:kentsel kompozisyon unsurları, uygun kamusal mekânlara şekil verme dahil) - TOPLULUK AKTİVİTELERİ
BİLİŞSEL/ ESTETİK, ENTELLEKTÜEL VE TENSEL UYARILMA	- KÜLTÜREL VEYA EĞLENCE İMKANLARI - ZENGİNLİK (Özel bir tür iç dizayn ile uygun bir atmosfer, detay, mobilya, sembol, aydınlatma tipleri; zarafet, basitlik ve karmaşıklık) - GÖRSEL UYGUNLUK	- KÜLTÜREL VEYA EĞLENCE İMKANLARI - ZENGİNLİK (özel tip mimari ve kentsel detaylara uygun atmosfer; mobilya, aydınlatma vb) - KALİTELİ PEYZAJ - GÖRSEL UYGUNLUK
İTİBAR, STATÜ VE TANINMA	- SAHİPLİK, - BİREYSELLİK, - AİLEYE, GRUBA AİTLİK, vb.	- SAHİPLİK, - BİREYSELLİK, - YEREL TOPLULUĞA AİTLİK
YARATICILIK ÖZGÜVEN, DAVRANIŞ ÖZGÜRLÜĞÜ	- KİŞİSELLEŞTİRME VE DİZAYNA KATILIM İMKANLARI - ÇEŞİTLİLİK (iç mekân ve fonksiyonların esneklik ve çeşitliliği) - TÜRLÜ İHTİYAÇLARIN GİDERİLMESİ	- KİŞİSELLEŞTİRME VE DİZAYNA KATILIM İMKANLARI - ÇEŞİTLİLİK (kentsel dış mekân ve fonksiyonların esneklik ve çeşitliliği) - TÜRLÜ İHTİYAÇLARIN GİDERİLMESİ

Kaynak: Maslow 1954, Walmsley 1988, Bentley vd. 1985, Punter ve Carmona 1996

Abraham Maslow'un temel ihtiyaçlar sıralamasını ve onun bu ihtiyaçlar ve bilişsel ihtiyaçlar arasındaki ayrımı günümüzdeki pek çok kent tasarımındaki işlevselciliğin gelişimine en büyük katkıyı sağlamaktadır. İnsan ihtiyaçları soyut bir kavramdır. Ancak

kentsel tasarımda bu kavram, aktivite sistemlerine ve kentsel tasarım için kullanılabilir estetik gerekliliklere dönüştürülebildiği takdirde kamusal mekân kalitesinin artırılmasına katkıda bulunacaktır (Lang 1994). (Tablo 2.2)

Geçmişte yapılmış çalışmalara bakıldığında, kamusal mekânlardaki insan ihtiyaçlarına yönelik çeşitli sınıflandırmalar görülmektedir. (Tablo 2.3) İnsan ihtiyaçlarının çok boyutluluğuna rağmen, Maslow'un 1950'li yıllarda ortaya koyduğu ihtiyaçlar hiyerarşisi farklı yorumlamalarla günümüze kadar yapılan çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

Tablo 2.3: İnsan ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar

Cooper Urban Open Spaces 1979	Lang Creating Architectural Theory 1987	Carr, Rivlin, Stone, Francis Public Spaces 1992	Zeisel Inquiry By Design 1995
Barınma Güvenlik Konfor Toplumsallık ve Kendini İfade Estetik	Temel İhtiyaçlar (Psikolojik, güvenlik, çevreyi tanıma, saygınlık, hareket özgürlüğü) Bilişsel Estetik ihtiyaçlar	Konfor Dinlenme Aktif ilgi (active engagement) Pasif ilgi (pass. engagement) Keşif	Güvenlik Okunabilirlik Mahremiyet Sosyallik Uygunluk Kimlik

Kaynak: Bayram 2007

Görüldüğü gibi insan ihtiyaçlarının çeşitliliği ve çok yönlülüğü farklı zamanlardaki çalışmalarda kendini göstermektedir. Ancak Urban Design, The American Experience çalışmasında Lang (1994); tasarım etkinliğinin temel olarak insanın yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik olduğunu ve yapısal çevrenin insanın amaçlarına hizmet etmek üzere kapsamlı bir insan ihtiyaçları modeline dayanarak oluşturulması gerektiğini belirterek daha detaylı bir sınıflandırmaya yönelmiştir:

- Fizyolojik gereksinimler (hayatta kalma, sağlık, konfor, güvenlik, gelişme, kalkınma, psikolojik gereksinimler)
- Emniyet ve güvenlik gereksinimleri
- Bilişsel gereksinimler (tekdüzelik, çeşitlilik, imgesellik)
- Bireysel gereksinimler (önemsenme, tanınma, tatmin)
- Estetik gereksinimler (güzellik, duymusal estetik, zihinsel estetik, sembol)

İnsan ihtiyaçlarına yönelik yukarıdaki sınıflandırmalar göz önüne alınarak tez kapsamında kamusal mekân kalitesini etkileyen kullanıcı ihtiyaçlarından evrensel tasarım yaklaşımıyla mekânların erişilebilir ve kullanılabilir olmasına yönelik; fizyolojik ihtiyaçlar: konfor, dinlenme, güvenlik ve bireysel ihtiyaçlar: aktivite, sosyallik ele alınacaktır.

2.3.1.1. Fizyolojik ihtiyaçlar

Kişilerin yapısal çevreden beklentileri, kapasitelerine bağlı olmanın yanı sıra aslında onları nasıl kabul ettikleriyle de ilişkilidir. Bu kabul düzeyleri sadece bireysel fizyolojik farklılıklar nedeniyle değil, aynı zamanda sosyal durum ve kültürel geçmişe göre de değişkenlik göstermektedir. İnsanın fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaç duyulan davranış belirlemeyi geliştirirken, tasarımcı için üç ana ilgi alanı söz konusudur:

- Hayatta kalma, sağlık, ve gelişim için gerekli olan aktiviteler
- Söz konusu aktivitelerin sürekliliği için gereken çevre kalitesi
- Aktiviteleri gerçekleştirebilmek için en uygun ortamın sağlanması (Lang 1994)

Kentteki fizyolojik ihtiyaçları karşılamak için kentsel tasarım politikası günümüzde:

- İş olanaklarına perakende, eğitim ve diğer temel hizmetlere yeterli katılımı sağlamak,
- Sağlık hizmetlerini özelliikli, yaygın ve kaliteli kılmak,
- Sağlıklı bir yaşam sağlayan boş zaman aktiviteleri oluşturmak,
- Günlük hayatın bir kısmı olarak var olan gelişimsel olanakları sağlamak,
- Doğal çevresini ve diğer kamusal mekânları gerekli kalite ve konfor düzeyine erdirmek durumundadır (Lang 1994).

Konfor: Konfor basit bir ihtiyaçtır. Yeme, içme ya da yorulduğunda dinlenmek için bir yer bulabilme, tatmin edici konfor derecelerini gerektirmektedir. Konfor olmadan ihtiyaçların nasıl karşılanacağını, insanların eğlenmek istediklerinde ne gibi problemlerle karşılaşabileceklerini algılamak zordur (Carr, Rivlin, Stone, Francis 1992).

Konfor, en az düzeyde çevresel deneyimin bütün boyutlarındaki rahatsız edici durumlarından bağımsız olmaktır. Biyolojik konfor bir insanın vücudunun karşılaştığı uyarılar düzeyinin ölçülmesi ile ilgilidir. Konforun nesnel ölçümlerinde hem fizyolojik,

hem de psikolojik sebeplerde önemli miktarda bireysel değişkenlik vardır. Bir çoğu alışkanlık düzeylerine bağlıdır. Psikolojik konfor ayrıca korunma ve güvenlik duygularıyla da ilgilidir (Lang 1994).

Kamusal mekânlardaki yeterli konfor düzeyinin sağlanması, güneş, ısı, ışık gibi bir takım fiziksel koşulların insan için en elverişli hale getirilmesini gerektirmektedir. Yapı dışı çevrede, konfor düzeyi sadece çevreyi saran sıcaklığa değil, ayrıca yer yüzeyinden ve yer duvarlarından ışık saçan ısıtmanın ve soğutmanın derecesine, nem düzeyine, ve oradaki hava hareketine de bağlıdır. Ayrıca güneş ve gölge örüntüleriyle de ilişkilidir. Gün ışığından ısının problem olduğu yerlerde, kamusal mekânları kullanan insanlar gölgeye ve ılık rüzgârlara ihtiyaç duymaktadırlar. İstenen durumlar mevsime ve yer alan aktivitelere göre de değişim gösterecektir (Lang 1994).

Güneş etmeni belirli mekânların kullanılmasında önemli bir faktördür. Bir açık hava mekânını maksimum güneş ışığını alacak şekilde tasarlamak, mekânın başarısında çok önemli bir faktör olabilmektedir. Aynı zamanda güneşten kaçınma da bir ihtiyaçtır.

Bununla beraber ışık, bir çok amaca hizmet etmektedir: aktiviteleri mümkün ve görsel olarak konforlu kılar, anti-sosyal aktiviteleri görüşe açık hale getirir, hem formal hem de sembolik estetik fonksiyonlara hizmet etmekte ve yönlendirmeye de yardımcı olmaktadır (Lang 1994).

İnsanlar kamusal mekânlara bir takım sosyal ve fiziksel özellikler nedeniyle yönelmektedirler. Yoğun yaşam temposunda kişilerin rahatlamak ve diğer insanlarla etkileşim sağlamak amacıyla, toplumsal bir takım değerlere kavuşmayı amaçladıkları mekânlardır. Bu nedenle dinlenme, sohbet etme, yeme içme gibi oturma halinde yapılan aktiviteler için kamusal mekânların uygun niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Rahat ve yeterli oturma imkânı, başarılı kamusal mekânlarda önemli bir etmenidir. Oturma elemanlarının yerleşim özellikleri, kamusal mekânın kalitesiyle doğru orantılıdır. Kamusal mekândaki oturma düzeni; ulaşılabilecek alanlara yakın ve hareketi kısıtlamadan konumlanmaları, birey ve gruplar halinde oturulmaya elverişli olmaları, okuma, yeme,

konuşma, dinlenme ve mahremiyete imkân vermeleri, çocuklu ebeveynler için oyun alanlarına görüş mesafesinde olmaları gibi özelliklere sahip olmalıdır. Taşınabilir masa ve sandalyeler, piknik masaları, banklar ve merdivenler gibi kullanıcıya çok çeşitli oturma alternatiflerinin ve düzenlemelerinin sunulması, psikolojik ve fiziksel konfora imkân verebilmektedir (Carr, Rivlin, Stone, Francis 1992). Kişi bir süre oturarak birini beklemek, dinlenmek veya mekânda gerçekleşen her türlü aktiviteyi izlemek isteyebilecektir.

Kamusal açık alanlarının fiziksel doğası hakkında diğer bir anahtar faktör, insanların oraya geliş yoludur. Kamusal mekânın çevresiyle bağlantılı olması kullanımı arttıracığı için önemlidir. Kamusal mekânların konutlardan uzaklığı nedeniyle birçok insan buralara yürüyerek gelemeyeceği için; ulaşım toplu taşımayla, trenle, özel araçla ya da bisikletle sağlanabilecektir. Bu ulaşım araçları şehir içinde otobüs durakları, istasyonlar, araba parkları ve güvenli bisiklet park yerleri ihtiyacı ile kendi konumsal durumlarını oluşturmaktadırlar (Woolley 2003).

İnsan ihtiyaçları hiyerarşisinin oluşumunda, temel bir konfor düzeyine ulaşıldığı anda, insanların ihtiyaçları konusundaki algısı daha yüksek bir seviyeye erişeceği için konfor düzeylerinin ötesinde çevresel kaliteye olan istek te artacaktır (Lang 1994).

Dinlenme: Kent yaşamındaki yoğunluk, stres ve iş temposu, insanları dinlenme ihtiyacına yöneltmektedir. Kamusal mekânlar, binalar arası boşluklar, bu ihtiyacın karşılanacağı yerlerdir. Psikolojik konfor hissi, dinlenme için bir ön şart olacaktır (Carr, Rivlin, Stone, Francis 1992). Bu nedenle söz konusu mekânlarda kullanıcılar için gerekli konfor düzeyinin sağlanmasının yanında, psikolojik olarak insanları rahatlatan bir özelliğe sahip olması gereklidir. Bu sahiplilik mekânın hem sosyal hem de fiziksel özellikleriyle alakalıdır. Dinlenme ihtiyacını kişilerin fizyolojik yapıları, karakterleri ve yaşam şekillerine göre farklı biçimlerde karşılayabilecekleri unutulmamalıdır. Bu durum göz önünde bulundurularak kamusal açık alanların her türlü seçeneği barındırmaları, mekânsal kalitelerini arttıracaktır (Resim 2.13).

Kaynak: <http://www.gulfoffice.org>, Tetik 2010. Erişim tarihi: 24.04.2010

Resim 2.13: Kamusal mekânlarda dinlenme ihtiyacı

Teknolojinin gelişmesi ve artan nüfusa bağlı olarak araç trafiği yoğun kentlerin sayısı oldukça artmıştır. Buna paralel olarak kullanıcılarda, gürültüden ve hava kirliliğinden uzak sakin mekânlara talep söz konusudur. Araç trafiğinden ayrılan yaya yolları dinlenme ihtiyacına cevap verebilecektir. Ayrıca doğal özellikler de kamusal mekândaki dinlenme ihtiyacı için önemlidir. Ağaçlar ve yeşil alanlar mekânın vazgeçilmez unsurlarıdır. Çimlerde oturmak, ağaç gölgesinde uzanmak, ya da yeşilliğin ve çiçeklerin tadını çıkarmak kullanıcıları çeken özelliklerdir (Carr, Rivlin, Stone, Francis 1992).

Güvenlik: Güvenlik ihtiyacı; şehirlerin varlığı, onların dış dünya ile ilişkileri, ve insanoğlunun en eski yerleşimlerinin iç organizasyonları için temel bir sebep olmuştur. Dünyada milyonlarca insan, en temel ihtiyaçları olan güvenlik ve korunma için çalışmaktadır (Lang 1994).

Etrafı çevrili alanların gizemi az girişlerinin olmasıdır; çok fazla girişi olan yerlerde ise güvenlik hissi kaybolmaktadır (Parfect, Power 1997). Az kullanılan kamusal mekânlar güvenlik ve emniyet açısından insanların kaygısını arttırmaktadır. Kamuya açık alanlarda gözle görülebilir yerlerde güvenlik ve bakım görevlisinin bulunması mekânın kullanımında önemli bir rol oynamaktadır.

Korunma ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, toplumda ve coğrafyada bir yer edinme ihtiyacının karşılanmasını da içerdiğinden psikolojik boyutları da söz konusudur. Bu

ihtiyaçlar bir grubun parçası, bir toplumun üyesi ve bir yerin parçası olma ihtiyaçlarıyla örtüşmektedir. Bu da insanlar arası iletişimin ve çevrenin kullanımına yönelik ipuçlarına karşı olan ihtiyacı da kapsamaktadır (Lang 1994).

Kamusal mekân düzenlemelerinde güvenlik sağlanmasıyla oluşacak konfor, davetkârlık, çekicilik ile kentsel ortam iyileşecek ve güvensizlik hissi ortadan kalkacaktır. Kamusal mekânlarda görülebilirlik, aktivite ve toplumsallaşma, mekân bütünlüğü, okunabilirlik, erişimin doğal kontrolü, kentsel donatılar güvenliği arttıracaktır (Note Rapide 2002).

2.3.1.2. Bireysel ihtiyaçlar

Aktivite: Aktif ihtiyaçların sağlanması, kamusal mekân tasarımında önemlidir. Elbetteki kullanıcıların kamusal mekân aktivitelerindeki tercihleri çeşitlilik gösterecektir ancak popüler olan aktiviteler genellikle herkesi çekmektedir (Carr, Rivlin, Stone, Francis 1992). (Resim 2.14)

Kaynak: Tetik 2010, Kırzioğlu 2009, <http://www.istanbul.gov.tr>. Erişim tarihi: 27.04.2010

Resim 2.14: Kamusal mekânlarda çeşitli aktiviteler

İnsanların fiziksel yetersizliklerine saygı duymanın önemine rağmen, kamusal mekânlar insan vücudunun sağlıklı ve verimli kullanımını ilerletebilecektir. Koşu, yürüme ve bisiklet yolları, yeşil alanlar, at biniciliği parkurları, buz pateni pistleri ve tenis kortları, egzersiz ve sağlığa olan ilgiyi arttıran aktif kullanımlar için bazı örneklerdir. Yine yayaların yoğun olduğu kamusal mekânlarda gerçekleşen harekete dayalı skeçler, resim ve karikatür yapmak, şarkı söylemek, enstrüman çalmak, pandomim, ilüzyon, dans, okuma, kukla,

tiyatro gibi sokak sanatçıları tarafından ortaya konan performanslar kamusal mekânların çekiciliğini ve kalitesi arttıran aktivitelerdir (Resim 2.15).

Kaynak: Kırzioğlu 2009, <http://www.cork2005.ie>, <http://www.cork2005.ie>. Erişim tarihi: 27.04.2010

Resim 2.15: Kamusal mekânlarda aktif kullanımlar

Sosyallik: Kentsel kamusal mekânlarının şehir hayatı için sağladığı en açık yararlar ve olanaklar sosyal anlamdadır. Diğer bir deyişle insanlara, toplumsal olaylarda ve aktivitelerde rol almaları için olanak sağlamaktadır (Woolley 2003). Sosyallik her topluluk için önemli bir bileşendir. İnsanlar, arkadaşları ile bir araya geldikleri, komşularını gördükleri ve selamladıkları veya yabancılarla bile rahat ilişkiler kurabildikleri yerlerde topluluklarına karşı daha kuvvetli bir mekân veya bağlılık hissi duymaktadırlar (Madden 2001).

Lonfland'ın şu sözleri de kamusal mekânların toplumsallaşma, sosyalleşme alanları olduklarını açık bir şekilde ifade etmektedir: “Kamusal alan bireylere farklı ilişkilerle, kendi kendine ve başkalarıyla deneyim kazanma imkânı veren nadir alanlardan biridir (Gökgür 2006). Bir toplumda sosyal iletişimin sağlanması o toplumun ne kadar gelişmiş olduğunun göstergesidir. Toplumsal yaşamdaki ahenk ve uyumun sağlayacağı gelişme ve kalite, kamusal mekânlara yansımakta ve bu mekânlardan yansıtılmaktadır (Otaner, Keskin 2005). (Resim 2.16)

Kaynak: Enginöz 2008

Resim 2.16: Kamusal mekânlardaki sosyo-kültürel aktiviteler

Kamusal mekânların kullanıcıların gereksinimlerine yanıt veren donatıları içermesi, kullanılmalarna ve kamusal yaşamın canlanmasına neden olmaktadır (Sağlar 1998).

(Resim 2.17)

Kaynak: <http://www.yildiz.edu.tr>, Tetik 2010. Erişim tarihi: 27.04.2010

Resim 2.17: Kopenhag'ta kamusal yaşam, San Marco Meydanı-Venedik

Bu bağlamda çevrenin kullanıcı gereksinimlerini karşılayabilecek tüm olanaklarla donatılmış olması, fizyolojik ve psikolojik yaşamın sağlıklı bir biçimde devam etmesi açısından önemlidir (Atabek 2002).

Kullanıcı gözlem ve anketlerini içeren araştırmalara göre, kamusal mekânlarda kaliteye ulaşmak için tanımlanan ve Avrupa Konseyi tarafından da desteklenen ana ilkeler şunlardır:

- Mekânın kullanılabilir durumda ve kullanıma açık olduğuna dair mesajlar vermesi,
- Estetik çekiciliğı olması,
- İç ve dış mekânlar arasında maksimum ölçüde geçişi sağlaması,
- En çok istem duyulan ve gerçekleşme olasılığı en fazla olan etkinliklerle donatılmış olması,
- Güvenli ve korunmalı bir ortam sağlaması,
- Kentsel stresi aşmaya yardımcı olacak doğal ortamlar sunması,
- Kullanma olasılığı en fazla olan kullanıcı grubunun gereksinimlerine uygun olması ve kullanımda çeşitlilik sağlaması,
- En yoğun kullanımın gerçekleştiğı zamanlarda güneş, gölge, rüzgâr ve benzeri doğal çevre öğeleriyle ilintili olarak rahat bir çevre sunması,
- Çocuklar, yaşlılar ve özürllüer için de erişilebilir/ulaşılabilir ve kullanılabilir olması,
- Kolay ve ekonomik bakımın sağlanması,
- Özel gereksinimlerin en uygun malzeme seçimiyle karşılanması, kullanımda farklılıkların malzeme değışimiyle vurgulanması,
- Mekânın hem görsel sanatın ifade edildiğı bir yer, hem de sosyal bir ortam olarak tasarlanması.

Dışa dönük kamu yaşamı ve mekânlarının canlanması ve gelişmesi de toplum ile mekân arasındaki etkileşimi artırmakta; böylelikle kamusal mekânlar toplumların gelişmesinde önemli misyon üstlenmektedirler.

2.4. KAMUSAL MEKÂN TASARIM KRİTERLERİ

Kamusal alanlar, tarihsel süreçteki sosyo-kültürel ve ekonomik dinamiklerin fiziksel mekâna yansımaları ifade etmektedir (Holden 1988). Kamusal mekânlar toplumsal deneyimin ve yaşamışlıkların biçimlediğı multi-disipliner bir tasarım süreci ile oluşan gelişen ve temel niteliklerini kazanan yerlerdir.

Kentler son yıllarda yaşanan gelişmelere paralel olarak artık daha farklı ve çeşitli ihtiyaçlara cevap vermek durumundadır. Günümüz metropoliten kenti artık yalnızca yoğunlaşmış merkezler, sosyal ve işlevsel olarak özelleşmiş alanlar birleşimi değil; kurumsal eşgüdüm ve bazı hizmetler için ortak yönetimi de gerektiren karmaşık bir yapıdır. Yeni metropoliten kent; dinamik yapısı, güçlü merkezleri ve erişilebilirlikleri ile tanımlanabilen bir sistemdir. Yeni kentsel - bölgesel gerçeklikte kalite; kentin sahip olduğu düğüm noktaları ile ilgili merkezlerin çok fonksiyonluluğuna ve tüm nüfusunu entegre edecek ve bölgesindeki hareketliliği sağlayacak kapasiteye göre değişmektedir (Castells 1997).

Kentler artık gelişme için hayati koşullar olan tasarım kalitesini yükseltme, ekonomik güç kazanma, çevresel sorumluluğu artırma, iyi bir yönetim sağlama ve sosyal dengeyi kurma gibi koşulları sağlamak durumundadır. Burada temel hedef, tek tek koşulların sağlanmasından öte bu koşulları birbirleri ile koordineli olarak işler hale getirilebilmesi olmaktadır. Bu süreç de, günümüzde etkin olan yeni planlama ve evrensel tasarım yaklaşımlarını beraberinde getirmektedir.

Tarih boyunca insanların yaşam biçimlerinin değişimiyle birlikte kamusal mekânların kullanımları ve işlevleri de değişime uğramışlar, tercih edilme olasılıkları o mekânları kullananlar tarafından belirlenmiştir. Bu sebeple kamusal mekânlar, değişen sosyo-ekonomik koşullara ve kentlerin kültürel dokusuna cevap verebilen “yaşayan organizmalar” (Alexander 1977) olarak ta kabul edilmektedir.

Kamusal mekânda yaşam kalitesinin artırılması ve içinde geçirilecek zamanın kalitesi açısından bu mekânların sahip olması gereken bazı önemli özellikler bulunmaktadır. Bu özellikleri taşıyan kamusal alan gerçek kimliğine kavuşmakta ve insanların ilgisini çekerek canlı ve yaşanabilir olmaktadır.

2.4.1. Kullanıcı ihtiyaçlarını dikkate alan kamusal mekân tasarım kriterleri

Kullanıcı gereksinimlerine duyarlı kamusal mekân tasarımında mekânın fiziksel boyutu önem kazanmaktadır. Fiziksel nitelikler, mekân kullanıcılarının beğenisini ve çevreyle olan

ilişkilerini etkileyen önemli bir etkidir. Bina ve yakın çevresindeki açık alanlar, özellikle yakın konumlanmış çok katlı blokların insan üzerinde oluşturacağı psikolojik baskıyı hafiflettiği gibi, farklı fonksiyonlardaki mekânların iyi konumlanması, her durumdaki kullanıcı ihtiyacına cevap verebilecek fiziksel karaktere sahip olması; su, güneş, rüzgâr gibi etmenlerin kullanıcıların konforuna yönelik çözümlenmesi kamusal mekânın kalitesini arttıracaktır.

Kent içinde yer alan kamusal mekânlar genellikle binalar arasında kalan sınırlanmış alanlardır. Denetim ve güvenlik açısından düşünüldüğünde, bu sınırlanmanın önemi de daha iyi anlaşılmaktadır. Kapalılık hissi ile mekân sınırlanmakta, yakınlık hissi ile de çevreyle ilişkilenebilmektedir. Devamlılık ise mekâna bütünlük kazandırma açısından önem taşımaktadır. Böylelikle kişiler içinde buldukları mekânı tanımlayabilmekte ve kendilerini o mekâna ait hissedebilmektedirler. Kişilerin buldukları yeri tanımlayabilmeleri, o mekâna yönlenebilmeleri, kaybolma hissine kapılmadan dolaşabilmeleri kendilerini güvende hissedebilmeleri açısından önemlidir. Kamusal alanların sahip olması gereken en önemli özelliklerden biri de tanımlanabilirliktir. Mekânın tanımlanması genellikle görsel algılara bağlı olarak gerçekleşmekte; yakınlık, devamlılık ve kapalılık ilkelerine dayanmaktadır.

Kamusal alanlarda, insanların mekânla bütünleşebilmeleri yine aidiyet duygusunun oluşması açısından önem taşımaktadır. Yapılar arasında kalan alan insanların hem kendilerini güvende hissedecekleri kadar çevrelenmiş, hem de alanın açıklığını vurgulayacak derecede ferah olmalıdır. Mekânda yönelme hissini verilebilmesi de yine kamusal alanın sağladığı bir özellik olmaktadır.

Relph ve Canter'e göre, kaliteli ya da başarılı kamusal mekânlar, oradaki etkinlikler ve algılanan deneyimlerin yanısıra fiziksel yapı ile de ilgilidir. Bu üç bileşen, mekânda canlılık oluşturacak biçimde tasarlanmalıdır. Bentley'e göre ise kentsel mekânda canlılık, duyum zenginliği kavramıyla ifade edilmiş; bunun hareket, koku, görme, dokunma gibi duylara hitap eden tasarımlarla sağlanabileceği belirtilmiştir. Görme duyusu bilgi alımında en karmaşık ve kontrolsüz olandır. Görsel duyum zenginliği için renk ve dokuda zıtlık, tekrar,

izleme mesafesi, izleme süresi gibi bileşenler etkili olmaktadır. Duyum zenginliği ve görsel uygunluk özellikle kentin yayalaştırılmış mekânlarında elde edilen tatmin düzeyinin belirleyicisidir (Kaplan 1999).

Weisman, Calkins, Sloane (1994) mekânı; “bireylerin içerisinde buldukları fiziksel ortam, bireyi çevreleyen sosyal ilişkiler ağı ve örgütsel bağlam” olarak tanımlamışlardır. Bu bileşenlerin etkileşiminden “çevresel deneyimlemenin öz nitelikleri” doğmaktadır. Çevresel deneyimleme, bir mekânda bulunduğumuzda, o mekânın geneli ile ilgili olarak hissettiğimiz duygular bütünüdür. Bu duygular bütününe işlevsel ya da davranışsal çıktıları olabilmektedir. Deneyimsel programlama, mimari programın dikkate aldığı fiziksel mekân ve ilintili performans ölçütleri ile işlevsel programın dikkate aldığı mekânsal ilişkileri, kişinin mekânı deneyimlediği öznitelikler bağlamında yeniden sorgulamakta; kişiyi tasarım probleminin odağına almaktadır. Kamusal mekânlarda kullanıcı ihtiyaçlarını dikkate alan mekânlarda aranan özellikler aynı zamanda mekân kalitesini de belirlemektedir (Tablo 2.4).

Tablo 2.4: Kamusal mekânda kalite kriterleri

Ulaşılabilirlik	Bir mekân içerisinde fiziksel harekete ve kullanıma olanağın olması.
Hareketlilik	Mekânın içerisinde, insan davranışı ile ilgili hareketliliğin algılandığı yoğunluk.
Uyarlanabilirlik	Bir mekân ya da bileşenlerinin, farklı ve yeni davranış biçimlerine ne ölçüde olanak sağladığı.
Konfor	Mekânın ne ölçüde duysal ve antropomorfik uyum sağladığı ve iş performansını kolaylaştırdığı.
Kontrol	Mekânın ne ölçüde kişiselleştirme ve sahiplenmeye olanak tanıdığı.
Kalabalık hissi	Mekân içerisinde algılanan yoğunluk.
Anlaşılabilirlik	Kişilerin mekân içerisindeki ana bileşenleri ve mekânsal ilişkileri ne düzeyde algıladığı ve yön bulabildiği.
Anlam	Mekânın ne ölçüde kişisel ve kültürel anlam(lar) taşıdığı.
Mahremiyet	Kişiler arası görsel ve sesli uyarıların mekân içerisinde ne ölçüde denetlenebildiği.
Güvenlik	Kişinin mekân içerisinde kendini ne ölçüde fiziksel ve duygusal olarak güvende hissettiği.
Duyusal uyarma	Farklı duysal yöntemlerle (görme, işitme, koku ve tat alma, dokunma) hissedilen uyarıların nitelik ve yoğunluğu.
Sosyalleşme	Mekânın kişiler arası sosyal iletişimi ne derece olanak sağladığı ya da engellediği.

Kaynak: Geboy vd. 2001

Kamusal mekânların kalite kriterlerine; kullanılabilirlik, sağlamlık ve kalıcılık, sağlık ve çeşitlilik kriterleri de eklenebilecektir (Anonim 1999).

Whyte'a (2000) göre; bir kamusal mekânı başarılı kılan 4 özellik vardır: “erişilebilir/ulaşılabilirlerdir, insanlar çeşitli aktivitelerde bulunurlar, mekân konforludur ve iyi bir imajı vardır ve sosyal faaliyetleri destekleyen, samimi, insanların birbiriyle buluştuğu ve daha fazla sosyal etkileşimin sağlandığı mekânlardır” (Resim 2.18).

Kaynak: <http://www.flickr.com>. Erişim tarihi: 27.04.2010

Resim 2.18: Aynı kamusal mekânda yapılan değişik aktiviteler: Bryant Park

Yine University College London bünyesinde kurulmuş olan Spacesyntax'ta iyi işleyen kamusal mekân ilkelerinin; kamu mekânlarının deneysel işlevselliği üzerindeki çalışmalar, performanslarında belirgin bir rol oynayan anahtar fiziksel ve mekânsal tasarımın özelliklerini tanımlamışlardır. Araştırmaları başarılı kamusal mekânlar için iki temel özellik göstermektedir:

- Çevredeki sokaklara kamu mekâna kolay erişim derecesi
- Çevredeki sokaklardaki hareket eden insanların yoğunluğu (Hillier 1980).

İnsanların birbirleriyle ve yapılı çevreyle etkileşimde buldukları, kentsel yaşamda ortak kullanım alanları olan kamusal mekânların yüksek kalitede tasarlanmaları, yaşam kalitesine de katkıda bulunacaktır. Bu anlamda kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verecek kullanıcı dostu mekân tasarımları önem kazanmaktadır. Ele alınan erişilebilirlik/ulaşılabilirlik, hareketlilik, uyarlanabilirlik, konfor, kontrol, anlaşılabilirlik, mahremiyet, çeşitlilik, güvenlik ve sağlık,

geçirimsizlik, dayanıklılık, sağlamlık ve okunabilirlik; kaliteli ve başarılı bir kamusal mekânın sahip olması gereken özelliklerdir. Bu niteliklere sahip olan mekân sosyalleşme, aidiyet ve topluluk olma hissi oluşturmaktadır. Daha iyi kamusal mekân oluşturma ve mevcut mekânlarda kalite yükseltme girişimlerinde söz konusu kriterlerin dikkate alınması gerekmektedir.

2.4.1.1. Kamusal mekâna/mekânda erişilebilirlik/ulaşılabilirlik

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kentte yaşayan bütün bireylerin, kentin sunduğu kamusal hizmetlerin tümüne ulaşabilmesi demektir. Bu durum kenti paylaşan her bireyin en doğal hakkıdır. Kentleşmenin, kente ait kararlara katılabilmenin ve o yere aidiyet duyabilmenin vazgeçilmez bileşenidir (Evcil, Usal 2008).

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ve kullanım açısından;

- Kamusal mekân ve yapılara erişim,
- Açık alanlar (sokak, cadde ve meydanlar, parklar, rekreasyon alanları v.b.),
- Konutlar,
- Toplu taşımacılık,
- Trafik düzenlemeleri konularında standartlara uygun düzenlemeler yapılmalıdır (<http://www.ozida.gov.tr>). Ayrıca; yaya yolları, alt ve üst geçitler, durak ve istasyonlarda da erişilebilirlik/ulaşılabilirlik aranmaktadır.

Fiziksel çevreyi kullanan sağlıklı bireylerin yanı sıra; hareket kısıtlılıkları olan engelliler/özürlüler, yaşlılar, çocuklar, kronik bir hastalığın fiziksel izlerini taşıyanlar, çok uzun, çok kısa, çok şişman kişiler, hamile bayanlar, çocuk arabası kullananlar ve ağır yük taşıyan bireyler, yaşam döngülerinde tasarım ile etkileşen çevresel-kentsel, mekânsal ve ürünsel problemler ile karşılaşabilmektedir. Bu durum sadece sorunu yaşayan kişiyi değil; ailesini ve yakın çevresini ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkileyen bir konudur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) istatistiklerine göre herhangi bir ülkedeki engelli/özürlü oranı % 10'dur. Birleşmiş Milletler de 1994 yılında yayınladığı raporla bu oranı kabul etmiştir (<http://www.ozida.gov.tr>). Gelişmekte olan ülkelerde bu oran %13'e ulaşmaktadır. Devlet

İstatistik Enstitüsü istatistikleri ülkemizdeki 2007 nüfus projeksiyonuna göre; 74 milyon kişiden 2 milyonu 0-10 yaş arası bebek ve çocukları, 12 milyonu da 60 yaş ve üzeri yaşlıları kapsamaktadır. Yaşlı nüfusu dünyanın pek çok ülkesine göre çok düşük ortalama da olan ülkemizde, DİE 2002 yılı istatistiklerine göre 8.5 milyon yani % 12.29 oranında engelli/özürlü birey bulunmaktadır (<http://www.die.gov.tr>).

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kavramının;

- **Fiziksel boyutu**, standartlara, ölçüğe, boyutlara ve tasarıma ait düzenlemeleri içermektedir. Her durumdaki kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayacak yaklaşımlarla “farklı” durumda olan bireylerin de toplumsal hayata katılabilmesine olanak vermektedir.
- **Sosyal boyutu**, “farklı” durumda olan bireylerin, sosyal yaşam alanına katılabilmesini destekleyen yaklaşımları içermektedir.
- **Psikolojik boyutu**, bireyin toplumsal yaşamda içinde bulunduğu durumu dezavantajlı değil sadece “farklı” olarak algılamasını, bu konuda toplum içinde özgüven duygusunu geliştirmesini önemsemektedir.
- **Kültürel boyutu**, daha kapsayıcı, katılımcı ve paylaşımcıdır. Değerler dünyasına ait bir ölçütle ve toplumsal bütünleşmeyi kapsamaktadır (İncedayı 2004).

Engelsiz tasarım ile mekânın engelsiz düzenlenmesinin temelinde antropometrik ve ergonomik anlamda bir genel kurallar bütünü yer almaktadır. Erişebilirliğin/ulaşılabilirliğin sağlanmasında başka bir ifadeyle bir mekânın fiziksel olarak kullanılabilir olmasında tasarım girdilerine bağlı olarak beş temel bileşenden söz edilebilmektedir:

- **Genişlik:** engelsiz ve yeterli genişlik
- **Alan:** engelsiz ve yeterli hareket alanı
- **Yükseklik:** engelsiz ve yeterli yükseklik
- **Yüzey:** engelsiz ve uygun döşeme yüzeyi
- **Bildirişim:** gerekli yönlendirme ve uyarı işaretleri (Andaç 1997).

Engelsiz ve yeterli genişlik: Yaya yolları, araç yolları ve çevresinde, durak ve istasyonlarda, kaldırımlarda, merdiven ve rampalarda, otoparklarda, kentsel donatılarda ve

diğer kullanımlarda engelliler/özürlüleri ve diğer yayalar için yeterli genişliğin sağlanması gerekmektedir.

Bina girişlerinde, kapılarda, pencerelerde, koridor, asansör vb. açık ve kapalı alanlarda özellikle ortopedik ve görme engelliler/özürlüleri için gereken alanların ihtiyaca cevap verecek ölçülerde olmasıdır. (Resim 2.19)

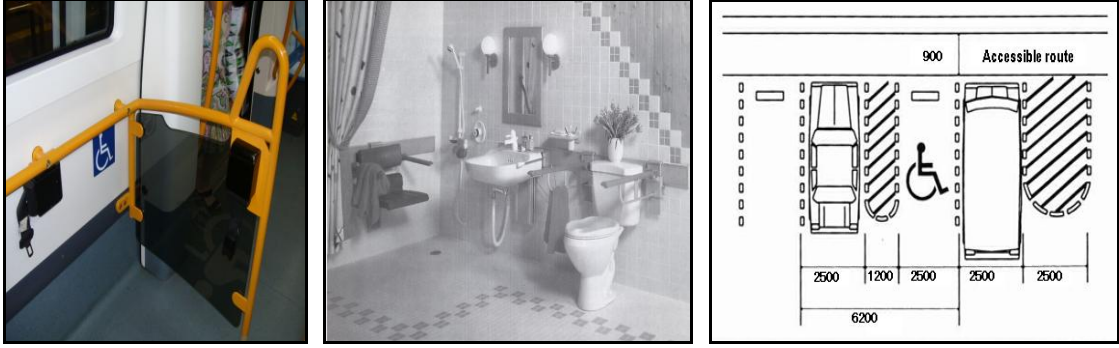
Kaynak: <http://www.as-pen.com.tr>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım A.Ş., Sürmen arşivi.
Erişim tarihi: 29.04.2010

Resim 2.19: Erişilebilirlik için engelsiz ve yeterli genişlik

Resim 2.19'daki ilk örnekte görülen kapının genişliği ve ikinci örnekte kamusal iç ve dış mekânlarda sıklıkla uygulanan turnike genişliklerinin standartlara uygun genişlikte olması gerekmektedir. Üçüncü örnekteki rampanın genişliği tekerlekli sandalyenin de geçebileceği ölçülere sahiptir.

Engelsiz ve yeterli hareket alanı: Özellikle yaya mekânlarındaki yaşlı, çocuk ve birtakım eşyaları kullanan ya da taşıyanlar için gerekli genişliğin yanında yeteri kadar rahat hareket edebilecekleri bir alan gerekmektedir.

Kamusal mekânlarda, oturma, bekleme, dinlenme yerlerinde, tuvalet ve banyolarda, asansör, merdiven ve geçiş alanlarında hareket kısıtlılığı yaşayan bireyin rahatça hareket etmesi için gereken alan ihtiyacıdır. Örneğin tekerlekli sandalye kullanan bireyin iç mekândaki elemanları kullanabilmesi için tekerlekli sandalyenin boyutlarıyla uyumlu hareket alanına gereksinim bulunmaktadır. (Resim 2.20)

Kaynak: <http://www.asistence.org>, Sürmen arşivi. Erişim tarihi: 29.04.2010

Resim 2.20: Erişilebilirlik için engelsiz ve yeterli dönme alanı

Resim 2.20'deki ilk örnekte görülen toplu taşıma aracında tekerlekli sandalye ve bebek arabası için yer ayrıldığı görülmektedir. İkinci örnekteki ıslak hacim ise tekerlekli sandalyenin manevrası için gereken hareket alanına sahiptir. Üçüncü örnekteki otopark tasarımı yapılırken engelli/özürlü araçları için düzenlenen alanda tekerlekli sandalyeli kullanıcının hareket alanının da dikkate alınması gerekmektedir.

Engelsiz ve yeterli yükseklik ve boy hizası: Bir yaya mekânının boyutsal olarak yatayda ve dikeyde de engeller oluşturacak ve/veya tehlikeli olacak her türlü düzensizlikten ve engelden arındırılması gerekmektedir.

Bankamatikler, elektrik düğmeleri, telefon kulübeleri, posta kutuları, kapı kolları, korkuluk ve trabzanlar, işaret ve bilgilendirme panoları daha çok normal insan anatomisi gözetilerek tasarlanmakta bu nedenle de başta engelliler/özürlüler olmak üzere pek çok kişi açık ve kapalı alanlardaki donanımları kullanamamaktadır. (Resim 2.21)

Kaynak: Sürmen Arşivi, <http://www.asistence.org>, Sürmen Arşivi. Erişim tarihi: 29.04.2010

Resim 2.21: Erişilebilirlik için engelsiz ve yeterli yükseklik ve boy hizası

Resim 2.21'deki ilk örnekte kamusal mekânlarda sıklıkla rastlanan banko ve stantların yükseklikleri kısa boylular, çocuklar ve tekerlekli sandalye kullanıcıları dikkate alınarak tasarlanmıştır. İkinci örnekte görülen bankamatiklerde ve üçüncü örnekteki merdiven tutunma barlarında -trabzanlar- boy farklılıkları dikkate alınarak alternatifler sunulduğu görülmektedir.

Engelsiz ve uygun döşeme yüzeyi: Bir yaya mekânın yüzeyi ve yüzey kaplaması engeller oluşturmamalı ya da engel oluşturacak her türlü düzenlemeden arındırılmış olmalıdır. Yer döşemelerinin, hareketliliği kolaylaştıracak, rahat yürümeyi sağlayacak ve ışık yansımalarını önleyecek malzeme seçimiyle gerçekleştirilmesi önemlidir.

İç ve dış mekânlarda yer kaplaması ve zemin farklılaşmasını (düz zeminden eğimli zemine geçiş gibi) ifade etmektedir. Bu kriterin tasarımda düşünülmemiş olması durumunda sadece engelliler/özürlüler için değil, tüm kentliler için tehlikeler doğabilmektedir. Örneğin kaygan zeminler ve dik rampalar düşme tehlikesi oluşturan yerlerdir. İç ve dış mekândaki geniş aralıklı ızgaralar ve su olukları tekerlekli sandalye kullanıcılarına, koltuk değneği, baston veya çocuk arabası kullananlara ve topuklu ayakkabı kullanan bayanlara sorun olabilmektedir. Yine iç ve dış mekânlarda kullanılan çiçek saksıları ve diğer donatı ve peyzaj elemanları görme engellilerin/özürlülerin diz ve başlarını çarpma riski düşünülerek yükseklikleri ayarlanmalıdır. (Resim 2.22)

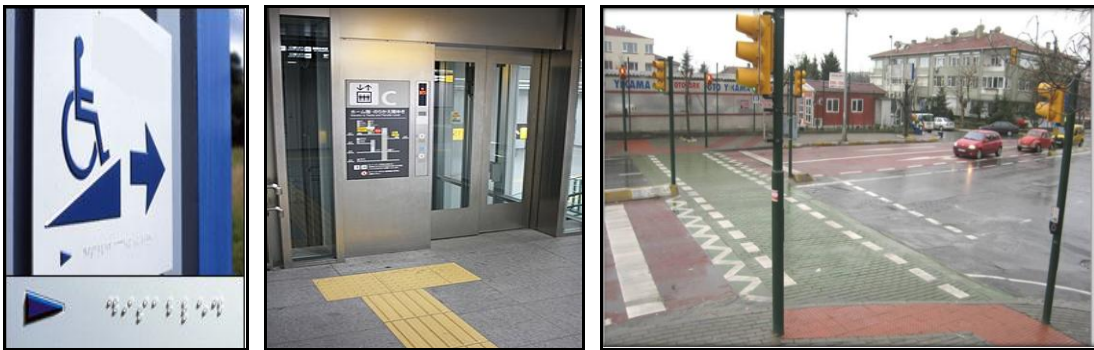
Kaynak: <http://www.wowturkey.com>, <http://www.ibb.gov.tr>, <http://www.skb.org.tr>. Erişim tarihi: 29.04.2010

Resim 2.22: Erişilebilirlik için yüzey elemanlarının durumu

Resim 2.22'deki ilk örnekte görülen zemin döşemesinde; kaymayan, yansıtmayan ve hareketi engellemeyen malzeme seçilmeli, görme engelliler için yol takibini sağlayan kılavuz şerit düzenlenmelidir. İkinci örnekteki sinyalizasyon kavşak düzenlemesinde kullanılan farklı malzemelerle oluşturulan düzenlemede özellikle görme engelliler yönlendirilmektedir. Üçüncü örnekte görme engellileri/özürlüleri uyarıcı ağaç muhafazası görülmektedir.

Gerekli yönlendirme ve uyarı işaretleri: Yaya mekânlarında yaya yollarında araç yollarında ve bunların kesiştikleri alanlarda, yayayı gitmek istediği yere ulaştıracak, herhangi bir tehlikeyi veya olumsuz durumu gösterecek, bilgilendirme sağlayacak bir takım yönlendirme ve uyarı donanımlarına ihtiyaç vardır. Bunlar dokunma görme ve duyma duyularıyla ilgili düzenlemelerdir (Polat 1998).

Çeşitli renk ve boyutlarda ve dokunarak algılanabilen tasarımlar özellikle görme ve işitme engelliler/özürlüler için çok gereklidir. Kaldırımlarda sürekli olan yerden kabartmalı çizgiler, trafik ışıklarında sesli uyarıcılar veya toplu taşıma araçlarında durakları gösteren ışıklı bilgilendirmeler bu araçlara örnek verilebilirler. Yüzeyler arası kot farkı olan yerlerde ve farklı yerlere geçişlerde yüzeylerde özellikle görme engellilerin/özürlülerin algılayabilmesi için hissedilebilir uyarılar yerelmalıdır. (Resim 2.23)

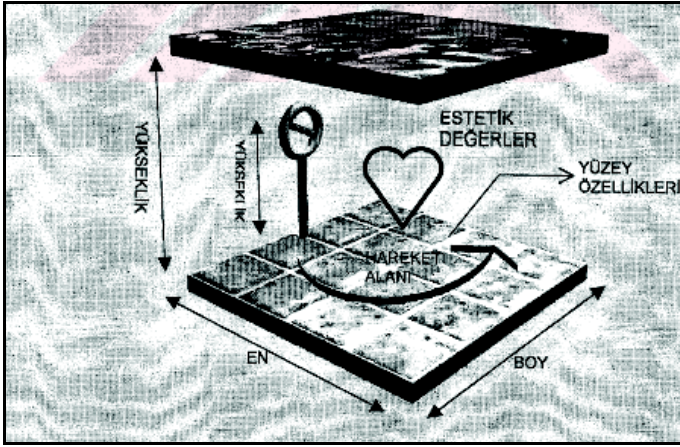

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Trafik Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım A.Ş., <http://www.ibb.gov.tr>. Erişim tarihi: 29.04.2010

Resim 2.23: Erişilebilirlik için yönlendirme ve uyarı işaretleri

Resim 2.23'deki ilk örnekte görme engelliler/özürlüler için de kabartmalı yazıyla yönlendirme yapılmıştır. İkinci örnekte görüldüğü gibi kamusal mekânlarda özellikle görme

engelliler/özürlüler için farklı alana geçildiğinde zeminde ikaz şeridi olmalıdır. Üçüncü örnekteki asansör için yine görme engelliler/özürlüler için doku farklılaşmasına gidilmiştir. Polat (1998) bu beş temel bileşene bir ekleme yaparak bireyin moral gücünü arttırmaya yönelik, “yaşamsal moral olarak yeterli ve gerekli estetik değerler” bileşeninin de erişilebilirlikte/ulaşılabilirlikte gerekliliğine dikkat çekmiştir. Çünkü bireylerin dinlenme, gezme, seyretme ve zevk alma gibi rekreatif ve estetik gereksinimleri de bulunmaktadır (Erkesim 1999). (Resim 2.24)

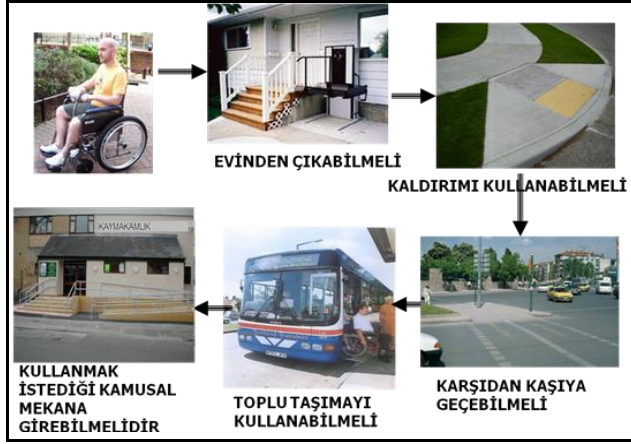

Kaynak: Polat 1998

Resim 2.24: Erişilebilirlikte temel bileşenler

Bu bileşenlerin yanısıra yeterli ve gerekli kentsel ve mekânsal kullanma donatıları da dikkate alınmalıdır. Bu donatıların da tasarım ve konumlanması erişilebilirliği aksatmamalıdır.

Kent içinde erişilebilirliğin/ulaşılabilirliğin sürekli olması yani hiçbir noktada kesintiye uğramaması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle tıpkı bir zincirin halkaları gibi olan erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kavramı, halkalardan birinin sekteye uğraması durumunda sağlanamamış olacaktır. Bu nedenle erişilebilirliğin/ulaşılabilirliğin tüm kente yayılması gereklidir (Resim 2.25). Bir mekândaki herhangi bir yaşamsal etkinlik için kesin olan şey, erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ihtiyacıdır.

Kaynak: UBAK Ulaşımında Erişilebilirlik Sempozyumu 2010 - ÖZİDA Sunumu

Resim 2.25: Erişilebilirliğin sürekliliği

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik, “farklı kişisel özellikleri bulunan insanların bağımsız olarak kendilerine sunulan tüm olanaklara, fiziksel ve sosyal olarak oluşturulan etkinliklere ve donatılara erişebilmesi/ulaşabilmesi ve burayı kullanabilmesi” olarak tanımlandığına göre; hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin de rahat dolaşımını içerecek biçimde, kamusal mekânlarımızın yaşanabilirlik düzeyinin yükseltilmesi, bu mekânların erişilebilir ve okunaklı düzenlenmesi ile doğrudan ilgilidir.

Buna göre; fiziksel çevre düzenlemelerinde erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik ilkeleri şöyle sıralanabilecektir:

- Çevre düzenlemelerinde sağlıklı bireylerin yanı sıra hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler de göz önünde bulundurularak tasarımlar yapılmalıdır.
- Getirilen çözüm önerileri, sağlıklı bireylerin kullanımını engellememeli bu tür öneriler engelli/özürlü bireyler tarafından az fark edilebilmelidir.
- Yaşadığımız çevrenin kullanımı, sağlıklı insanlar kadar, özürlülerin de en doğal hakkıdır. İnsanları kısıtlayan her tür engel kaldırılmalıdır.
- Engelli/özürlü birey güvenli bir şekilde mekânlara ulaşabilmelidir “erişilebilirlik/ulaşılabilirlik”.
- Engelli/özürlü bireyin mekânlara ulaşımının sağlanmasından sonra en önemli konu burayı özgürce, istediği gibi ve güvenli bir şekilde kullanabilmesidir: “kullanılabilirlik” (Bekiroğlu 2002).

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik olgusu ile toplumun her kesimine eşit olanaklar sunulması önem kazanmaktadır. Kentsel mekânda çoğu zaman engelliler/özürlüler, yaşlılar, çocuklar veya kadınlar gibi sosyal gruplar eşit hareket ve seçenek olanağına sahip olamamaktadırlar. Kısıtlı hareketliliğe sahip insanların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. Erişilebilir/ulaşılabilir kamusal mekânlar oluşturulmasıyla herkes için daha kullanılabilir hâle geleceği dikkate alınmalıdır.

Bütüncül tasarım sonuç ürün kadar davranışlar ve süreçlerle de ilişkilidir. Ancak birçok dış mekân tasarımcısı engellilerin/özürlülerin ihtiyaçlarıyla ilgili olarak gerekli duyarlılığı göstermemesi sonucu olarak engelliler yapı çevresine yabancılaşmaktadır. Kentsel tasarım kapsamında çevresel düzenlemelerin amacı; parçacı yaklaşım yerine bütüncül yaklaşımla tasarımların gerçekleştirilmesi olmalıdır.

Fizyolojik yapıları ve bedensel yetenekleri ne olursa olsun, tüm insanların kentsel yaşama katılım gereksinmelerinin belirli ayrımlara dayanmaksızın ele alınması tasarım anlayışına yansımalıdır. Engellilerin/özürlülerin toplumun ayrı bir kesimi olmaktan çok bütünleşmiş bir parçası olduğu kabul edilmeli ve kentsel yaşama katılım “kullanıcı/insan gereksinmeleri” biçiminde ele alınmalı, tasarımın “bütünleştirici”, “eşitlikçi” ve “ayrısız” olması ilkeleri benimsenmelidir. Kullanıcıların tümünü kapsayan bir tasarım anlayışı ile daha yaşanabilir çevreler oluşturulmalıdır (Resim 2.26).

Kaynak: Sürmen arşivi

Resim 2.26: Kentsel çevrenin herkes için erişilebilir/ulaşılabilir olması

2.4.1.2. Kamusal mekânda hareketlilik

Kentlerde hayatın akışı kolay ulaşımına dayalıdır. Gelişmiş ulaşım sistemleri modern bir kentteki hayatın akışını düzenlemektedir. Kent yaşamı hareketliliği ve yer değiştirmeyi gerektirmektedir. Hareketlilik; bir kişinin yaş, fizyolojik yapı, sosyal grup, yaşam biçimine bakılmaksızın değişik yolculuk türlerine göre bir yerden diğer bir yere hareket kolaylığıdır. Kentin her bir kesiminde kullanımların çeşitliliği hareketliliği arttırıp en fazla kullanıcıya erişilebilirlik/ulaşılabilirlik sağlamaktadır.

Günümüzde hareketlilik sosyal bir belirleyici olmaktadır. Bir kent içinde işlevsel, sosyal, kültürel, stratejik, görsel vb. değerlerle birbirinden farklılık gösteren kamusal mekânların birbirleriyle bağlantılarının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlantıların caddeler, parklar, kamu binalarının oluşturduğu donatı şebekeleriyle sağlanmasıyla hareketlilik ve erişim kolaylaşmaktadır.

Bir mekânda bulunan alternatif yolların sayısı o bölgenin geçirgenliğinin ölçüsüdür. Kullanıcılar geçirgen bir ortamda daha kolay ve daha fazla seçenekle hareket edebileceklerdir. Kamusal mekânlarda geçirgenliği mümkün olduğunca arttıracak yol yapıları, hareket modelleri ve mekân düzenlemelerinde hareket seçeneklerini planlama, tasarım ve uygulama yapılmalıdır. Yolların bir dizi çıkmaz sokak oluşturmak yerine ana arterlerle bağlantılı olması gerekmektedir. Farklı ulaşım tür ve sistemlerinin de birbiriyle bağlantısı düşünülmelidir. Böylece hareket seçenekleri ve kolaylığını arttığı için kamusal mekânların işlevselliği artacaktır. Kaliteli bir mekân, insanlara farklı ulaşım ve hareket alternatifleri sunmalıdır. Motorlu araç kullanımı yerine yayalık, bisiklet ve toplu taşıma altyapısı oluşturulmalıdır. Hareketlilik, kentsel yaşam ve çevreyle çatıştığı yerde kısıtlanmaktadır.

Kullanıcı ihtiyaçlarını ve tasarım kriterlerini dikkate almadan oluşan mekânlar, hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin hareketliliğine imkân tanımadıkları gibi doğal hareketliliğe sahip insanlar için de rahat yaşama ortamları olmadıkları kolayca görülebilmektedir. Kamusal mekânların girilebilirliği, erişilebilirliği/ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği modern yaklaşımların gereğidir.

Kentsel mekânda hareketliliğin ve kentsel donatılara erişilebilir/ulaşılabilirliğin sağlanması bireylerin mutluluğu açısından önem taşımaktadır. Yeterli hareketlilik ve erişilebilirlik/ulaşılabilirliğin sağlanmasıyla kamu hizmetlerinden yararlanma olanakları ve sosyal paylaşımlar artacağı için özel ve kamusal hayat dengesi kurulup toplum genelinde sosyal bütünleşmeyi destekleyecektir.

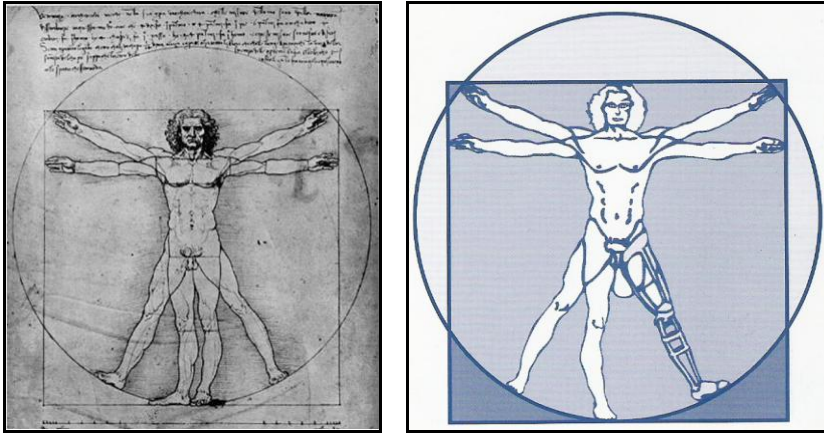
2.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Kamusal mekânlar kentsel yaşamda sosyalleşmeyi destekleyen en önemli mekânizmalardır. Herkes tarafından erişilebilir ve kullanılabilir olan kamusal mekânlar tarihsel süreç içerisinde farklı temsiller (Antik Yunan'ın agorası, Roma'nın forumu, Osmanlı'nın mesireleri, külliyesi ve pazarları, günümüzün ise değişen dinamikler çerçevesinde gittikçe sayıları artan alışveriş merkezleri, bir çok fonksiyonu barındıran açık ve kapalı kamusal mekânlar) ile kent hayatında yer almaktadır. Çok boyutlu bir yapıya sahip olan kamusal mekânlar, fiziksel ve sosyo-kültürel olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Mekânların fiziksel boyutu kamusal mekânların kullanım biçimlerini ve kalitelerini ve kamusal mekânların sunduğu fiziksel yapı birey- çevre arasındaki ilişkiyi doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Bu etkileşimde mekân ne kadar erişilebilir, okunabilir, tanımlanabilir ve kullanılabilir ise birey mekânı o kadar iyi algılayabilmekte ve kendini güvende rahat bir ortamda hissetmektedir. Bunu sağlayabilen kamusal mekânlar fiziksel anlamda başarılı kamusal mekânlar olmaktadır (Enginöz 2008).

Sosyal aktivite çeşitliliği barındıran kamusal mekânlar, toplumsal bütünleşmeyi ve kültürel gelişimi destekleyen mekânlardır. Mekânsal ve sosyal formların karşılaştığı yerler olan kamusal mekânların kentsel yaşamdaki önemini anlaşılması ve buna yönelik düzenlemelerin yapılması bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak; kentlerde kamusal için kamusal mekânların yaşanabilirliği, erişilebilirliği ve kullanılabilirliği arasındaki ilişki dikkate alınmalıdır. Kamusal mekânlar ile ilgili mekân tasarım ilkeleri bu açıdan ele alındığında; tüm insanların işlevsel, toplumsal veya kültürel olarak kamusal mekânı kullanmalarını sağlayacak biçimde okunaklı, erişilebilir ve kullanılabilir bir düzenleme öngörülmelidir.

3. BİR TASARIM YAKLAŞIMI OLARAK EVRENSEL TASARIM

Kentlerin gerek fiziksel bakımdan gerek nüfus açısından büyümeleriyle; kentlerde farklı yaş gruplarında, eğitim seviyelerinde, mesleklerde, fizyolojik yapılar, sosyo-ekonomik statülerde bulunan kişilere rastlamak mümkündür. Demokratik toplumların mekân organizasyonlarında belirli ihtiyaçlar gözetilmelidir. Kamusal mekân herkesin erişimin/ulaşımın ve kullanımına açık olan mekândır. Burada sözkonusu olan “herkes” in tanımı sadece genç ve sağlıklı kişileri değil, kentsel alanda hareket kısıtlılığı yaşayanları da kapsamaktadır. Tarihsel süreçte kabul gören “ideal/standart/normal” gibi kavramlar artık sorgulanmakta, geçerliliğini yitirmektedir (Resim 3.1). Evrensel tasarım yaklaşımının temelinde antropometrik durum ve ergonomik ihtiyaçlar gözetilmektedir.

Kaynak: <http://www.itusozluk.com>, <http://www.zsl-koeln.de> Erişim tarihi: 03.05.2010

Resim 3.1: Leonardo da Vinci'nin “Vitruvius Adamı” çalışması - 1492;

İkinci resimde Da Vinci'nin insan bedeninde “Altın Oran” çalışmasına atıfta bulunan/sorgulayan bir çalışma.

3.1. EVRENSEL TASARIM KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

İlkel çağlarda yok edilmesi gereken varlıklar olarak görülen engellilere/özürlülere toplum içerisinde yaşamsal hakların tanınması ve diğer bireylerle eşit haklara sahip oldukları bilincinin yaygınlaşması yüzyıllar almıştır.

Kentlerin gelişiminde özellikle Endüstri Devrimi'yle önemli gelişmeler olmuştur. Ticaret ve ekonominin gelişmesi, hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmeler kentlerin hızlı bir şekilde

yapılanmasını desteklemiştir. Kentlerin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte bina teknolojileri ve kentsel dzenlemeler insana farklı olanaklar sunmaya başlamıştır. Mimarların, kentsel tasarımcıların ve endüstriyel ürün tasarımcılarının engellileri/özürlüleri gözeterek dzenlemeler yapmaları bu dönemlerde başlamıştır.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra kentlerin yeniden yapılanma sürecinde, erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kavramı kentsel tasarımcıların öncelikli amaçları arasında yer almıştır. Daha önce standart gereksinimlere göre tasarlanan yapılanmış çevreler yerine özellikle kamusal mekânların toplumu oluşturan herkes tarafından erişilebilmesi, kullanılabilmesi ve böylece daha yaşanabilir mekânların elde edilebilmesi gerekliliği benimsenmiştir.

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kavramının ilk ortaya çıkışı, Amerika'da Illinois Üniversitesi'nde gerçekteşirilen deneysel rehabilitasyon eğitimi çalışmalarına rastlamaktadır. Nugent'in (1959-1961) bu çalışması; "Amerikan standardı A117.1 Yapıları fiziksel engellilere göre erişilebilir ve kullanılabilir yapma (*American standard specifications for making buildings and facilities Accessible to and usable by the physically handicapped - 1961*)"; yapıların, engelliler/özürlüler tarafından erişilebilir/ulaşılabilir ve kullanılabilir olması ile ilgili standartların temelini oluşturmuştur.

ABD'de önemli federal kanunlar 1960'ların sonlarında kabul edilmeye başlanmıştır. Bu kanunlar sırasıyla şunlardır:³ (The Center For Universal Design 1998).

- Mimari Engeller Kanunu - 1968 (*The Architectural Barriers Act of 1968*): ABD'de ilk federal yasa olarak engelli insanların istihdamı için önemli mimari engellerin kaldırılması amacıyla çıkarılmıştır. Yapıların ve özel bir hizmet için yapılmış tesislerin fiziksel tasarımında bu kanunlar kullanılmıştır. Bu kanunla; bütün yapıların tasarımı, inşaat ve restorasyon çalışmaları devlet tarafından kontrol altına alınmıştır.
- Ortak Yaşam Alanlarının Islahı Kanunu - 1988 (*The Fair Housing Amendments Act of 1988*): Engelli bireylerin ailelerini de dahil eden 1968 yılının Sakat Hakları Kanunu'nun kapsamı genişletilmiş şeklidir. Bu kanun ile birden fazla ailenin yaşayabileceği dört veya

daha fazla birimden meydana gelen ortak yaşam alanlarının planlama esasları düzenlenmiştir. Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik rehberleri bu kanuna uymayı kolaylaştırmak amacıyla 1991 yılında Birleşik Devletler Yapı ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

• Amerikan Engelliler Kanunu - 1990 (*The Americans With Disabilities Act of 1990 - ADA*): Özürlüler/engelliler için çok önemli haklar ve topluma katılma imkânı sağlamaktadır. Bu konudaki duyarsızlığı önlemek amacıyla taşıyan bu kanunla; engelli/özürlü insanların kişisel haklarının kamu tarafından farkına varılmasını sağlamıştır. ADA; engelli/özürlü kişilerin çalışma, ulaşım, iletişim ve kamusal mekânlara erişim ve kullanımına engel olan durumları yasaklamaktadır.

ADA'nın en önemli özelliği; kapsamı içinde aldığı alanlarda ve genel prensip olarak engellerinden dolayı herhangi bir vatandaşın toplumsal yaşantıdaki haklarından vazgeçmek ya da engellenmek durumunda olmamasının sağlanması ve aynı zamanda bu durumundan dolayı herhangi bir toplumsal alanda ayrıştırılmış bir düzenlemeyi kullanmak zorunda bırakılarak dezavantajlı konuma düşmemesini esas almasıdır (Goldsmith 1997).

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik standartlarının belirleyicisi olan ADA doğrultusunda hazırlanan Amerikan Engelliler Yasası Standartları (*ADA Standards for Accessible Design*)⁴; engelli insanların, ticari tesislere ve toplumsal alanlara erişilebilirliğini sağlayacak düzenlemeleri oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu dokümanda geçen teknik şartlar, Amerikan Standartları Enstitüsü A117.1-1980'de belirtilenlerle aynı olmakla birlikte; teknik şartlar dışında belirtilen tanım ve bilgiler ayrıca oluşturulmuştur (ADA Standarts for Accessible Design, 1994). Kamusal mekânlarda erişilebilirliğin/ulaşılabilirliğin sağlanmasına yönelik yeterlilik/yaptırım için de “ADA Engelli Amerikalılar Yasası Erişilebilirlik Kılavuzu:

³ **The Center For Universal Design**, *The Universal Design File*, N.C. State University, 1998

⁴ Detaylı bilgi için bkz. **Amerikan Engelliler Yasası Standartları** (*ADA Standards for Accessible Design*) Department of Justice, Code of Regulations, 1994, **Amerikan Engelliler Yasası Erişilebilirlik Kılavuzu – Binalar ve Donatılar** (*ADA AG/ADA Accessibility Guidelines – Buildings and Facilities*), **ADA and ABA Accessibility Guidelines**, United States Access Board, 2004

Binalar ve Donatılar - *ADA Accessibility Guidelines: Buildings and Facilities* - ADA AG” mevcuttur.

1968 yılında Mimari Engeller Kanunu (ABA) ile başlayan yaklaşımda, 1990 yılında Amerikan Engelliler Kanunu (ADA) ile farklı bir noktaya gelinmiştir (Knecht 2004). ADA standartları, engellilerin/özürlülerin kentsel çevre içinde yer alabilmelerine odaklanan engelsiz tasarımı öngörmektedir. Çıkarılan bu kanunlar ile engelli insanlara karşı yapılan ayırım yasaklanmıştır ve eğitim, iletişim ve ulaşım, halka açık yerlere erişim ve kullanım sağlanmıştır.

Batı’da insan haklarıyla ilişkili biçimde engelli hakları olarak gelişen engelsiz tasarım anlayışında; engellilik/özürlülük, harekete odaklanarak öncelikle ulaşım açısından ele alınmıştır. Fiziksel erişimi kısıtlayan engeller, çeşitli yasa ve yönetmeliklerde yaptırımlarıyla ele alınmış ve çoğu gelişmiş ülkede engelsiz tasarım ile ilgili standartlar geliştirilmiş, kılavuzlar hazırlanmıştır. “1970’lere gelindiğinde Avrupa’nın bir bölümünde ve ABD’de, bireylere uygun hale getirilen özel çözümlerin ötesinde bir düzenleme yapılması konusuna vurgu yapılmaya başlanmış, bütünleşme ve entegrasyon yaklaşımına yönelinmiştir” (Dostoğlu, Şahin, Taneli 2009). Engelsiz tasarımın tüm insanlar için geçerli duruma getirilmesi çalışmaları sonunda, “evrensel tasarım” adı altında belli ilkeler geliştirilmiştir.

Yirminci yüzyıl boyunca nüfus, yaş, ekonomi ve sosyal değişimler evrensel tasarımın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Steinfeld, engelsiz/ulaşılabilir tasarıma alternatif olarak evrensel tasarıma artan ilginin sebeplerini şöyle sıralamıştır:

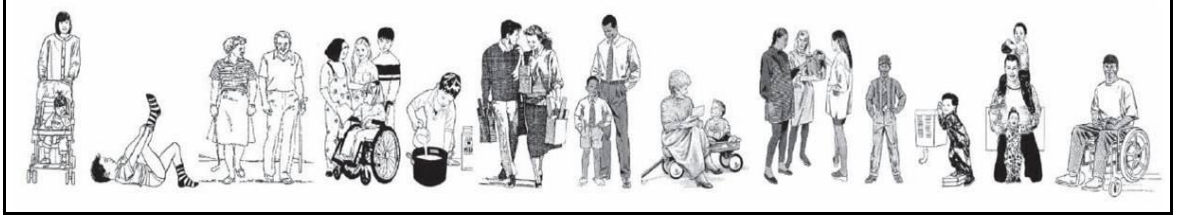
- Engelleriyle birlikte yaşamak zorunda olan insanların sayısındaki artış,
- Yaşam süresinin uzaması,
- Engelli nüfusunun satın alma gücünün artması,
- Yardımcı teknolojilerin yetersizliklerinin farkına varılması,
- Ürünlerin ve çevrelerin hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin isteklerine cevap vermeyecek şekilde tasarlanması (Steinfeld 1994).

“Evrensel tasarım”, terim olarak ilk kez 1980’li yılların ortalarında Amerikalı Mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmıştır. Küçük yaşta çocuk felci hastalığı geçiren ve tekerlekli sandalye kullanan Mace, engelsiz/erişilebilir tasarım yerine evrensel tasarım terimini kullanmaya başlamıştır.

Yaklaşık son otuz yıl içinde gelişen ve birçok ülkede sektörler üstü bir kavram olarak mekân, yapılı çevre, donatı, ürün ve hizmetlerle ilgili yasal düzenlemelere de yansıyan evrensel tasarım yaklaşımı; farklı cinsiyet, yaş ve fiziksel durumda olan ve farklı kültürlerden gelen kişilerin farklı gereksinimlerini, isteklerini, beklentilerini karşılamayı gerektirmektedir. Evrensel tasarım felsefesi; ekstra çabaya, özel muameleye ve ayrı çözümlere ihtiyaç duymadan herkesin kolayca kullanabileceği, duygusal açıdan da erişilebilir olan, erişim ve kullanımda seçme özgürlüğü, katılım konusunda eşitlik sağlayan, çeşitliliği içinde barındırabilen, anlaşılır, güven duygusu veren ve güvenli, nitelikli mekân ve kentsel çevreler öngörmektedir. Yapılı çevreyle ilgili her türlü karar, planlama, tasarım, yapım ve yönetim konu ve süreçlerinin her aşamasında hiçbir ayırım gözetmeden potansiyel tüm kullanıcıların etkin katılımının sağlanması da evrensel tasarımın hedeflerindedir.

3.2. EVRENSEL TASARIM KAVRAMI

İçinde yaşanan mekân ve çevrelerin, kullanılan ürün ve donatıların zaman zaman ihtiyaca tam cevap veremediği, kullanıma uygun olmadığı görülmektedir. Her insan farklı yetenek, eğitim ve ihtiyaçlara sahip, farklı kullanım kolaylıkları arayan bireyler olarak beklentilerinin karşılanmasını talep etmektedir. Bu çerçeveye bir de oldukça geniş bir çeşitlilik sergileyen insan profili; çocukları, yaşlıları, engelli/özürlü insanları, farklı boyutları olan, çok kısa, çok uzun, zayıf ya da kilolu insanları, hasta ya da sakatlanmış insanları, hamile bayanları, çocuklu bireyleri ve daha nice farklı insanlık durumu dikkate alındığında geniş bir yelpazeyle karşı karşıya kalınmaktadır (Resim 3.2). Ürün, donatı, mekân veya içerisinde yaşadığımız fiziksel çevrelerin bu farklı kullanıcı profili tarafından kullanılabilmesini olanaklı kılan, bütünsellik sağlayan tasarım ve düşünce yaklaşımına “evrensel tasarım” adı verilmektedir. Evrensel tasarım, “ürün, mekân ve çevrelerin farklı yaş, beceri, durum ve yeterlilikteki insanların olabilecek en büyük kitlesi tarafından kullanılacak şekilde tasarlamak” olarak tanımlanmaktadır (Story, Mueller, Mace 1998).

Kaynak: The Center For Universal Design 1998

Resim 3.3: Farklılıklarıyla kullanıcı çeşitliliği

Evrensel tasarımın tanımı ve prensipleri Amerika’da North Carolina State University’de “The Center for Universal Design” tarafından geliştirilmiş; evrensel tasarım kavramı ve bu kavramın amacı aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

Evrensel tasarım; insanların ürün, donatı, mekân ve çevreleri kullanım yollarını eşitleyerek, herkesin mümkün olduğu kadar aynı fiziksel çözümleri kullanmalarına imkân veren teori, prensip ve çözümlerin gelişimidir. Evrensel tasarım engelli insanlar ya da nüfusun diğer grupları için bütün gereksiz ve özelleşmiş ayrımcı çözümlere felsefi ve politik olarak karşı çıkmaktadır. “Evrensel tasarım kavramı tüm yaşlardaki, ölçülerdeki ve yeteneklerdeki bütün insanları hedef almaktadır” (Preiser, Ostroff 2001). Evrensel tasarımın ideoloji ve uygulama çalışmasında açık bir şekilde tanımlanan amaç; bütün ürünlerin, yapıların ve ortamın mümkün olduğu kadar çok ve eşit şartlarda kullanılabilir olmasıdır.

Evrensel tasarım kavramında hedef kitle tüm kullanıcılar olduğu için, alışlagelmiş tasarım yaklaşımındaki “ortalama insan” kavramı sorgulanmaktadır. İnsanlar; antropolojik ölçüleri, fizyolojik yapıları ve dayanıklılıkları, hareket kapasiteleri, görsel, işitsel ve zihinsel yetenekleri bakımından farklılık göstermektedirler. Sadece “normal” tanımına uyan bireyleri düşünerek yapılan tasarımlar, gerçek koşullar ile uyumsuzluk göstermektedir (Mace 1998).

Evrensel tasarım yaklaşımında; tasarımın erişilebilir/ulaşılabilir olma özelliğinin yanında, kullanıcının antropometrik ve ergonomik özelliklerini dikkate aldığı için mümkün olabildiği kadar büyük bir kitle tarafından kullanılabilmesi öngörülmektedir.

“Evrensel tasarım”; insanı merkeze alan herkes için tasarım düşüncesi olarak Dünya’nın farklı ülkelerinde bu kavramı çağrıştıran değişik terimler kullanılmaktadır. “Herkes için tasarım (*design for all*)”, “kapsayıcı tasarım (*inclusive design*)”, “kullanıcı odaklı tasarım (*user needs design*)”, “gerçek yaşam için tasarım (*real life design*)”, “ömür boyu süren tasarım (*life span design*)”, “kuşaklararası tasarım (*transgenerational design*)” bunlardan bazılarıdır. Terminoloji ve anlamlar bir ülkeden diğerine farklılaşmakta ve genellikle her ulusun toplumsal değerlerini yansıtmaktadır. Ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar, bu yaklaşımın kabul edilme biçimini ve geliştirilme yöntemini etkilemektedir. Ancak hedefler genelde konfor, güvenlik, herkese kucak açma, yeterlilik, bağımsızlık, katılım, sürdürülebilirlik, kaynaştırma, bütünleşme, kültürel uygunluk, cinsiyete uygunluk, kapsama, maddi erişilebilirlik/ulaşılabilirlik terimleriyle ifade edilmektedir (Duncan 2007; <http://www.udeducation.org>).

Gerçekte evrensel tasarım ya da kapsayıcı tasarım ile erişilebilir (*accessible*) ya da engelsiz (*barrier-free*) tasarım arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. “Geçmişte geleneksel görüşün tasarımlarına paralel olarak sadece özel ihtiyaçları olan kullanıcı grupları için ayrı tasarımlar yapmak geçerli bir yaklaşım iken; standart bir çözüme özel ve ayrı bir çözümü eklemek yoluyla gerçekleştirilmekteydi” (Demirkan 1991). Girişte merdivenin yan tarafında rampa yapılması veya tekerlekli sandalye ile ulaşılabilen tuvalet kabinleri erişilebilir/ulaşılabilir tasarıma örnek verilebilmektedir. Evrensel tasarım yaklaşımına göre bu tutum kullanıcı grupları arasında ayrımcılığa yol açmaktadır. Evrensel tasarım yaklaşımını benimseyenler bu anlayıştan yola çıkarak, tasarımda kullanıcı boyutunu geniş bir vizyonla değerlendirmekte ve kullanım problemlerine bütünleştirici bir tutumla yaklaşarak çözüm aramaktadırlar. Evrensel olarak kullanılabilir çevrede tasarlanan mekân ayrılmamış, bu alanları başka kişilerin kullanımını engellenmemiştir. Ayrıca evrensel tasarım; yaşlı, genç, kadın, erkek, sağ elini kullanan kişiler ve sol elini kullanan kişiler olarak ayrımsızın tüm kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verme anlamına gelmektedir. Bu farklı tanımlamalar basit anlamsal farklılıklar olarak görünmesine rağmen aslında anlamda önemli farklılıklara sahiptir.

Erişilebilir/ulaşılabilir mekânların ayırıcı, sevimsiz niteliği ve maliyeti yerine, evrensel tasarımda estetik standartlar yüksek düzeydedir (Knecht 2004). Ayrımcılığa sebep olabilecek erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ile ilgili “özel” nitelik ve uygulamaların daha pahalı olduğu ve genellikle estetik olmadığı anlaşılmıştır.

Evrensel tasarım yaklaşımı; ürün tasarımından, mimarlık ve kentsel tasarıma, çevre kontrolü sağlayan basit sistemlerden, karmaşık bilgi teknolojilerine kadar değişen sektörleri kapsamaktadır. Kentlerdeki cadde ve sokaklar, parklar, evler, okullar, her türlü bina; günlük yaşamda kullanılan araç-gereç, mobilya; hatta kapı kollarından elektrik düğmelerine kadar hemen her şey evrensel tasarım açısından sorgulanıp geliştirilmelidir. Bu tasarım yaklaşımının ilkelerine uygun inşa edilmiş mekân ve çevreler, adaptasyona gerek duyulmadan tüm insanların kullanımını sağlamaktadır. Örneğin, rampa gereksinimini ortadan kaldırmak, basamaksız girişler düzenlemek, ayarlanabilir yükseklikte banko kullanmak gibi çözümler, bu anlayış içerisinde ele alınan farklı düzenlemelerdir. Burada önemli olan nokta, tasarlanan ortamın veya ürünün özelliklerinin normal görünmesi ve bu şekilde hissettirilmesidir. Evrensel tasarım yaklaşımıyla elde edilen ürünler, tüm kullanıcıların yararlanmasına olanak sağlamakta ve sonuçta engelliler, yaşlılar, çocuklar ve genelden farklı diğer insanlar etiketlenmemekte/damgalanmamaktadır (Story, Mueller, Mace 1998 1998; Duncan 2007).

Evrensel tasarımın anahtar unsurları; “dönüştürülebilirlik, bileşenlerin uyumu, modüler olabilme, basitlik ve kısıtlı bireyin performansının sınırlarını geliştirebilen düzenlemeler” olarak tanımlanmıştır.

Cavington ve Hannah (1997) tarafından evrensel tasarım için 6 farklı ölçüt belirtilmekte ve bunlar şu şekilde özetlenmektedir. Evrensel tasarım:

- Olabilecek en fazla sayıda kullanıcıya saygınlık ve bağımsızlık sağlayan,
- Ürünün bütünlüğünü tehlikeye düşürmeden kullanıcı özel gereksinmelerine uyum sağlayan,
- Estetik olarak başarılı,
- Optimum gereksinme düzeyinde başarı (performans) gösteren,

- Tüketiciye bilgi veren,
- Sürdürülebilir olan bir tasarımıdır.

Evrensel tasarım terimi, uzun süredir kullanılmasına rağmen Avrupa'daki mimar, tasarımcı ve mühendislerin dikkatini pek çekmemiştir. Avrupa'da evrensel tasarım yerine “herkes için tasarım” deyişi kullanılmaktadır. Trost, bu iki terim arasındaki farkı; evrensel tasarımın kapsamlı bir felsefe, “herkes için tasarım”ın ise uygulamalar olması şeklinde açıklamaktadır. Evrensel tasarım bütüncül bir felsefedir ve özürülü insanların ayrı, özel bir grup olarak ele alınmasına karşı çıkmaktadır (Story, Mueller, Mace 1998).

Amerika Birleşik Devletleri'nde “evrensel”, Avrupa ülkelerinde “kapsayıcı” tasarım olarak adlandırılan tasarım yaklaşımı temel olarak tasarımın her alanında -mimarlık, şehir ve bölge planlama, ürün tasarımı- hareket kısıtlılığı yaşayanlar: çocuklar, fiziki engelliler, yaşlılar, kadınlar vb. grupları da dikkate alarak yapılan tasarımıdır. Bu tür tasarımın tanımı ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de araştırmacılar ve bilim insanları genellikle benzer kavramlar üzerinde düşünüp çalışmaktadır. Evrensel tasarım zaman zaman kapsayıcı/kimseyi dışlamayan tasarımla eş anlamlı olarak hakça ve sosyal adalete önem veren tasarım anlamında da kullanılmaktadır.

Evrensel tasarım (*universal design*); kapsayıcı tasarım (*inclusive design*) ve herkes için tasarım (*design for all*) ile ilişkili olup, bir ürün, hizmet ve çevrenin yaş, yeti ve sosyo-ekonomik durumuna gönderme yapmaksızın olabildiğince fazla insan tarafından kullanılabilir tasarım yaklaşımıdır. Kavram olarak “toplum toplu” politik kavramına doğrudan doğruya bağlıdır ve gelişmiş birçok ülkede hükümet ve iş dünyası tarafından önemi kavranmıştır. Bir tanıma göre, evrensel tasarım engelsiz veya erişilebilir tasarım ile destek hizmetleri teknolojisini birleştiren göreceli yeni bir tasarım paradigmasıdır (<http://www.wikipedia.org>).

Evrensel tasarım; çevre, mekân, yapı ögesi ve donatımının her yaşta, her durumda eşit erişilebilir/ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını önermektedir. Bu amaca ulaşmak için dört temel ilke kullanılmaktadır:

- Geniş çerçeveli antropometrik uyum,
- Enerji masrafının azaltılması,
- Çevreyi kolay anlaşılabilir yapma,
- Sistem yaklaşımı kullanılması

Bu önerme insanın ve ailenin yaşam sürekliliğinde erişilebilirlik ve kullanılabilirlik açısından yer, mekân ve ürün değiştirme zorunluluğunu ortadan kaldırmakta ve birlikte yaşayabilmeye imkân tanımaktadır (Hacıhasanoğlu 2003). (Tablo 3.1)

Tablo 3.1: Evrensel tasarım için soru ve cevaplar

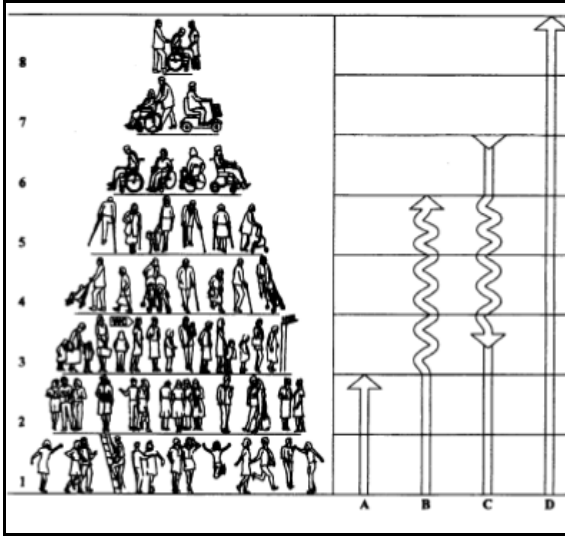
Sorular	Yanıtlar
Tasarım kimin için?	Herkes
Tasarım problemi nedir?	Evrensellik
Tasarım nerede kullanılacak?	Her yer
Tasarım ne zaman kullanılacak?	Daima
Tasarım nasıl kullanılacak?	Evrensel olarak

Kaynak: Hacıhasanoğlu 2003

Evrensel tasarım her yönden “tam entegrasyon”u sağlamakta hatta bu entegrasyonu sembolize etmektedir. Hareket kısıtlılığı yaşayan “farklı” kişileri günlük yaşamda eşit şartlarda yer almasını sağlayarak diğer kullanıcıların yanında eşdeğer bir yer kazandırmaktadır.

Evrensel tasarımın bir başka önemli özelliği de “standardizasyon” gerekliliği nedeniyle yapı endüstrisine sağladığı olanaklardır. Standart kullanımları; yapım işlerinde daha kolay yapım koordinasyonu sağlaması dolayısıyla, maliyeti olmayan veya maliyeti düşük uygulamaları gündeme getirmektedir. Tasarımcılar için daha kısa tasarım süresi, daha az özel tasarım yapılması yararlı yanlarıdır. Evrensel tasarımın tüketiciler için yararı ise hayatları boyunca değişen ihtiyaçlarına uyum gösteren ürünlere sahip olmalarıdır. Bu açılarından bakıldığında evrensel tasarım konsepti ile oluşturulan ürün ve tasarımların büyüyen bir pazarı olduğu görülecektir (Hacıhasanoğlu 2003).

“Başarılı evrensel tasarım herkes içindir” diyen Wolff, onu sadece engelli/özürlü veya sadece çok yaşlılara yönelik birşey olarak görmek yerine; “basitçe iyi tasarım olarak nitelendirmek gerekir” demektedir (<http://www.wikipedia.org>). Tasarımda hedef kitlesi genişlediği ölçüde ve herkesi kapsadığı oranda başarı sağlanacaktır (Resim 3.3).

Kaynak: Goldsmith 1997

Resim 3.4: Herkes için tasarım piramidi

3.3. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ

“The Center for Universal Design” grubu evrensel tasarım kavramını kapsamlı bir biçimde ifade etmek amacıyla, evrensel tasarım prensiplerini ve onunla ilişkili rehberleri oluşturmuştur. Bu prensipler çevreyi, ürünleri ve iletişimi kapsayan bütün tasarım disiplinlerinde uygulanan temel evrensel tasarım prensipleridir. Prensipler tasarım yöntemlerine rehberlik edip, tasarımın sistematik değerlendirilmesine imkân tanımakta ve daha fazla kullanılabilir tasarım çözümleri hakkında hem tasarımcılara hem de kullanıcılarına kolaylık sağlamaktadır. Evrensel tasarım prensiplerinin başarılı uygulaması için yaş, engellilik, çevre veya şartlar ile insan yeteneklerinin nasıl değiştiğinin bilinmesi gerekmektedir.

1989 yılında Ronald L. Mace tarafından temelleri atılan Evrensel Tasarım Merkezi (*The Center for Universal Design*); 1997 yılında mimarlardan, endüstri tasarımcılarından,

mühendislerden ve çevre tasarımcılarından oluşan çalışma grubu ile bütün tasarım disiplinleri ve bütün insanlar için evrensel tasarım kavramını anlaşılır kılmak ve yol gösterici olmak amacıyla evrensel tasarım prensiplerini belirlemiştir. Prensip var olan tasarımların değerlendirilmesi, tasarım ürününe rehberlik edilmesi ve daha fazla kullanılabilir ürünler ve çevreler hakkında tasarımcılar ve müşterilerin eğitilmesi için kullanılmıştır. Prensipler mümkün olduğu kadar çok kullanıcının ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklerle daha iyi bütünleşmesinde tasarımcılara rehber niteliği taşımaktadır.

Bu prensiplerin her biri tanımlanıp prensiplere bağlı kalınan tasarımda olması gereken ana elemanları tanımlayan rehber grubu hazırlanmıştır (Tablo 3.2). Bu prensipler çevreyi, ürünleri ve iletişimi kapsayan bütün tasarım disiplinlerinde uygulanan evrensel tasarım prensipleridir.

- Eşit kullanım prensibi (*equitable use*)
- Kullanımda esneklik prensibi (*flexibility in use*)
- Basit ve sezgisel kullanım prensibi (*simple and intuitive*)
- Algılanabilir bilgilendirme prensibi (*perceptible information*)
- Tasarımda hata payı prensibi (*tolerance for error*)
- Düşük fiziksel güç harcanması prensibi (*low physical effort*)
- Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi (*size and space for approach and use*) (<http://www.ncsu.edu>)

Tablo 3. 2: Evrensel tasarım prensip ve rehberleri

PRENSİPLER	REHBERLER
1- Eşit Kullanım	1.1- Bütün kullanıcılar için kullanımın aynı değerinde olması sağlanmalıdır. Mümkünse her zaman aynı, mümkün olmadığı zaman eşdeğer kullanım olmalıdır.
	1.2- Bütün kullanıcılar için ayrımcılıktan kaçınılmalıdır.
	1.3- Mahremiyet, güvenlik ve emniyet için şartlar bütün kullanıcılar için elde edilebilir eşitlikte olmalıdır.
	1.4- Tasarım bütün kullanıcılara aynı çekicilikte sunulmalıdır.
2- Kullanımda Esneklik	2.1- Tasarımda kullanıcılar için kullanım şekillerinde seçme hakkı sağlanmalıdır.
	2.2- Tasarım kullanıcılar için erişim ve kullanımda hem sağ hem de sol el kullanımına imkan vermelidir.
	2.3- Tasarımın doğru ve dikkatli bir şekilde kullanımını sağlayacak tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.
	2.4- Tasarımın kullanıcıların hızına uyma yeteneği sağlanmalıdır.
3- Basit ve Sezgisel Kullanım	3.1- Tasarımda gereksiz karmaşıklık ortadan kaldırılmalıdır.
	3.2- Tasarımda kullanıcı beklentileri ve sezgileri dikkate alınmalıdır.
	3.3- Tasarımda kullanıcıların okuma yazma seviyeleri ve yabancı dil becerileri dikkate alınmalıdır.
	3.4- Tasarımda bilgi düzeninin önemine göre yoğunlaştırılarak kullanılması gerekmektedir.
	3.5- Tasarım, iş süresince veya bitiminde etkili uyarıcıların devrede olmasını sağlamalıdır.
4- Algılanabilir Bilgilendirme	4.1- Tasarım için gerekli olan bilgilendirmede farklı anlatımlar kullanılmalıdır. (resimli, sesli, dokunma duyusuyla algılanabilen)
	4.2- Tasarım için gerekli bilgilendirmenin maksimum anlaşılabilirlikte olması sağlanmalıdır.
	4.3- Tasarımda kullanılan elemanlar tanımlanabilecek şekilde birbirinden ayrılmalıdır. Bu yönlendirme ve kılavuz oluşturma ile gerçekleştirilmektedir.
	4.4- Tasarım duyuusal kısıtlamalara sahip insanlar tarafından kullanılan tekniklerden veya araçlardan daha iyi olan çözümler getirmelidir.
5- Tasarımda Hata Payı	5.1- Tasarımda kullanılan elemanlar tehlike ve hataları mümkün olduğu kadar azaltacak şekilde düzenlenmelidir. En çok kullanılan elemanlar için ulaşılabilirlik sağlanmalı, tehlikeli elemanlar yok edilmeli, izole edilmeli veya bu elemanlara karşı korunma sağlanmalıdır.
	5.2- Tasarım, oluşabilecek tehlikeler ve hatalar konusunda uyarı sağlamalıdır.
	5.3- Tasarım oluşabilecek hatalara ve tehlikelere karşı koruma özelliklerini sağlamalıdır.
	5.4- Tasarımda, dikkat isteyen işlerdeki hareketleri sınırlayıcı önlemler geliştirilmelidir.
6- Düşük Fiziksel Güç Harcanması	6.1- Tasarım, kullanıcıların doğal vücut yapıları ile kullanabilmelerine imkan vermelidir.
	6.2- Tasarım çalıştırılırken makul ölçüleri aşmayacak şekilde güç kullanımı sağlanmalıdır.
	6.3- Tekrar eden hareketler mümkün olduğu kadar azaltılmalıdır.
	6.4- Tasarımın uzun süreli fiziksel güç harcanmasını azaltacak şekilde yaklaşımı olmalıdır.
7- Yaklaşım ve Kullanım İçin Boyut ve Mekan Sağlanması	7.1- Oturan veya ayakta olan her kullanıcının önemli elemanları görebilmeleri için engelsiz bakış açısı sağlanmalıdır.
	7.2- Oturan veya ayakta olan her kullanıcının bütün elemanlara rahat uzanması sağlanmalıdır.
	7.3- Tasarım farklı el ölçülerine ve kavrama özelliklerine uyum sağlamalıdır.
	7.4- Kişisel yardım veya yardımcı araçların kullanımına imkan sağlanması için gerekli alan sağlanmalıdır.

Kaynak: The Center For Universal Design

3.3.1. Eşit kullanım prensibi

Eşit kullanım, tasarımın farklı yetkinlik düzeyleri olan bireyler için kullanılabilir ve satın alınabilir olması anlamına gelmektedir. Farklı kullanıcılar için tasarımda eşit şartlar sağlanmalıdır. Kullanıcılar arasında ayırım olmamalı, kullanıcı damgalanmamalıdır. Güvenlik ve mahremiyet ile ilgili kurallar tüm kullanıcıları kapsamalıdır. Tasarım tüm kullanıcıların memnuniyetini sağlayacak nitelikte olmalıdır (Resim 3.4).

Rehber 1.1: Bütün kullanıcılar için kullanımın aynı değerde olması sağlanmalıdır. Mümkünse her zaman aynı, mümkün olmadığı zaman eşdeğer kullanım olmalıdır.

Rehber 1.2: Bütün kullanıcılar için ayrımcılıktan kaçınılmalıdır.

Rehber 1.3: Mahremiyet, koruma ve güvenlik tüm kullanıcılara eşit olarak sağlanmalıdır.

Rehber 1.4: Tasarım bütün kullanıcılara aynı çekicilikte sunulmalıdır.

Kaynak: The Center For Universal Design, Kızıoğlu Arşivi, The Center For Universal Design, <http://www.skb.org.tr>. Erişim tarihi: 05.05.2010

Resim 3.5: Eşit kullanım prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.4'teki ilk örnekteki kamusal mekânın sensörlü kapısı elleri dolu olan, tekerlekli sandalye kullanan kişiler için kullanışlıdır. İkinci örnekteki uygun eğimli yol, her fizyolojik yapıdaki insanların kullanımına uygundur. Üçüncü örnekteki mekânda bulunan aile tuvaleti yardıma ihtiyaç duyan her aile üyesi için tuvaletten faydalanma imkânına izin vermektedir. Son örnekteki oturma biriminde tekerlekli sandalye kullanıcıları da dikkate alınarak kullanıcılara alternatif oluşturulmuştur.

3.3.2. Kullanımda esneklik prensibi

Kullanımda esneklik, tasarımın kişisel tercihler ve yeteneklerin geniş alanını barındırmasını sağlamaktadır. Tasarım kişisel tercihler ve yetenekler konusunda geniş seçenekler içermeli;

kullanıcıların kendileri için uygun olan tercihi yapabilmelerine imkân tanınmalıdır (Resim 3.5).

Rehber 2.1: Tasarımda kullanıcılar için kullanım şekillerinde seçme hakkı sağlanmalıdır.

Rehber 2.2: Tasarım kullanıcılar için erişim ve kullanımda hem sağ hem de sol el kullanımına imkân vermelidir.

Rehber 2.3: Tasarımın doğru ve dikkatli bir şekilde kullanımını sağlayacak tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.

Rehber 2.4: Tasarımın kullanıcıların hızına uyma yeteneği sağlanmalıdır.

Kaynak: Kavak Arşivi, The Center For Universal Design, Sürmen Arşivi, <http://www.haber7.com>.
Erişim tarihi: 05.05.2010

Resim 3.6: Kullanımda esneklik prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.5'teki ilk örnekte birbirine bitişik rampa ve merdiven, kullanıcıya yapıya erişim için seçenek sunmaktadır. İkinci örnekte yer alan çift kanatlı kapı, hem sağ hem de sol elini kullanarak kapıdan girişe izin verir. Üçüncü örnekteki yürüme yolunun her iki tarafındaki parmaklıklar, hem sağ hem de sol elini kullananlar için her iki tarafta güvenlik ve denge sağlamaktadır. Son örnekte; mimari olarak kolaylıkla ayırt edilebilen yapı girişi, ziyaretçiler için yönlendirici olmaktadır.

3.3.3. Basit ve sezgisel kullanım prensibi

Basit ve sezgisel kullanım, tasarımın veya hizmetin kullanıcının tecrübesine, bilgisine, yabancı dil yeteneğine veya mevcut konsantrasyon seviyesine bakmaksızın kolay anlaşılabilir olmasını sağlamaktır. Tasarımda basitliği sağlama; gereksiz karmaşıklığı giderme, tutarlı biçimde bilgi sağlama, okur-yazarlık ve yabancı dil becerilerinin

seviyelerine göre hareket edilmesi ile gerçekleşmektedir. Tasarımın kolay anlaşılabilmesi için basit ve kolay algılanabilir olması gerekmektedir (Resim 3.6).

Rehber 3.1: Tasarımda gereksiz karmaşıklık ortadan kaldırılmalıdır.

Rehber 3.2: Tasarımda kullanıcı beklentileri ve sezgileri dikkate alınmalıdır.

Rehber 3.3: Tasarımda kullanıcıların okuma yazma seviyeleri ve yabancı dil becerileri dikkate alınmalıdır.

Rehber 3.4: Tasarımda bilgi düzeninin, önemine göre yoğunlaştırılarak kullanılması gerekmektedir.

Rehber 3.5: Tasarım, iş süresince veya bitiminde etkili uyarıcıların devrede olmasını sağlamalıdır.

Kaynak: <http://www.ibb.gov.tr>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım A.Ş., <http://www.skb.org.tr>.

Erişim tarihi: 05.05.2010

Resim 3.7: Basit ve sezgisel kullanım prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.6'daki ilk örnekte kavşaklardaki hissedilebilir zemin malzemesi ve sesli sinyalizasyon kullanıcıları yönlendirmektedir. İkinci örnekte yolların kullanım türüne göre düzenlenmesi kullanıcılar için algılamayı kolaylaştırmaktadır. Üçüncü örnekte metrodaki bilgilendirme panosunda hangi durakların erişilebilir/ulaşılabilir olduğu belirtilmektedir. Son resimde engelli/özürlü araçları için ayrılan park yerleri vurgulanarak belirtilmiştir.

3.3.4. Algılanabilir bilgilendirme prensibi

Algılanabilir bilgilendirme, çevredeki koşullara ve kullanıcının duyuşal yeteneklerine bakmaksızın bilginin etkili bir şekilde nakledilmesi anlamına gelmektedir. Tasarım, kullanıcı için gerekli bilgiyi, ortam koşullarından, ya da kullanıcının duyuşal algılama

becerisinden bağımsız olarak, etkin bir biçimde sunulmalıdır. Kullanıcı için gerekli bilgiyi, ortam koşullarından, ya da kullanıcının duyuşsal algılama becerisinden bağımsız olarak, etkin bir biçimde sunulmalıdır (Resim 3.7).

Rehber 4.1: Tasarım için gerekli olan bilgilendirmede farklı anlatımlar kullanılmalıdır. (resimli, sesli, dokunma duyuşuyla algılanabilen)

Rehber 4.2: Tasarım için gerekli bilgilendirmenin maksimum anlaşılabilirlikte olması sağlanmalıdır.

Rehber 4.3: Tasarımda kullanılan elemanlar tanımlanabilecek şekilde birbirinden ayrılmalıdır. Bu yönlendirme ve kılavuz oluşturma ile gerçekleşmektedir.

Rehber 4.4: Tasarım duyuşsal kısıtlılıkları olan kullanıcıları kapsayacak biçimde, uyumluluğu sağlayacak teknikleri ya da arayüzleri içermelidir.

Kaynak: <http://www.skb.org.tr>, The Center For Universal Design, <http://www.skb.org.tr>
Erişim tarihi: 05.05.2010

Resim 3.8: Algılanabilir bilgilendirme prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.7'deki ilk örnekte gösterilen çocuk oyun parkında renk ve şekiller kullanılarak anlatım sağlanmışır. İkinci örnek havalimanında bulunan bilgilendirme tabelasında yer alan sembollerin koyu zemin üzerindeki açık renkli şekillerin aydınlatılmış tavan ile zıtlık oluşturarak maksimum okunaklılık sağlamasını göstermektedir. Üçüncü örnekte görülen konferans merkezindeki fiskyeli küçük havuz özellikle görsel kısıtlamalara sahip ziyaretçiler için işitme ile ilgili odaksal nokta sağlamaktadır. Son örnekte dokunma duyuşuyla algılanabilen haritadaki kontrast özellikli güçlü renk ve doku, ziyaretçiler için yön gösterimini daha kolay anlaşılır hale getirmektedir.

3.3.5. Tasarımda hata payı prensibi

Tasarım, kaza veya istenmeyen davranışlar sonucu ortaya çıkabilecek tehlikeli ve kötü sonuçları en aza indirmelidir. Evrensel tasarım tüm kullanıcıları tehlike ve kazalara karşı korumalıdır (Resim 3.8).

Rehber 5.1: Tasarımda kullanılan elemanlar tehlikeleri ve hataları mümkün olduğu kadar azaltacak şekilde düzenlenmelidir. En çok kullanılan elemanlar için ulaşılabilirlik sağlanmalı, tehlikeli elemanlar yok edilmeli, izole edilmeli veya bu elemanlara karşı korunma sağlanmalıdır.

Rehber 5.2: Tasarım, oluşabilecek tehlikeler ve hatalar konusunda uyarı sağlamalıdır.

Rehber 5.3: Tasarım oluşabilecek hatalara ve tehlikelere karşı koruma özelliklerini sağlamalıdır.

Rehber 5.4: Tasarımda, dikkat isteyen işlerdeki hareketleri sınırlayıcı önlemler geliştirilmelidir.

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım A.Ş., İETT, İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Resim 3.9: Tasarımda hata payı prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.8'deki İlk örnekteki metro istasyonlarındaki güvenlik kapısı kullanıcıları olası kazalardan koruyup araca güvenli binışı sağlamaktadır. İkinci resimde yer alan metro kapıları kapanmadan önce ve tehlike durumunda uyarı sağlamaktadır. Üçüncü örnekte özellikle kavşak noktalarında bulunan sesli sinyalizasyon geçiş sırası konusunda yardımcı olmakta ve uyarıda bulunmaktadır. Son örnekte kaldırım ve yolu ayıran sınırlayıcı elemanlar, kullanıcıların tehlikeye düşmesini engellemektedir.

3.3.6. Düşük fiziksel güç harcanması prensibi

Düşük fiziksel güç harcanması, kullanıcıların minimum yorgunluk ile ergonomik ve rahat bir şekilde ürün ve mekânları kullanabilmeleri anlamına gelmektedir. Net bir ifadeyle; üst üste tekrar eden davranışları gerektirmemelidir ve kabul edilebilir derecede güç kullanarak çalıştırılabilir. Ürünleri ve mekânları minimum güçle konforlu bir şekilde kullanılabilir, mekân ve çevre minimum güç harcanacak şekilde ulaşılabilir olmalıdır (Resim 3.9).

Rehber 6.1: Tasarım, kullanıcıların doğal vücut yapıları ile kullanabilmelerine imkân vermelidir.

Rehber 6.2: Tasarım çalıştırılırken makul ölçüleri aşmayacak şekilde güç kullanımı sağlanmalıdır.

Rehber 6.3: Tekrar eden hareketler mümkün olduğu kadar azaltılmalıdır.

Rehber 6.4: Tasarımın uzun süreli fiziksel güç harcanmasını azaltacak şekilde bir yaklaşımı olmalıdır.

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü, The Center For Universal Design, The Center For Universal Design, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım A.Ş.

Resim 3.10: Düşük fiziksel güç harcanması prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.9'daki ilk resimde yer alan farklı boy ve vücut yapılarına göre farklı seçeneklerle kullanıcılara kolaylık sağlanmaktadır. İkinci örnekteki elektrikli garaj kapısı, kapı açılışında harcanacak fiziksel gücü yok etmektedir. Üçüncü örnekte gösterilen bavullar kolaylıkla hareket ettirilen tekerlekleri ile yolcuların harcadıkları fiziksel gücü azaltır. Son örnekte metro istasyonundaki otomatik algılayıcısı olan turnikeler bir yandan güvenliği sağlarken bir yandan da kullanıcının kolaylıkla geçişini sağlamaktadır.

3.3.7. Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi

Kullanıcının vücut ölçüleri, duruş pozisyonu ve hareketliliğinden bağımsız olarak, yaklaşma, uzanabilme, elle kullanım ve genel kullanım için uygun boyut ve alan sağlanmış olmalıdır. Oturan veya ayakta duran kullanıcı için rahatlık sağlanmalıdır, yardımcı araçlar ve kişisel yardım için yeterli alan sağlanmalıdır (Resim 3.10).

Rehber 7.1: Oturan veya ayakta olan her kullanıcının önemli kullanım öğelerine engelsiz bakış açısı sağlanmalıdır.

Rehber 7.2: Oturan veya ayakta olan her kullanıcının bütün elemanlara rahat uzanması sağlanmalıdır.

Rehber 7.3: Tasarım farklı el ölçülerine ve kavrama özelliklerine uyum sağlamalıdır.

Rehber 7.4: Kişisel yardım veya yardımcı araçların kullanımına imkân sağlanması için gerekli alan sağlanmalıdır.

Kaynak: The Center For Universal Design, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım A.Ş., The Center For Universal Design, The Center For Universal Design

Resim 3.11: Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi ile ilgili örnekler

Resim 3.10'daki ilk resimdeki giriş kapısının yanına açılan tam boy aydınlık penceresi her boydaki kullanıcılar için görüş açısı sağlamaktadır. İkinci örnekte yer alan farklı yüksekliklere yerleştirilmiş telefonlar, oturan/tekerlekli sandalye kullanıcısı veya ayakta duran yolcuların rahatlıkla idare edebilmelerini sağlamaktadır. Üçüncü resimdeki halka şeklindeki kapı kulpu bütün ölçülerdeki ellerle uyum sağlamaktadır. Son örnekte metro istasyonundaki geniş geçiş aralığı hem tekerlekli sandalye kullanan insanlar hem de paketlerini veya bagajlarını taşıyan kişiler için kullanışlıdır.

Evrensel tasarımın tüm prensip ve rehberlerini dikkate alarak kamusal mekânlarda uygulanması yaya kaldırımı örneğinde incelenmiştir (Resim 3.11).

Kaynak: <http://www.chrc-ccdp.ca>. Erişim tarihi: 17.05.2010

Resim 3.12: Evrensel tasarım prensiplerine uygun engelsiz bir yaya kaldırım

Kaldırım, ana yürüyüş alanı ve bunun kenarlarını çerçeveleyen renk ve doku olarak farklılık gösteren kaldırım taşları ile oluşturulmuştur. Kaldırımda konumlanmış bank, çöp, aydınlatma elemanları gibi sokak mobleleri ile mağaza cepheleri arasında açık ve engelsiz bir yürüyüş alanı oluşturulmuş ve ağaçların da diğer kent mobilyaları ile aynı hizada olmaları sağlanmıştır. Kaldırım yüzeyinde hiçbir yüzey ve seviye farkı olmamasına da dikkat edilmiştir. Tüm işaret tabelaları baş seviyesinin üzerine taşınmıştır. Mağaza önlerinde herhangi bir eşya da konulmamıştır. Tüm bu önlemler, olası kazaları önlemeyi amaçlamakla birlikte görme engelli/özürlü kişilere kolay kullanabilecekleri engelsiz bir sokak mekânı sağlamaktadır. Sokak, algısı ya da anlayışı kısıtlı ya da geçici olarak kısıtlanmış kişilere de iyi yön/yol bulma ipuçları vermektedir (Olguntürk 2009).

Dikkat edilmesi gereken bir başka husus ta; erişilebilirliğin genelde geniş mekânlarda sağlanabileceği düşüncesidir. Harcanan enerjiyi azaltmak yeterli manevra alanı sağlamak kadar önemlidir. Yaşlı insanların gereksiz enerji harcamayacakları çevreler için; mekânları iyi organize etmek ve kullanımı kolay donatılar tasarlamak, geniş mekânlar oluşturmaktan daha doğru olmaktadır. Böylece gereksiz hareketler ortadan kaldırılarak boşa enerji harcanmayacaktır (Hacıhasanoğlu 2003).

Evrensel tasarım ilkeleri, çevrenin eşit şekilde kullanımına olanak sağlama, kullanıcıların kişisel tercih ve yeteneklere göre esneklik, basitlik, kavranabilirlik, algılanabilirlik, tehlikelerin minimize edilmesi, rahat ve kolay kullanım olarak kentsel çevrelerden ürünlere kadar tüm yaşam çevre ve kullanım öğelerinde erişilebilirliği ve kullanılabilirliği sağlamaktadır.

Estetik, maliyet, güvenlik, cinsiyet ve kültürel farklılıklar gibi diğer önemli faktörler tasarım yapılırken dikkate alınmak zorundadır. Evrensel tasarım uygulamalarının giderek yaygınlaşması, sayıları gittikçe artan iyi örnekleri, öngörülen niteliklere sahip bir çevrenin oluşturulması, herkes için yaşanabilir mekânların oluşturulması için insan değerinin ve temel hak ve özgürlüklerin bilgisinin tüm toplumlarda daha yaygın olarak paylaşılmasını gerektirmektedir. Evrensel anlayışla inşa edilen yapı ve çevreler; tüm kullanıcıların yararlanmasına olanak sağlayarak çok daha esnek, kullanışlı, çekici ve engelsiz olacaktır. Böylece tüm insanların kamusal mekânları kullanarak toplumsal yaşama katılmalarıyla çağdaş yaşamın sadece işlevsel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yönü de sağlanmış olacaktır.

3.4. EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMINA ZEMİN HAZIRLAYAN MEVZUAT VE KAYNAKLAR

Kamusal mekânların işlev ve fonksiyonlarını yerine getirebilmesi hususunda evrensel tasarım yaklaşımıyla ilgili doğrudan yasal düzenleme bulunmamakla birlikte; evrensel tasarım yaklaşımına uygun olarak kamusal mekânlarda evrensel tasarımın en önemli bileşenlerinden erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik konusunda; bütün gelişmiş ülkelerin imar kanun ve yönetmeliklerinde ayrıntılı tanım, standart, rehber ve ölçüler yer almaktadır.

T.C. 1982 Anayasası'nda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve Avrupa Kentsel Şartı'nda özürlüler, yaşlılar, hastalar ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler koruma altına alınmışlardır. Bu kişiler toplumdaki diğer bireylerle eşit haklara sahiplerdir. Toplumdaki engelli/özürlü bireylerin, diğer kentlilerle aynı haklardan ve hizmetlerden yararlanabilmeleri için kentsel ve mimari tasarımlarda fiziksel durumları ve kapasiteleri göz

önüne alınmalıdır. Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ilkesi çerçevesinde; engelli/özürlü bireylerin kentsel olanaklardan diğer kentliler gibi yararlanabilmeleri için kentin, engellilerin/özürlülerin fiziksel yapılarına göre yeniden planlanması ve/veya yapılandırılması gerekmektedir. Ayrıca engellilerin/özürlülerin kentsel olanaklara ve hizmetlere ulaşabilmeleri amacıyla ulaşım altyapısının da engellilerin/özürlülerin fiziksel ve ruhsal kapasitelerine göre yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Kentsel tasarımda bütüncül ve bütünleşmiş yaklaşımların gerekliliği yadsınamaz. Avrupa Konseyi Avrupa Kentsel Şartı metninde; sağlık, kent ve mekân tasarımı konularının örtüştüğü görülmektedir.

3.4.1. “Birleşmiş Milletler” bünyesinde yer alan mevzuat ve kaynaklar

Her durumdaki tüm insanları dikkate alan evrensel tasarım felsefesinin dayandığı ilkeler ilk kez 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde dile getirilmiştir. 6 Nisan 1949 tarihinde Türkiye'nin olumlu oy verdiği ve 27 Mayıs 1949'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi (1959) temelinde, Engelli Hakları Bildirgesi (1975) ve ILO Sözleşmesi (1983) yatan etik anlayışa uygun olarak; toplumda yaşam kalitesini artırma yönünde “insan/toplum temelli bir tasarım” anlayışının yerleşmesi ve gelişmesi yönünde bilinçlenmenin ve duyarlılığın artmasına zemin hazırlanması gerekmektedir.

Bilindiği gibi İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. ve 3. maddelerine göre “tüm insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar” ve “herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge'de ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir”. Bildirge'nin 3. maddesi “herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı” üzerinedir. Madde 6 “herkesin, nerede olursa olsun yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı” olduğunu söylemektedir. 7. maddeye göre “herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunma hakkı vardır. Herkes, bu Bildirge'ye aykırı herhangi bir ayrımcılığa karşı eşit korunma hakkına sahiptir”. 27. maddeye göre herkes, “toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma ve sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye

katılarak, yararlarını paylaşma hakkı'na, 28. maddeye göre bu Bildirge'de öngörülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzen hakkı'na sahiptir. 29. maddeye göre “herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır”. Bu son tanım insan onuruna saygılı, özgürleştirici bir toplum hayatının fiziksel altyapısı kadar psikolojik altyapısının da inşa edilmesindeki ortak sorumluluğa -herkesin sorumluluğuna- işaret etmektedir. Bu sorumluluğun farkında olarak tasarlanan ve her açıdan kapsayıcı olabilen örnek ürün ve çevreler büyük önem taşımaktadır.

1982 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Dünya Eylem Programı'nda “fiziksel çevre”ye yönelik: “Fiziksel çevre, her türlü engele cevap verecek şekilde düzenlenmelidir. Yerleşim planları, ulaşılabilecek alanlar yakınında, kırsal kesimdeki programlar da dahil edilecek şekilde hazırlanmalıdır. Engellilerin/özürlülerin tüm yeni kamusal binalardan ve tesislerden, toplu konut ve toplu taşıma sistemlerinden yararlanmasını sağlanmalıdır. Kararlar, mümkün olan ölçüde, mevcut kamusal binalar ve tesislerinden, konut ve ulaşım sistemlerinden faydalanmayı teşvik etmek amacı güdülerek uygulanmalıdır” hükmü yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1993'te kabul ettiği “Özürlüler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar”, engelliliğin/özürlülüğün dünya genelinde ele alınma biçimini ve hızını etkilemiştir. Standart Kuralların “Eşit Katılım İçin Hedef Alanlar” başlıklı bölümünde ele alınan erişilebilirlik/ulaşılabilirlik konusunda; “Devletler, toplumun her kesimine eşit fırsatlar verilmesi işlemi içerisinde, ulaşılabilmenin baştan sona önemini kabul etmelidirler” hükmü ve yapılması gerekenler yer almaktadır.

13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılan ve ülkemiz tarafından aynı tarihte 80 ülke ile birlikte imzalanan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 9. Maddesi erişilebilirlik/ulaşılabilirlik konusunda tüm detaylarıyla yükümlülükler getirmektedir. Hareket kısıtlılığı yaşayan kentliler için bir insan hakları düzenlemesi olarak, fiziksel çevre açısından erişilebilirliği/ulaşılabilirliği gerekli ve şart görmüştür.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'si, -yaptırımları henüz uygulamaya konmamış olmasına rağmen- ülkemizde 3 Aralık 2008 tarihinde ve 5825 sayılı Kanunla ve Bakanlar Kurulu'nun 27 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15137 sayılı kararıyla onaylanmıştır. Engellilerin Hakları Sözleşmesi'nin eki olan İhtiyari Protokol de BM Genel Kurulu'nda imzalanmıştır (<http://www.ozida.gov.tr>). BM tarafından hazırlanan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi kapsamında, Engellilerin Erişebilirliğinde Engelsiz Çevreler Tasarlama Kılavuzu (*Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*)⁵ mevcuttur (<http://www.un.org>).

Yukarıda belirtilen mevzuat ve yaklaşımlar çerçevesinde kentsel planlama sürecinde tüm kullanıcıların erişim ve kullanımını gözetererek karşılıklı desteğin sağlandığı sosyal ortamlarda toplum bilincini güçlendirmesi hedeflenmektedir. Her alanda eşitliğin sağlanması toplumda güven ve ümit duygusunun oluşmasında yardımcı olup ve sosyal bağları güçlendirecek ve aidiyet duygusunun yerleşmesini sağlayacaktır.

3.4.2. “Avrupa Konseyi” ve “Avrupa Birliği” bünyesinde yer alan mevzuat ve kaynaklar

Avrupa Birliği düzeyinde mekânsal politikaya ilk kez Maastricht Antlaşması 1992 (m130s) ile yer verilmiştir (Delladetsima 2003). Bu dönemde AB'nin kentsel politikaları için sözü edilebilecek kaynaklardan biri de kentsel politikaya ayrı bir başlık altında yer verilmeyeceğini, diğer politikaların içinde yer verilerek bütünleşik bir politika izleneceğini açık biçimde ortaya koyan “White Paper (1993)”dır. Kapsamlı bir mekân politikası ilkelerinin belirlenmediği bu dönemde, birbirini izleyen çok sayıda konferans, rapor gibi etkinliklerle kentsel sorunlar ve politikalar ele alınmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Kentsel Şartı (*European Urban Charter*) çerçevesinde hazırlanan “Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi”nde, kentte yaşayan bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştığı sorunlar konusundaki haklarını biraraya getiren bir belge

⁵ Detaylı bilgi için bkz. **BM Engellilerin Erişebilirliğinde Engelsiz Çevreler Tasarlama Kılavuzu** (*UN Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*) Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2004 <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/index.html>

niteliğini taşımaktadır. Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulan Kentsel Şart; Avrupa'da her ülkede uygulanabilecek bir dizi yol gösterici evrensel bir belgedir. Şartta belirtilen her türlü hakkın; yaş, cinsiyet, ırk, inanç, millet, sosyo-ekonomik statü, ruhsal ve bedensel engel/özür gözetmeksizin, tüm insanlara eşit koşullarda uygulanması savunulmaktadır. Kentli haklarına saygılı yerel yönetimler için bu deklarasyona ek olarak güvenlik, sağlıklı çevre, nitelikli mimari ve fiziksel çevre, katılım, eşitlik gibi 13 konuda yol gösterici ilkeler dizisi belirlemiştir. Bu maddelerden olan Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engelliler konusu altında 5 ilke benimsenmiştir. Avrupa Kentsel Şartı'nın sözü edilen bölümün ilkeler başlığı altında; "Kentlerin, herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması, bütün ticari, idari ve kamu binaları; sosyo-kültürel, spor, sağlık ve dini faaliyetler; sokaklar; kamu alanları; kültürel, sosyal ve diğer aktivitelerin hepsi; engelleri ne olursa olsun tüm yurttaşlar için erişilebilir olmalıdır. Genellikle kentlerde göz ardı edilen konular arasında, hamileler, çocuklar, yaşlılar, hastalar ve özürlüler gibi insanların, kısa veya uzun süreli adaptasyon süreçleri bulunduğu hükmü yer almaktadır.

"Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engelliler" başlığı altında kabul edilen ilkeler şunlardır:

- Kentlerin herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması
- Özürlü ve engellilere ilişkin politikaların, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması
- Özürlüler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki işbirliği ve dayanışması
- Mekânların özürlü ve engellilere uyarlanabilir biçimde tasarlanması
- Seyahat, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması (Avrupa Kentsel Şartı 1996).

Kurucu ülkelerinden olduğumuz Avrupa Konseyi'nin 27-29 Mayıs 2008'de Strazburg'da yaptığı 15. Genel Oturumu'nda "Avrupa Kentsel Şartı - 2" kabul edilerek, "Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto"yla birlikte dünyaya ilan edilmiştir. Geçen onbeş yılda toplum, ekonomi ve kültürlerde hızlı değişimler meydana gelmiştir. Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi bu zorlu yerel ve küresel sorunlar ve şimdiye kadar görülmemiş bir kentsel

gelişimi dikkate alarak; Şart'ın ilk halindeki bazı ilkelere yeniden tanımlama, tamamlama ve güncelleme yapmıştır. Özünde ekonomik amaçlara dayanan Avrupa Birliği'nden farklı olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra 1949'da oluşturulan Avrupa Konseyi'nin (*Council of Europe/COE*) özellikle “insan hakları, demokrasi, kent kültürü ve toplumsal gelişme” hedefleriyle ilan edilen manifesto kentsel yaşama ve kentli haklarına yeni bir yaklaşım sunmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Birliği'nin genel olarak planlama veya mekânsal planlamaya ilgisi son yirmi yılda artmıştır. AB'nin kentsel politikalarından söz edildiğinde belki de üzerinde en çok durulması gereken düzenleme, mekân planlamadan sorumlu Bakanlar Konseyi toplantısında kabul edilen ve izlenecek politikaları somut olarak ortaya koyan belgelerden biri olan Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi - AMGP (*European Spatial Development Perspective - ESDP - 1999*)'dir.

ESDP'nin hedefleri çok merkezli bir mekânsal gelişme ve yeni bir kırsal ve kentsel ilişki biçimini tanımlamak, bilgiye ve altyapıya erişilebilirliği/ulaşılabilirliği yükseltmek bulunmaktadır. ESDP'nin temel mekânsal hedefleri arasında kullanım ve kullanıcılar arasında çeşitliliğin desteklenmesi, sosyal ve fiziksel dışlanmanın engellenmesi ve herkes için erişilebilirlik/ulaşılabilirlik yer almaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Avrupa'da kentsel politikanın esas ilkelerini belirleyen iki temel belge olan Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi nitelikleri gereği kentsel gelişimi farklı açılardan ele almaktadırlar. Avrupa Birliği organlarınca hazırlanan ESDP kent planlamasına, altyapının geliştirilmesine, kentsel gelişmeye ve kentin ekonomik bir araç olarak düzenlenmesine odaklanırken; Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa Kentsel Şartı daha çok kentsel gündelik yaşamı geliştirmeye ve kent kültürünü düzenlemeye yöneliktir. Bir anlamda ESDP ekonomi, Kentsel Şart insan odaklıdır; ESDP plancılar ve yöneticilere, Kentsel Şart ise yurttaş, kentliye dönüktür sonucu çıkarılabilmektedir.

Avrupa Birliği engelli/özürlü bireylere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirliği için 2003'te alınan Konsey İlke Kararı'nda (2003/C 134/05) fiziksel, sosyal ve bilgiye ulaşma açısından karşılaştıkları engeller nedeni ile bir çok özürünün kültürlerini ve sanatsal yönlerini ifade etmekte ve kültürel miraslarına ulaşmada, sanatsal yaratıcılıklarını ortaya koyma konusunda sınırlı olduklarına dikkati çekmiştir.

Mevcut AB mevzuat ve kaynaklarında “dezavantajlı gruplar”a yönelik kabuller ve uygulamalar sonucu geleceğin AB kentinde; cinsiyet, yaş, ulus, fiziksel yetersizlik gibi bir ayrıma bağlı kalmadan herkes bütün kentsel hizmetlerden yararlanıp toplumsal etkinliklere katılabilmektedir. Kadın, çocuk, yaşlı, hasta ve engelli gibi kümelerin kentsel yaşama etkin biçimde katılımını sağlamak için özel önlemler alınmıştır. Bunun için kent, herkesin her yere erişmesini sağlayabilecek biçimde tasarlanmıştır. Bütün ticari, yönetsel ve kamusal yapılar; toplumsal-kültürel, sportif ve dinsel etkinlikler; caddeler; kamusal alanlar; kültürel ve toplumsal etkinlikler, içinde bulunduğu fiziksel ve toplumsal sorunlar ne olursa olsun, herkese açıktır. Engelli ve dezavantajlı gruplara ilişkin politikalar onları toplumla bütünleştirici yönde düzenlenir; alınan önlemler aşırı korumacı değildir. Özel sorunu olan bu gruplar için gereken düzenlemeler yapılır; örneğin, konut ve işyerleri, tuvalet, ulaşım ve teknik araçlar engelliler göz önünde bulundurularak tasarlanır. Engelliler ve azınlıkları temsil eden derneklerle işbirliğine gidilir ve dayanışma sağlanır. Yaşı ve sağlık durumu ne olursa olsun herkes kamusal alanlarda kendini ev ve işyerinde olduğu gibi güvenli ve rahat hissedecektir (Duru 2009).

3.4.3. Ulusal mevzuat ve kaynaklar

Birleşmiş Milletler kararları, ülkelerin ulusal mevzuatlarını engellilerin/özürülerin ihtiyaçlarını gözeterek biçimde düzenlemesini öngörmektedir. Türkiye'de özürülük alanında yapılan çalışmalar bazı uluslararası normların oluşturulmasından sonra başlamış, bu düzenlemeler Türkiye'nin mevzuatına yol gösterici olmuştur. Türkiye'de engelliler/özürüler ve hareket kısıtlılığı yaşayanlar için fiziksel çevre düzenlemeleri ile ilgili yasa, yönetmelikler ve standartlar zaman içinde geliştirilmiştir. Ülkemizde de açık ve kapalı tüm kentsel çevrenin, sağlıklı bireylerle birlikte, engelliler/özürüler, yaşlılar, çocuklar ve hamileler için kolay erişilebilirliği/ulaşılabilirliği sağlması ve rahatça

kullanılabilir mekânlar oluşmasına yönelik düzenlemeler; Anayasa, Özürllüer Kanunu, Yerel Yönetimler Mevzuatı, İmar Mevzuatı'nda yer almaktadır.

T.C. 1982 Anayasası 10. Madde - Kanun önünde eşitlik: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar” hükmünü içermektedir.

Türkiye'de özürllülük alanındaki ilk ve en önemli adım, 1997 yılında 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Özürllüer İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıdır. Yine 1997 yılında 572 sayılı KHK ile birçok yasada engellilerle/özürllülerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri de, erişilebilirlikle/ulaşılabilirlikle ilgili olarak 3194 sayılı İmar Yasası'na bir madde eklenmesidir. 3194 sayılı İmar Kanunu'nun Ek birinci maddesine göre fiziksel çevrenin özürllüler için erişilebilir/ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için; imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur. Bu şekilde; “engelliler/özürllüler” sözcüğünün imar ile ilgili yasal düzenlemelerde yer aldığı görülmektedir (<http://www.ozida.gov.tr>).

“3194 sayılı İmar Kanunu'nda erişilebilirliği/ulaşılabilirliği sağlamak amacıyla temel yaklaşım olarak ayrı bir “erişilebilirlik/ulaşılabilirlik mevzuatı” ya da “yasası” çıkarmak yerine mevcut İmar Mevzuatı'nın içine erişilebilirlik/ulaşılabilirlik koşullarının adapte edilmesi benimsenmektedir” (Atak 2001).

3 Temmuz 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14, 38, 60 ve 77 inci maddelerinde de engellilere/özürllülere yönelik hizmetlere değinilmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun Büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin görev ve sorumlulukları ile ilgili 7/d bölümünde: “Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerden; otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, özürllüler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları

açmak; sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak” denilmektedir.

5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu’na engellilerle/özürlülerle ilgili hususlar eklenmiştir. 572 sayılı KHK ile İmar Yasası’nda yapılan bu değişikliğin ardından, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından ilgili yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılarak 2 Eylül 1999 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikler ve yapılan düzenlemeler özetle şunlardır:

“Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği”, “Otopark Yönetmeliği” ve “Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik”leriyle gecekondu, otopark ve sığınakların yapımında erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ile ilgili TSE standartlarına uyulması hükmü getirilmiştir. 5216 sayılı 10 Temmuz 2004 tarihli Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda Büyükşehir Belediyelerine ve ilçe ve ilk kademe belediyelerine verilen görev, yetki ve sorumluluklar arasında engellilerle/özürlülerle ilgili hususlar yer almaktadır. Bu yönetmelik düzenlemelerinden sonra çoğu büyükşehir belediyesi kendi imar yönetmeliklerinde gerekli değişiklikleri yaparak, dezavantajlı gruplar için gerekli düzenlemelerin yapılmasını öngörmüştür. Örneğin: İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmelikleri’nin tümünde de engelli ve yaşlıların kentsel çevrede erişebilirliği hakkında kolaylaştırıcı hususlar yer almaktadır.

1 Temmuz 2005”te çıkarılan 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un geçici ikinci maddesine göre kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürlülerin erişebilirliğine/ulaşılabilirliğine uygun duruma getirilmelidir. Bu uygulamaların gerçekleştirilmesi için 7 Temmuz 2005 tarihinden itibaren 7 yıllık süre tanınmıştır. Geçici üçüncü madde ise toplu ulaşım araçlarının erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kriterlerini

sağlamasını içermektedir. Aynı kanunun Madde 19; 23 Haziran 1965 tarihli ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 43. maddesinin birinci fıkrasından sonra gelmek üzere şu fıkra eklenmiştir: "Özürülerin yaşamı için zorunluluk göstermesi hâlinde, proje tadili kat maliklerinin en geç üç ay içerisinde yapacağı toplantıda görüşülerek sayı ve arsa payı çoğunluğu ile karara bağlanır. Toplantının bu süre içerisinde yapılamaması veya tadilat talebinin çoğunlukla kabul edilmemesi durumunda; ilgili kat malikinin talebi üzerine bina güvenliğinin tehlikeye sokulmadığını bildirir komisyon raporuna istinaden ilgili mercilerden alınacak tasdikli proje değişikliği veya krokiye göre inşaat, onarım ve tesis yapılır. İlgili merciler, tasdikli proje değişikliği veya kroki taleplerini en geç altı ay içinde sonuçlandırır". Buna ilişkin yönetmelik 22 Nisan 2006 tarih ve 26147 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (<http://www.ozida.gov.tr>).

12 Temmuz 2006'da kamu binaları, kamuya açık alanlar ve toplu taşıma araçlarının özürülerin kullanımına uygun hale getirilmesi ile ilgili Başbakanlık Genelgesi (2006/18) yayımlanmıştır. Genelge ile bu konuda en büyük görevin yerel yönetimlere düştüğü ve belediyelerin ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte kısa (2005-2007), orta (2008-2010) ve uzun vadeli (2011-2012) eylem planları hazırlayacakları belirtilmiştir. Yine 12 Ağustos 2008 tarihli Başbakanlık Talimatı'na göre, yerel yönetimlere, kamu kurum ve kuruluşlarına getirilen yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi için 7 yıl süre tanınmıştır ve sonradan ilave harcama yapılmaması bakımından; konuyla ilgili mevzuat hükümlerine dikkat edilerek yeni yapılaşma alanlarında veya yeniden düzenleme yapılan alanlarda, kamu binalarının veya kamunun kullanımına tahsis edilmiş bulunan diğer yapıların mevzuata uygun şekilde inşası sağlanacaktır.

İmar mevzuatında adı geçen Türk Standartları Enstitüsü standartlarının, özürülerin erişebilirliği/ulaşabilirliği ile doğrudan ilgili olan standartlar ve kapsamaları şöyledir:

- TS 9111 / Nisan 1991: Özürü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları: Bu standart, özürü insanların ikamet edecekleri binalarda mimari açıdan yapılabilecek düzenlemelere ait kuralları kapsamaktadır. Amaç, bu şekilde düzenlenmiş binalarda özürü kişilerin bağımsız olarak hareketini sağlamaktır.

Binalara yakın yerlerin düzenlenmesi kuralları (otoparklar, giriş yolu, bahçe yolları, rampalar); bina ana giriş bölümlerinin düzenlenmesi kuralları (bina girişi, paspas, posta kutusu, giriş kapısı, asansörler, merdivenler, merdiven asansörü); bina genel bölümlerinin düzenlenmesi kuralları (yer kaplaması, iç kapılar, pencereler); bina bölümlerinin düzenlenmesi kuralları (sirkülasyon alanları, koridorlar, holler, mutfaklar, tuvalet bölmesi, banyolar, odalar); bina tesisatı, alarmlar ve düzenlenmesi kuralları (elektrik tesisatı, ısınma tesisatı, alarmlar) olmak üzere 5 başlık altında özürhülerin ikamet edeceği binalara ait tasarım kuralları açıklanmıştır. Standardın tamamı, özürhü -özellikle tekerlekli sandalye kullanan- kişilere uygun bir konutun ve yakın çevresinin nasıl düzenlenebileceğine ilişkin tasarım kriterlerini içermektedir.

- TS 12576 / Nisan 1999: Şehir İçi Yollar - Özürhü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları: Standart, özürhü ve yaşlılar gibi hareket kısıtlılığına sahip olan kişilerin tüm insanlar gibi kaldırım, yaya yolu, sokak, cadde ve meydanları ve bu yollar üzerindeki yaya geçitlerini kullanabilmeleri için alınacak yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını kapsamaktadır.

Kaldırımlarda özürhülerin hareket alanı, kaplama çeşidi, drenajı; özürhülere uygun yaya geçitleri yapım esasları; rampalar, dış mekânlardaki merdivenler, duraklar, otopark alanları; ticari, idari kamu binaları ile konut binalarının ana girişleri; kent mobilyaları ve donanımları, halka açık telefon kulübeleri, wc'ler, çöp kutuları ve işaretlemeler standardın kapsamı içinde yer almaktadır.

Kamusal açık alanların düzenlenmesi ve şekillendirilmesinde büyük bir rolü olan yerel yönetimlerin uygulamalarına yön vermesi açısından bu standart büyük önem taşımaktadır. Standartta öngörülen düzenlemeler sadece engelli/özürhü ve yaşlıların değil gerçekte tüm yayaların hayatını kolaylaştırıcı nitelikte düzenlemelerdir.

- TS 12460 / Nisan 1998 Şehir İçi Yollar - Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5: Özürhü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları: Özürhülerin raylı toplu taşıma sistemlerini kullanabilmelerini amaçlayan bu standart; istasyon çevresinin tasarımı (otoparklar, toplu

taşıma ve taksi durakları, yaya geçidi, istasyon dışı aydınlatması); istasyon tasarımında tekerlekli sandalye kullananlar için gerekli alan ölçüleri; istasyon girişlerinin tasarımı, istasyon içinde yolcu dolaşım alanlarının tasarımı, turnikeler, rampalar, merdivenler, sahanlıklar, küpeşterler, yürüyen merdivenler, asansörler, peronların tasarımı ve gerekli işaretlemeler, istasyonda özürllüer için bilgilendirme ve alarm sistemi, tuvalet tasarımı, döşemelerin nitelikleri ve toplu taşıma aracının tasarımına kadar geniş bir fonksiyonel alanı kapsayacak biçimde ayrıntılı olarak hazırlanmıştır.

Standart, özürllünün caddeden istasyon alanına ve bu bölümden peronlara erişmesine ve taşıtlara binene kadar tüm aşamalarını kapsayacak biçimde ele alınmıştır. Özürllülerin raylı toplu taşıma sistemlerinden bağımsız olarak faydalanabilmesi için standarda tam olarak uyulması büyük önem taşımaktadır (Gümüş 2007).

Dünyada ve Türkiye’de evrensel tasarım konusundaki gelişmeler üzerine, TMMOB Mimarlar Odası bünyesinde 2006’da kurulan “Özürllüler Çalışma Grubu” yerini “Herkes için Tasarım Çalışma Grubu (2009)”na bırakarak çalışmalarına devam etmektedir.

26. Özürllüler Yüksek Kurulu toplantısında alınan ulaşılabilirlik konusunda ulusal eylem planı hazırlanması konusundaki karar alınmış olup Başbakanlık Özürllüler İdaresi (ÖZİDA) tarafından Başbakanlık Oluru ile “2010 Yılı Herkes için Ulaşılabilirlik Eylem Yılı” olarak ilan edilmiş ve konuyla ilgili çalışmalara başlanmıştır.

3.5. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Kenti var eden ve ona anlam kazandıran kullanıcı çeşitliliğidir. Kentler bu çeşitliliği göz önünde bulundurarak kentteki tüm bireylere eşit şekilde hizmet etmelidirler. Kentlerde yaşayan tüm bireylerin kamusal mekânlara erişme ve bu mekânları kullanabilme hakkı çağdaş toplum olmanın gereklerindedir. Bu nedenle *-planlama ve tasarım aşamasından itibaren-* toplumsal ve fiziksel çevrenin düzenlenmesinde tüm kullanıcıların istek ve ihtiyaçları evrensel tasarım yaklaşımıyla dikkate alınarak kullanıcıların rahatı ve güvenliği sağlanmalıdır.

Erişilebilirlik ve kullanılabilirlik konusunda kural ve standartların yasal prosedürlerde belirlenmiş olması kuşkusuz insan hakları ve yurttaş hakları açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut mevzuat ve kaynakların bütünlük ve bütüleştirici olarak evrensel tasarım anlayışına uygun olarak yorumlanması ve uygulanmasıyla herkes için yaşanabilir mekânlar oluşacaktır.

Tüm kullanıcıları dikkate alan evrensel tasarım kriterleriyle kamusal mekânların düzenlenmesi; öncelikle çağdaş kentli hakları kapsamında, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların sahip çıkması ile mümkündür. Bu kapsamda merkezi yönetim ve yerel yönetimler, araştırma ve eğitim kurumları, meslek odaları, engelli/özürlü dernekleri ile diğer sivil toplum kuruluşları kendilerine düşen görevi; multidisipliner bir yaklaşımla, birbirlerinin uzmanlık alanlarına müdahale etmeden, işbirliği ve koordinasyonla ve *-Habermas'ın ileri sürdüğü gibi-* “iletişimci akılcılık” çerçevesinde yerine getirmelidir.

4. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİNİN KAMUSAL MEKÂNLARDA UYGULANMASI

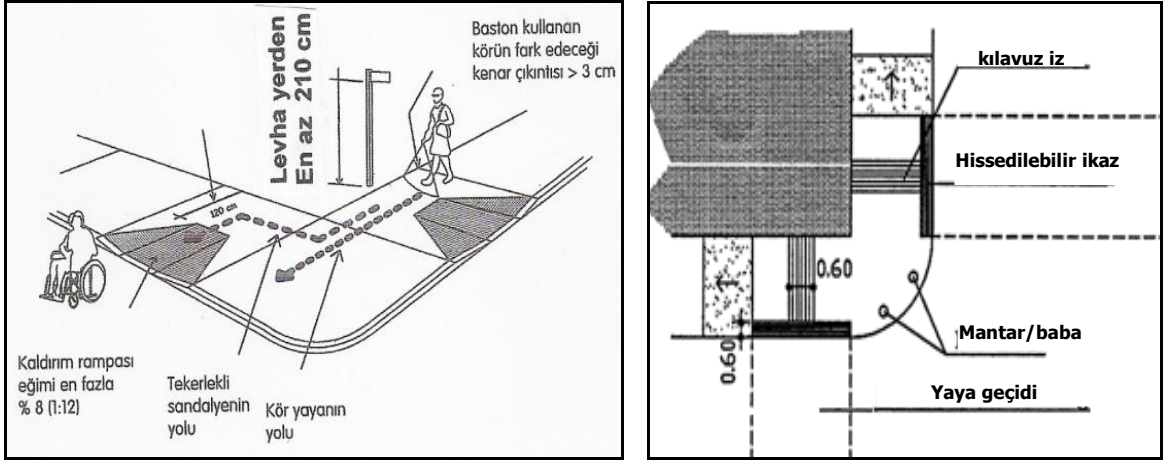
4.1. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ BAĞLAMINDA KENTSEL TASARIM ELEMANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ⁶

Herkesin erişim ve kullanımının sağlanması için kamusal mekânlar ile burada düzenlenen etkinlik ve aktivitelerde; tüm kullanıcıların ihtiyaç ve istekleri dikkate alınmalıdır. Evrensel tasarım ile, mekânın engelsiz düzenlemesinin temelinde antropometrik ve ergonomik yaklaşım bulunmaktadır. Kentsel tasarım bağlamında; yaya yolları, kaldırımlar, rampalar, yaya geçitleri, otoparklar, genel tuvaletler, merdiven ve sahanlıklar, korkuluk ve trabzanlar, ayırıcı ve sınırlandırıcı elemanlar, işaret ve bilgilendirme araçları, aydınlatma elemanları, peyzaj elemanları, zemin kaplamaları, kentsel donatılar; çiçek tarhları, oturma birimleri, otobüs durakları, telefon kulübeleri, satış birimleri, reklam tabela ve totemleri, yangın muslukları, elektrik direk ve panoları, sinyalizasyon ve levha direkleri, zeminde olan doğalgaz kapakları, çöp kutuları, geri dönüşüm kutuları (kağıt, cam v.s.), posta kutularının herkesin erişimi ve kullanımı için sahip olması gereken özellik ve standartları irdelemek gerekmektedir. Kentsel tasarımda işlevsel, erişilebilir, kullanılabilir, estetik, ergonomik, sağlam ve dayanıklı, ekonomik, güvenli ve bakımı kolay olması gereken elemanlar;

- **Kaldırımlar**, evrensel tasarım prensiplerinden yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut sağlanması ilkesi gereği yardımcı araç ve tekerlekli sandalye kullananların da geçebileceği genişlikte olmalıdır. Eşit kullanım için kaldırım genişliği en az 150 cm, kaldırım yüksekliği en çok 15 cm olmalıdır. Basit ve güvenli kullanım için; düz, pürüzsüz, devamlı, ışığı yansıtmayan ve kaymayan zemine sahip olmalıdır. Oluşabilecek tehlikelere geçit vermemek için kaldırım kenarları, kullanımda esneklik prensibi gereğince görme engellilerin/özürlülerin bastonları ile rahatça izleyebilecekleri şekilde düzgün olmalı ve tehlikeli pahlar bulunmamalıdır. Yaya kaldırımında, kavşak veya yol yaya geçitlerine

⁶ **The Universal Design File** (The Center for Universal Design, N.C.State University) anlayışıyla, **ADA Amerikalı Engelliler Yasası Standartları** (*Americans with Disabilities Act*), **BM Engellilerin Erişebilirliğinde Engelsiz Çevreler Tasarlama Kılavuzu** (*UN Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*), **Ulaşılabilirlik İçin Avrupa El Kitabı**, **TSE Standartları** incelenmiş, bazı standart ve düzenlemeler evrensel tasarım yaklaşımıyla yorumlanarak kullanılmıştır.

rastlayan bölümlerinde araç yoluna doğru en çok % 8 eğimli ve en az 90 cm genişliğinde olmalıdır. Kaldırımlardan inişte düz rampalar, tekerlekli sandalye kullanıcılarının hareketini kolaylaştırmakta iken görme engelliler/özürlüler için tehlikeli olabileceği için mutlaka doku farklılıklarıyla kullanımda eşitlik sağlanmalıdır (Şekil 4.1).

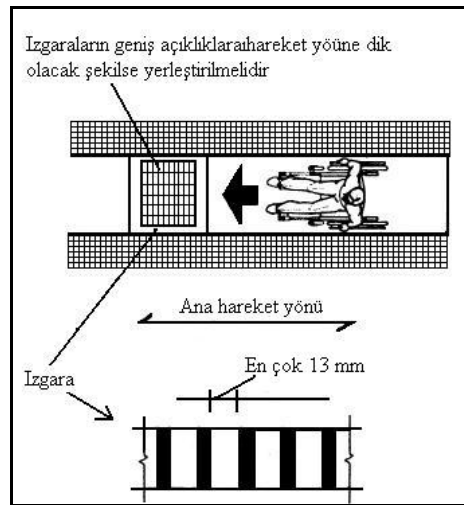
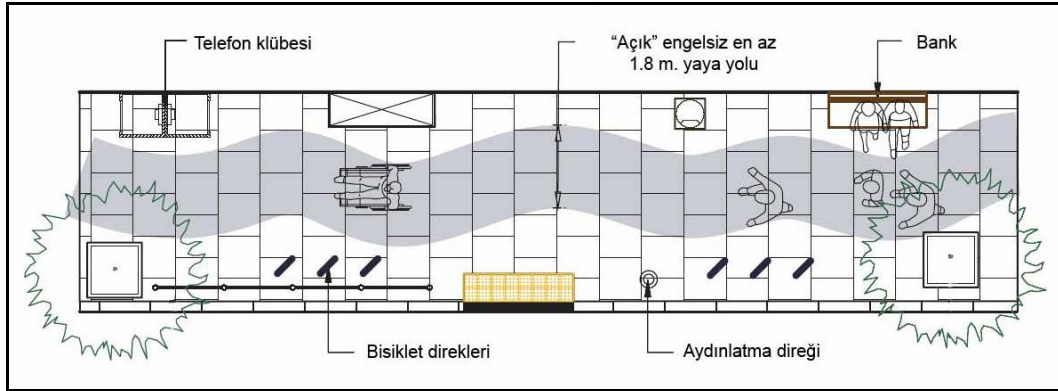

Kaynak: Sürmen Arşivi, <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.1: Kaldırımlarda görme engelliler için oluşturulan hissedilebilir ikazlar

- **Yaya yolları** ve ilgili aktiviteleri konumlandırırken basit ve sezgisel kullanım için mümkün olduğunca eşyükselti eğrileri izlenmeli, yaya yolları görme özürlüler tarafından kolay algılanacak doğrultulara sahip olmalıdır. Yaya yollarında en az 3 cm yükseklikteki bordürlerle görme engelliler/özürlüler için yönlendirici düzenleme yapılmalıdır. Yaya yolu kavşaklarını, dönüşleri, kaldırımların yol köşelerindeki eğimli dönüşlerinde düzey ve kullanım değişikliklerini belirtmek için bu alanlara yaklaşıırken, yüzey kaplama malzemesinde değişiklik yapılarak, özellikle görme engelliler/özürlüler uyarılmalıdır. Yeterli boyut ve mekân ilkesi gereği yaya yolu en az 90 cm genişliğe, çift geçişli yaya yolu ise en az 150 cm, tercihen 180 cm genişliğe sahip olmalıdır. Yaya yollarının genişliği kadar dikey açıklık da önem taşımaktadır. Dikey açıklıkta özellikle görme engellilerin/özürlülerin çarpmayacağı temiz açıklıkların sağlanmasına dikkat edilmelidir. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için yaya yollarındaki en büyük engel, kot farklılıkları veya basamak biçimindeki düzey değişiklikleridir. Eşit kullanım ilkesi gereği adımlı kenarlardan kaçınılmalı, kot farklılıklarını basamak yerine rampa ile aşma tercih edilmelidir. Basit ve sezgisel kullanım için yol eğimi % 1 - 3 arasında olmalıdır. Ancak bazı durumlarda eğim %

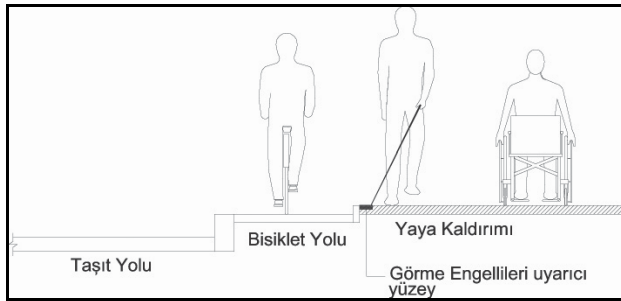
5 oranına kadar arttırılabilecektir. Kısa mesafeli yürüyüş yolları için en çok % 10 oranında eğim kullanılabilir. Yol ve rampalar uygun eğimde, sağlam, düzgün ve sert yüzeyli, kaymayan ve ışığı yansıtmayan malzeme ve renk ile yapılmalıdır. Hareketi güçleştirici ve daha fazla enerji harcamaya yol açabilen kum, çakıltaşı gibi gevşek malzemeler kullanılmamalıdır. Yaya yollarında su birikmesini önlemek üzere yeterli ve uygun drenaj sağlanmalıdır. Tasarımda kullanılan elemanlar tehlike ve hataları mümkün olduğunca engellemek için drenajla ilgili ızgaralarda paralel demirler arası açıklık tekerlekli sandalye, baston, topuklu ayakkabı kullanımını zorlaştırmayacak şekilde olmalıdır. Iızgaralar yaya yolu ile aynı hizada ve 13 mm'den daha geniş olmayan dar aralıklarla yaya yolu trafik yönüne dik olarak yerleştirilmelidir. Tekerlekli araçların tehlikeli bir alana kayabileceği yerlerde tekerlek durdurucular kullanıcı hatalarını engellemek için gereklidir. Bunlar arasında drenaj açıklığı sağlanmalıdır (Şekil 4.2).

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü, Verhe 1995.

Şekil 4.2: Herkesin erişim ve kullanımına uygun yaya yolu düzenlemesi, kaldırım ve yaya yollarındaki ızgaralar

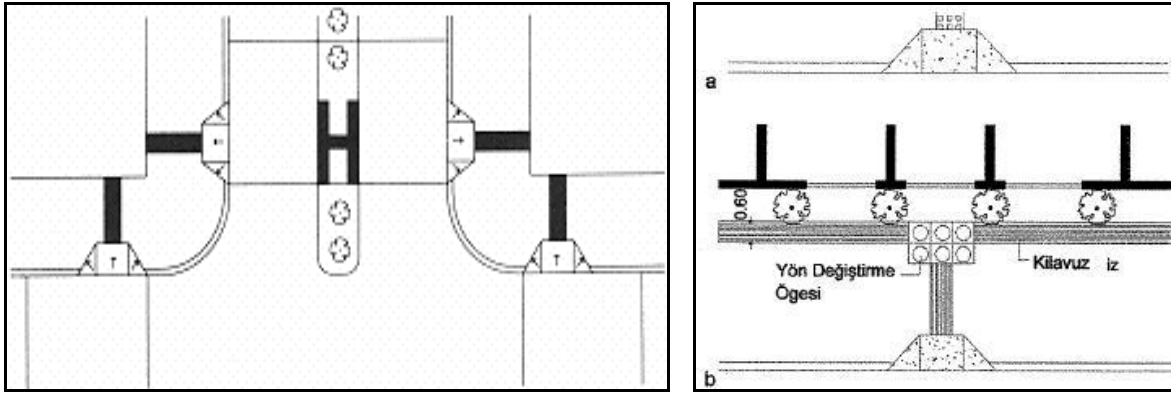
Yaya yolundaki aydınlatma elemanları, bitki çeşitleri, yerleri ve yükseklikleri uygun olmalıdır. Yaya yollarının kaza ihtimali söz konusu olan kesimlerinde olası tehlikeleri önlemek amacıyla yuvarlak demir borudan korkuluklar inşa edilmelidir. Tasarımda hata payı prensibi gereği yaya kaldırımının mülkiyet sınırında kot farkı olması halinde kaldırım ile bahçe arasına korkuluk yapılmalıdır. Kent donatıları; hiçbir şekilde kaldırımlar ve yaya yollarının genişliğini daraltıp yayaların geçişini engellememeli, kullanıcıya yeterli boyut ve mekân sağlamalıdır. Yürüyüş çizgileri üzerinde bir çıkıntı oluşturacak şekilde yerleştirilmemelidir. Yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut ve mekân sağlanması için; çiçeklikler, oturma birimleri, reklam tabela ve totemleri, yangın muslukları, otobüs durakları, telefon kulübeleri, bankamatikler, satış birimleri, elektrik direk ve panoları, sinyalizasyon levha ve direkleri, zeminde olan doğalgaz kapakları, yangın muslukları, çöp kutuları, geri dönüşüm kutuları (kağıt, cam v.s.), peyzaj elemanları, kaldırımı otopark olarak kullanan araçlar ve işletme sahipleri tarafından konulan malzemeler; yaya yolları ve kaldırımların sürekliliğini kesintiye uğratmamalı, yaya yolu üzerinde en az 90 cm'lik net geçiş alanı kalmalıdır. Yaya yollarında yürüyüş istikametlerinin değişme noktalarında hissedilebilir yüzeylerle görme engelliler için ikaz şeritleri oluşturulmalıdır. Bunlar 80 - 100 cm derinlikte ve yaya yolunu enine ve tamamen örten kaplamalardır. Büyük meydanlarda ve 3 metreden daha geniş kaldırımlarda görme engelliler/özürlüler için 40 - 80 cm genişlikte hissedilebilir yüzeyler oluşturulacaktır. Algılanabilir bilgilendirme için hissedilebilir yüzeyler zeminle kontrast bir renk tonu taşınmalıdır. Basit ve sezgisel kullanım, tehlikeleri engelleme ve algılanabilir bilgilendirme sağlanabilmesi için merdivenlerin başlangıç ve bitişlerinde 80 - 100 cm derinliğinde hissedilebilir yüzeyler düzenlenmelidir. Yaya yollarında çapraz eğim % 2'yi aşmamalıdır (Şekil 4.3).

Kaynak: TS12576

Şekil 4.3: Yaya yolunun bisiklet yolu ve taşıt yolu ile ilişkisi

• **Yaya geçitleri**, taşıt yolunda yayaların güvenli bir şekilde karşıya geçebilmelerini sağlamak amacıyla düzenlenmiş alanlardır. Yaya geçitlerinde; düşük fiziksel güç harcanması için, yaya geçitlerinde alt ve üst geçitler yerine eş düzey geçitler tercih edilmelidir. Kaldırımlar ve yaya yolları kaymayan yüzey kaplamasına sahip olmalı, tekerlekli sandalyeler için yeterli genişlikte olmalı ve yol seviyesine inen rampalar bulunmalıdır. Taşıt yolu ve kavşaklarda yaya geçitleri bordür taşı ile kesilmemeli ve taşıt yolu seviyesine kadar her üç yönde en fazla % 8 eğimli rampalar yapılmalıdır. Yaya geçitleri sayıca yeterli, iyi aydınlatılmış, ışık kontrollü yaya geçitlerinde farklı seviye ve türdeki engelli/özürlüler için görsel ve işitsel uyarıcılar eklenmiş, güvenli ve yeterli geçiş süresine sahip olmalıdır (Şekil 4.4). Böylelikle kullanımda esneklik ve algılanabilir bilgilendirme sağlanmış olacaktır.

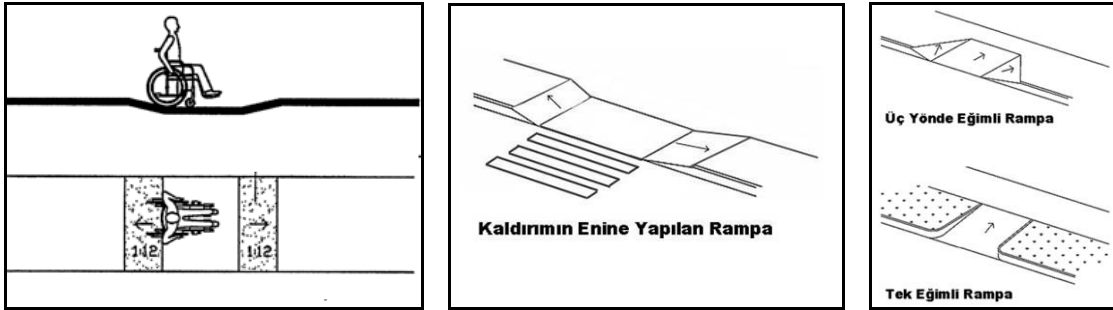

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.4: Yaya geçitlerinde kılavuz iz ve yön değiştirme öğelerinin kullanımı

Tasarım tehlikeleri engellemeli ve olası tehlikelere karşı uyarmalı prensibince; yaya ve araç trafik yoğunluğuna bağlı olarak, ışık kontrolü olmayan yaya geçitlerini engellilerin de kullanacağı düşünülerek, sürücüler yaya geçidinden en az 20 m önce yaya geçidi işaretiyle uyarılmalıdır. Yaya geçitlerinin kaldırımla buluşma noktasında, görme engellilerin/özürlülerin kaldırım kenarını hissetmeleri için bırakılacak yükseklik farkı 1 - 2 cm'dir. Yoğun trafik ve taşıt yollarında engellilerin de kullanabileceği alt/üstgeçitler yapılmalı, bu geçitlerde çevre uygunsuzsa eğimi % 8'i geçmeyen rampalar kullanılmalıdır. İhtiyaç halinde eşit kullanım gereğince tekerlekli sandalyeli engelliler için hareket eden eğik asansörler/platformlar yapılmalıdır.

• **Rampalar;** yaya geçidinden kaldırıma çıkışta ve kaldırım başlangıç ile bitişinde, yola bağlantıyı sağlayan noktalarda bulunmalıdır. Rampaların yaya yolları ve merdivenlerle bütünleştirilmesi, engelli/özürlülerin herkesle aynı yolu izleyebilmesi eşit kullanım açısından önem taşımaktadır. Rampaların başlangıç ve bitişlerinde tekerlekli sandalyenin manevra yapabileceği açık ve düz bir alan bırakılmalıdır. Sahanlık biçimindeki bu düz alanlar birbirini izleyen rampalar arasında da sağlanmalıdır. Basit ve güvenli kullanım için uzun rampalardan kaçınılmalı ve arada sahanlık yapılmalıdır. Geniş rampaların her iki yanında da sürekli korkuluklar olmalıdır. Korkuluklar iki farklı yükseklikte *-alçak olanı çocuklar ve tekerlekli sandalyeliler için, yüksek olanı yürüeyebilir ancak güçlük çekenler için-* bütün kullanıcılar için eşit şartlarda kullanılabilir (Şekil 4.5).

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

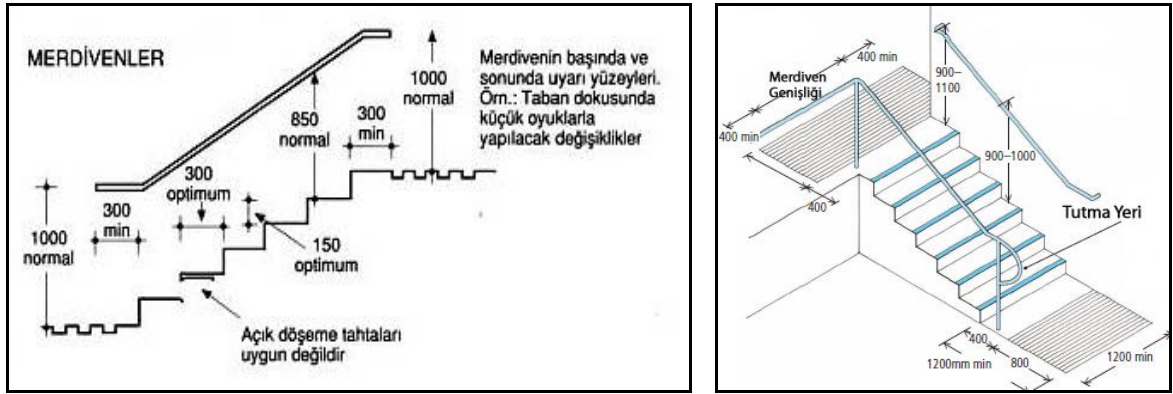
Şekil 4.5: Yaya yolu ve kaldırımlarda rampa kullanımı

Basit ve sezgisel kullanım ilkesine göre eğim % 8'den fazla olmamalı, ancak 10 m'den uzun rampalarda maksimum eğim % 6 olarak uygulanmalıdır. Tekerlekli sandalye ve/veya yaşlı/engelli kullanıcılar için ideal olarak % 5, en çok % 8 eğimli rampalar uygulanmalıdır. Rampa genişliği en az 90 cm olmalıdır. Tasarımın olası hataları engellemesi ilkesi gereği zemin kaplama malzemesi kaygan olmayan, takılma riski olmayan ancak az pürüzlü yüzeyi ile yere sağlam tutunulmasını sağlayan ve ışığı yansıtmayan nitelikte olmalıdır. Rampalı bir yaya yolunda, tekerlekli sandalyeli kişinin hareketini güçleştirebilecek eğimli kavşaklar bulunmamalıdır. Kavşaklarda ve rampa dönüşlerinde, manevra yapılabilecek düz bir platformdan sonra rampa devam edebilmesi yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması için gereklidir (Şekil 4.6).

Kaynak: <http://www.un.org>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü. Erişim tarihi: 21.04.2010
Şekil 4.6: Rampalarda güvenli eğim yüzde ve aralıkları

• **Merdivenlerin**, düşük fiziksel güç ihtiyacı açısından düz kollu ve sahanlıklı olması tercih edilmektedir. Döner merdivenler geometrik belirsizlikten dolayı *-özellikle görme engelli ve hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler için-* tehlike oluşturabilmektedir. Yaklaşım ve kullanım için bir merdivenin minimum genişliği tek yönlü geçiş için 90 cm ve çift yönlü geçiş için 150 cm'dir. Merdivenlerde basamak genişliği 28 - 30 cm, basamak yüksekliği 15 - 16 cm olmalıdır (Şekil 4.7).

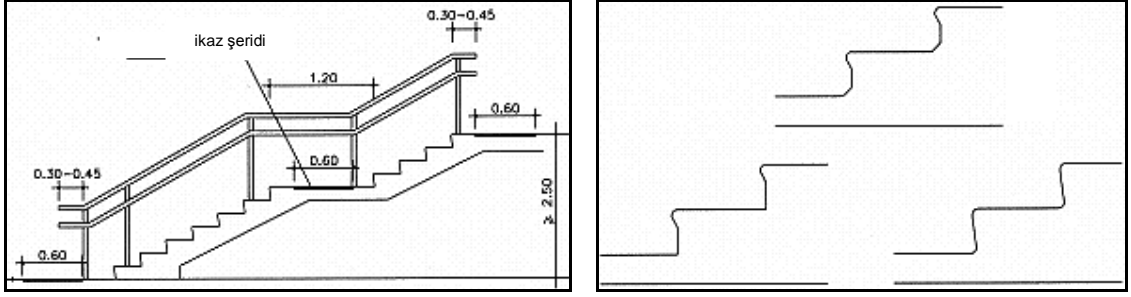

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.7: Herkesin erişim ve kullanımına uygun merdiven ölçü ve standartları

Zemin kaplama malzemesi basit ve güvenli kullanım için; kaygan olmayan, takılma riski oluşturmayan ve ışığı yansıtmayan, kolay yürüyüşü sağlayacak nitelikte olmalıdır. Merdivenin her iki yanında yuvarlak borudan küpeşterler, duvardan 4 cm uzakta bulunacaktır. Kullanıcıları olası tehlikelerden koruyabilmek için merdiven genişliği 180 cm'yi aşınca ortaya bir korkuluk ilâve edilmelidir. Tasarımda hata payı prensibine göre basamaklar için sert kenarlar veya çok sarkan burunlar kullanılmamalıdır. Burun çıkıntısız

veya yuvarlak olmalı ve 4 cm'yi geçmemelidir. Algılanabilir bilgilendirme ile basit ve sezgisel kullanım prensipleri gereği kot farklarının belirtilmesi için oluşturulan kabartmalı işaret şeridi en az 60 cm genişliğinde olmalıdır ve merdivenin bütün genişliğini kapsamalıdır. Zayıf görüşlü insanlar için, şeridin rengi yüzeyin rengiyle kontrast oluşturarak olası tehlikeleri önleyecektir (Şekil 4.8).

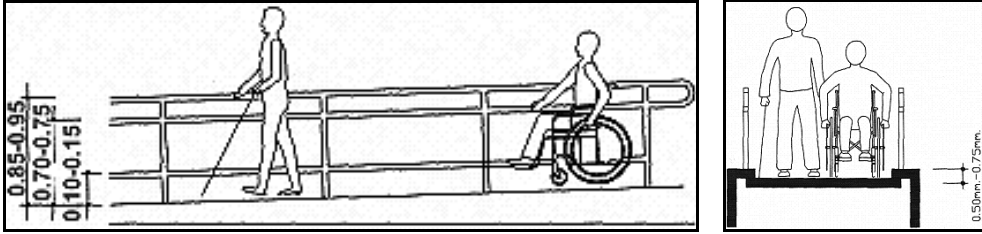
Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.8: Merdivenlerde görme engelliler için hissedilebilir yüzeyler, basamak detayları

- **Sahanlıklar;** özellikle merdivenleri kullanırken yardıma ihtiyaç duyan kişilerin daha rahat hareket etmeleri için yaklaşım ve kullanım için gerekli boyut ve mekân prensibi gereğince uygun ölçülerde tasarlanmalıdır. Sahanlıklar arası düşük fiziksel güç harcanması açısından maksimum mesafe 150 cm olmalıdır. Böylece basit kullanım ilkesi gereği merdivenleri kullanan kişi için hem dinlenme olanağı sağlanmış hem de gideceği yeri rahatça görüp psikolojik olarak rahatlamasına yardımcı olacaktır. Tüm sahanlıklar ve merdivenler için kullanılan zemin malzemesi, aydınlatması ve kot farklılıklarının algılanabilir bilgilendirme ilkesi gereğince belirtilmesi gerekmektedir.

- **Korkuluk ve trabzanlar;** kullanımda esneklik ilkesi gereği kolayca kavranabilecek şekilde rampa veya merdivenlerin iki yanında olmalıdır. Korkuluklar yere veya duvara emniyetle yük taşıyabilecek biçimde tutturularak rampa ve merdivenlerin başına ve sonuna uzatılmalıdır. Tasarımda kullanıcılar için kullanım şekillerinde seçme hakkı sağlanması rehberi gereği yürüme zorluğu çeken engelliler/özürlüler ve yaşlılarca kullanımını kolaylaştırmak için trabzanların tabandan yüksekliği 85 ile 95 cm arasında olmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının faydalanması için ikinci bir trabzan 70 ile 75 cm arasına, çocukların ve kısa insanların kullanımını kolaylaştırmak için üçüncü bir trabzan 60

cm yüksekliğe konulmalıdır. Uzun baston kullanan körleri yönlendirmek için korkuluk 10 ile 15 cm arasına konulmalıdır veya 50 ile 75 mm arasındaki bir yüksekliğe alçak bir engel konulmalıdır. Alçak engeller aynı zamanda tekerlek durdurucu olarak görev yaparak kullanıcıları olası tehlikelerden korumaktadır (Şekil 4.9).

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

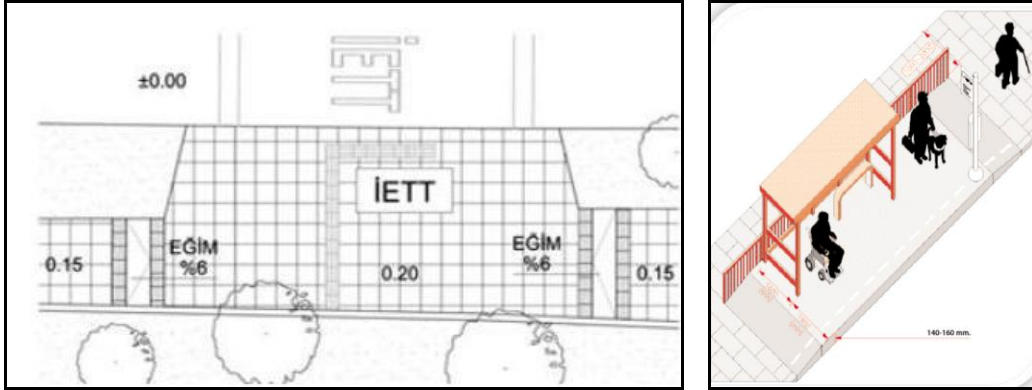
Şekil 4.9: Farklı kullanıcı ihtiyaçlarına uygun trabzan ölçü ve standartları

Kullanımda esneklik ilkesi gereği trabzanlar (girişler hariç) her iki tarafta ve iniş çevresinde kesintisiz devam etmelidir. Trabzanlar, uzantıların yaya akışını engelleyeceği yerler dışında basamaklar ve rampaların başında ve sonunda 30 - 45 cm arasında bir uzunlukta yatay bir biçimde uzanmalıdır. 3 metreden daha geniş olan basamak ve rampalar için sürekli bir ara trabzan (küpeşte) yerleştirilmelidir. Trabzan sonlarında keskin veya çıkıntılı köşeler yapmaktan olası tehlikeleri engellemek için kaçınılmalıdır. Duvar tarafındaki küpeşte duvardan 4 cm uzaktan yerleştirilmelidir. Küpeşterin yüksekliği 90 - 100 cm, çapı ise 4 cm olan dairesel kesitli bir küpeşte iyi bir çözümdür.

- Basit ve güvenli kullanım ilkesi gereğince tavan, duvar ve zemin **döşemelerinde**; uygun eğimde, sağlam, düzgün ve sert yüzeyle, karmaşık olmayan, kaymayan ve ışığı yansıtmayan malzeme ve renk ile yapılmalıdır. Ani kot farklarından kaçınılmalı, farklı bir nokta olduğunda uyarılar konulmalıdır.

- **Otobüs durakları**; kullanıcıların yardıma ihtiyaç duymadan, kolaylıkla erişilebileceği şekilde tasarlanmalı ve yerleştirilmelidir. Durakların yerleri kolay anlaşılabilir, algılanabilir ve belli uzaklıklardan görülebilir olmalıdır. Engelli/özürlü ve yaşlıların otobüse rahat inip binmeleri için, durak kısmı taşıt yolundan 20 cm rampa ile yükseltilmeli ve 30 cm'lik döşemeye eşit kullanım prensibi gereği otobüse kolayca giriş sağlanmalıdır. Otobüs

duraklarında engelli ve yaşlılar için oturma yeri ve koltuğun uygun yerlerinde tutunma barları, tekerlekli sandalye için alan ayrılarak kullanıcılara eşit çekicilikte sunulmalıdır. Otobüs duraklarında, toplu taşıma vasıtaları dışındaki vasıtaların durma ve park etmeleri yasaklanmalı, bu yasak düşey ve kaplama üstü işaretlerle belirtilmelidir (Şekil 4.10).

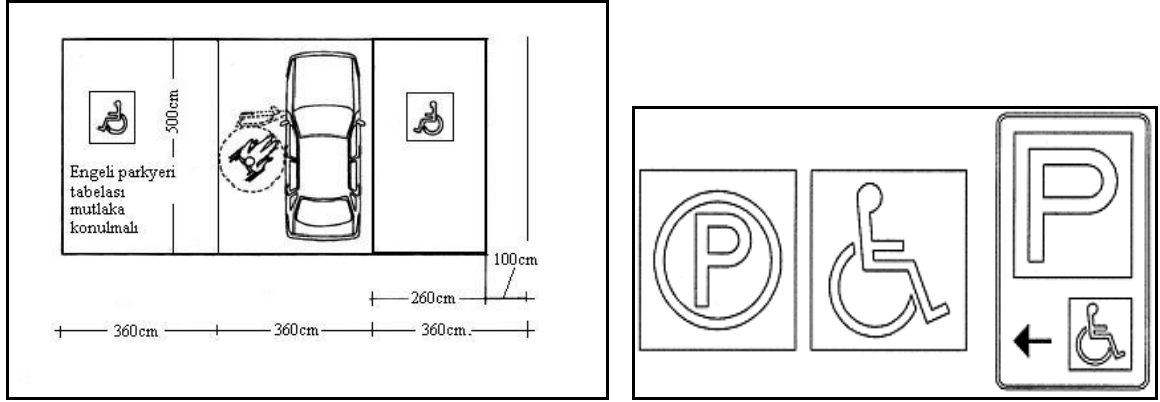

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yol Bakım Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü

Şekil 4.10: Herkesin erişim ve kullanımına uygun otobüs durağı tasarım standartları

• **Otoparklar;** düşük fiziksel güç harcanması prensibi gereği binanın ana girişine mümkün olduğu kadar yakın, taşıta binecek ve incek yeterli mekâna olanak veren ve binaya erişimde güvenli bir yolla bütünleşen, sayıca yeterli -*tüm tesisteki park yeri sayısının en az % 2'si kadar*- park yerleri sağlanmalıdır. Bu alanlar uluslar arası standartlara uygun şekilde işaretlenmeli, düz ve iyi aydınlatılmış olmalıdır. Park etmiş taşıttan yaya yoluna veya kaldırıma ulaşım için rampalarla ve trafikle kesişme olmaksızın doğrudan erişim sağlanmalıdır. Engelliler/özürlüler için ayrılan otoparklar sert yüzeyli, tekerlekli sandalyeden taşıta kolay geçişe olanak sağlayabilecek ve taşıtların çevresinde kolayca manevra yapabilecek genişlikte düzenlenmelidir.

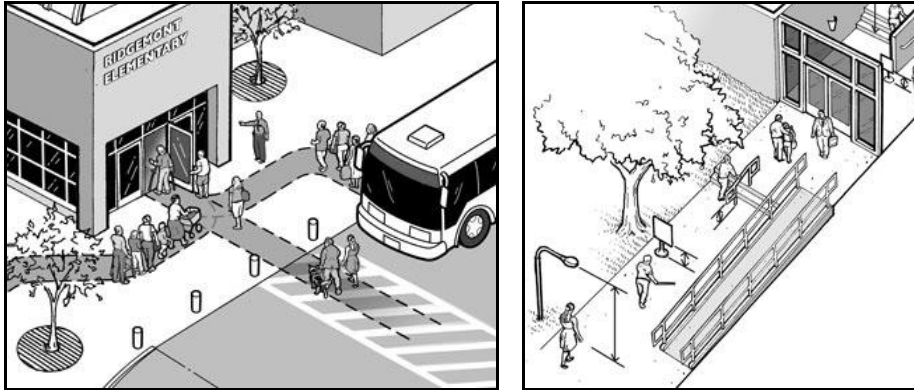
Bu gibi alanlarda, engellilerin/özürlülerin taşıtlarına inip binmede güçlük yaşamaması için kaldırımların taşıt yoluyla aynı kotta ya da en fazla 3 cm yükseklikte olması gerekmektedir. Kapalı otoparklarda dikey dolaşım için engelli/özürlü asansörü ve gerekli rampalar sağlanmalıdır. Otoparkın giriş ve çıkış alanları, yol kotu ile aynı veya en fazla % 8'i geçmeyen rampa ile olmalı, zemin kaymayı önleyen ve giriş - çıkışı belirleyen ayrı malzemelerle kaplanmalıdır. (Şekil 4.11).

Kaynak: Bekiroğlu 1998, <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.11: Engellilerin erişim ve kullanımına uygun otopark ölçüleri ve bilgilendirme standartları

- **Bina girişleri;** eşit kullanım ilkesi gereği mümkün olduğunca kot farkı olmayan olarak doğrudan erişime uygun olmalıdır. Burada esas girişin bulunduğu cepheye en fazla % 2 eğimle yaklaşılabilir. Binaya girişte basamaklar varsa, kullanımda esneklik prensibine uygun olarak girişin önünde geniş şekilde bırakılacak giriş platformuna ulaşabilen bir rampa düzenlenmesi gerekmektedir (Şekil 4.12).

Kaynak: <http://www.ada.gov>. Erişim tarihi: 21.04.2010

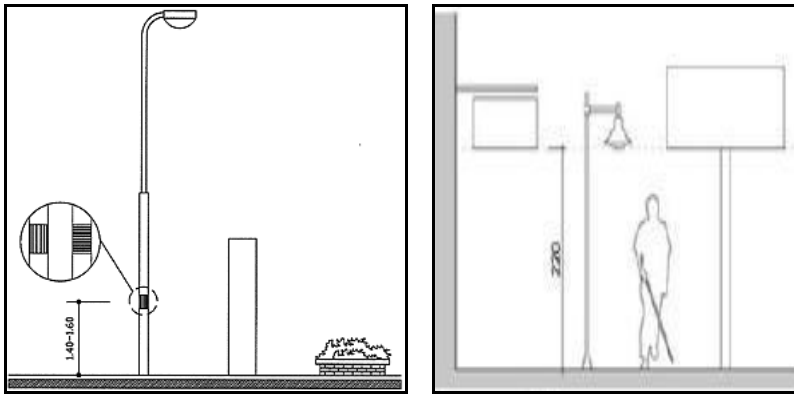
Şekil 4.12: Herkesin erişim ve kullanımına uygun bina girişleri

Bina girişi önünde yaklaşım ve kullanım için yeterli boyutta (minimum 150 cm çaplı bir daire) ve iyi aydınlatılmış bir giriş sahanlığı bulunmalı ve kaygan olmayan sert bir malzemeye döşenmiş olmalıdır. Ön kapıda eşik tercih edilmemeli, eşik varsa tekerlekli sandalyenin geçebileceği yükseklikte ve iki tarafa eğimli olmalıdır (Şekil 4.13). Bina girişleri, hava koşullarından korunmalıdır. Tasarımda hata payı prensibi gereği döner

kapılardan kaçınılmalı, olması durumunda eşit kullanım ilkesi gereği yanında mutlaka hareket kısıtlılığı bulunanların da geçebileceği nitelik ve boyutlarda normal kanatlı bir kapı da bulunmalıdır. Kapılarda kavranması kolay kapı kolu kullanılmalıdır.

Kent donatıları olarak; aydınlatma elemanları, dinlenme ve oturma elemanları, telefon kabinleri, atmler, çeşmeler, çöp kutuları, posta kutuları, trafik ışıkları, uyarı ve bilgilendirme araçları, ayırıcı ve sınırlandırıcı elemanlar ve genel tuvaletlerin herkesin erişim ve kullanımına cevap verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.

• **Aydınlatma elemanlarında;** özellikle rampa ve merdiven girişleri gibi potansiyel tehlike taşıyan alanlarda engelli/özürlü kişilerin güvenliği açısından çok önemlidir. Aydınlatma engellilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ve olası tehlikeleri engellemek için sabit elemanlar kullanılarak planlanmalıdır. Az gören kişiler için ışık şiddetinin artırılması mekânları algılamaları açısından faydalıdır. Birçok aydınlatma standardı yetişkin bir insanın ayakta göz hizasının yüksekliği öngörülerek belirlenmiştir. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının göz hizası yüksekliği yaklaşık 119 cm'dir. Engelsiz aydınlatma elemanlarının üzerlerindeki donatı ve butonların yükseklikleri 140 cm - 160 cm olmalı, yayaların ve özellikle görme engellilerin güvenli bir şekilde geçmesine izin verecek şekilde 220 cm yükseklikte olmalıdır. Aydınlatma elemanlarının yüksekliği yaya yollarında 3 - 4 m, sokaklarda 4,5 - 6 m, caddelerde 7,5 - 9 m ve anayol (çevre yolunda) 10 - 12 m olmalıdır. Görsel erişimi sağlayacak uygun konum ve aydınlık düzeyinde olmalıdır (Şekil 4.13).

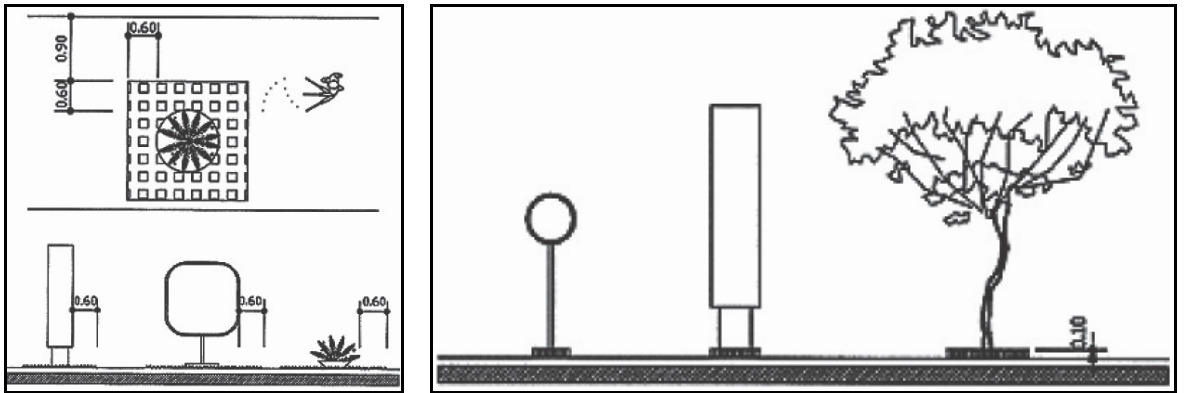

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.133: Aydınlatma elemanlarındaki kullanıcıların ihtiyaçlarını gözeten düzenlemeler

- **Peyzaj düzenlemesi yapılırken;** yaya yollarındaki bitki çeşitleri ve yerleri dikkatle seçilmelidir. Dikenli bitkiler ile kaygan bir yüzey oluşturabilecek tohum ve meyve dökücü ağaç ve bitkiler, potansiyel tehlikeli bitkiler olduğundan yaya yollarından uzak tutulmalıdır. Bitkilendirmede değişik renk, biçim ve kokuda çeşitlilik yaratacak çalı, ağaççık ve çiçeklerin seçimi de önem taşımaktadır.

Yaya yollarına uzayan dallar, özellikle görme engelliler/özürlüler için tehlikeli bir engel oluşturmaktadır. Bitki dallarının yaya yollarını engellememesi sağlanmalıdır. Geçiş engelleyecek biçimde yaya yollarından yeterli uzaklığa dikilmeli, veya yeterli ve düzenli bakım ve budama yapılmalıdır. Aşağı doğru sarkan bitkiler ve ağaçlar yerden en az 220 cm yükseklikte budanmalıdır. Özellikle görme engelliler/özürlüler için peyzaj elemanı olduğunu hissettirebilmek için 10 cm yükselmiş bir platform üzerine yerleştirilmesi gereken peyzaj elemanının çevresine malzeme farkıyla sınırlama etkisi hissedilmelidir. Kullanılacak bitkisel materyal 180 cm'den fazla olmamalı ve engelin çevresindeki dokunma işaretleri engelin olduğu yerden en az 60 cm genişlikteki bir alana yayılmalıdır (Şekil 4.14).

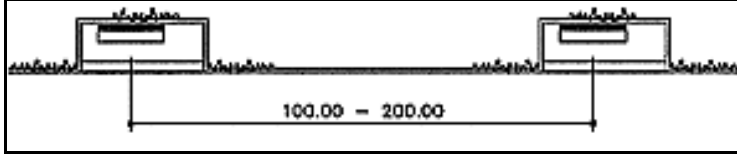

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.144: Peyzaj düzenlemesi ve kaldırımlardaki donatıların etrafındaki hissedilebilir yüzeyler ve yükseltilmiş platformlar

- **Dinlenme ve oturma elemanları;** kentsel dış mekânlarda yaya yollarına ve sert zeminli alanlara bitişik ve yol boyunca düzenlenmelidir. Yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut ilkesi gereği kullanıcıların serbest geçişine uygun, tehlike oluşturmayacak alanlarda konumlanmalıdırlar. Düşük fiziksel güç harcanması ilkesi gereği bazı oturma birimleri,

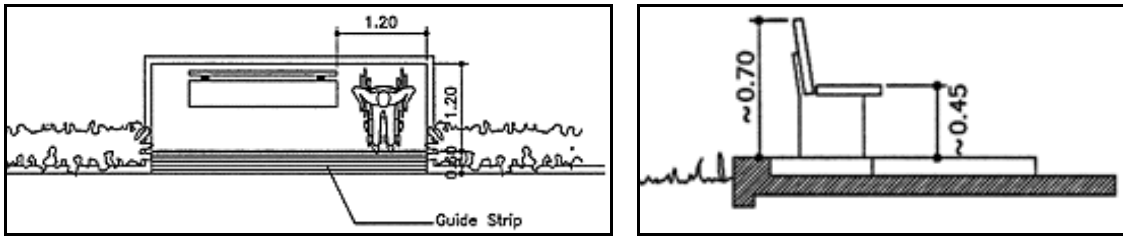
kamu tuvaletleri ve telefon kabinlerine yakın yerde olmalıdır. Oturma alanlarının çevresi bitkilendirilmelidir (Şekil 4.15).

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.155: Oturma ve dinlenme birimlerinin yerleştirilmesi gereken mesafe

Oturma yerlerinin yanında, eşit kullanım ilkesi gereği tekerlekli sandalyede oturan bir kimsenin yanaşabilmesine olanak sağlayacak biçimde boşluklar bırakılmalıdır. Sabit oturma elemanları, bir boru ile desteklenmiş kavisli bir tasarım stili geliştirilerek hareketli hale dönüştürülebilecektir. Bu tasarım stili kullanılarak hem tekerlekli sandalye kullanıcıları için boş alanlar elde edilmiş, hem de diğer kullanıcıların rüzgâr ve güneş durumuna göre oturaklarını ayarlayabilme imkânı sağlanmış olmaktadır. Oturma bölümlerinin yerden yüksekliği 40 - 50 cm, ve genişliği 40 - 50 cm olmalıdır. Bu yüzeyde kullanılacak malzeme oturmaya engel olmayacak şekilde, yere paralel olmayıp 3 - 5° açılı olmalıdır. Oturma elemanının sırt kısmı bel bölgesini destekleyecek açı ve yükseklikte olmalıdır. Yaşlı insanlar oturur pozisyona geçerken ya da kalkarken oturma yüzeyinden 215 - 228 mm yukarıda olan kol desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Oturur pozisyondan daha kolay kalkabilmek için topuk boşluğu da oturma birimlerine eklenmesi gereken önemli bir detaydır (Şekil 4.16).

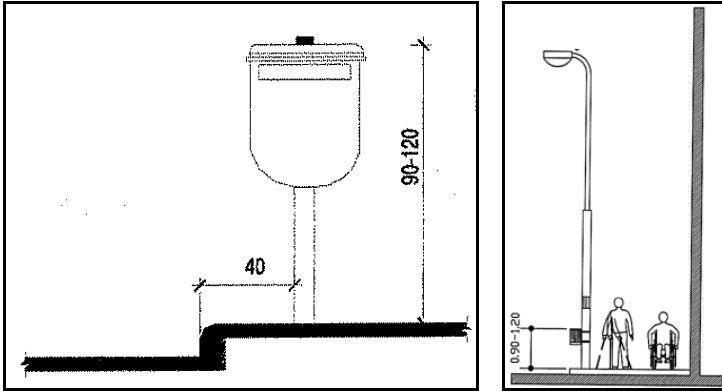

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.166: Oturma ve dinlenme birimlerinin ebat ve yükseklikleri

• **Çöp kutuları;** yayaların hareketlerini kısıtlamayacak şekilde yaya kaldırımı kenarında bordür taşına en az 40 cm uzaklıkta yer almalıdır. Yüksekliği en az 90 cm, en çok 120 cm

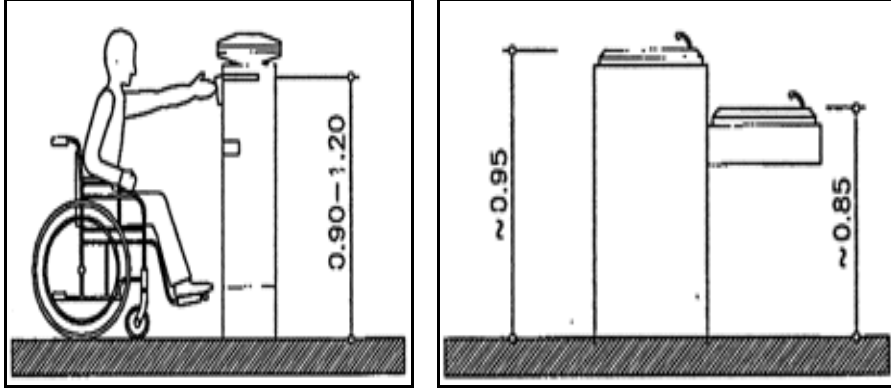
olacak şekilde ve çarpmaları engellemek için yaya akış hattında olmadan doğru yerleştirilmelidir. Yanlış yerleştirilmiş çöp kutuları özellikle engelli/özürlü yayalar için tehlike unsuru olabilecektir. Bunu önlemek ve kolay algılanması açısından diğer donatı elemanlarının olduğu gibi çöp kutularının da zıt renkler kullanılarak belirgin ve kolay algılanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Yine çöp kutuları, aydınlatma direklerine uygun yükseklikler göz önünde bulundurularak monte edilmelidir. Çöp kutusu kapağının formu ve bu elemanın mekân içindeki konumu kullanıma engel olmamalıdır (Şekil 4.17).

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.177: Çöp kutularının etrafında olması gereken mesafeler ve aydınlatma elemanlarına monte edilmesi uygun yükseklik

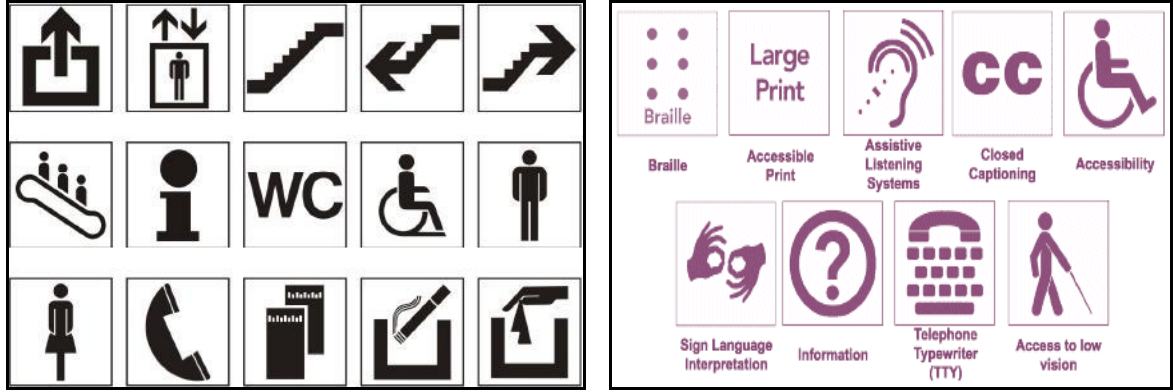
• **Çeşmelerde;** eşit kullanım ilkesi gereği, çeşmenin etrafında tekerlekli sandalye kullanıcısı için herhangi bir engelle karşılaşmadan yeterli hareket alanı bırakılmalı, çeşme yüksekliği oturarak veya eğilerek erişilebilecek şekilde ayarlanmalıdır. Kullanımda esneklik ilkesi gereği, çeşme musluğu iki farklı yükseklikte bulunmaları daha uygun olacaktır; biri tekerlekli sandalye kullananlar için yaklaşık 85 cm ve diğer kullanıcılar için 95 cm yüksekliğinde olması uygundur (Şekil 4.18).

Kaynak: <http://www.un.org>. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.188: Çeşmelerin herkesin kullanımı için sahip olması gereken ölçü ve yükseklikler

• **İşaret ve bilgilendirme araçları;** kullanıldığı mekân içinde görsel erişime uygun konumlandırılmalı, yüksekliği 210 - 250 cm arasında olmalıdır. İşaret ve levhalar algılanabilir bilgilendirme için basit ve açık semboller içermeli, okunaklı ve anlaşılır olmalı ve zemini ile zıt renkte olmalıdır. Kolayca görünür yerde ve yeterli seviyede aydınlatılmış olmalıdır. Uluslar arası standartlarda; emniyet ve güvenlik için yeşil/beyaz, uyarı ve tehlike riski için sarı/siyah, yasaklama, durma, tehlike ve acil durumları bildirmek için kırmızı/beyaz, bilgilendirme için mavi/beyaz renkler belirlenmiştir. Tuvalet, rampa, asansör, park yeri, vb. yerlere yönlendirmeler uluslararası sembollerle belirtilmelidir. Yapılı çevrede uyumu sağlayacak bilgilendirme ve yönlendirme yeterli düzeyde yapılmalı, mekân, donanım ve araçların engellilere/özürlülere de uygun olduğunun anlaşılması sağlanmalıdır. Bilgilendirme yazılı olarak yapılmışsa renklendirme ve boyutlandırma uygun olmalı, gerektiğinde görme engellilere yönelik dokunsal okuma için kabartmalı levhalar ve az gören kişiler için de iri puntolu yazı karakteriyle yazılmış levhalar kullanılmalı, uyarıcılar gerektiğinde işitsel olarak da yapılmalıdır. Evrensel tasarım prensipleri dikkate alınarak yapılan tasarımlarda bilgilendirme ve yönlendirmeye daha az ihtiyaç duyulacaktır (Şekil 4.19).

Kaynak: <http://www.asistence.org>, Kavak Arşivi. Erişim tarihi: 21.04.2010

Şekil 4.19: Herkesin kullanımı için uluslararası standartlarda uyarı ve bilgilendirme araçları

- **Ayırıcı ve sınırlayıcı elemanlar;** yaya alanlarında veya istenmeyen motorlu trafiği dışarıda tutmak için olmayan bir park alanı belirtmek için yerleştirilmektedir. Baba/mantar elemanları renkli çizgilerle veya zıt renkte boyanmış olmalıdır. Durdurucu teller ve tel örgüler zıt renge boyanmalı veya kapatılmalıdır. Yönlendirici elemanlar arasındaki mesafe 120 cm, yüksekliği ise 90 cm olmalıdır.

4.2. EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMINI DİKKATE ALAN KAMUSAL MEKÂN ÖRNEKLERİ

4.2.1. Rinku Park (Symbolic Green Park / South Zone)

Rinku Park; 1994'te Osaka'daki Kansai Uluslararası Havaalanı'nın açılması ile birlikte, ticari bir alan olarak oturmaya elverişli bir alanda Rinku Town'un yeniden inşası ile alanın körfez tarafında yapılmak üzere planlanmıştır. 1996 yılında denize bitişik olan Rinku Town'un yanında 8,5 ha alan üzerinde oluşturulan Rinku Park'ın planlama aşamasında dikkate alınan anahtar noktalar:

- Japonların yeni stil mesajlarını ileten ağ geçidi park oluşturulması
- Deniz kenarında tamamiyle park olarak kullanılacak alan sağlanması
- Bütün insanlar için erişim sağlanması (farklı milletler, yaşlılar, çocuklar, engelliler, sağlıklı bireyler)
- Parkta uzun süre kalınması için farklı düzenlemelerle kullanıcılar için çekicilik sağlanması

Kaynak: <http://www.k-state.edu>. Erişim tarihi: 18.06.2010

Resim 4.1: Rinku Park'ın odak noktası "Fountain of Four Seasons" ve "Inner Sea"

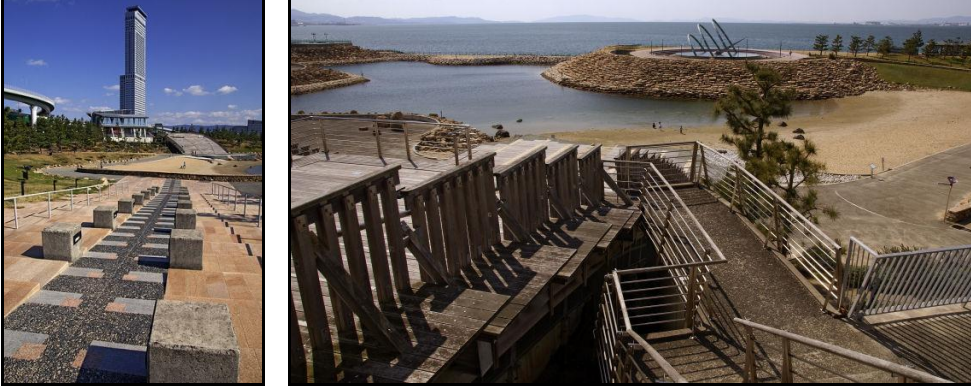
Rinku Park, doğadaki güzelliğin büyük çaplı gösteri ve sembolik bir imgesi olarak Japonya'nın güneybatısında yer alan ve evrensel tasarımın (*universal design*) 7 temel prensibinin dikkate alınarak oluşturulan bir parktır. Parkın odak noktası, dört mevsim çeşmesi (*Fountain of Four Seasons*), ve "Inner Sea" düzenlemeleri ana tema olarak suyun kullanıldığı, kullanıcılar için çekici düzenlemeler etrafında sağlanan dekoratif demir çit ile görmek kolaydır, ancak bar arasında ve üzerinden tırmanma mümkün değildir. Böylelikle görsel zenginlik kullanıcıların tehlikeye düşmesine izin vermeyecek şekilde düzenlenmiştir (Resim 4.1, Resim 4.2).

Kaynak: <http://www.k-state.edu>, <http://www.wikimedia.org>. Erişim tarihi: 18.06.2010

Resim 4.2: Gün batımında oluşan doğal güzellik

Eğimli olan yerlerde topoğrafya ve genel konsept dikkate alınarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Böylece hem erişim sağlanabilmekte hem de mekâna hareket ve çekicilik kazandırılmaktadır (Resim 4.3).

Kaynak: <http://www.wikimedia.org>. Erişim tarihi: 18.06.2010

Resim 4.3: Eğimli noktalarda yapılan düzenlemeler

Parkta bulunan kent donatıları; oturma grupları, aydınlatma elemanları, çöp kutuları, güvenlik için korkuluklar evrensel standartlarda ve özelliklerde uygulanmıştır. Ayrıca düz bir zeminde herkesin erişimi sağlanacaktır. Bir bütün olarak Rinku Park; görsel, dokunsal, işitsel olacak şekilde tüm duylara hitap edecek şekilde tasarlanmıştır. Genel olarak parkta “Japon bahçe düzenleme sanatı”nın incelikleri mevcuttur. Peyzaj düzenlemeleri görsel estetik ve çekiciliği sağlamanın yanı sıra kokular özellikle görme engellilere yönlendirme yapmaktadır. Yine yürüme yollarında bulunan alüminyum raylar, görme yetisinde yetersizlik olan kullanıcılarına önerilen rotayı sağlayan gömülü aliminyum profiller kılavuz yol takibiyle bilgilendirme ve yönlendirme sağlamaktadır (Resim 4.4).

Kaynak: <http://www.wikimedia.org>, <http://www.k-state.edu>. Erişim tarihi: 18.06.2010

Resim 4.4: Evrensel tasarım kriterlerinin dikkate alındığı kent donatıları, Görme engellilere yönelik kılavuz yol takibi

Aşağıdaki resimde bulunan ilk örnekte görme engelliler için parkın kabartmalı haritası, ikinci örnekte çeşitli kokulu bitkiler algılamayı ve görsel estetiği sağlamaktadır. Son örnekte ise; parktaki objeler hakkında “Braille Alfabeti” ile bilgilendirme yapılmıştır (Resim 4.5). Park için hazırlanan “engelsiz erişim” haritasında her durumdaki kullanıcının erişim ve kullanımına uygun yerler belirtilerek algılanabilir bilgilendirme sağlanmıştır (<http://www.osaka-park.or.jp>. Erişim tarihi: 18.06.2010).

Kaynak: <http://www.k-state.edu>. Erişim tarihi: 18.06.2010

Resim 4.5: Parkta çeşitli duyu alan uygulamalar

Kullanıcılarından alınan geribildirimlere göre; kamusal dış mekânda ihtiyaçları karşılaması sebebiyle engelli kullanıcılar tarafından kabul görmüştür (<http://www.k-state.edu>). 1997’de “Japanese Institute of Landscape Architecture” tarafından evrensel tasarım kriterlerini oldukça başarılı yansıması ve estetik kaliteye sahip olması sebebiyle ve “Design Honour Award” ödülü verilmiştir.

4.2.2. Centre Pompidou (Pompidou Sanat ve Kültür Millî Merkezi)

Kaynak: <http://www.flickr.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4. 6: Pompidou yakın çevresinden görüntüler

Pompidou Sanat ve Kültür Millî Merkezi, (*Centre national d'art et de culture Georges-Pompidou/Pompidou National Center of Art and Culture*) Paris'te şu anda kütüphane olarak kullanılmaktadır (Resim 4.6). Pompidou Kültür Merkezi, Paris'in tarihi dokusunun merkezinde, Notre Dame ve Louvre Müzesi'ne 1 km uzaklıkta, 17.yy ve 19.yy arası taştan yapılmış ortaaĝ yerleşiminin çevresinde konumlanmıştır. 1970 yılında George Pompidou tarafından düzenlenen yarişma sonucu uygulanan yapı, "high tech akım"ın tarihi kent dokusu içinde yaplm ilk örnektir. Kent dokusuyla tezat oluşturmasından ötürü yapı, yapldıĝı dönemde yoĝun tepkiler almış ve proje aleyhine imza kampanyaları düzenlenmiştir (Enercan 2004).

Kaynak: <http://www.arkitera.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.7: Pompidou Centre önünde kamusal kullanım

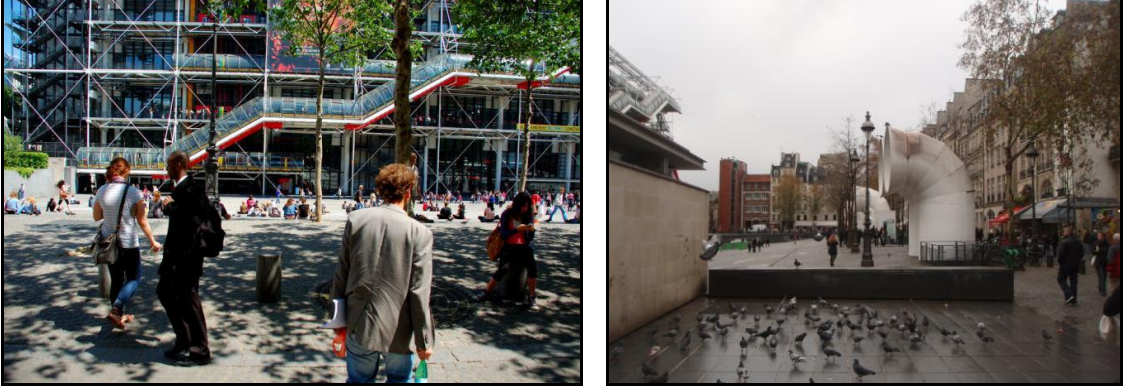
Pompidou Kültür Merkezi'nin tasarımındaki başlıca amaç, Paris'in ortaçağ dokusunun içinde bulunan yarışma alanında, yerleşmiş geleneğe aykırı ve karşı çıkan bir bina yapmaktı (Resim 4.8).

Kaynak: <http://www.wikipedia.org>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.8: Yakın çevresiyle genel görünüm

100 milyon m²'lik alana kurulan kültür merkezinde tasarlanan iskelet sistemi, yüksek derecede esnek iç mekânda her türlü etkinliğe olanak tanırken, yapının kesit ve cephe düzleminde değişiklik yapılmasını mümkün kılmaktadır (Resim 4.9).

Kaynak: <http://strawdogs.wordpress>, <http://z.about.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.9: Cephedeki merdivenler ve çevreden yapıya ulaşan merdivenler

Galeriler, müzeler, kütüphaneler, konser salonları gibi ancak sağlam klasik binalarda bulunan bu tip yerler uzun süre boyunca ilham perilerinin kutsal tapınakları sayılmıştır. 1970'lerde Paris'te, sanata dair inanışları bir kenara iten, mimaride bir dönüm noktası sayılan çok amaçlı bir kültür merkezi yapılmıştır. Centre National d'Art de Culture Georges Pompidou, dış cephesinde aşağıdan yukarıya renkli devasa boruların uzandığı, ön tarafta boruların arasından bir asansörün süzüldüğü bina bir fabrika ya da petrol rafinerisine benzetilmiştir. Ancak bu görüntü, put kıran olma isteğinden kaynaklanmamaktadır. Modern teknolojiye değişim yolu açılınca mimarlar, ısıtma ve su borularını, elektrik kablolarını ve havalandırma sisteminin duvarlar ardına saklama gereği duymamıştır. Bu şekilde bunların bakım ve onarımının kolay olması planlanmıştır.

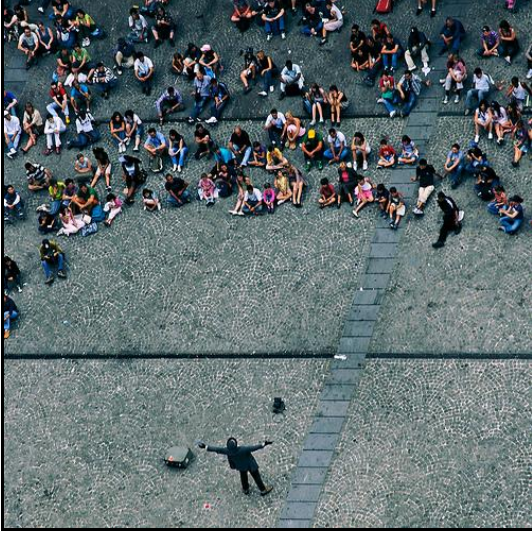
Kaynak: <http://www.flickr.com>, <http://www.yduarch.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.10: Cepheden detay görünüm

Pompidou Kültür Merkezi, sağladığı esneklikle kolayca ofis, alışveriş merkezi, fabrika olarak düzenlenebilmektedir. Yapıda uygulanan esneklikte belirli bir hiyerarşik düzen oluşturulmuştur. Yapının dış cephesi binanın ana strüktüründen bağımsız olduğundan, cephenin şeffaflığı düzenlenmekte ve iç mekânda değişiklikler yapılmaktadır. Centre Pompidou; tamamen esnek, fonksiyonel, şeffaf ve teknolojik bir yapıdır (Russell 1985), (Enercan 2004).

Pompidou Kültür Merkezi'nin mimari ruhu ve etkisi fiziksel bileşenlerin yenilenmesiyle korunabileceği düşünüldüğünden, bütün cephe ve kanallar parlak orijinal renklerine boyanmıştır (Resim 4.10). Günde yaklaşık 20.000 kişi tarafından ziyaret edilen yapı, teknolojik gelişimlerdeki değişikliklere olanak vermekte ve bugün de etkisini korumaktadır (Cruickshank 1997), (Enercan 2004).

Paris'in Beaubourg bölgesindeki Pompidou Kültür ve Sanat Merkezi'ne genelde sadece Beaubourg denmektedir. 1930'larda temizlenen bölge 1971'de kazanan projenin yapı çalışmaları başlayana dek sahipsiz kalmıştır. Proje müelliflerinin arazinin yarısını Paris'in merkezinde bir açık alan oluşturma yaklaşımıyla; bugün burası sadece içerisinde olup bitenle değil, önündeki meydanda gösteri yapan hokkabazlar, akrobatlar, ateş yutanlar, kaykay yarışmaları, çeşitli sokak sanatı aktiviteleriyle de dikkat çekmektedir (Resim 4.11).

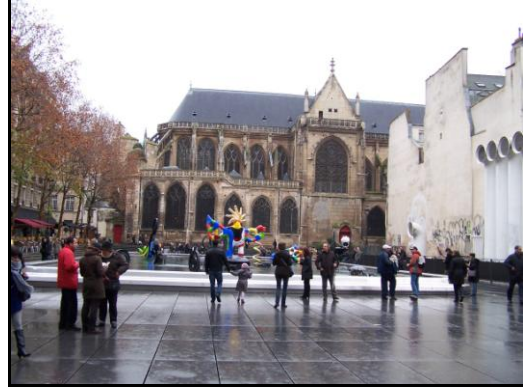
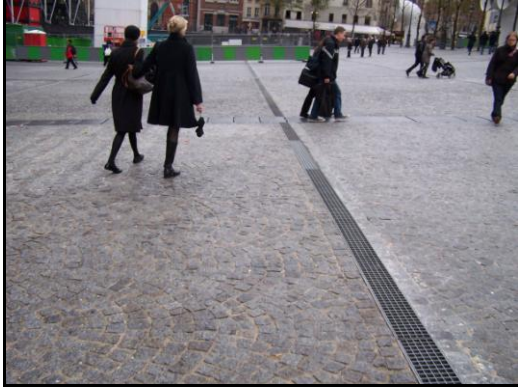

Kaynak: <http://www.flickr.com>, Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.11: Pompidou Center’da kamusal yaşam

Paris’e ihtiyaç duyulan bir referans kütüphanesi ve sergi salonu kazandıran komplekste ayrıca bir sinema ve konser salonu, çocuk alanı, bar ve restoranlar yer almaktadır. 1977’de ilk açıldığında, günde 45 bin ziyaretçinin akınına uğramaktaydı. Çok geçmeden Eyfel Kulesi’nden daha popüler bir yer haline gelmişti. Her ne kadar mimarların tam olarak istediği gibi yapılmamış olsa da -kaynak ve zaman sıkıntısı yüzünden, hareket eden zeminler gibi bazı idealist planlar gerçekleştirilememiştir- taklidi birçok binaya esin kaynağı olmuştur. 1977’de, Architectural Review onu “Batı toplumundaki teknolojik coşkunun en üstün olduğu an” diye nitelendirmiştir. Bugün bu coşku pek kalmamış gibidir (<http://www.yduarch.com>).

Pompidou Center, kullanıcıların erişim ve kullanımına olanak sağlayan bir kamusal mekân olarak Paris’teki önemini korumaktadır (Resim 4.12).

Kaynak: Yalçın 2010

Resim 4.12: Pompidou Center’da erişilebilir mekânlar

4.2.3. Children's Library at Idea Store White Chapel (Idea Store White Chapel Çocuk Kütüphanesi)

Kaynak: <http://www.adjaye.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.13: Whitechapel Idea Store yakın çevresindeki kamusal yaşam

“Idea Store” kavramının arkasındaki düşünce kütüphaneyi toplumun günlük yaşamının bir parçası haline getirebilmektir (Resim 4.13). İngiltere’de Özel Yatırım Girişimi (*private finance initiative* - PFI) desteği ile üretilen kütüphanelerine alternatif olarak gelişen “Idea

Store” maceracı mimarların geleneksel yöntemler kullanarak farklı binalar üretmesine iyi bir örnek oluşturmaktadır (<http://www.mimarlarodasi.org.tr>). (Resim 4.14)

Kaynak: <http://www.larryspeck.com>, <http://www.architecture.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.14: Yapının yakın çevresi

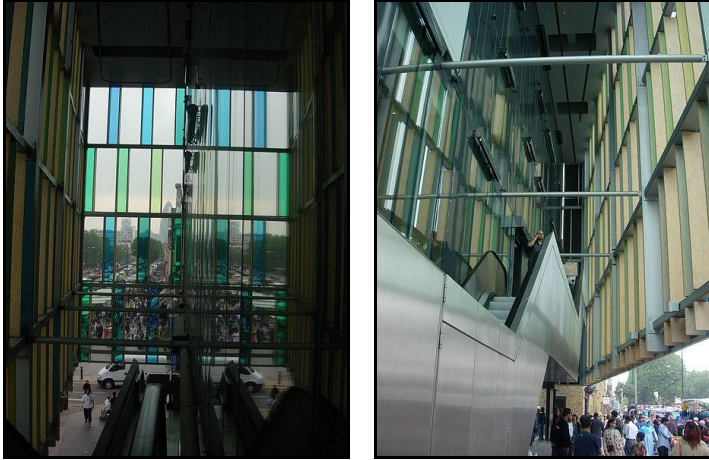
Adjaye tarafından semt pazarına yakın bir yerde inşa edilen Idea Store Whitechapel, havada asılı duran, dar cam panellerden oluşmuş bir cepheye sahiptir. (Resim 4.18) Renkli panoların ardarda sıralanmasıyla oluşan cephe düzeni, pazar tezgâhlarının tentelerinden esinlenerek tasarlanmıştır. Kütüphane tasarımına yeni bir anlayış getiren bu uygulamada cephenin ardında, üst katlara ulaşımı sağlayan bir yürüyen merdiven gizlenmektedir. (<http://www.boyutpedia.com> 23.05.2010) (Resim 4.15)

Kaynak: <http://www.boyutpedia.com>, <http://www.ideastore.co.uk>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.15: Cephenin ardındaki merdiven, yapı içinden merdiven

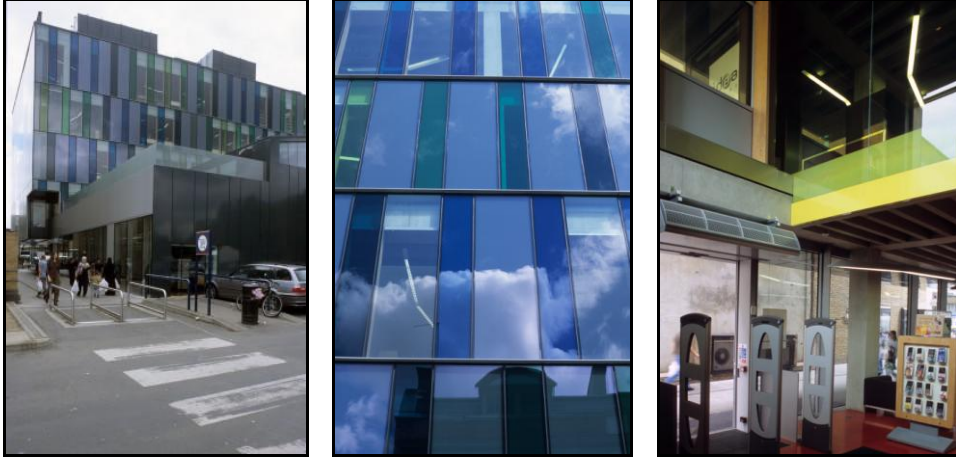
Kat alanlarının toplamı brüt 4500 m²'dir, bu alanın 415 m²'si parakende satış için ayrılmış geri kalanı ise kütüphane ve eğitim alanı olarak düşünülmüştür. Girişte geniş, lineer bir market/pazar alanı tasarlanmıştır. Avlunun altında devam eden bu günlük cadde pazarının çizgiselliği Idea Store fikrinin kendi iç organizasyonlarının modelini oluşturmaktadır. Pazarın çizgili örtüleri yapının cephesini oluşturan cam panellere atıf yapmaktadır. Whitechapel Street tarafındaki 5 katlı atrium ve zemin kattaki yürüyen merdiven ile sokakla iletişim sağlanmaktadır. En üst katta konumlanan kafe ise insanları farklı alternatifler ile birlikte kullanıcılara panoramik bir Londra manzarası sunmaktadır. (<http://www.adjaye.com>) (Resim 4.16)

Kaynak: <http://www.wikipedia.org>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.16: İç mekândan görünüm, zemin katta dışarıyla ilişkili yürüyen merdiven

“Idea Store Whitechapel”, içinde yer aldığı fiziksel ve sosyal çevreyle bütünleşen, ama aynı zamanda getirdiği evrensel değerlerle değişim için uygun bir zemin hazırlayan bir tasarımıdır. Bu yapı 2006 yılında “Riba Kapsayıcı Tasarım Ödülü”nü (*Royal Institute of British Architects Stirling Prize*) almıştır. Kütüphane işlevine sahip olan bu yapı kütüphane kavramına yeni olgular getirmiştir. Ödüle ilişkin duyuruda bu yeni nesil kütüphanenin son katındaki cafenin Londra'daki en iyi kamusal mekânlardan biri olduğu belirtilmiştir (Aközer 2007). Aynı duyuruda bu kütüphanenin her kesimden insanın günlük hayatına girebildiği vurgulanmış ve yaşayan, soluk alan ve kapsayıcı bir mekân olarak nitelendirilmiştir (RIBA 2006). (Resim 4.17)

Kaynak: <http://www.larryspeck.com>. Erişim tarihi: 23.05.2010

Resim 4.17: Yapının yakın çevre ilişkisi, yapının renkli panolardan oluşan cephe düzeni, yapının ana girişi

Sözkonusu cafe insanlar için bir buluşma mekânı ve rahatlama yeridir. En önemisi de bu cafe ile kütüphanenin sakin bireyselliğın yeri olma düşüncesine meydan okunmaktadır. Ayrıca yapının cephesini oluşturan mavi ve yeşil panel camlar yapının geleneksel kütüphane anlayışından uzaklaşmasına yardımcı olmaktadır (Stirling Prize - UK Architecture; <http://www.e-architect.co.uk>). Yine yapıda bilgilendirme ve yönlendirme sistemi ile erişilebilirlik/ulaşılabilirlik gözetilmiştir.

4.3. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Kamusal yaşam için önemli olan evrensel tasarım prensipleri gözetilerek hazırlanan kentsel tasarım değerlendirme kriterleri kamusal mekânların erişilebilir ve kullanılabilir şekilde düzenlenmesi için rehber olacaktır. Kamusal mekânlarda evrensel tasarım yaklaşımına uygun tasarım ve düzenleme yapıldığında herkes için erişilebilir ve kullanılabilir mekânlar oluşturulmuş olup bu durum; kamusal mekânların yaşanabilirliğini arttırarak bu mekânları kullanan bireylerin memnuniyetini sağlayacaktır.⁷

Son zamanlarda gelişmiş kentlerin çoğunda özellikle hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler de gözönünde bulundurularak düzenlemeler yapılmaktadır. Fransa'da La Defense İş Merkezi yaya bölgelerinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde Chikago, Washington ve Newyork kent

⁷ **Bkz EK 1** – Kamusal Mekânlar için Evrensel Tasarım Yaklaşımı ve Sağladığı Avantajlar

merkezlerindeki yaya bölgelerinde, Belçika Brüksel’de, Avusturya Viyana’da ve Almanya Münih, Berlin gibi kent merkezindeki yaya mekânlarında özel düzenlemeler yapılmıştır. Ülkemizde de konu hakkında duyarlılık oluşmaya başlamış, hareket kısıtlılığı yaşayan bireylerin de erişim ve kullanımının dikkate alındığı muhtelif uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

5. ÇALIŞMA ALANI : HARBİYE KONGRE VADİSİ

Tarihi ve kültürel geçmişi, merkezi konumu, doğal güzellikleri ve farklılıkların birarada bulunması İstanbul'a; kültürel, sosyal, bilimsel ve sportif etkinlik ve organizasyonlar için avantaj sağlamaktadır. İstanbul, sahip olduğu bu özelliklerle özellikle son yıllarda uluslararası pek çok organizasyona ev sahipliği yapmıştır. Şehirdeki kongre ve etkinlik kapasitesini arttıran Harbiye Kongre Vadisi; kent içindeki merkezî konumu, iş, kültür ve ticaret hayatının merkezinde olması ve barındırdığı yapılar sebebiyle İstanbul'un kongre ve benzeri etkinlik merkezi durumundadır.

Kamusal mekânların evrensel tasarım yaklaşımıyla düzenlenmesi kamusal yaşamı ve kullanıcıları doğrudan ilgilendiren bir konudur. Başarılı kamusal mekânlarla kentteki kamusal yaşamın artırılması konusunda tüm birim ve mesleklerin multidisipliner bir şekilde rol ve sorumluluk alması gerekmektedir.

Harbiye Kongre Vadisi bünyesindeki yapıların arasında kalan kamusal açık mekânlar; kullanıcı ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenme amacı taşıması ve önemli bir kamusal mekân olarak İstanbul ve Türkiye'deki kamusal mekânlar için örnek olması hedefi sebebiyle tez çalışmasında örnek alan olarak incelenecektir (Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2008).

5.1. ÇALIŞMA ALANININ KONUMU VE ÖZELLİKLERİ

Doğu ile batı arasında köprü olan Türkiye, dünya çapında ulaşım ve erişim imkânlarının hızla artması, bireylerin/kurumların yeni ve farklı olana yönelme tercihleri sayesinde uluslararası organizasyonlar için zamanla daha fazla talep görmektedir. Benzersiz coğrafi konumu, zengin tarihi geçmişiyle İstanbul, artık uluslararası birçok organizasyon için tercih edilmektedir.

İstanbul kentinde önemli bir aks olan Taksim - Harbiye - Şişli üzerinde yer alan Harbiye Kongre Vadisi çalışma alanı olarak; planlama ilkeleri, toplumsal ve çevresel verilerin

oluşturduğu ortam açısından kentsel mekânların kamusal niteliğine yeni bir değer vermek adına, ortak kullanım ve aktivitelerini arttırma amacıyla günlük hayatın parçası olarak kent bünyesinde yer almaktadır (Resim 5.1).

Kaynak: <http://www.ibb.gov.tr>, İstanbul Metropolitan Planlama Arşivi. Erişim tarihi: 18.04.2010

Resim 5.1: Harbiye Kongre Vadisi hava fotoğrafı

Harbiye Kongre Vadisi'nde farklı işlevlerdeki yapıların tümü tarihi ve kültürel değer taşımaktadırlar. Bu yapılar (Resim 5.2);

İTÜ TAŞKIŞLA KAMPÜSÜ

ASKERİ MÜZE

İSTANBUL RADYOEVİ

HARBİYE ORDUEVİ

HILTON OTEL+KONGRE MERKEZİ

MUHSİN ERTUĞRUL TİYATROSU

Kaynak: <http://www.itu.edu.tr>, <http://www.istanbul.gov.tr>, <http://www.istanbul.gov.tr>, <http://tr.wikipedia.org>, Kavak 2010, <http://www.flickr.com>. Erişim tarihi: 18.04.2010

Resim 5.2: Harbiye Kongre Vadisi'nde yer alan yapılar

- **Harbiye Askeri Müzesi ve Kültür Merkezi**, 54 bin m²'lik bir alan üzerinde kurulu yapılar kompleksinde sergilenen 50 bin nadide eserle dünyanın önde gelen müzelerinden biridir.
- **Harbiye Orduevi**, otel kısmı ve sunduğu sosyal aktivitelerle Türkiye'nin en büyük ordu evi olarak devlet konukevi olarak ta kullanılmaktadır.

- Ülkemizde 1960, 1971 ve 1980 yıllarında gerçekleşen askeri darbelerin duyurusunun yapıldığı **İstanbul Radyoevi**, devletin iletişim aracılığıyla toplumsal ve kültürel yaşam üzerinde etkisini hissettiren kamusal bir yapıdır.
- **Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu**, bugün Harbiye Vadisi olarak bilinen yerde Sümerbank ve Etibank pavyonunun tiyatroya dönüştürülmesi ile kurulmuştur. IMF - Dünya Bankası Yıllık Toplantıları'nın İstanbul'da düzenlenecek olmasıyla duyulan ihtiyaç sonucu “Harbiye Kongre Vadisi konsept projesi” kapsamında yenilenmiştir.
- **Cemal Reşit Rey Konser Salonu**, başta kültür sanat organizasyonlarının yanı sıra diğer organizasyonlara da ev sahipliği yapmaktadır. 2008 yılında “Harbiye Kongre Vadisi konsept projesi” kapsamında yapılan yenileme ve bakım çalışmaları sonrasında yeni çehresine kavuşmuştur.
- Bölgedeki bir diğer yapı olan **Taşkılla**, günümüzde İTÜ Mimarlık Fakültesi olarak kullanılmaktadır.
- **Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı** (eski Spor ve Sergi Sarayı) 7.000 kişilik seyirci kapasitesiyle kongre merkezi olarak inşa edilen Lütfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı, kentte yeterli kapasiteye sahip müzik ve sahne sanatları yapıları olmadığı için zaman içinde çok amaçlı bir mekâna dönüşerek, konser salonu ve gösteri-dinleti etkinlikleri merkezi olarak ta hizmet vermeye başlamıştır. Uzun yıllar uluslararası yarışmalar için İstanbul'un tek kapalı spor salonu olma özelliğini sürdüren Salonda; 1959 Avrupa Basketbol Şampiyonası, 1967 Avrupa Bayanlar Voleybol Şampiyonası, 1982 Balkan Basketbol Şampiyonası'nın da aralarında bulunduğu birçok uluslararası organizasyon düzenlenmiştir. 1992 yılında kongre merkezine çevrilmek üzere spor faaliyetlerine kapatılmış, 1996'da Habitat II Kongresi ile tekrar hizmete girmiştir.
- 4500 kişiye aynı anda hizmet verme kapasitesiyle **Harbiye Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu** (eski adıyla Harbiye Açıkhava Tiyatrosu) İstanbul'un en büyük açık hava tiyatrosu olma özelliğini taşımaktadır.
- **Hilton Kongre Merkezi**, büyük konferanslar, kongreler, sergiler, konserler, fuarlar, ödül törenleri, defileler, gala yemekleri ve ürün tanıtımları gibi birçok amaç için kullanılmaktadır. 3100 kişi ağırlama kapasitesi olan Hilton Kongre Merkezi, gerektiğinde büyüyeabilen esnek ve açık zemin planına sahiptir. Yanında bulunan 62.33 hektara

konumlanan ve dikdörtgenler prizması formundaki **İstanbul Hilton Oteli** de konaklama imkânı sunmaktadır.

5.1.1. Çalışma Alanının Oluşum ve Gelişim Süreci

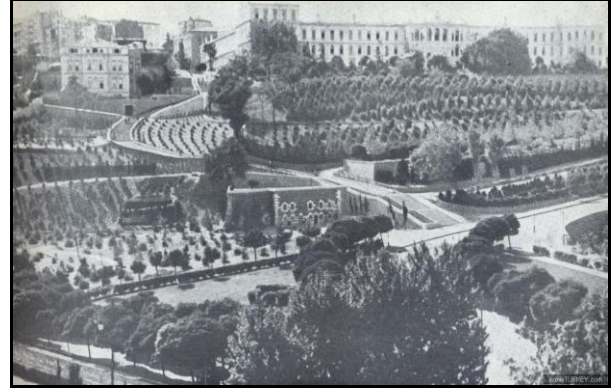
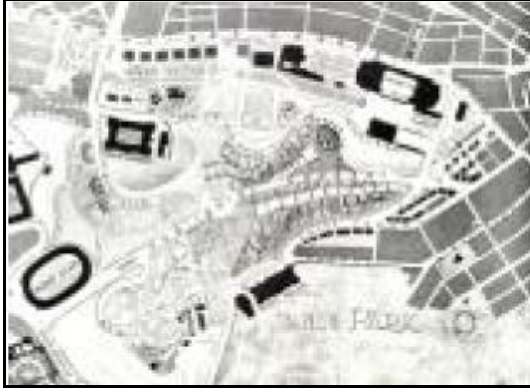

Kaynak: Frankland; Gülersoy 1984

Resim 5.3: Vadinin 19. yy başındaki gravürü

Çalışma alanı; Dünya mirası İstanbul'un doğal ve topografik yapısının en önemli değerlerinden olan Dolmabahçe Vadisi'nde, Cumhuriyet döneminde İstanbul'da gerçekleştirilen ilk şehircilik uygulaması olarak bir rekreasyon ve kültür vadisi olarak planlanmıştır. Atatürk'ün daveti ile 1930'larda Türkiye'ye gelen Fransız mimar-plancı Henri Prost'un İstanbul için ürettiği nazım imar planında sahip olduğu özellikler nedeniyle 2 numaralı park alanı olarak ayrılmış ve sonrasında yapılan bütün planlamalarda korunmaya çalışılmıştır. Prost'un kenti neoklasik bir tarzda yeniden biçimlendirmeye çalışırken Avrupa kentlerindeki modern şehircilik uygulamalarını örnek alarak Avrupa başkentlerine benzetmek istenmiştir.

Prost tarafından Beyoğlu yakası için hazırlanmış nazım imar planı; Maçka, Harbiye, Taksim ve Dolmabahçe arasını kapsayan yaklaşık 20 ha'lık büyük bir parkı öngörmektedir. II Numaralı park projesi; bir açık hava tiyatrosu, spor sarayı ve sergi salonlarını, çeşitli sportif yarışmaların düzenlenebileceği geniş yeşil alanları da içermektedir. Bu proje Harbiye'ye kadar devam eden iki km uzunluğunda yaya gezinti yolu ile birlikte II. Dünya Savaşı koşulları içerisinde olunmasına rağmen gerçekleştirilmiştir (Resim 5.4).

Kaynak: Aydemir 2008

Resim 5.4: Prost'un İstanbul için hazırladığı nazım imar planlarında Harbiye Bölgesi ve II No'lu Park Alanı

Cumhuriyet döneminde Avrupa kentlerindeki modern şehircilik uygulamalarını örnek olarak kentin tarihsel yerleşim dokusunun ötesinde Cumhuriyet ve ulus-devletin ideallerini yansıtan ve 20. yüzyılın modern şehircilik anlayışına göre yeni bir düzenleme yapmak amacıyla kent hayatına yeni bir boyut kazandıracak ulus-devletin kente kazandırdığı etkileyici kamu yapıları buraya yerleştirilmiştir.

Bugün kongre merkezi olan Spor ve Sergi Sarayı, İstanbul'un ilk ve en büyük çok amaçlı salonudur. Spor karşılaşmalarından buz pateni gösterilerine, konserlerden sergilere birçok önemli etkinlik bu büyük mekânda gerçekleştirilmektedir. Açık hava Tiyatrosu ise kentin vazgeçilmez gösteri mekânıdır. Gezinin bir bölümü de tenis kortları ve kapalı eskrim salonları ile kent elitinin yeni mekânı olan kulübe ayrılmıştır. Dolmabahçe'deki gaz fabrikasının Kağıthane'ye taşınması ile elde edilen alanda inşa edilen İnönü Stadyumu ise kentteki dönüşümü simgeleyen etkileyici bir temsil mekânıdır. Daha önce kışlalarda, boş arazilerde gerçekleştirilmekte olan etkinlikler, ulusal ve uluslararası spor karşılaşmaları, milli bayram gösteri ve kutlamaları burada yer almıştır. Kent merkezindeki bu neoklasik düzenleme; kentte köklü bir değişim oluşturan, ulus-devletin kenti kültür yoluyla dönüştürme, modernleştirme programıdır. Ancak yapıldığı tarihte -doğal olarak- bir müzakere ortamının ürünü olmayan bu düzenleme çok partili siyasal hayata geçişle birlikte, bazı değişiklikler yaşamaya başlamıştır. Dönüm noktası parkı ortadan ikiye bölen Hilton Oteli projesidir. Bu yatırımın İstanbul'a çekilebilmesi siyasal otoritenin öncelikleri

arasındadır ve mülk sahibi de kamu olduğuna göre, bu modern yapının kentteki dönüşümün simgelerinden biri olması açısından ilk programla görünüşte bir çelişkisi bulunmamaktadır. Tartışmalar otelin işgal edeceği alanın halka açık olması üzerine yoğunlaşmaktadır ve alınan karar da bu yöndedir: otel halka kapalı bir özel mülk olmayacak, herkes bahçesine serbestçe girebilecektir. Ancak bu karar güvenlik nedenleriyle uygulanamamış ve bahçesinin bir bölümü kapatılmıştır. Parkın sınırlarının daraltılması Hilton'la sınırlı kalmamıştır. Kentte turizmi geliştirmek amacıyla park kısa zamanda büyük sermayenin yatırım alanı haline gelmiştir. Sermayenin yanında arazinin kendilerine ait bölümüne askerler de bir orduevi yaparak bu yeni sürece katılmışlardır. Gezinin gelişme alanı olarak görülen imara kapalı arazi ise zaten özel mülkiyetin elindedir. Gökkafe bu değişimin son halkası olarak tartışma yaratmıştır. Ancak Spor ve Sergi Sarayı'nın bir Kongre Merkezi'ne dönüştürülmesi, ya da kente kazandırılabilen bir yer olan Pasteur Hastanesi'nin yerine rezidans konutlar yapılması tartışma konusu bile olmamıştır. Bugün “Kongre Vadisi” olarak adlandırılan imar faaliyetinin farkı ise onlar gibi parkı işgal etmesi değil, parkın kullanım amacını bütünüyle dönüştürmesidir (Mimarlar Odası arşivi).

“Habitat II - İnsan Yerleşmeleri Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı (*United Nations Conference on Human Settlements*)”, 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen bu ilk büyük uluslararası kongrede, Harbiye-Maçka arasındaki bölge “Harbiye Kongre Vadisi” olarak adlandırılmıştır. Bölgedeki Lütü Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı, Cemil Topuzlu Açık hava Tiyatrosu ve Topkapı Sarayı'nın bahçesindeki Darphane-i Amire'de konferansa dönük etkinlikler düzenlenmiştir. Mimarlık, şehircilik ve çevre ilişkileri konusunda Habitat'tan sonra ki en büyük organizasyon olan Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) Kongreleri'nin 22. si 2005 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir. 23. UIA Genel Kurulu ve 22. UIA Dünya Mimarlık Kongresi için vadide sanal ve gerçek “pazaryeri” konseptiyle etkinlik ve işlev teması oluşturulmuştur.

Kongre Vadisi için 2004 yılında açılan, 23. UIA Genel Kurulu ve 22. UIA Dünya Mimarlık Kongresi (UIA İstanbul 2005) için Mimarlar Odası tarafından düzenlenen Kongre Vadisi Mimari Tasarım Yarışması'nda; Harbiye Askeri Müzesi, Lütü Kırdar Kongre Merkezi, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Harbiye Açık Hava Tiyatrosu, Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu,

Hilton Convention Center ve İTÜ Taşkışla binasını birbirine bağlayan açık alanlarda, çeşitli etkinlikler ve işlevlerin yer alabileceği şekilde, bu alanların bütün olarak kongre süresince katılımcılar için canlı bir “buluşma/pazaryeri” yeri olarak tasarlanması istenmiştir. Dikkatleri bu bölgeye çeken yarışmada böylece, kongre etkinlik sınırlarının genişletilerek, mimarların tüm kent ve kent halkı ile bütünleştiği bir ortam oluşturulması ve dış mekânlarla birlikte giderek tüm kente yayılan bir etkinlik ağı kurulması beklenmiştir (<http://www.arkitera.com>). (Resim 5.5)

Kaynak: <http://www.yapitr.com>. Erişim tarihi: 18.04.2010

Resim 5.5: TMMOB Mimarlar Odası'nın 2004'te düzenlediği “Kongre Vadisi Mimari Tasarım Yarışması”

Yarışmada seçilen proje; müellifi ile çıkan anlaşmazlık sonucu uygulanamayınca UIA 2005 İstanbul Kongre Ofisi bünyesinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile eşgüdüm halinde yeni bir konsept uygulanmıştır. Bu konseptte vadideki yapıların yanısıra yapıların arasındaki açık alanlarda da bir çok etkinlik için farklı tasarımlarla paylaşım ortamı hazırlanmıştır (Resim 5.6).

Kaynak: <http://www.yenimimar.com>, <http://www.arkitera.com>. Erişim tarihi: 31.05.2010

Resim 5.6: İstanbul'da 2005 yılında düzenlenen XXII. UIA Dünya Mimarlık Kongresi'nden görüntüler

Harbiye Vadisi; 1996'da Habitat II Konferansı (*Habitat Conference*), 1996'da Dünya Pul Koleksiyoncuları Kongresi (*World Philately Congress*), 2000'de Dünya Radyo İletişimcileri Konferansı (*World Radio-communication Conference*), 2004'te NATO Zirvesi (*NATO Summit*), 2005'te UIA Mimarlık Kongresi (*UIA Congress*), 2006'da Avrupa Onkoloji Kongresi (*European Medical Oncology Congress*) gibi önemli uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmasıyla "Kongre Vadisi" kabulünü pekiştirmiştir. 1996'daki Habitat Konferansı'nda bölgede önemli düzenlemeler yapılmış, Lütfi Kırdar Kongre Merkezi bu vesileyle inşa edilmiştir. 2009'da IMF Güvernörler Toplantısı'nın İstanbul'da yapılacak olması sebebiyle tüm sistemleri birbirine bağlayarak vadi konseptine geçilmiştir.

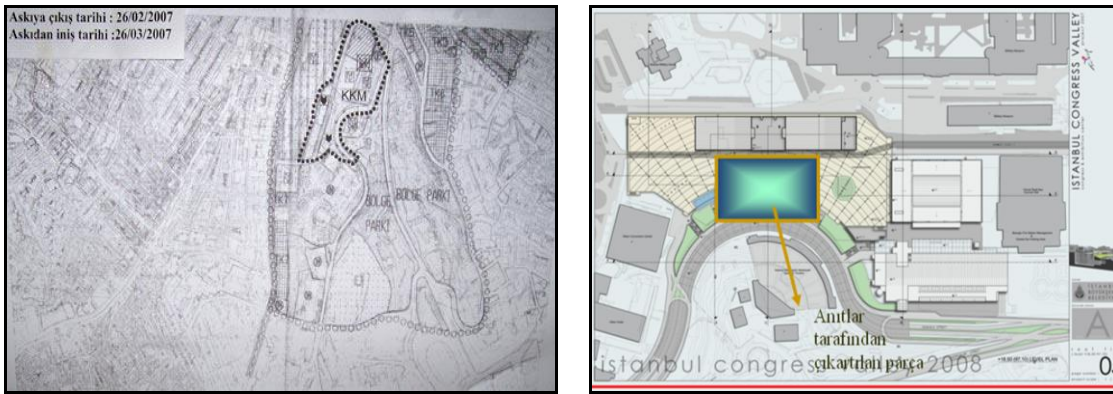
IMF toplantısının İstanbul'da yapılması kararlaştırılınca yer seçimiyle ilgili İstanbul Metropolitan Planlama - İMP'de, CNR EXPO Fuar Merkezi ile Lütfi Kırdar ve çevresi analiz edilmiştir. Lütfi Kırdar ve çevresi; şehir merkezinden kopuk kongrelerin tercih edilmemesi ve konaklama imkânı da olan çalışan bir sistem olması sebebiyle tercih edilmiştir. Yaklaşık 18 bin kişilik katılımı dünyanın en büyük toplantılarından birisi yapılacağından, kapasitenin artırılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin açtığı "Harbiye Kongre Vadisi Kentsel Tasarım Projesi" ihalesinin ardından Nisan 2007'de İstanbul II No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Harbiye'yi tarihsel ve kentsel sit alanı ilan ederek koruma kararı almıştır. Bu kararla

birlikte; Divan Pastanesi, Hilton Oteli, TRT Binası, Muhsin Ertuğrul Sahnesi, Lütü Kırdar Kongre Sarayı ve Açık hava Tiyatrosu'nu kapsayan geniş alanda herhangi bir yıkım ya da yapılaşma olanağı kalmamıştır.

2009 Dünya Bankası Uluslararası Para Fonu (IMF) toplantılarının İstanbul'da yapılacak olması gerekçesi ve 04.08.2005 tarih ve 70 sayılı Başkanlık makamı oluru ile "Harbiye Kongre Vadisi Kentsel Tasarım Projesi"nin uygulanmasına imkân yaratmak üzere; projeye konu olan parseller 21.01.2007 tasdik tarihli imar planı değişikliği ile "Harbiye Kongre Vadisi Özel Proje Alanı"na alınmıştır.

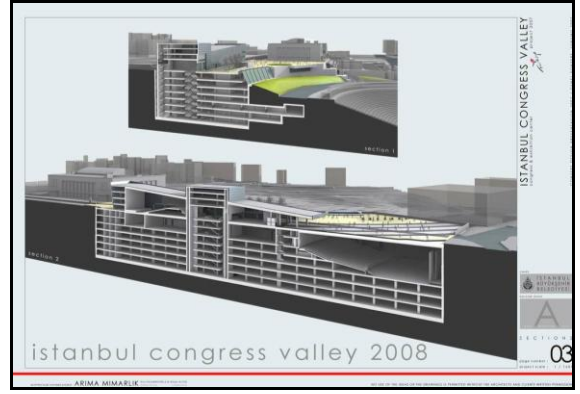
26.02.2007 tarihinde askıya çıkarıldıktan sonra nazım imar planı değişikliği için yürütmeyi durdurma kararı istemiyle yargıya taşınmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından "Harbiye Kültür Vadisi Tesisleri Uygulama Projesi hizmet alımı işi" 05.04.2007'de ihaleye çıkarılmış ve ihale gerçekleştirildikten hemen sonra iptal edilmiştir. Ancak ihalede öngörülen yaklaşık 110 bin m² yapılaşma alanını da aşan, plan ve ihale sürecinden önce hazırlanmış bulunan avan projeler onaylanmak üzere kurul gündemine taşınmıştır. Ancak 5 ay sonra kurul tarafından yeni bir kararla Harbiye Kongre Vadisi Projesi için onay vermiştir. Avan proje Temmuz 2007'de *-uygulama projesi onaylanmak kaydıyla-*, uygulama projesi de 02.04.2008 tarihinde onaylanmıştır (Resim 5.7).

Kaynak: <http://www.arkitera.com>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü 2008.
Erişim tarihi: 18.04.2010

Resim 5.7: İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan plan, Anıtlar Kurulu tarafından eksiltilen toplam alan

Projesi onaylanıp uygulaması gerçekleştirilen Kongre Vadisi; kuzeyde Lutfi Kırdar Kongre Merkezi ve Rumeli Salonu, güneyde Hilton Convention Center ve Gümüş Caddesi, batıda Harbiye Orduevi ve Askeri Müze, doğuda Açık Hava Tiyatrosu ve Taşkışla Caddesi arasında kalan İstanbul Büyükşehir Belediyesi mülkiyetindeki İstanbul ili Şişli ilçesi 93 pafta 1759 ada 9, 10, 58, 63 parselleri ile kısmen 8 ve 60 parsellerindeki yaklaşık 17 bin m²'lik alanı kapsamaktadır. Lutfi Kırdar Kongre Merkezi ve Rumeli Salonu, Hilton Convention Center ve Gümüş Caddesi, Harbiye Orduevi ve Askeri Müze, Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu ve Taşkışla Caddesi arasında kalan toplam inşaat alanı 83 bin 695 m² olmuştur. Yerin altında 7 kat, yerin üstünde de 5 kat olmak üzere 120 bin m² alanda anlaşma süreleriyle birlikte 13 ay gibi bir zamanda bitirilmiştir (Resim 5.8).

Kaynak: <http://www.flickr.com>, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü 2008.
Erişim tarihi: 10.04.2010

Resim 5.8: Vadiden genel görünüm, Yerin üstündeki yapı yükseklikleri

Yeni uygulamada Harbiye Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu aynen korunmuştur. Araç trafiği Taşkışla Caddesi Rumeli Salonu'nun ön kısmından itibaren yeraltına alınarak Hilton Convention Center hizasında yüzeye çıkarılmıştır. Böylece Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu'nun önünde bulunan alan, araç trafiğine kapatılarak tamamen yayalaştırılmış yeni bir meydan oluşturulmuştur. Bu alanda sadece acil durumlar için servis yolu bağlantısı yapılmıştır. Açık Hava Tiyatrosu önünde oluşturulacak meydan ile üst kottaki Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nu da içine alan meydan arasındaki yeşil bant korunmuştur (Resim 5.9).

Kaynak: <http://www.arimamimarlik.com>. Erişim tarihi: 13.02.2010

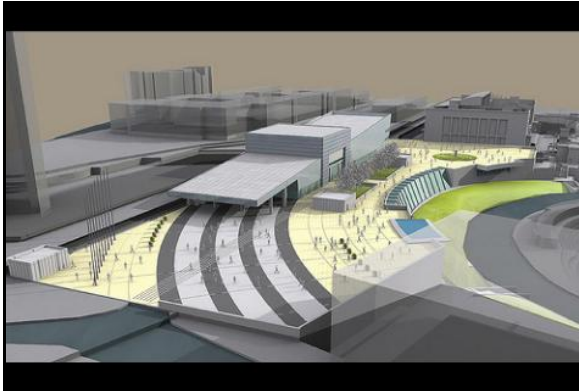
Resim 5.9: Kongre Vadisi vaziyet planı

Muhsin Ertuğrul Sahnesi yıkılıp daha iyi fiziksel şartlarda inşa edilmiş ve onun dışında tüm imalat toprak altında gerçekleştirilmiştir. Lütfi Kırdar'ın önündeki -tüm Marmara'ya açılan- geniş alanın İstanbul'un en önemli meydanlarından biri olması öngörülmüştür. Toprak altındaki alan ise Kongre Merkezi olarak tasarlanmıştır. Kongre Vadisi bir bütün olarak ele alındığında, burada “Muhsin Ertuğrul Binası”, “Demokrasi Heykeli” ve “Osmanlı Çeşmesi” olmak üzere 3 önemli simge korunmuştur. Ayrıca Lütfi Kırdar'dan esinlenip, aşağı doğru olan kısmında da binanın yüksekliğini dikkate alarak eğimli bir çatı oluşturulmuştur. Bina bir giriş saçağı ile başlayıp yükselerek devam ederek, yükselen nokta tiyatronun sofitası -sahne üstü yüksekliği- dir. Muhsin Ertuğrul Sahnesi ile İstanbul ve Lütfi Kırdar Kongre merkezlerini alttan birbirine bağlayan geçişler de yapılmıştır.

Harbiye Kongre Vadisi Projesi'nde iki işlev bulunmaktadır: Biri, tamamen bağımsız çalışan bir yapı olan Muhsin Ertuğrul Şehir Tiyatrosu, diğeri de Lütfi Kırdar Kongre Merkezi'nin devamı olan ve ona entegre olan kongre merkezidir. Kongre merkezi ile tiyatro -tiyatronun kongre merkezi olarak kullanılmasının önüne geçmek için- birbirinden tamamen ayrı

yapılar olarak düşünülmüştür. Yeni yapılan kongre merkezi ile Lütü Kırdar'ın bütünleşmiş ve tünel geçitleriyle birbirine bağlanmıştır. Muhsin Ertuğrul ile zaten yan yana olarak Cemil Topuzlu ile de burası bütünleştirilmiştir. Üstü mobil açılıp kapanan bir çatıyla alternatif kullanımlara imkân vererek sadece açık hava tiyatrosu olarak görev yapmayacaktır (Resim 5.11).

Kopuk olan sistemin tamamıyla birbirine bağlanması ve ilişkilendirilmesi projenin en büyük artısıdır. Dağınık duran sistemi birbirine bağlayarak gerçek anlamda bir kongre ve sanatsal etkinlik merkezi olarak “vadi” haline gelmiştir (Resim 5.50). Projenin çıkış noktası Lütü Kırdar'ın gabarisi ve Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun sofita yüksekliğidir. Mimari olarak sofitası kendi içinde olan bir sistem kurulmuştur. Aşağı doğru inerek insan ölçeğine yaklaşan, insan ölçeğine getiren bir bina olması düşünülmüştür (Resim 5.12).

Kaynak: <http://www.taca.com.tr>, <http://www.flickr.com>. Erişim tarihi: 22.04.2010

Resim 5.10: Yeni düzenlemeyle oluşturulan kamusal mekân

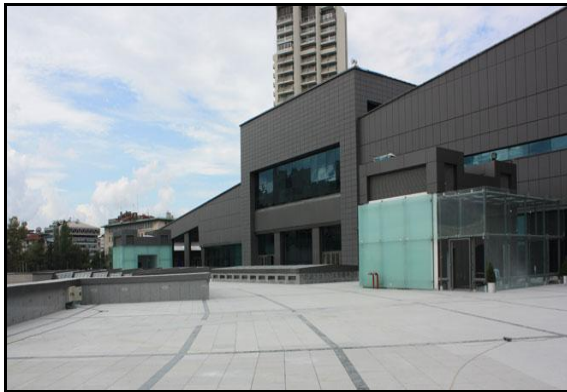
Harbiye Kongre Merkezi düzenlemesiyle; İstanbul'da yeni bir sanat, kültür ve kongre merkezi oluşturularak “denize açılan” konseptiyle yapıların çoğu ve yolun bir kısmı yeraltına alınarak bölgede her türlü etkinliğin yapılabileceği bir “meydan/kamusal mekân” oluşturulmuştur. Muhsin Ertuğrul Tiyatro binası, Kongre Merkezi ve tünel düzenlemesiyle oluşturulan meydan sadece mevcut çevre binaları ve yeni yapılan Muhsin Ertuğrul Sahnesi ile sınırlı olmayıp kamuya açık her türlü kültürel-sanatsal açık hava etkinlikleri ve festivallerin düzenlenebileceği dolaşım alanı olarak ta kullanılacaktır (Resim 5.10).

Kaynak: <http://www.ibb.gov.tr>. Erişim tarihi: 14.02.2010

Resim 5.11: Harbiye Kongre Vadisi konsept düzenlemesinde yer alan yapı ve mekânların ilişkisi

Bölgenin önemi gözetilerek yapı alanının büyük bir kısmı yeraltına alınarak bölgenin silueti korunmuştur (<http://www.yenimimar.com>). Kongre Merkezi'nin, Hilton Oteli ile Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı arasındaki bir zeminde kotlar korunarak ve üzerine üst yapı yapılmadan yerin altına inşa edilmiş olup, üstte sadece asansör kuleleri, merdivenler ve ışık kulesi bulunmaktadır. Toprak üstündeki tek yapı ise kongre merkezinin girişi ve Muhsin Ertuğrul Sahnesi olmasına karşın onları bütün bir yapı olarak gösterilmiştir (Resim 5.12).

Kaynak: <http://www.taca.com.tr>, <http://www.flickr.com>. Erişim tarihi: 14.02.2010

Resim 5.12: Yenilenen Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu

Yapılan tünel düzenlemede; araç trafiği Taşkışla Caddesi Rumeli Salonu'nun ön kısmından itibaren yer altına alınmış, Hilton Convention Center hizasında yüzeye çıkartılmıştır. Böylelikle Açık hava Tiyatrosu'nun önünde bulunan alan, araç trafiğine kapatılarak tamamen yayalaştırılmış ve yeni bir meydan oluşturulmuştur. Bu alan içerisinde sadece acil durumlar için servis yolu bağlantısı yapılmıştır. Taşkışla Caddesi üzerindeki trafik akışı yine çift yönlü olarak çalışmaktadır. Kongre merkezine bağlantısında tek şerit+emniyet şeridi olan yol genişletilerek 2 şerit+emniyet şeridi olarak projelendirilmiştir. Tünelin açık alanı 268 m, kapalı alanı 284 m'dir (Resim 5.13).

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü 2008

Resim 5.13: Harbiye Kongre Vadisi projesinde tünel düzenlemesi

Yeni konseptle yönelik eleştirel olarak; İstanbul'un çok özgün ve ayrıcalıklı bir kentsel parçasını doğal, topoğrafik, kültürel yapı ve kimliğini geri dönüşü olmayacak bir şekilde zedeleyen, yeraltı ve yer üstü su ve toprak dengelerini ortadan kaldıran trafik ve yapılaşma yoğunluğunu artıracak düşüncesi dile getirilmiştir. Tanyeli, "Kongre Vadisi'nin kentin merkezindeki önemli bir noktayı insanların erişimine kapatacağını" söyleyerek uygulamaya karşı çıkmıştır. Ayrıca İstanbul'un merkezindeki kamusal mekânın yarı özel, yarı resmi bir konsorsiyumun tekeline tahsis edilmesi yaklaşımıyla eleştirilmiştir (<http://www.arkitera.com> 12.05.2010).

5.1.2. Çalışma Alanının Plan Durumu ve Seçilme Nedenleri

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Resim 5.14: Çalışma alanı sınırları ve genel konumu

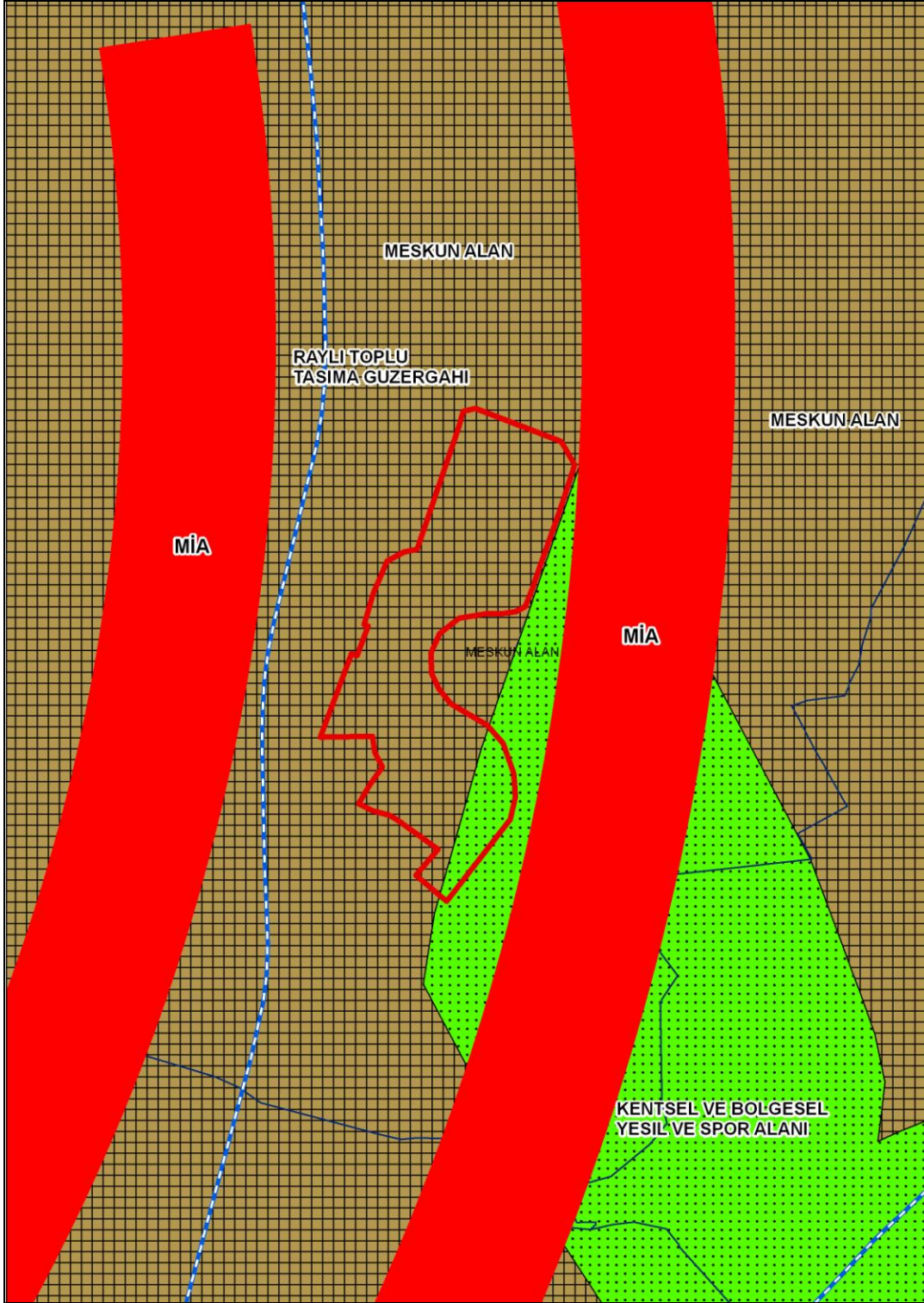
Çalışma alanı; kuzeyde Lütfi Kırdar Kongre Merkezi ve Rumeli Salonu, güneyde Hilton Convention Center ve Gümüş Caddesi, batıda Harbiye Orduevi ve Askeri Müze, doğuda Açık Hava Tiyatrosu ve Taşkılla Caddesi arasında kalan yaklaşık 22.000 m²'lik alanı kapsamaktadır. Çeşitli etkinlikler ve işlevlerin yer alabileceği şekilde Türkiye'nin en büyük kongre ve kültür merkezi olarak inşa edilen Harbiye Kongre Vadisi; Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu, Lütfi Kırdar Kongre Merkezi, Hilton Convention Center ve Gümüş Caddesi, Harbiye Orduevi ve Askeri Müze, Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu ve Taşkılla Caddesi

arasında kalan açık kamusal mekânda evrensel tasarım yaklaşımıyla inceleme yapılmıştır (Resim 5.14).

Mevcut planlardaki durum incelenecek olursa; çalışma alanı, İstanbul içerisinde hizmet türlerine ve etki alanlarına göre önemli bir yer tutmaktadır. 1/100000'lik çevre düzeni planlarında tespit edildiği gibi çalışma alanının yakın çevresinde; raylı toplu taşıma güzergahı, kentsel ve bölgesel yeşil ve spor alanları, meskun alanlar ve Merkezi iş alanlarının arasında kentte son derece önemli bir konumda yer almaktadır (Resim 5.15).

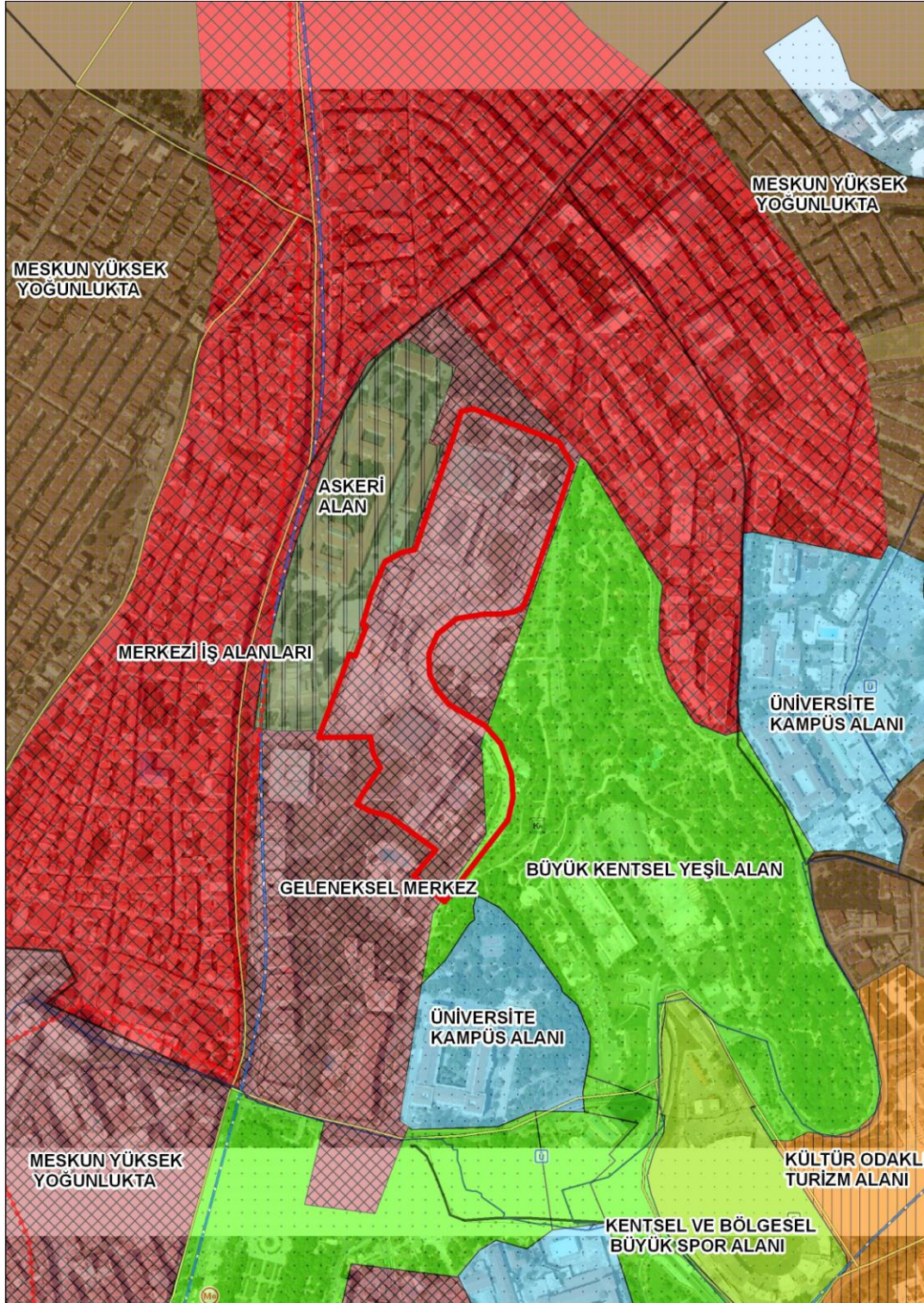
1/25000'lik çevre düzeni planlarında tespit edildiği gibi çalışma alanının yakın çevresinde; üniversite kampüs alanı, kültür odaklı turizm alanı, kentsel ve bölgesel büyük spor alanı ile yüksek yoğunlukta meskun alanlar bulunması sebebiyle kentte kamusal yaşam potansiyeli açısından son derece önemli bir konumda yer almaktadır (Resim 5.16).

1/5000'lik planlarda da görüldüğü gibi çalışma alanı; otel, parklar ve dinlenme alanları, kültürel tesisler alanı, ticaret alanları, askeri alanların arasında yer almaktadır (Resim 5.17).

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü

Resim 5.65: Çalışma alanının 1/100000 çevre düzeni planındaki durumu

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü

Resim 5.16: Çalışma alanının 1/25000 çevre düzeni planındaki durumu

Harbiye Kongre Vadisi bünyesindeki önemli yapılar ve bu yapı gruplarının arasında oluşan açık kamusal alanda ulusal ve uluslararası birçok etkinlik düzenlenmektedir. Vadi; bünyesinde yer alan nitelikli yapılardan Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Lütfi Kırdar Kongre Merkezi, Açık Hava Tiyatrosu gibi kullanışlar ile İstanbul'un kentsel kimliğini belirleyen bir kültür ve kongre vadisi olma özelliğini de kazanmıştır (Resim 5.18).

Kaynak: Kavak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü

Resim 5.78: Farklı etkinliklerin gerçekleştirilmesine imkân veren; boğaza nazır, büyük bir kamusal mekân

Resim 5.18'de görüldüğü gibi aynı kot üzerinde farklı kullanımlara olanak tanıyan boğaz manzaralı oldukça büyük bir alan mevcuttur. Vadinin genel olarak düz bir kotta yer alması, özellikle hareket kısıtlılığı yaşayan bireyler için erişilebilirliği kolaylaştırmaktadır (Resim 5.19).

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü

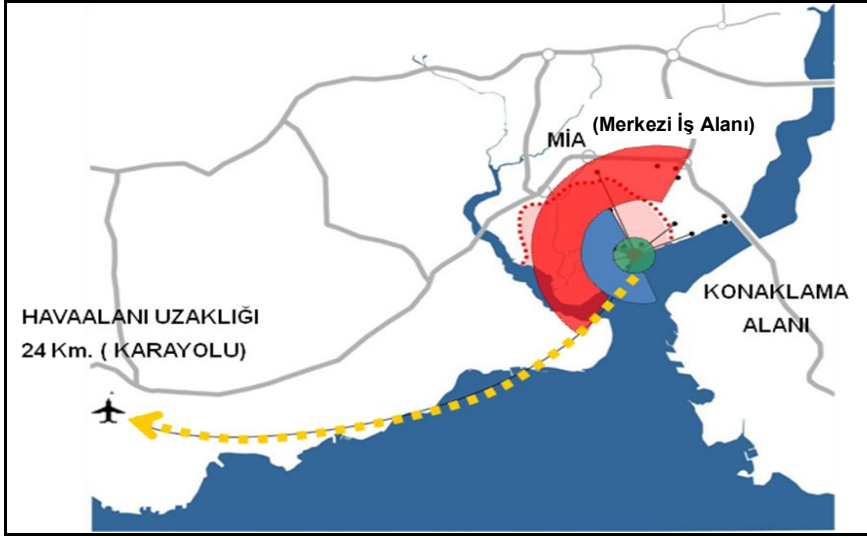
Resim 5.19: Farklı işlevli yapıların arasında aynı kot üzerinde oluşturulan kamusal açık mekân

Vadi’de bulunan bu yapılar arasında oluşan açık kamusal mekânın çalışma alanı olarak seçilmesinin nedenleri;

- İstanbul’un “2010 Avrupa Kültür Başkenti” oluşu, kent merkezindeki bu önemli kamusal mekânın tüm kullanıcılara uygunluğunu önemli hale getirmektedir. Ayrıca Başbakanlık Özürlüler İdaresi’nin “2010 Herkes için ulaşılabilirlik yılı” ilan etmesi özellikle kamusal mekânlara dikkat çekmektedir.
- İstanbul’da farklı işlevlere sahip kamusal yapıların yer aldığı önemli bir kamusal mekân olarak; çok yönlü kamusal yaşam ve paylaşım imkân tanınması
- Her türlü kullanıcıya yönelik ihtiyaç ve düzenlemelerin “kullanıcı odaklı tasarım” yaklaşımıyla gerçekleştirilmesi ve kamusal mekânın buna elverişli olması
- İstanbul’daki konumu, çevre bağlantıları ve ölçeği
- Ulaşım, erişilebilirlik ve konaklama kapasitesi
- Tarihsel süreç içerisinde farklı nitelikte çeşitli olayların bu mekânlarda yaşanmış olması, işlevsel anlamda da etkinliklerin devam etmesi, alanın kimliği
- Çok çeşitli kullanıcı profilini bir araya getirebilecek kültürel ve sosyal paylaşım açısından algılanışı ve bu durumun gerekliliği
- Yakın çevresinde kentin önemli yapı ve işlevlerinin yer alması; Taksim ve civarıyla fiziksel ve işlevsel olarak bütünleşme imkânının olması olarak sıralanabilecektir.

5.1.3. Çalışma Alanının Ulaşım Durumu ve Çevre Bağlantıları

Harbiye Kongre Vadisi’nin, genel konumu ve bünyesinde yer alan yapılar bölgenin stratejik önemini arttırmaktadır. Alternatif ulaşım sistem ve araçlarıyla kolay erişim imkânıyla şehrin; iş, ticaret ve kültür merkezinde konumlanmıştır (Resim 5.20).

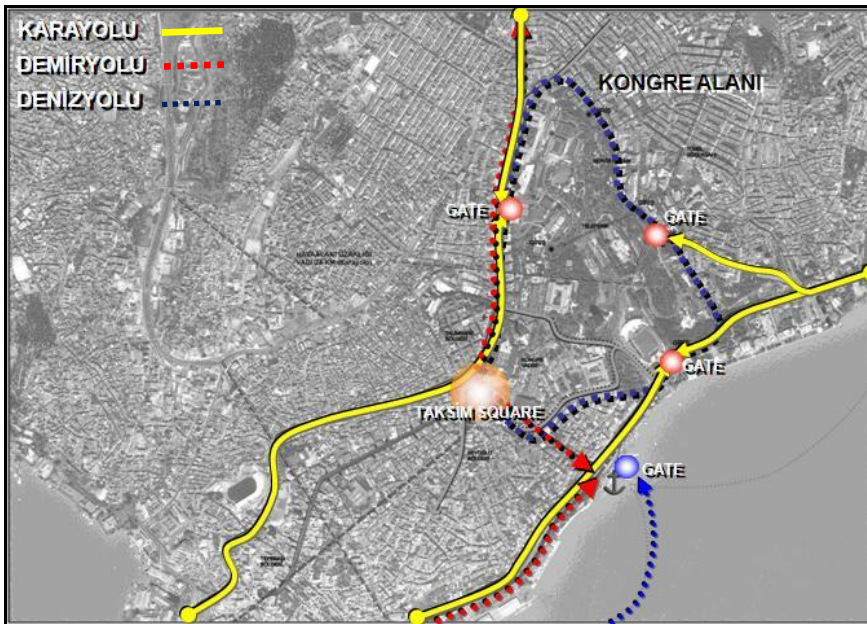

Kaynak: İstanbul Metropolitan Planlama -İMP- Arşivi

Resim 5.80: Harbiye Kongre Vadisi yakın çevresi ve ulaşım durumu

Ulaşım durumuna göre;

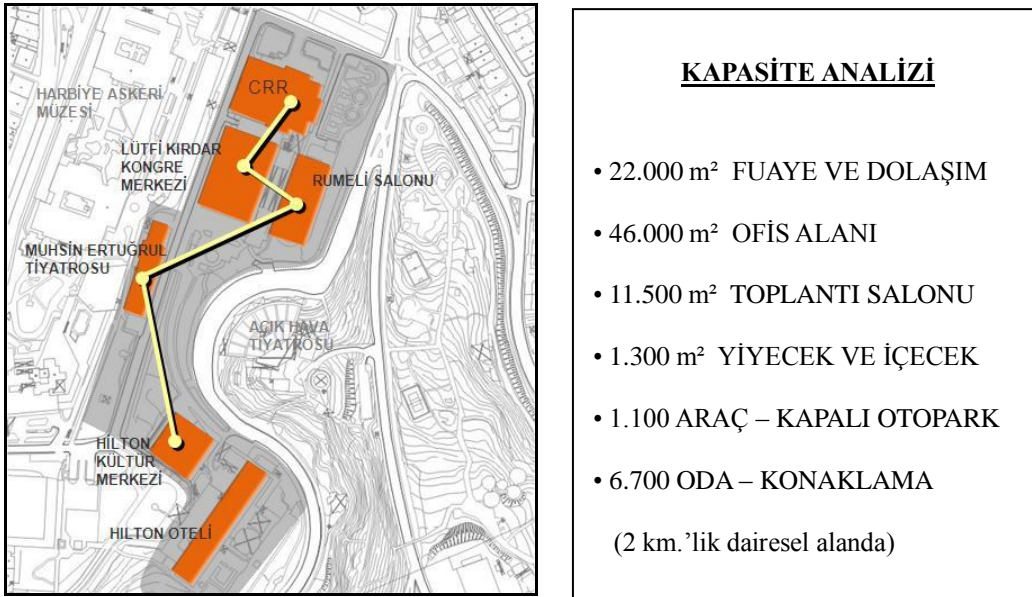
- Atatürk Havalimanı'na 24 km (otomobil ile 30 dakika)
- Sirkeci Tren İstasyonu'na 5 km
- Taksim-Şişli hattı üzerindeki Harbiye otobüs durağına 100 m
- Taksim Metro İstasyonu'na 500 m mesafe uzaklığındadır (Resim 5.21).

Kaynak: İstanbul Metropolitan Planlama -İMP- Arşivi

Resim 5.21: Harbiye Kongre Vadisi ulaşım ve erişilebilirlik durumu

Kongre Vadisi'nde bulunan İstanbul Lutfi Kırdar Uluslararası Kongre ve Sergi Sarayı, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Hilton Kongre Merkezi ile yakın çevresinde kongre mekânı olarak bulunan The Marmara Oteli, Swiss The Bosphorus, Ceylan İntercontinental, Hyatt Regency, Divan Oteli etkinliklere mekân desteği sağlamaktadır. Yine Vadi ve yakın çevresinde İstanbul Hilton, Ceylan Inter-Continental, Swissotel Bosphorus, Çırağan Kempinski, Conrad İstanbul, Hyatt Regency, Crown Plaza, Four Seasons ve Ritz Carlton İstanbul gibi uluslararası zincir oteller konaklama imkânı sunmaktadır (Resim 5.22, Tablo 5.1).

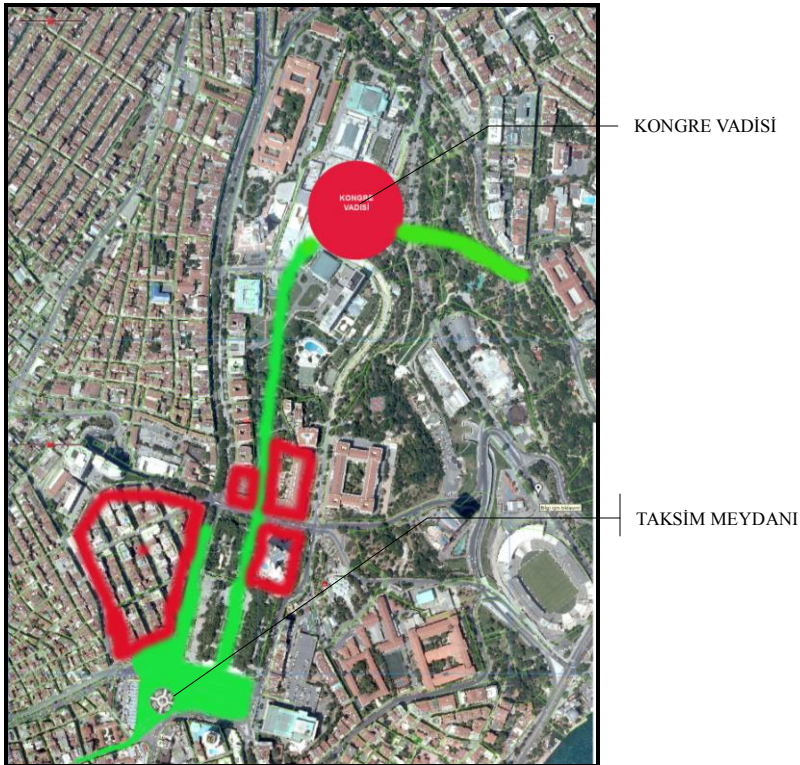
Kaynak: İstanbul Metropolitan Planlama -İMP- Arşivi

Resim 5.22: Harbiye Kongre Vadisi'nde kongre ve etkinlik kapasitesi

Tablo 5.1: Harbiye Kongre Vadisi'nde kapasite analizi

Kongre Vadisi'nin Taksim'le bağlantısını sağlayan Cumhuriyet Caddesi boyunca bir çok konaklama, ticaret ve ofis yapıları bulunmaktadır. Kültürel ve sosyal kamusal yaşama mekân desteği sunan Kongre Vadisi'nin, Taksim ve yakın çevresiyle ilişkilendirilmesi kamusal yaşamın tüm boyutlarıyla yaşanabilmesine katkıda bulunacaktır. Vadi'de düzenlenen etkinlik sınırları genişletilerek, katılımcıların kent ve kent halkı ile bütünleştiği bir etkinlik ağı kurulabilecektir. Bu potansiyelin uygulanabilirliği herkesin erişim ve kullanılabilirliği ile doğru orantılı olarak gerçekleşebilecektir.

- İstiklal Caddesi yayalaştırılmış durumdadır.
- Taksim Meydanı tamamen yayalaştırılmaktadır. (Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi)
- Gezi Parkı ise bu yaya yolunun devamı olacak şekildedir.
- Divan Oteli'nin arkası ile bu çok güçlü yaya koridoru-bulvarı mevcut köprü yenilenmek suretiyle bağlanarak devam ettirilmektedir.
- Hilton Oteli'nin çevresi de bu yaya yolu koridoru ile çok güçlü bir şekilde bağlanmaktadır.
- Kongre Vadisi bu yaya koridoru ile organik olarak bağlanmıştır.
- Buradan karşıya Maçka Parkı ve ormanına güçlü bir bağlantı ile sistem teleferikle de bir bütün haline gelmektedir.
- Bu güçlü bulvar-yaya koridorunun kenarlarında yer aldırılmış olan tüm oteller; Ceylan, Divan, Hyatt otelleri ile aynı zamanda Talimhane bölgesindeki oteller zinciri bir bütün yaya ulaşım konfor ve güvenliği içinde yer alan Kongre Vadisi bu haliyle çok doğru ve prestijli bir kamusal alan olarak şehrin dokusunda sağlıklı bir şekilde yer almış olmaktadır (Resim 5.23).

Kaynak: Demirhan 2010

Resim 5.23: Harbiye Kongre Vadisi'nin Taksim ve yakın çevresiyle ilişkisi

5.2. ÇALIŞMA ALANININ EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Örnek seçilen kamusal açık mekân, evrensel tasarım yaklaşımına göre değerlendirilerek hareket kısıtlılığı yaşayan kişilerin yanısıra, tüm kullanıcıların erişim ve kullanımlarını irdeleyerek kentsel tasarım elemanlarının durum analizi yapılmıştır. Kamusal mekânların, hareket kısıtlılığı çeken bireylere erişim ve kullanımına uygun olması tüm kullanıcıların konforlu ve ergonomik kullanımına imkân tanıyacaktır.

Bu çalışmada; artık tüm dünyada dikkate alınan evrensel tasarım ilke ve standartlarına göre gerçekleştirilen alan çalışması ile harita üzerine işaretleme, fotoğraflama, teknik gözlem yoluyla mevcut durum, sorunlar ve olanaklar ele alınmıştır. Veri toplama, değerlendirme ve öneri aşamasında evrensel tasarım yaklaşımıyla kentsel tasarım elemanlarının değerlendirilmesi dikkate alınacaktır.⁸

Kaynak: <http://www.taca.com.tr> Erişim tarihi: 19.02.2010

Resim 5.24: Farklı işlevli kamusal mekânların birarada olmasıyla oluşan konsept

Çalışma alanı *-yeni düzenlemeyle oluşturulan açık kamusal mekân/mezdan-*, kent içerisindeki her türlü sanatsal açık hava etkinliklerinde festival alanları olarak kullanılabilir potansiyele sahiptir (Resim 5.27). Sözkonusu mekân temelde; İstanbul'da farklı zamanlarda gerçekleşen çok uluslu/çok katılımlı etkinliklere uyarlanabilir potansiyelini ön plana çıkarma amaçlıdır. Kalıcı bileşenlerin İstanbul'un gündelik hayatına

⁸ **Bkz Bölüm 4.1.** Evrensel Tasarım Prensipleri Bağlamında Kentsel Tasarım Elemanlarının Değerlendirilmesi, sf 102

katılımı, geçici bileşenlerin ise evrimsel değişimlerle farklı çevresel durumlara uyarlanabilen kurgular ile (biental, film festivali, müzik festivali, zirveler, kongre, sempozyum, forum) için kısmi teknolojik değişimlerle uyarlanabilmesi esastır. Mekânın daha verimli kullanılabilmesi için proje kapsamında sunulan öneri, bu sistemle oluşturulabilecek herhangi bir kurguya örnek olarak gösterilmelidir. Tüm alan içinde uygun noktalarda kentsel bilgi terminal noktaları, interaktif mesaj/grafiti yüzeyleri, etkinliklerde yapılacak radyo yayını, sponsorluk çerçevesinde gerçekleştirilebilecek kişisel “gp/radyo alıcıları” öngörülmelidir. Böylelikle mekânın algılanabilirliği, kullanılabilirliği, çekiciliği, tercih edilebilirliği, sosyalliği artacaktır.

Mevcut durumda Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu’nun önündeki kamusal alan, konser etkinliklerinde kullanılmaktadır. Genel olarak kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun bir bekleme - dolaşma alanı mevcuttur. Ancak çeşitli aktivitelerle mekâna çekicilik katılabilecektir (Resim 5.25).

Resim 5.95: Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu’nun önündeki kamusal alanın kullanımı

⁹ Çalışma alanında yeni uygulama alanı ile ilgili proje ve bilgiler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü’nden alınmıştır. Çalışma alanında yapılan incelemeler ve çekilen fotoğraflar ise Mayıs-Haziran 2010 tarihlerinde -muhtelif seferlerde olmak üzere- tezi hazırlayan Müberra Kavak’a aittir.

Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun önündeki kamusal mekân başarılı ve tercih bir kamusal mekân için tasarım ve düzenleme yapılması önerilmektedir. Mevcut kullanımda seyir terası olarak kullanılmakta, dinlenme ve aktiviteler düşünülmemiştir. Kentsel donatılar da gelişigüzel yerleştirilmiştir ve ihtiyacı karşılamamaktadır (Resim 5.26).

Resim 5.26: Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun önündeki kamusal alanın kullanımı

Oysa mekâna hareket ve kimlik katan simgesel donatılar, kentsel tasarım düzenlemeleriyle daha fonksiyonel değerlendirilmesine ve yapılaş amacına uygun şekilde kentin önemli bir kamusal mekânı olma imkânı oluşacaktır (Resim 5.27).

Resim 5.27: Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda seyir terası

Mekânın kamusal kullanımı ele alındıktan sonra çalışma alanı kentsel tasarım elemanlarının erişilebilir ve kullanılabilir olma durumları evrensel tasarım prensipleri; -eşit kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgilendirme, tasarımda hata payı, düşük fiziksel güç kullanılması, yaklaşım ve kullanım boyut ve mekân- bağlamında ele alınıp aşağıdaki tespitler yapılmıştır.

Öncelikle çalışma alanında kamusal mekânda kullanıcı istek ve ihtiyaçlarına yanıt vermeyip olumsuzluk oluşturan tüm tespitler vaziyet planında belirtilmiştir (Proje 5.1):

Alan incelemesinde tespit edilen olumsuzlukların belirtilmesinden sonra evrensel tasarım yaklaşımına göre kentsel tasarım elemanları detaylı olarak irdelenmiştir.

Çalışma alanında genel olarak yaya sirkülasyonu sağlayan alanlar mevcuttur. Yeni düzenlemenin dışında kalan Harbiye Orduevi ve Hilton Oteli gibi oldukça önemli kamusal mekânların bulunduğu Gümüş Caddesi'nde pürüzsüz ve engelsiz olması gereken kaldırımlarda engeller tespit edilmiştir. Farklı zemin malzemelerinin birleşme noktalarında oldukça belirgin deformasyon ve ani kot farkları sözkonusudur. Uygulamanın özensizliği ve tedbir alınmamış olması, tüm kullanıcılar için tehlike oluşturmaktadır. Tasarımda hata payı ve basit ve sezgisel kullanım prensiplerine uygun olmayan bu durum mekânın önemi gözönüne bulundurulduğunda mekânın algılanabilirliğine olumsuz etkide bulunacaktır (Resim 5.28).

Resim 5.28: Gümüş Caddesi'nde tespit edilen kaldırım deformasyonlarından kaynaklanan engeller

Gümüş Caddesi'nde su tahliye amacıyla bulunan ızgaraların konumlanması genel olarak uygun olmakla birlikte kullanılan ızgaraların aralıkları olması gereken standartlardan daha geniştir. Bu durum eşit kullanım prensibine uygun olmayarak özellikle tekerlekli sandalye, çocuk arabası, baston, topuklu ayakkabı kullanan bireyler için engel teşkil etmekte, tasarımda hata payı prensibine de uygunluk göstermemektedir. Ayrıca farklı malzemelerin birleşim detayları uygun olmayıp evrensel tasarımın ilgili prensiplerini de sağlamayan bu elemanlar, mekânın erişilebilirlik ve kullanılabilirliğini güçleştirmektedir (Resim 5.29).

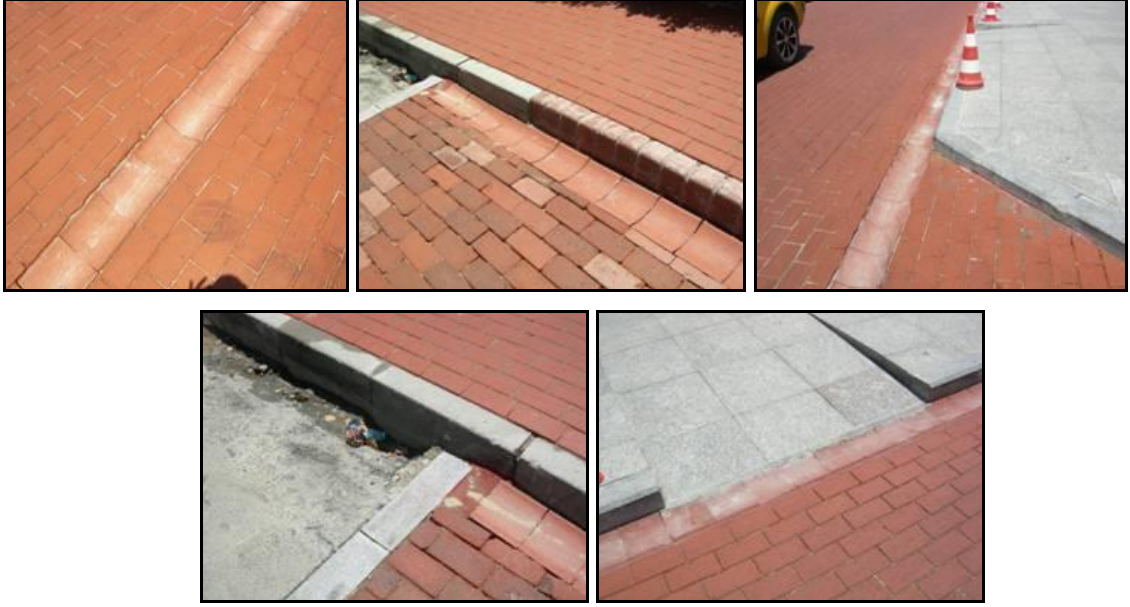
Resim 5.29: Yolda bulunan ızgaraların uygun standart ve durumda olmaması sonucu oluşan engeller

Yeni düzenlemeyle oluşturulan kamusal mekânda; zeminde yer alan ızgaralar standartlara uygun aralıklara sahip olmasına karşın; özellikle araçların geçtiği noktadaki ızgaranın deformasyonu, malzemenin dayanıklılığı hakkında soru işareti oluşturmaktadır. Ayrıca malzemenin kaygan bir yüzeye sahip olması özellikle yağışlı havalarda kullanıcılar için tehlike oluşturacağı için tasarımda hata payı prensibini karşılamamaktadır (Resim 5.30).

Resim 5.100: Yolda bulunan ızgaraların kaygan yüzeye sahip olması sonucu oluşan engel ve tehlike

Çalışma alanında su tahliyesi amacıyla özellikle kaldırım kenarlarına yapılan yağmur oluğu uygulaması işlevini yerine getirememesinin yanısıra; erişimi güçleştirmekte, ani kot farklarıyla da kullanıcılar için tehlike oluşturmaktadır. Eşit kullanım ve tasarımda hata payı prensiplerine göre özellikle tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme engelliler için tehlike oluşturan bu uygulama artık tercih edilmemelidir (Resim 5.31).

Resim 5.111: Yolda bulunan su tahliye kanallarının bazı durumlarda engel oluşturması

Alanda yeni düzenlemenin dışında kalan Vadi'deki önemli kamusal mekânların yer aldığı Gümüş Caddesi'nde bulunan kaldırımlarda bulunan altyapı kapakları tasarımda hata payı prensibi uyarınca herkes için tehlike oluşturmaktadır. Basit ve sezgisel kullanım prensibine de uygunluk göstermeyen engellerle oluşan görsel kirlilik, mekâna olumsuzluk katacaktır (Resim 5.32).

Resim 5.32: Gümüş Caddesi'nde bulunan altyapı donatılarının oluşturduğu engeller

Kaldırım sürekliliğini engelleyen ve görsel açıdan da olumsuzluk oluşturan bir başka uygulama peyzaj düzenlemesidir. Basit ve sezgisel kullanım, tasarımda hata payı, eşit kullanım ile yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensipleri gereği uygun

ağaç seçimi ve yüksekliğinin ayarlanması ve kaldırımdaki konumlanışı da önemlidir. Gümüş Caddesi'nde hatalı ve deforme olmuş uygulamalar dikkat çekmektedir. Bu durum yayaların geçişini engellediği gibi düzensiz yerleşimden dolayı estetik işlevini yerine getirememektedir (Resim 5.33).

Resim 5.33: Gümüş Caddesi'nde bulunan peyzaj elemanlarının oluşturduğu görsel kirlilik ve engeller

Kongre Vadisi'nin yeni düzenleme yapılmayan Askeri Müze ile Lütfi Kırdar'ın arasındaki yol ve Harbiye Orduevi yakınlarındaki kaldırımlarda bulunan ağaçlar koruyucu ile çevrilmiş olmasına rağmen uygulama hataları, kötü imalat ve kötü kullanım sebebiyle tasarımda hata payı prensibince kullanıcılar için tehlike oluşturmaktadır. Yanlış konumlanış sebebiyle kullanıcılar için yaklaşım ve kullanımda yeterli boyut ve mekân kalmamıştır. Peyzaj elemanları estetik amaçla kullanıldığı halde mevcut durumda görsel kirlilik oluşturmuştur (Resim 5.34).

Resim 5.124: Çalışma alanında bulunan peyzaj elemanlarının yerleşimindeki düzensizlik sonucu oluşan engeller

Yine peyzaj elemanı olarak saksıların konum ve düzenleri, görsel olarak rahatsız etmekte; yaya alanlarını daraltmakta, kesintiye uğratmakta dolayısıyla yer yer erişilebilirliği

engellemektedir. Böylece kullanıcılar için yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut ve mekân ile tasarımda hata payı prensiplerine uygun olmadığı tespit edilmiştir (Resim 5.35).

Resim 5.35: Düzensiz yerleştirilen saksıların erişimi engellemesi

Yeni uygulama yapılan yerlerde ise nisbeten standartlara daha uygun peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Peyzaj elemanları geçişi engellemeyecek şekilde yerleştirilmiştir. Kullanıcılara yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut ve mekân sağlanmıştır. Tasarımda hata payına uygun şekilde ağaçların yüksekliği tehlike oluşturmayacak şekilde budanmış olup alanda kullanılan çiçek saksılarının yükseklikleri görme engellilere engel olmayacak yüksekliktedir (Resim 5.36).

Resim 5.136: Çalışma alanında yeni düzenlenen kısımlardaki peyzaj düzenlemeleri

Askeri Müze'nin önünde bulunan kaldırımda sergi amaçlı techizatlar ve çiçek saksılarının arasından eşit kullanım prensibine uygun olarak tekerlekli sandalyeli birey de geçebilmektedir. Ancak yolun karşısında gittikçe daralan yol erişimi zorlaştırmakta, tekerlekli sandalye kullanıcısının geçişine imkân vermemektedir. Bu durumda; yaklaşım ve

kullanım için boyut ve mekân sağlanması ile eşit kullanım prensiplerine uygunluk sağlanamamaktadır (Resim 5.37).

Resim 5.37: Kaldırımda bulunan donatıların erişimi engellemesi

Çalışma alanında yapılan incelemede özellikle yeni uygulamanın dışında kalan bölümlerde belirgin uygulama hataları dikkat çekmektedir. Kot farkı olan yerlerin birleşim detayları, farklı malzeme birleşim noktaları tasarımda hata payı prensibini karşılamayarak kullanıcılar için tehlike oluşturmakta, evrensel tasarım kriterleri dikkate alınmadan ortaya çıkmış görüntüsü vermektedir. Bu durum tüm kullanıcıların erişimini engelleyip tehlike oluşturmakla birlikte mekân hakkında olumsuz imaja sebep olacaktır (Resim 5.38).

Resim 5.38: Çalışma alanında tespit edilen malzeme birleşim ve uygulama hatalarının erişimi engellemesi

Kent içindeki konumu ve önemini dikkate aldığımızda bu yapı kompleksinde tanımsız, işlevsiz, güvensiz noktaların yer almamasına özellikle dikkat edilmelidir. Tasarımda hata payı ile basit ve sezgisel kullanım prensipleri gereği; özellikle ilk resimdeki merdiven altı boşluğu ana güzergahta yer almamasına rağmen görme engelliler ve çocuklar için tehlike oluşturmaktadır (Resim 5.39).

Resim 5.39: Çalışma alanında tespit edilen tanımsız ve işlevsiz alanların tehlike oluşturmaları ve erişimi engellemesi

Yeni uygulama yapılan yerler nisbeten daha düzenli ve standartlara uygun olmakla birlikte mekânın önemi, işlevi ve teknolojik gelişmeler gözönüne alındığında daha duyarlı bir sonuç beklenmektedir (Resim 5.40).

Resim 5.40: Çalışma alanından bazı birleşim detayları

Çalışma alanı, yapılar arasında kalan açık bir kamusal mekân olduğu için yaya geçidi düzenlemesi mekâna ulaşmak için yakın çevresinde bulunmaktadır. Algılanabilir bilgilendirme, kullanımda esneklik prensipleri gereğince; sinyalizasyon kavşak düzenlemesi olmayan yaya geçidinde trafik güvenliği açısından çevrede yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır (Resim 5.41).

Resim 5.41: Çalışma alanından yaya geçidi düzenlemesi

Kullanılan zemin malzemelerine baktığımızda genel olarak sorun göze çarpmamaktadır. Eşit kullanım ile basit ve sezgisel kullanım prensiplerine uygun şekilde tüm kullanıcıların erişimi ve kullanımını sağlanmaktadır. Ancak özellikle yeni oluşturulan kamusal mekânda olumsuz hava şartlarında zeminde kayma tehlikesi oluşturmakta; bu durum tasarımda hata payı prensibine uymamaktadır (Resim 5.42).

Resim 5.42: Çalışma alanından bazı zemin yüzey örnekleri ve yağışta oluşan kaygan yüzey

Alanda bulunan kaldırım yükseklikleri genel olarak standart yükseklikleri aşmamaktadır. Yeni düzenleme dışında kalan bölümde daha doğal bir malzeme tercihi yapılmış, bu durum basit ve sezgisel kullanım prensibine uygunluk arz etmektedir (Resim 5.43).

Resim 5.43: Çalışma alanından bazı yaya yolu görüntüsü ve birleşim detayları

Ancak tasarımda hata payı ile basit ve sezgisel kullanım prensiplerine aykırı şekilde bazı noktalarda kademeli basamaklar, ani kot farklılıkları, uygulama hataları ve deformasyonların erişimi engellediği, kullanıcı için tehdit oluşturduğu gözlenmiştir (Resim 5.44).

Resim 5.44: Çalışma alanından bazı kot farkı olan yerlerden birleşim detayları

Askeri Müze'den Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'na giden yolda çok belirgin deformasyonlar göze çarpmaktadır. Tasarımda hata payı prensibi gereği kaldırım üzerindeki donatılar yolun kullanımını zorlaştırmakta, yer yer engellemektedir. Ayrıca basit ve sezgisel kullanıma uygun bir yaya aksı yer almalıdır (Resim 5.45).

Resim 5. 45: Çalışma alanından yaya yolu ve kaldırım deformasyonları

Yeni düzenleme yapılan yerlerde nisbeten standartları dikkate alan kaldırım kenar rampa düzenlemeleri bulunmaktadır. Ancak malzeme, ölçü ve uygulamalarda bütünlük bulunmamakta bu durum da basit ve sezgisel kullanım prensibini karşılamamaktadır (Resim 5.46).

Resim 5.46: Çalışma alanından kaldırım rampası örnekleri

Genel olarak hemzemin bir platform sahip olan alanda kullanımda esneklik prensibi gereği bazı temel geçişlerde rampa ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu rampaların eğimi, malzeme seçimi, korkuluk standartları ihtiyaca cevap vermektedir. Ancak daha tali yerlerdeki küçük rampa uygulamalarında aynı standart sağlanamamıştır. Basit ve sezgisel kullanım ile tasarımda hata payı prensiplerine göre uygulama eksikleri ve hataları özellikle görme engelliler için tehlike oluşturabilecektir (Resim 5.47).

Resim 5.47: Çalışma alanından rampa uygulamaları

Rampanın her iki tarafında birden korkuluk ve küpeşte konulması ve küpeşterin iki farklı yükseklikte olmaları kullanımda esneklik prensibine uygun şekilde kullanıcıya seçim hakkı tanıyacağı için gereklidir. Rampa eğimi bittikten sonra da küpeşterin devam etmesi, basit ve sezgisel kullanım ile tasarımda hata payı prensipleri gereği kullanıcının ergonomik

kullanımı ve olası tehlikelerden koruması açısından önemli olmaktadır. Yine rampaların farklı renkte kaldırım taşlarıyla çevrelenmiş olmaları halinde yerlerinin belirginleşmesi sağlanacak, algılanabilir bilgilendirme ile basit ve sezgisel kullanım prensiplerine uygun olacaktır.

Estetik ve sembol değeri olan objeler de mekânın imajına katkıda bulunup kalitesini arttırmaktadır. Tarihi ve kültürel değeri olan yapılan objeler erişimi engellemeyecek şekilde yerleştirildiğinde, bulunduğu noktayı odak noktası haline dönüştürmektedir (Resim 5.48).

Resim 5.48: Kamusal mekânda simgeleşmiş olan kent donatısı

Alanda genel olarak yalnız bir düzenleme dikkat çekmektedir. Kent donatıları mekânın büyüklüğüyle doğru orantılı miktarda bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra varolan donatılar tam olarak evrensel tasarım prensiplerine uygunluk göstermemektedir. Reklam panosu ve işaret levhası, yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması ile tasarımda hata payı prensipleri gereği doğru konumlanmamıştır. Paramatiklerin tek yükseklik seçeneği sunması kullanımda esneklik prensibine uygunluk sağlamamaktadır (Resim 5.49).

Resim 5.49: Kamusal mekânda bulunan kent donatıları

Alanda kullanılan aydınlatma elemanlarının yükseklikleri, tasarımı malzemesi ve konumlanışı standartlara uygundur. Gece daha az aydınlatma yapılmasına rağmen zemin üzerindeki aydınlatma sistemiyle de farklı görsel aydınlatma uygulamaları da yapılabilecektir (Resim 5.50).

Resim 5.50: Kamusal mekânda bulunan aydınlatma elemanları

Kamusal mekâna zenginlik ve estetik katan donatı ve düzenlemeler kullanıcılar için mekânı çekici hale getirmektedir. Kullanıcıların kamusal mekânı tercih edip geçirdikleri zamanın artması için ihtiyaç duyulan su, peyzaj düzenlemeleri ve dinlenme alanları farklı fonksiyonların gerçekleştirilebileceği mekânda yerinde bir uygulama olmuştur (Resim 5.51). Düşük fiziksel güç harcama prensibi gereği oturma birimlerinde daha ergonomik düzenleme tercih edilmektedir. Ayrıca Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun önündeki açık kamusal mekânda yapılan düzenlemeler oldukça yetersizdir (Resim 5.26, Resim 5.27).

Resim 5.141: Kamusal mekânda bulunan peyzaj, su, ve oturma elemanları

Cemal Reşit Rey Konser Salonu ve Lütü Kırđar Kongre Sarayı girişlerinin de kolay algılanabilir, yeterli genişlikte ve otomatik açılır kapıları mevcuttur. Böylece algılanabilir bilgilendirme, eşit kullanım, basit ve sezgisel kullanım ile düşük fiziksel güç prensipleri dikkate alınmıştır. Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nun basamaklı bir girişi bulunmakta olup kullanımda esneklik prensibi gereği eşitdeğer olarak rampalı girişle kullanıcıya seçenek sunmaktadır (Resim 5.52).

Resim 5.52: Algılanabilir yapı girişi ve kullanıcılara alternatif giriş imkânı sunan rampa

Evrensel tasarım yaklaşımı doğru ve kolay algılamayı gerektirmektedir. Yenilenen Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun ana girişi, herkes tarafından kolaylıkla algılanmaktadır. Kullanıcıları olumsuz hava koşullardan koruyabilecek giriş saağının yanısıra eşitiksiz, yeterli genişlikte giriş kapıları mevcuttur. Ancak kapıların otomatik açılır olmaması eşit kullanım prensibine aykırı olup bazı durumlarda kullanıcının zorlanmasına sebep olabilecektir (Resim 5.53).

Resim 5.53: Kamusal mekânda bulunan yapının algılanabilir ana girişi ve giriş kapısı

Ana kapılarda otomatik açılır-kapanır kapılar kullanmak elleri paketlerle dolu olanlar, ellerini kullanamayan kişiler, çocuklu anneler ve babalar, bebek arabası kullanan ebeveynler, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme zrller için tercih edilmektedir.

Yine binalarda kullanılan tüm kapıların çevreleri ile farklı renkte olması algılanabilirliği arttıracaktır.

Resim 5.54: Kamusal mekânda bilgilendirme ve işaretleme araçları, yetersiz yönlendirme

Yeni düzenlemeyle oluşan çok fonksiyonlu/işlevli kamusal mekânın tercih edilebilmesi için yeterli yönlendirme ve düzenlemeler yapılmalıdır. Durum tespit çalışmasında yeterli derecede bilgilendirme ve uyarı yapılmadığı, bu durumda mekânın algılanabilirliği ve okunabilirliğinin yetersiz kaldığı gözlenmiştir (Resim 5.54). Alanda kültürel ve sosyal etkinlikler için mekânsal kurgu oluşturulmalıdır. Uyarlanabilen sistemlerle talebe cevap verilebilecek ancak bu şekilde bu kamusal mekân yaşayabilen, yaşanabilen bir sistem olabilecektir (Resim 5.55).

Resim 5.55: Kamusal açık mekânda yetersiz uyarılama ve bağlantılar

Zeminde farklı kotta bulunan, farklı işlevli mekânları birbirinden ayırmak ve kullanıcı güvenliğini sağlamak için kullanılan ayırıcı/sınırlandırıcı elemanlar yerleştirilme aralıkları ve yükseklikleri açısından uygundur. Ancak renk ve doku farklılıkları da eklenirse algılanabilirliğinin artacağı düşünülmektedir. Bu da tasarımda, kullanıcıya yönlendirmeyi

sağlayacağı için evrensel tasarımın algılanabilir bilgi içermesi prensibiyle örtüşecektir. (Resim 5.56).

Resim 5.156: Kamusal mekânda bilgilendirme ve işaretleme araçları, yetersiz yönlendirme

İlk örnekte kaldırım üzerinde yer alan sınırlayıcı elemanın işlevselliği gözlenirken; yeni uygulama dışında kalan alandaki elemanın konumlanması ve yüksekliği oldukça uygun değildir. Kullanıcılar için düşme tehlikesi oluşturan donatının konumu da yanlış olup evrensel tasarımda hatanın tolere edilmesi prensibine ters düşmektedir (Resim 5.57).

Resim 5.57: Kamusal mekânda ayırıcı elemanlar

Alandaki merdiven düzenlemelerinin genel olarak uygun olduğu, ancak tiyatroya inen merdivende eksikler olduğu tespit edilmiştir: evrensel tasarım ilkelerini dikkate alarak

tasarlanan merdivenlerde basit ve sezgisel kullanım, düşük fizksel güç harcanması prensipleri gereği; kullanıcıların dinlenebilmeleri için sahanlık yapılması, merdivenin her iki tarafında da küpeşte kullanılması, küpeştelerin yuvarlak, kolay tutulur ve sürekli yapılması gereklidir (Resim 5.58).

Resim 5.58: Kamusal mekânda bulunan merdivenler ve alternatif kullanım için asansörler

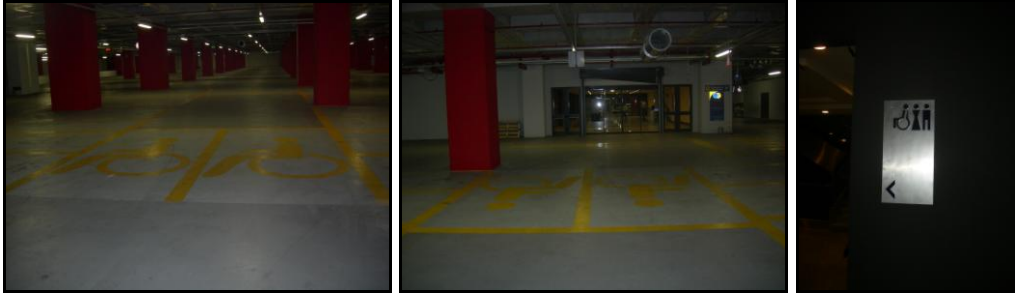
Genel olarak farklı kot uygulamalarından kaçınılmış, topoğrafyanın izin vermediği yerlerde asansör kullanılarak kullanımda esneklik prensibi gereği alternatifli geçiş sağlanmıştır. Düşey dolaşım uygulamalarında önemli bir husus ta dolaşım elemanlarının birbirlerine göre konumlarıdır. Çalışma alanında merdiven ve asansörün daha ilişkilendirilebilmesi halinde farklı düşey elemanı kullanmak durumunda olan kullanıcı grupları birbirlerinden çok uzaklaşmadan aynı yere ulaşmış olacaklardır.

Yukarıda bahsedildiği gibi Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu'na bağlantı sağlayan merdivende erişebilirlik uygun standartlarda değildir. Eşit kullanım prensibine aykırı şekilde merdiven başında daralan noktadan tekerlekli sandalye kullanıcıları geçemeyecektir (Resim 5.59).

Resim 5.59: Erişimi sınırlayan merdiven uygulaması

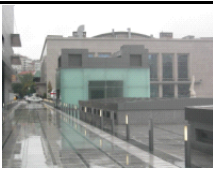

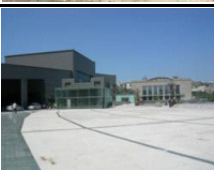

Çalışma alanında yenilenen Muhsin Ertuğrul Sahnesi 6. ve 7. bodrum katlarda bulunan 800 araç kapasiteli kapalı otoparkta 14 adet uygun konumda engelli otoparkı mevcuttur. Kullanımda esneklik prensibi gözardı edilmiş olup; engelli otoparkı boyutlandırılırken tekerlekli sandalye kullanıcısının manevra alanı düşünülmemiştir. Algılanabilir bilgilendirme otopark gösteriminde ve yapıdan otoparka geçişte bulunmaktadır ancak otopark içerisinde herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır (Resim 5.60).

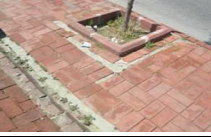

Resim 5.160: Kapalı otoparkta engelliler için otopark düzenlemesi

Evrensel tasarım yaklaşımı dikkate alınarak yapılan alan çalışmasında hazırlanan tablo prensiplere uygun olan ve prensipleri karşılamayan uygulamaları belirtmektedir (Tablo 5.2):

Tablo 5.2: Çalışma alanında evrensel tasarım prensiplerine uygunluk

EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ	ÇALIŞMA ALANINDA PRENSİBE UYGUN OLAN UYGULAMALAR	ÇALIŞMA ALANINDA PRENSİBE UYGUN OLMAYAN UYGULAMALAR
1. Eşit kullanım prensibi	 farklı fizyolojik durumda olan bireyler tarafından kullanılabilir otomatik açılır kapı	 ellerini kullanamayacak durumda olan veya tekerlekli sandalye kullanan bireyler için kullanım güçlüğü
	 kot farkı olmayan ve düzgün bir yüzeyi olan zeminde herkesin erişim ve kullanılabilirliği	 tekerlekli sandalye, baston, topuklu ayakkabı... kullanan bireyler için eşdeğer kullanım sağlanmaması
2. Kullanımda esneklik prensibi	 girişte bulunan merdiveni kullanamayacak durumdaki bireyler için alternatif rampa	 farklı fiziksel özellik taşıyan kullanıcılar için alternatif oluşturulmaması
	 merdiveni kullanamayacak kişiler için asansör alternatifi	
3. Basit ve sezgisel kullanım prensibi	 çalışma alanında ayırıcı sınırlandırıcı elemanlarla oluşturulan güzergah	 uyarı ve bilgilendirmesi yetersiz merdivenin kullanım güçlüğü oluşturması
	 standartlara uygun yapılan rampanın sağladığı kullanım kolaylığı	 kaldırımdaki ani engellerin kullanım konforunu bozması
4. Algılanabilir bilgilendirme prensibi	 yaya yolunda kentsel donatılarla oluşturulan güzergahın kullanıcıyı yönlendirmesi	 yaya sirkülasyon alanındaki yetersiz yönlendirmeye mekanın algılanma güçlüğü
	 otoparkta yapılan düzenlemeyle engelli otoparkının belirtilmesi	 açık bırakılan merdiven altında kullanıcılar için gerekli önlemin alınmaması, ikaz ve bilgilendirmenin yapılmaması
	 otopark ve wc'ler için yönlendirme ve bilgilendirme	

EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ	ÇALIŞMA ALANINDA PRENSİBE UYGUN OLAN UYGULAMALAR		ÇALIŞMA ALANINDA PRENSİBE UYGUN OLMAYAN UYGULAMALAR	
5. Tasarımda hata payı prensibi		tüm kullanıcıların ihtiyaçları gözetilerek düzenlenen rampanın olası tehlikeleri engellemesi		uygulama ve kullanım hatası sonucu oluşan deformasyonla tüm kullanıcılar için tehlike
		kaldırımda bulunan peyzaj düzenlemelerinde görme engelliler için gerekli önlemlerin alınması		yoldaki ızgaralarının standartta olmayan açıklığıyla kullanıcı için tehlike oluşturması
				kaldırımda bulunan peyzaj elemanının kullanıcılar için engel ve tehlike oluşturması
				kaldırımda bulunan altyapı donatısının kullanıcılar için engel ve tehlike oluşturması
				ani kot farklarının herkes için tehlike oluşturması
				malzeme seçimi yanlış olan su kanalının ıslanmış zaman tehlike oluşturması
6. Düşük fiziksel güç harcanması prensibi		aynı kotta bulunan çalışma alanının kullanıcılar için sunduğu rahatlık		oturma elemanlarında ergonomik olmayan tasarımın kullanıcıya güçlük oluşturması
7. Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi		yol ve kaldırımda yaklaşım ve kullanım için yeterli boyut ve mekân		gittikçe daralan yolun geçiş alanını sınırlaması
		çalışma alanında tüm kullanıcılar için yeterli dolaşım ve kullanım alanı		kaldırım üzerinde bulunan peyzaj elemanlarının kullanım alanını sınırlaması
		kentsel donatı elemanlarının kullanım için boyut ve mekân engellememesi		kaldırım üzerindeki düzenlemeye karşın tüm kullanıcılar için yeterli geçiş/erişim alanı

Çalışma alanında yapılan durum tespitinde elde edilen verilere göre; evrensel tasarım yaklaşımıyla herkesin erişilebilirliği ve kullanılabilirliğine yönelik öneriler:

• Yeni düzenlemeyle oluşturulan kamusal mekân ile yakın çevresinde malzeme ve uygulama açısından bütünlük bulunmamaktadır. Erişilebilirliğin kesintisiz olması gerekmekte bu sebeple yakın çevresindeki tespit edilen engeller giderilmelidir.

• Yollarda bulunan ızgaralar uygun standartta olmayıp kullanıcılar için engel oluşturmaktadır

• Mekânda yeterli bilgilendirme ve yönlendirme bulunmamaktadır. Yeterli ve doğru düzenleme yapılmasıyla mekânın okunabilirliği, algılanabilirliği, işlevselliği arttırılacaktır.

• Donatı elemanları ihtiyaca cevap verecek şekilde ve yeterlilikte düzenlenmelidir. Böylelikle mekânın konforu, çekiciliği ve işlevselliği artacaktır.

• Uyumsuzlukları saptanan kent mobilyaları standartlarına uygun hale getirilecektir.

• Çiçek saksıları bütünlük arzedecek şekilde doğru konumlandırılarak yeniden düzenlenmelidir. Peyzaj düzenlemesi saksılarla sınırlı kalmamalı, kamusal mekâna hareket ve çekicilik kazandıracak düzenlemeler yapılmalıdır.

• ATM'ler farklı fiziksel durumaki kullanıcılar için uygun boyutlarda ve özelliklere sahip olarak yeniden düzenlenmelidir.

• Mekânın büyüklüğüne karşın yönlendirme yapılmaması sonucunda özellikle görme engelli/özürlü bireyler sürekli bir iz takip edememektedir. Mekân boyunca doğrusal güzergahda hiçbir engelle karşılaşmadan hareketlerini sağlayacak izler oluşturulmalıdır. Oluşturulması gereken izler doğrusal bir güzergah izlemeli, yol ayrımlarında ve dönüşlerde yönlendirici bir doku oluşturulmalıdır. İz üzerinde yer alan bu kullanımların varlığını belirtecek, oluşabilecek tehlikeye karşı uyarıcı olması düşüncesiyle kullanımdan 60 cm mesafede malzeme farklılaştırılacaktır.

• En fazla % 8 eğim kuralına uymayan rampalar gerekli düzenleme yapılarak uygun eğim ve dokuya sahip hale getirilmelidir.

• Yaya geçidine yönelen kaldırımda hissedilebilir doku oluşturularak yayanın tehlikeli bir alana yaklaşmış olduğu uyarısıyla yol takibi ve yönlendirme yapılmalıdır. Kaldırım kenarında ve yol kenarında farklı renkli çizgiler kullanmak yol ve kaldırım farkını daha iyi ortaya koyacaktır.

5.3. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Kongre Vadisi yeni düzenlemesi ile; kentin kamusal yaşamına katkıda bulunacak çeşitli kültür-sanat, bilim, kongre ve rekreasyon etkinliklerine mekân desteği sunmaktadır. Vadi, kentte bulunan kamusal mekânların etkinliğini, işlevselliğini, kullanılabilirliğini ve kalitesini arttırmayı hedeflemektedir. Herkes için erişilebilirlik/ulaşılabilirlik, kullanılabilirlik, mekânsal çeşitlilik, dinamizm, ilgi çekicilik, farklılık gibi olgularla “kamusal birliktelik” aranmaktadır.

Kamusal mekânların erişilebilir/ulaşılabilir ve işlevsel olması; kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayıp beğenisini kazanmaktadır. Bu durum kamusal mekânların yaşanabilirlik düzeyini artırıp kentin vizyonuna katkı sağlamaktadır. Çalışma alanının kentin kalbi durumundaki Taksim’le bütünleştiren mekân olması için kamusal etkinliklerin ve fonksiyonların gerçekleştirilebileceği Kongre Vadisi; kapalı ve açık mekânlarıyla bir bütün olarak algılanmalıdır. Açık alanlardaki etkinliklerin yer alacağı serbest bir etkileşim ortamını sağlayacak mekân düzenlemelerinin; gelişmiş iletişim teknolojilerinin ve tasarım dinamiklerinin desteği ile katılımcılar arasında yaratıcı etkileşimi sağlamak, diğer yandan da mekânın toplumsal görünümünü güçlendirecek katılımcı bir ortama ulaşılmalıdır. Ayrıca, kongre etkinliklerinin sınırlarını genişletip; katılımcıların dışarı ile bütünleştiği bir ortam oluşturarak, dış mekânlara ve giderek tüm kente yayılan bir etkinlik ağı kurmak hedeflemelidir. Törenler, açık hava sergileri gibi etkinlikler için mekânsal bütünlüğü ve oryantasyonu sağlayacak elemanlar, sergileme sistemleri, servis noktaları, güneş ve yağmur koruyucular, stantlar gibi tasarım elemanları bir araya gelerek vadinin mekânsal kurgusunu oluşturmalıdır. Bu alanların bütün olarak düzenlenen kongre ve etkinlik süresince katılımcılar için canlı bir buluşma yeri olması beklenmektedir. Katılımcıları kente dağıtmak, kentlileri vadiye çekmek için kongre temasına uygun olarak, Harbiye Kongre Vadisi’nde sanal ve gerçek bir “buluşma noktası” oluşturularak alışılmışın dışında daha dinamik bir ortam oluşturarak herkese açık olmalıdır. Yapılacak düzenlemelerin işaret gücü yüksek bazı öğeleri düzenlenen etkinlikler sırasında kentin çeşitli alanlarında kullanılabilir (Etkinlik katılımcıları ve kentlinin birbirleriyle ve/veya kent ile doğrudan ilişki kurabilecekleri yerler; Taksim metro çıkışları, İstiklal Caddesi, Dolmabahçe ve Sultanahmet Meydanları, Topkapı Sarayı, Yedikule v.b.).

2010 Avrupa Kùltür Başkenti olan İstanbul'daki kamusal mekânların evrensel tasarım prensiplerini dikkate alarak tüm kentlilere eşit şekilde erişim ve kullanım hakkı vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda; Harbiye Kongre Vadisi'nin İstanbul'un "kongre ve etkinlik başkenti" olması yolunda önemli araç olabilmesi için söz konusu kriterlere göre düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nin 2010 yılını ülkemizde "Herkes için ulaşılabilirlik eylem yılı" ilan etmesi konuya dikkat çekmekte ve farkındalık oluşturmaktadır.

İstanbul kent merkezinde önemli bir kamusal mekân olan Harbiye Kongre Vadisi'ndeki açık kamusal mekân örneğindeki çalışma sonucunda; erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve okunaklılık başlıklarına yönelik yapılacak *-bazıları kolaylıkla gerçekleştirilebilecek-* düzenlemelerle tüm kullanıcıların sosyal ve kültürel hayata daha kolay katılabilecekleri görölmüştür.

Öncelikle; fiziksel ve antropometrik anlamda insanların birbirinden farklılığına dayanarak, her farklı grup için farklı mekânlarda ayrı donatı sağlamak söz konusu olmamalıdır. Bu anlamda, kullanıcıları ayırmadan tüm farklılıkları ve ihtiyaçları dikkate alan uygulamalar öngörölmelidir. Böylece enerji harcaması azalacak, fiziksel evre daha anlaşılabilir olacaktır. Evrensel tasarım prensipleri; -eşit kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgilendirme, tasarımda hata payı, düşük fiziksel güç kullanılması, yaklaşım ve kullanım boyut ve mekân- dikkate alınarak oluşturulan kamusal mekânlar tüm kullanıcıların kamusal hayata katılmasına zemin oluşturmaktadır. Konuya yaklaşım bu noktada önem kazanmaktadır. Mevcut uluslararası ve ulusal yasa ve mevzuatların uygulamalara yansıtılması gerekmektedir. Konu hakkında multidisipliner bir yaklaşım ile koordineli hareket edilerek, uygulamaların da teknik standartlara uygun yapılmasına özellikle dikkat edilmelidir. Böylece konu hakkında doğru bir temel atılabilecek ve süreklilik sağlanabilecektir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kamusal mekânlar, toplumların ve bireylerin bir arada buldukları, sosyalleştikleri, her türlü sosyal ve kültürel sınıftan, farklı etnik gruplardan, farklı fizyolojik yapılarda birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip insanların bir araya geldiği toplumun birbirinden başkalaşan kesimleri için bir buluşma alanı rolü üstlenen mekânlardır. Bu açıdan bakıldığında; *-tarihsel süreçte olduğu gibi-* kamusal aktiviteyi barındıran, toplumsal yaşantıyı besleyen ve yönlendiren bir konuma sahiptir.

Çağımızda ürün ve çevrelerin, toplumun tüm bireyleri tarafından eşit şartlarda erişilebilir ve kullanılabilir olmasını sağlayan tasarım yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir. “Ortalama kullanıcı” ihtiyaçlarına göre tasarlanan ürün ve fiziksel çevreler; engelli/özürlü kullanıcılar dışında, yaşlılar, çocuklar, aşırı kilolu insanlar, çok uzun boylu veya çok kısa boylu kişiler, hamile bayanlar, yük taşıyanlar gibi kullanıcı gruplarını da etkilemektedir. Bu nedenle ürün, donatı, mekân ve çevrelerin tasarımında bütün kullanıcı grupları dikkate alınmalı, hedef kitle “herkes” olmalıdır.

Evrensel tasarım, mümkün olduğu kadar bütün insanlar tarafından kullanılabilen ürün ve çevrelerin oluşum ve gelişimini sağlayan tasarım anlayışıdır. Evrensel tasarımın amacı, kullanıcıların yetenek ve yeterlilik düzeylerine bakılmaksızın herkes tarafından erişilebilir ve kullanılabilir ortamlar tasarlamaktır. Kişilerin farklı ihtiyaçları için farklı tasarımlar yapmak yerine herkes tarafından kullanılabilir yapı ve çevreler ortaya çıkarmak önemlidir. Tüm kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarının bilinmesi ve bunların uygun evrensel çözümlerle birlikte ele alınması herkes için erişilebilir ve kullanılabilir kamusal mekân anlayışını beraberinde getirecektir. Evrensel yaklaşımla kullanıcı ihtiyaçları dikkate alınarak oluşturulan kamusal mekânlarda bütün kullanıcı grupları *-kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan-* mekândan beklentilerini karşılayabilecek ve gerçek anlamda kamusal hayata katılabileceklerdir. Kamusal mekânların, kullanıcı ve kenti bütünleştirebilmesi ve kent hayatındaki işlevini tekrar kazanabilmesinde evrensel yaklaşımın önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, kamusal mekânların önemi gözönünde bulundurularak kullanıcı ihtiyaçları ve kamusal mekânların tasarım kriterleri ele alınmıştır. Evrensel tasarım yaklaşımıyla kamusal mekânlarda bulunması gereken evrensel tasarıma uygun uygulamalar araştırılmış ve uygulanmış örnekler üzerinde inceleme yapıldıktan sonra bir tasarım rehberi oluşturulup örnek çalışma alanında durum tespiti yapılmıştır. Kentin önemli bir kamusal mekânı olarak çalışma alanının kamusalılığı, işlevselliği, erişilebilirlik ve kullanılabilirliğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma alanında yapılan incelemeler sonucu Tablo 2.4'te yer alan kamusal mekânlarda kalite kriterlerinden erişilebilirlik, hareketlilik, uyarlanabilirlik, konfor, kontrol, kalabalık hissi, anlaşılabilirlik, anlam, mahremiyet, güvenlik, duyumsal uyarma, sosyalleşme, kullanılabilirlik, kalıcılık, çeşitlilik açısından çalışma alanı değerlendirilecek olursa;

- Erişilebilirlik parametresi açısından, kot farkı olmaması ve erişimin dikkate alınması dolayısıyla başarılı bulunmuştur. Alanda kullanılan zemin döşeme malzemesi farklı kullanıcı profillerinin kullanımları için uygun, güvenli bir hareket etme ve yürüyüş ortamı sunmakla birlikte; yeterli duyumsal uyarma olmaması sebebiyle özellikle görme engelli kullanıcılar yön takibinde sıkıntı yaşayabilecektir.
- Güvenlik bakımından çalışma alanı, ortalama değer üzerinde ve güvenli bulunmuştur. Mekânsal yönelim açısından; farklı ulaşım sistem ve araçlarıyla ulaşılabilenekte olup mekânın kendi içinde kullanıcıların yönlendirmelerini kolayca gerçekleştirebilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca mekân içerisinde hareketlilik ihtiyacı karşılanmaktadır.
- Konfor (eylemsel ve görsel), ergonomi ve çeşitlilik parametrelerine bağlı olarak kamusal mekân potansiyelini değerlendirememekte ve beklentileri tam olarak karşılayamamaktadır.
- İşlevsellik ve uyarlanabilirlik açısından, “vadi konsepti”ne uygun tasarım ve yönlendirmelerin yeterince ele alınmamış olması sebebiyle yeterli bulunmamıştır. Mekânın kamusal potansiyelinin harekete geçirilmesi daha işlevsel kullanılarak verimini arttırması gerekmektedir.
- Yeterli tanımlama ve yönlendirme yapılmadığı için mekân sosyalleşme potansiyelini tam olarak değerlendirememektedir.

- Çalışma alanı konumu ve potansiyeli ile kalıcılığını sürdürmektedir. Potansiyelini daha iyi değerlendirebildiği takdirde daha anlamlı ve vizyonel bir şekilde kentin imajına katkıda bulunabilecektir.

Herkesin erişim ve kullanımının sağlanmasını da kapsayan evrensel tasarım yaklaşımı; engelleri kaldıran, herkese bağımsızlık sağlayan, daha geniş seçenek ve çözüm sunan, bütün yaş, yetenek ve fizyolojik durumlardaki kullanıcıların ihtiyaçlarını dikkate alarak her kullanıcıya hitap eden kamusal mekânları, toplumsal hayatın merkezi haline getirecektir. Engelsiz, eşit ve demokratik anlayışla inşa edilen kamusal mekânların daha işlevsel ve kullanılabilir hale gelip, içerisinde yaşayan bireylerin yaşam kalitesinin yükseleceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Aközer, E., 2007. *Biçimin Özgürlük ve Sorumluluğu İzlediği Kentlere Doğru: Evrensel Tasarım Felsefesi Üzerine Notlar*. Tasarım Merkezi Dergisi Mart 2007 Gündem.

Altman, I. & Zube, E., 1989. Introduction. *Public Places and Space. Volume 10, Human Behavior and Environment*. Advances in theory and Research. Plenum Press.

Altman, I., 1975. *The Environment and Social Behavior: Privacy, personal space, territory, crowding*. Montorey, CA.: Brooks /Cole.

Amerikan Engelliler Yasası Standartları (*ADA Standards for Accessible Design*) Department of Justice, Code of Regulations, 1994, Amerikan Engelliler Yasası Erişilebilirlik Kılavuzu – Binalar ve Donatılar (*ADA AG/ADA Accessibility Guidelines – Buildings and Facilities*), ADA and ABA Accessibility Guidelines, United States Access Board, 2004, <http://www.access-board.gov>

Andaç, G., 1997. *Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler*, Yapı Dünyası, Şubat, Ankara

Arcan, E.F., Evci, F., 1992. *Mimari Tasarıma Yaklaşım-1 Bina Bilgisi Çalışmaları*. İki K Yayınevi, İstanbul

Asiliskender, B., 2002. *Mekân Kavramı*. Okuyan ve Dergi. Ekim, İstanbul.

Atabek, E., 2002. *Kamusal Mekânlarda Kalite: Yıldız Teknik Üniversitesi Kampüsü'nde Kullanıcı Görüşlerine Dayalı Kalite Değerlendirmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Ataman, A., 2000. *Bir Göz Yapıdan Külliyeğe: Osmanlı Külliyelerinde Kamusal Mekân Mantığı*. Mimarlar Tasarım Yayınları, İstanbul.

Bakan, K. ve Konuk, G., 1987. *Türkiye'de Kentsel Dış Mekânların Düzenlenmesi*. Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü, Yayın No: U5, Ankara

Bekiroğlu, M. S., 2002. *Peyzaj düzenlemelerinde özürülülerin kullanımları ile ilgili sorunların saptanması*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

BM Engellilerin Erişebilirliğinde Engelsiz Çevreler Tasarlama Kılavuzu (*UN Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*) Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2004 <http://www.un.org>

Boduroğlu, Ş., 2005. *Konutlarda Evrensel Tasarım Kuramı ve Örnekler Üzerinde Analizi*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul

- Cansever, T., 1996. *Şehir: Cogito*, Yaz 1996, İstanbul.
- Carr, S., M. Francis, L. G. Rivlin, A. H. Stone, 1992. *Public Space*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Castells, M., Borja J. 1997. *Local & Global : Management of Cities In The Information Age*. Earthscan Publications Ltd., London
- Cavington, A. and Hannah, B., 1997. *Access By Design*. Van Nostrand Reinhold, New York
- Ching, F. D. K., 1996. *Architecture: Form,Space and Order*. New York: John Wiley & Sons.
- Clarkson, J, Coleman, R., Keates, S. And Lebbon, C., 2003. *Inclusive Design:Design For The Whole Population*. Springer, London
- Coleman, R., 2001. *Designing for our Future Selves*. Universal Design Handbook, McGraw-Hill, New York
- Connell, B.R., 1997. *The Principles of Universal Design*. The Center for Universal Design, N.C. State University, Raleigh
- Cruickshank, 1997, *Centre Pompidou 1977-1997*, Riba Journal, Londra.
- Çubuk, M., Yüksel, G., Karabey, H., 1978. *Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekânlar Yapı*, 30. Kasım, İstanbul
- Çubuk, M., 1989. *Kamu Mekânları ve Kentsel Tasarım*. Kamu Mekânları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu I, 15-16 Mayıs 1989, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Çubuk, M., 1991. *Kentsel Tasarım*. Tasarım Dergisi, Eylül
- Demirkan, H., 1991, *Some Ceriteria For Designing Interiors For The Turksh Disabled And Elderly*. 3. Ergonomi Kongresi. Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.
- Dobkin, I. and Peterson, M.J., 1999, *Universal Interiors by Design*. McGraw-Hill, New York
- Dostoğlu N., Şahin E., Taneli Y., 2009, *Tasarıma Kapsayıcı Yaklaşım:Herkes İçin Tasarım Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler*. Mimarlık, 347
- Duncan, R. and Pace, R., 2000. *Affordable and Universal Homes*. The Center for Universal Design, N.C.State University, Raleigh

Enginöz H., 2008. *İstanbul Avrupa Kültür Başkentliği Bağlamında Haliç Kültür Havzasının Kamusal Mekân Olarak Geri Kazanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

Erdönmez, M. E., A. Akı, 2005. *Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri*. Megaron, YTÜ Mim Fak Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1.

Evcil, N., Usal, S., 2008. *Üsküdar Meydanı ve Engelliler için Erişilebilirlik*. VI. Üsküdar Sempozyumu, Üsküdar Belediyesi

Francis, M., 1989. *Public Places and Spaces*. In I. Altman & E. H. Zube (eds.), *Control as a Dimension of Public-Space Quality*. New York: Plenum Pres.

Gehl, J., 1987. *Life Between Buildings*. Van Nostrand Reinhold Co., New York.

Goldsmith, S., 1984 - 1985. *Designing For The Disabled*, Royal Institute Of British Architects, London.

Goldsmith, S., 1997. *Designing for the Disabled: The New Paradigma*. Architectural Press, Oxford.

Gökgür, P., 2008. *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. Bağlam Yayınları, İstanbul.

Gürbilek, N., 2001. *Vitrinde Yaşamak, 1980'lerin Kültürel İklimi*. Metis Yayınları, İstanbul.

Habermas, J., 1997. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. İletişim Yayıncılık, İstanbul. (Çev: T. Bora, M. Sancar)

Hacıhasanoğlu, I., 2003. *Evrensel Tasarım*. Tasarım Kuram, M.S.G.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Hakemli Dergisi, Mayıs 2003, İstanbul

Hasol, D., 1993. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul

İmamoğlu, V., 2007. *Evrensel Tasarım ve Mimarlık*. Tasarım Merkezi Dergisi Mart 2007 Gündem.

İnceoğlu, M., 2007. *Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi*. Doktora Tezi, YTÜ, İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Müdürlüğü Arşivi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü Arşivi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Metropolitan Planlama -İMP- Arşivi

Kanıpak, Ö., Mart 2007. *Kamusal Mimarlıkta Muhafazakarlık*. <http://www.arkitera.com>.

Kaplan, H., 1999. *Duyarlı Kentsel Tasarım İlkesel Kavramları*. Ulusal Kentsel Tasarım Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Knecht, B., 2004. Erişilebilirlikle İlgili Düzenlemeler ve Evrensel Tasarım Felsefesinin Esinlendirdiği Tasarım Süreci, <http://www.adaptenv.org>.

Korkmaz E. ve Dülger Türkoglu, H., 2003, *Kentsel Açık Alanlar: Besiktaş İskele Meydanı ve Çevresi*. Yapı Mimarlık Kültür Sanat Dergisi, sayı:264, İstanbul.

Krier, R., 1979. *Urban Space*. New York, Rizzoli.

Krupa, F., 1993. *The Privatization of Public Space, The State of Public Realm*. Battery Park City, Los Angeles Gated Communities and the Mall of America, Los Angeles

Lang, J., 1987. *Creating Architectural Theory*. The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design. Van Nostrand Reinhold Int. Ltd., New York.

Lang, J., 1994. *Urban Design: The American Experience*, Van Nostrand Reinhold, New York.

MacDonald, W. J., 1986. *The Architecture of the Roman Empire: vol: 2*. New Haven & London: Yale University Press.

Mace, R.L., 1998. “*A Perspective on Universal Design*”, Designing for the 21st Century: An International Conference on Universal Design, FAIA.

Madanipour, A., 1999. “*Why are the design and development of public spaces significant for cities*”, Environment and Planning B: Planning and Design.

Maslow A.H., 1954. *Motivation and Personality*. Harper & Row, New York.

Mueller, J.L., 1998, *Case Studies on Universal Design*, The Center For Universal Design, N.C.State University, Raleigh

Norberg - Schulz, C., 1980. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York.

Note Rapide, 2002. *Securite et comportements*, No.288

Ostroff, E., 2001. *Universal Design: The New Paradigm*. Universal Design Handbook, McGraw-Hill, New York

Özbek, M., 2004. *Kamusal Alan*. Hil Yayın, İstanbul.

Özürlüler İçin Ulaşılabilirlik Rehberi (Disabled Access Guide), Disability Scotland, Mayıs 1990

- Paradiso, C.(Ed.), 2001. *Universal Design New York*. A City of New York Office of the Mayor Publication, New York
- Paşalıoğulları, N., Doratlı, N., 2004. *Measuring Accessibility and Utilization of Public Spaces in Famagusta*. Cities (Volume 21:3)
- Polat, E., *Özürllüer için tasarırmda erişebilir ve yaşanabilir yaya mekânları Ankara-Kızılay merkez yaya bölgesi'nde Sakarya caddesi yaya mekânı örnekleme*. Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Gazi Üniversitesi, 1998, Ankara.
- Preiser, W.F.E. and Ostroff, E., 2001. *Universal Design Handbook*, McGraw-Hill, New York
- Rendell, J., 2000. *Public Art:Between Public and Private, Advances in Art and Urban Futures Volume 1, Locality, Regeneration and Diversities*, ed. Sarah Bennet and John Butler, Intellect Books, Cromwell Press, Wiltshire.
- Russell, 1985, *Architectural Monographs: Richard Rogers + Architects*, Hong Kong
- Sennett, R., 1996. *Ten ve Taş*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Sennett, R., 2002. *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Shonfield, K., 1998. *At Home with Strangers: Public Space and the New Urbanity, Working Paper 8: The Richness of Cities*. London: Comedia and Demos.
- Sorensen, R.J., 1979. *Design For Accessibility*. McGraw-Hill, New York
- Steinfeld, E., 1994. *The Concept of Universal Design*. Center for Inclusive Design&Environmental Access, New York
- Story, M.F, 1997. *Is it Universal?*, Innovation
- Story, M.F, Mueller, J.L. and Mace, R.L, 1998, *The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities*, The Center for Universal Design, N.C.State University, Raleigh
- Story, M.F., 2001. *Principles of Universal Design*, Universal Design Handbook, McGraw-Hill, New York
- Sürmen, Ş, 1988. *Tekerlekli Koltuktaki İnsanların Hayatından Tablolar Ve Bir Mimarlık Klavuzu*. İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı, İstanbul.
- Talen, E., 1999. *Sense of community and neighbourhood form: An assessment of the social doctrine of new urbanism*. Urban Studies.

Tanyeli, U., 2005. *Kamusal Mekân-Özel Mekân: Türkiye’de Bir Kavram Çiftinin İcadı, Genişleyen Dünyada Sanat, Kent ve Siyaset*. İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul.

Tasarım ve Özgürlük Engelli İnsanlar ve Herkes İçin Tasarım, 2007. Mimarlar Odası Ankara Şubesi. Dosya 04, Bülten 46, Ocak 2007

The Center For Universal Design, 1998, *The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities*. The Center for Universal Design, N.C.State University, Raleigh

Trancik, R., 1986. *Three Theories of Urban Spatial Design Finding Lost Space New York*. Van Nostrand Reinhold, New York

Türk Standardları Enstitüsü, 1999. *TS 12576 : Şehir İçi Yollar - Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları*. TSE, Ankara.

Türkoğlu, H., 2010. *Sağlıklı Şehir ve Şehir Planlaması*. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Bursa

Uzun, İ., 2006. *Kamusal Açık Mekân: Kavram ve Tarihe Genel Bakış*. Ege Mimarlık, 2006/4

Varol, E., 2004. *İnsan-Çevre Etkilesimi Açısından Kamusal Mekânda Sanatın Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Wijk, M., 1995. *Ulaşılabilirlik İçin Avrupa Birliği El Kitabı*, 4, Bollani, M., Gökçe. F., T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, TBMM Basımevi, Ankara.

Wolfgang, F.E., 2001. *Toward Universal Design Evaluation*. Universal Design Handbook, McGraw-Hill, New York

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.access-board.gov>

<http://www.adaptiveenvironments.org>

<http://www.adaptenv.org>

<http://www.ap.buffalo.edu>

<http://www.arkitera.com>

<http://www.design-for-all.org>

<http://www.designforall.org>

<http://www.design.ncsu.edu>

<http://www.die.gov.tr>

<http://www.erisilebiliristanbul.com>

<http://www.e-architect.co.uk>

<http://www.flickr.com>

<http://www.mimarlarodasi.org.tr>

<http://www.ozida.gov.tr>

<http://www.tdk.gov.tr>

<http://www.udeducation.org>

<http://www.universaldesign.org>

<http://www.unhabitat.org>

<http://www.yerelnet.com>

EK 1 – KAMUSAL MEKÂNLARDA EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI VE SAĞLADIĞI AVANTAJLAR

KAMUSAL MEKÂNLAR İÇİN		
	EVRENSEL ÖZELLİKLER	SAĞLADIĞI AVANTAJLAR
KALDIRIMLAR	<ul style="list-style-type: none"> ●Min. 150 cm Genişliğinde, Max. 15 cm Yüksekliğinde Kaldırımlar ●Kaldırım Bitiş Noktalarında Min. 90 cm Genişliğinde, Max. % 8 Eğimli Rampa ●Kaymaya ve Parlamaya Karşı Dayanıklı, Düz, Pürüzsüz, Sert Zemin Malzemesi ●Min. 60 cm Genişliğinde Hissedilebilir Doku Uyarısıyla Yol Takibi ●Bilgilendirme ve Uyarı Araçlarında Min. 220 cm Yükseklik, Uygun Konumlandırma ●Peyzaj Düzenlemesinde Min. 220 cm Yükseklik, Uygun Konumlandırma ●Genel ve Bölgesel Aydınlatma 	<ul style="list-style-type: none"> ●Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim ●Güvenli ve Kolay Erişim ●Güvenliği Sağlama, Kullanımı Kolaylaştırma ●Güvenli ve Sürekli Kullanıma Destek ●Yönlendirmede Kolaylık, Güvenli Bilgilendirme ●Güvenli Olarak Estetik ve Rekreasyon Sağlama ●Algılama ve Güvenliğin Artması
YAYA YOLLARI	<ul style="list-style-type: none"> ●Min. 90 cm Genişliğinde (Çift Geçiş İçin Min. 150 cm), Max.%5 Eğimli Yaya Yolları ●Yaya Yolu Bitiş Noktalarında Min. 90 cm Genişliğinde, Max. % 8 Eğimli Rampa ●Kaymaya ve Parlamaya Karşı Dayanıklı, Düz, Pürüzsüz, Sert Zemin Malzemesi ●Min. 3 cm Yüksekliğinde Yönlendirici Elemanla Yol Takibi ●Bilgilendirme ve Uyarı Araçlarında Min. 220 cm Yükseklik, Uygun Konumlandırma ●Peyzaj Düzenlemesinde Min. 220 cm Yükseklik, Uygun Konumlandırma ●Genel ve Bölgesel Aydınlatma ●Drenaj Amaçlı Max 13 mm Aralıklı İzgaralara Uygun Konumlandırma ●Kent Donatılarına Uygun Konumlandırma ●Amacı Dışında Kullanımını Engelleme (Araç Parkı vs.) 	<ul style="list-style-type: none"> ●Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim ●Güvenli ve Kolay Erişim ●Güvenliği Sağlama, Kullanımı Kolaylaştırma ●Güvenli ve Sürekli Kullanıma Destek ●Yönlendirmede Kolaylık, Güvenli Bilgilendirme ●Güvenli Olarak Estetik ve Rekreasyon Sağlama ●Algılama ve Güvenliğin Artması ●Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım ●Güvenli ve Kolay Erişim ●Güvenlik ve Erişimi Sağlama

ERİŞİLEBİLİR VE KULLANILABİLİR KAMUSAL MEKÂNLAR İÇİN		
	EVRENSEL ÖZELLİKLER	SAĞLADIĞI AVANTAJLAR
YAYA GEÇİTLERİ	<ul style="list-style-type: none"> •Eşdüzey Geçitler (Mümkün değilse erişilebilir alt-üst geçit) •Min.90 cm Genişliğinde Yaya Geçitleri •Öncesinde ve Sonrasında Hissedilebilir Doku Uyarısı •Okunması ve Algılanması Kolay Trafik Işıkları (Sesli Sinyalizasyon) •Yeterli Geçiş Süresi •Kullanımı Uygun, Dayanıklı Zemin Malzemesi •Yeterli ve İşlevsel Aydınlatma 	<ul style="list-style-type: none"> •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim •Erişim Kolaylığı •Algılama ve Güvenliğin Artması •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Algılama ve Kullanım Kolaylığı •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım •Güvenli Kullanım •Erişimin Hızlanması ve Güvenliğin Artması
RAMPALAR	<ul style="list-style-type: none"> •Yaya Yolları, Kaldırımlar ve Merdivenlerle Bütünleştirilmesi •Min. 90 cm Genişliğinde, Max. %8 Eğimli Rampalar •Rampaların Her İki Tarafına Korkuluk (Özellikle Geniş Rampalarda) •Uzun Rampalarda Arada Sahanlık Yapılması •Kaymaya Karşı Dayanıklı Zemin Malzemesi •Genel ve Bölgesel Aydınlatma 	<ul style="list-style-type: none"> •Erişim Güvenliği ve Sürekliliği •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim •Güvenli ve Kolay Kullanım •Dinlenme İhtiyacı Duyan Kullanıcılar İçin Kullanım Kolaylığı •Güvenli Kullanım •Erişimin Hızlanması ve Güvenliğin Artması
ZEMİN KAPLAMALARI	<ul style="list-style-type: none"> •Dayanıklı Zemin Kaplama Malzemeleri •Hareketi Kolaylaştıran Zemin Kaplama Malzemeleri •Kaymaya Karşı Dayanıklı Zemin Kaplama Malzemeleri •Parlama Yapmayan Zemin Kaplama Malzemeleri •Farklı Zemin Kaplamaları Arasında Düz Geçişler •Cilalanmamış Yüzeyler 	<ul style="list-style-type: none"> •Uzun Süre Güvenli Kullanım •Erişim Kolaylığı •Güvenli Kullanım •Güvenli Kullanım •Engelsiz Geçiş İmkânı •Kaymayı Önlenmesi

ERİŞİLEBİLİR VE KULLANILABİLİR KAMUSAL MEKÂNLAR İÇİN		
	EVRENSEL ÖZELLİKLER	SAĞLADIĞI AVANTAJLAR
AYDINLATMA EL.	<ul style="list-style-type: none"> •Aydınlatma Elemanlarında Min. 220 cm Yükseklik, Sabit Eleman Kullanımı •Uygun Konumlandırma •Işık Şiddetinin Düzeyi •Aydınlatma Elemanlarının Üzerinde 140-160 cm Yüksekliğinde Butonlar 	<ul style="list-style-type: none"> •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım •Güvenli Erişim ve Kullanım •Algılama ve Kullanım Kolaylığı •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım
PEYZAJ EL.	<ul style="list-style-type: none"> •Peyzaj Elemanlarında Min. 220 cm Yükseklik •Uygun Konumlandırma •Uygun Bitki seçimi •Peyzaj Düzenlemesinin Etrafında Min. 60 cm Hissedilebilir Koruma ve Ayırma •10 cm yükseltilmiş Platform Üzerine Max 180 cm Peyzaj Elemanı 	<ul style="list-style-type: none"> •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım •Güvenli Kullanım •Güvenli Kullanım •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım •Güvenli Kullanım
OTURMA EL.	<ul style="list-style-type: none"> •Basamaksız ve Sert Zeminler •Önemli Noktalara Yakın Konumlandırma •Çevresinde Peyzaj Düzenlemesi •Yanında Tekerlekli Sandalye İçin Yeterli Boş Alan •Yerden Yüksekliği ve Genişliği 40-50 cm olan Kol Destekli Oturma Birimi 	<ul style="list-style-type: none"> •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim •Erişim Kolaylığı •Duyusal Algılama •Farklı İhtiyaçlara Sahip Kullanıcılar İçin Kullanım Alternatifi •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım
BİLGİLENDİRME ARAÇLARI	<ul style="list-style-type: none"> •Bilgilendirme ve Uyarı Araçlarında Min. 220 cm Yükseklik •Uygun ve Sabit Konumlandırma •Kolay Anlaşılabilir, Algılanabilir, Görülebilir Olma •Farklı İfade Teknikleriyle Alternatif Anlatımlar 	<ul style="list-style-type: none"> •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Kullanım •Güvenli Kullanım •Algılama ve Kullanım Kolaylığı •Farklı İhtiyaçlara Sahip Kullanıcılar İçin Kullanım Alternatifi

ERİŞİLEBİLİR VE KULLANILABİLİR KAMUSAL MEKÂNLAR İÇİN		
	EVRENSEL ÖZELLİKLER	SAĞLADIĞI AVANTAJLAR
OTOBÜS DURAKLARI	<ul style="list-style-type: none"> ●Uygun Konumlandırma, Yeterli ve Güvenli Alan ●Kolay Anlaşılabilir, Algılanabilir, Görülebilir Olma ●Min. 220 cm Yüksekliğinde Korunmalı Üst Örtü ve Kenar Muhafazası ●Min. 220 cm Yüksekliğinde Okunması ve Algılanması Kolay Bilgilendirme Elemanı ●Kaymaya Karşı Dayanıklı Zemin Malzemesi ●Genel ve Bölgesel Aydınlatma ●Uygun Oturma Birimleri, Tutunma Elemanları ●Otobüse Biniş İçin 20 cm Rampa ve 30 cm Yükseltilmiş Platform 	<ul style="list-style-type: none"> ●Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim ●Algılama ve Kullanım Kolaylığı ●Hava Şartlarından Korunma ●Algılama ve Kullanım Kolaylığı ●Güvenli Kullanım ●Erişimin Hızlanması ve Güvenliğin Artması ●Güvenli Kullanım ●Erişim ve Güvenli Kullanım
OTOPARKLAR	<ul style="list-style-type: none"> ●Basamaksız Girişler (Mümkün değilse alternatif giriş) ●Min.90 cm Genişliğinde, Max.%5 Eğimli Yaya Yolları ●Korunmalı Girişler (Çatı, Saçak, Tente vb.) ●Uygun Yüksekliğe Yerleştirilmiş İnterkom Sistemi ●Uygun Zemin Malzemesi ●Genel ve Bölgesel Aydınlatma 	<ul style="list-style-type: none"> ●Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim ●Erişim Kolaylığı ●Hava Şartlarından Korunma ●Farklı Boylara Sahip Kullanıcılar İçin Kullanım Kolaylığı ●Güvenli Kullanım ●Erişimin Hızlanması ve Güvenliğin Artması
MERDİVENLER	<ul style="list-style-type: none"> ●Eğimi Dik Olmayan Merdivenler ●Aynı Öçlüde Devam Eden Basamak ve Rıhtlar ●Merdivenin Her İki Tarafına Korkuluk Kurulumu ●Uygun Yüksekliğe Monte Edilen Küpeşte ●Daha Düşük Seviyeye Monte Edilen İlave Küpeşte ●Başlangıç ve Bitişte Yatay Düzlemde Devam Eden Küpeşte ●Yuvarlak veya Oval Şekilli Küpeşte ●Yuvarlatılmış, Çıkıntısız Rıhtlar ●Rıht Uçlarında Kayma Şeritlerinin Kullanımı ●Basamak ve Rıhtlarda Kontrast Renklerin Kullanımı ●Kaymaya Karşı Dayanıklı Zemin Malzemesi ●Yeterli Merdiven Genişliği 	<ul style="list-style-type: none"> ●Minimum Enerji ile Kullanım ●Beden Hareketinin Doğal Ritminde Devam Etmesi ●Güvenli Kullanım ●Dengenin Sağlanabilmesi İçin Destek ●Çocuklar ve Kısa Boylu Kullanıcılar İçin Kullanım Kolaylığı ●Dengenin Sağlanabilmesi İçin İlave Destek ●Kavrama Kolaylığı ●Güvenli Kullanım ●Güvenli Kullanım ●Görme Problemi Olan Kullanıcılar İçin Kolaylık ●Güvenli Kullanım ●İhtiyaç Duyulduğunda Asansör Kurabilme İmkânı

ERİŞİLEBİLİR VE KULLANILABİLİR KAMUSAL MEKÂNLAR İÇİN		
	EVRENSEL ÖZELLİKLER	SAĞLADIĞI AVANTAJLAR
ASANSÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •Uygun Kabin Ölçüsü •Min.80 cm Temiz Açıklık Sağlayan Kapı •Otomatik Kapı Kullanımı •Kullanım Kolaylığı •Aydınlatılmış Kumanda Düğmeleri •Kabin İçerisine Yerleştirilen Tutunma Barları •Çift Yönlü Haberleşme Sistemi •Kaymaya Karşı Dayanımlı Zemin Malzemesi 	<ul style="list-style-type: none"> •Tekerlekli Sandalye İle Kullanım İmkânı •Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik •Kullanım Kolaylığı •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Erişim Kolaylığı •Algılama ve Kullanım Kolaylığı •Dengenin Sağlanabilmesi İçin Destek •Acil Durumlarda İletişim İmkânı •Güvenli Kullanım
YAPI GİRİŞLERİ	<ul style="list-style-type: none"> •Basamaksız Girişler (Mümkün değilse alternatif giriş) •Min.90 cm Genişliğinde, Max.%5 Eğimli Yaya Yolları •Korunmalı Girişler (Çatı, Saçak, Tente vb.) •Kenar Muhafazası (Korkuluk, Çiçeklik vb.) •Okunması ve Algılanması Kolay Adres Levhası •Giriş Kapısının Yanına Yerleştirilen Paket Rafi/Sepeti •Uygun Yüksekliğe Yerleştirilmiş Aydınlatılmış Kapı Zili •Uygun Yüksekliğe Yerleştirilmiş İnterkom Sistemi •Kaymaya Karşı Dayanımlı Zemin Malzemesi •Genel ve Bölgesel (Kapı Kilit Sistemi vb.) Aydınlatma 	<ul style="list-style-type: none"> •Bütün Kullanıcı Grupları İçin Kolay ve Güvenli Erişim •Erişim Kolaylığı •Hava Şartlarından Korunma •Güvenli Kullanım •Ziyaretçiler İçin Adres Bulmada Kolaylık •Kapıyı Kullanımda Kolaylık •Algılama ve Kullanım Kolaylığı •Farklı Boylara Sahip Kullanıcılar İçin Kullanım Kolaylığı •Güvenli Kullanım •Erişimin Hızlanması ve Güvenliğin Artması
TUVALETLER	<ul style="list-style-type: none"> •Uygun Konumda Yerleşim •Min.80 cm Temiz Açıklığa Sahip Sürme Kapı Kullanımı •Her Bir Donatının Önünde Yeterli Manevra Alanı •Klozet Çevresinde Tutunma Barları •Lavabonun Altında Açık Alan •Yüksekliği Ayarlanabilir Lavabo •Lavabonun Altında Boru Muhafaza Paneli •Lavabo Alanında Manivela Şeklinde Tek Kumandalı Kontrol Elemanı •Yüksek Isı Derecesinde Kapanan Batarya Modeli •Uygun Yüksekliğe Yerleştirilen Ayna •Asma Klozet Kullanımı •Uygun Yüksekliğe Yerleştirilen Aksesuarlar •Kaymaya Karşı Dayanımlı Zemin Kaplaması 	<ul style="list-style-type: none"> •Erişim Kolaylığı •Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik •Yardımcı Araçlar İçin Kolay Hareket İmkânı •Güvenli Kullanım •Oturarak Kullanım İmkânı •Farklı Boylara Sahip Kullanıcılar İçin Kullanım İmkânı •Güvenli Kullanım (Sıcak Borulardan Korunma) •Bütün Kullanıcı Grupları Tarafından Kullanım İmkânı •Güvenli Kullanım •Oturarak Kullanıcılar İçin Kullanım İmkânı •Transfer ve Temizlik Kolaylığı •Bütün Kullanıcılar İçin Kullanım Kolaylığı •Güvenli Kullanım

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Müberra Kavak

Sürekli Adresi : İdealtepe Mahallesi Rıfıkı Tongsir Caddesi 66/4 Küçükyalı-Maltepe/İstanbul

Doğum Yeri ve Yılı : Kurtalan-Siirt/1979

Yabancı Dili : İngilizce, Arapça

İlk Öğretim : Yunus Emre İlkokulu - 1990 / D.Bakır İmam Hatip Lisesi - 1993

Orta Öğretim : Batman Lisesi - 1996

Lisans : D. Ü. Müh. Mim. Fakültesi Mimarlık Bölümü - 2000

II. Lisans : Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümü - 2010

Çalışma Hayatı : İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2008 -)
Aski Genel Müdürlüğü (2004 - 2008)
UMPAŞ Holding (2000 - 2004)